

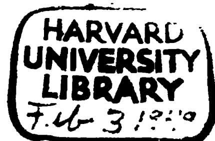
Corr. P. of Tiggley.

10.3.09.

KONGL.
VITTERHETS
HISTORIE
OCH
ANTIQUITETS
AKADEMIENS
HANDLINGAR.

SJUNDE DELEN.

STOCKHOLM,
TRYCKTE HOS JOH. PEHR LINDH,
MDCCCII.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

INNEHÅLL.

Utdrag

Försök

At

Uptäcka Vetenskapernas första uprinnelse

Samt

Gifva en Utvåg til at förminska de ofanteliga Årtal, som förekomma i äldsta Historien, til et skäligt antal af Sol-År.

Af

BENGT FERRNER.
Canzli-Råd och Riddare af K. N. O.

Och det, i anledning af

L'Histoire de L'Astronomie Ancienne

Par

Mr BAILLY.

L'homme vrai est le Seul honnête homme, qui existe — sur la Terre.

Utaf de många forntidens Handlingar, som denna Kongl. Academie tid efter annan dragit fram ur mörkret för at uptäcka deras verkan på den tid de utkommit, samt til en del på den närvarande, dömmer jag, at det ej skulle vara Kongl. Academien obehageligt, om den djupsinniga och snillerika Astronomen Herr Bailly's anledningar och uptäckter uti Historien öfver äldsta Astronomiens och Vetenskapernes första uprinnelse samt de rättelser, som äro nödiga i äldsta tidräkningen, blefve närmare kände af allmänheten hos oss, som ej hafver tilfälle at genomgå vidlöftiga Astronomiska Verk. I anledning häraf hafver jag företagit mig at i möjligaste korthet, som likväl ej bör skada tydligheten, sammandraga bemälte anledningar, och vill jag dermed fortfara om jag finner, at Kongl. Academien gillar min förefats och mit bemödande. Det är likväl icke för sakens nyhet skull, utan fast mer för dess nytta och öfvertygande kraft, som jag företager detta arbete, och änskönt jag icke kan följa Herr Bailly's vältalighet och intagande skriffätt hälst i et kort sammandrag; så hoppas jag klart

kunna föreſtälla ſjelfva ſaken och det i vederbörlig ordning, hvilket är för mig tillräckeligt.

När Herr Bailly, ſom på et ſå grufveligt ſätt måſt ſluta ſina dagar under Robespierres tyranni i Frankrike, ſamlat forntidens Aſtronomiſka kunſkaper från alla verldsdelar, för at derefter ſammanſkrifva Hiſtorien om äldſta Aſtronomien, fann han ſig blott äga ſtyckade och ofullkomliga lemningar af en ſammanhängande Aſtronomie, ſamt en myckenhet orimmeliga upgifter i tideräkningen. Han ville ſammanſätta alt detta til något helt; men fann dervid ſtörre ſvårighet än han föreſtält ſig, och begynte miſstänka den allmänna meningen, nemligen at Chaldéer, Egyptier, Indianer och Chineſare voro förſte uphofsmän til Aſtronomien. Ju mer han granſkade ſaken, dess mera ſkäl fann han at uteſluta deſſa gamla folkſlag ifrån den äran, at vara de förſte upfinnare i Aſtronomien och andra Vetenſkaper. Han fattade den tankan, at der måtte varit något äldre folkſlag än alle de nu nämnda, hvarifrån de ſamtelige fått ſina ſöndrade och ſtyckade bitar af en ſammanhängande vetenſkap och fullfölgde han hiſtorien om äldſta Aſtronomien efter den anledning, Samlingarne utviſade under det han tillika betjente ſig af ſundt förnuft och uträkningar.

Man kan i allmänhet ſäga, at allt ifrån den tid Himmelen haft åſkådare, har den upväckt förundran. Om man nu gåfve namn af upfinnare åt alla dem, ſom himmelens åſkådan-

dan.

rdande fatt i förundran; så hade alla lika rättighet til Titeln; men som den allena förtjenar namn af upfinnare, som hittat på de första sanningar och grunder til Astronomiska Kunskapen; så blifver frågan om den varit en eller flera. I sednare fallet skulle frågan snart blifva afgjord, om man kunde stödja sig på de gamla folkslagens berättelser, som upgifva hvardera sina första ledare. Uranus och Atlas namngifvas af Atlanterna, Fohi af Chinesarne, Thaut eller Mercurius af Egyptierna och Zoroaster eller Belus af Perser och Babylonier.

Detta kan vara nog för dem, som allenast söka namn och tro hvart folkslags skryt på dess egna ord; men vetenskapen handhafd af Indianer, Chinesare, Chaldéer och Egyptier kan derföre mycket väl icke vara deras egit verk af början; ty vetenskaperne hafva ej sällan varit meddelade och hafver Vetenskaps-Spiran rätt ofta blifvit flyttad ifrån et folkslag til et annat.

Utan at hafva gått til djupet af vetenskaps-historien finner man lätteligen, at vetenskapernes ljus, såsom Solens, upgått i Österlanden och dragit sig åt Västern, samt framskridit sakta at dela sig åt hela verlden.

Där finnas utan tvifvel sanningar, hvilka liksom tilbjuda sig sjelfva; men sådana sanningar, som äro en frugt af djup eftertanka, af långliga Observationer och konsternes lämpning til vetenskapen kunna ej tilägnas andra än höfsade folkslag, som vunnit en viss samhälls-styr-

 ka

ka och varit längre tider boende på jorden för at hinna til utvecklingen af männiſkans omtänkſamma flit.

At ibland de nu gamla folkſlagen Chineſare, Indianer, Chaldéer och Egyptier, utſöka det folkſlag, ſom ingen ting lärt af andra, utan hafver innom ſig ſjelf allt, ſom tjenar til ljus och förkofran i vetenſkapen, dertil fordras en ſkarp undersökning; der måſte man ſamla mörka muntliga berättelſer, upplyſa den ena genom den andra och afväga ſannolikheterna.

Under det man går upp til förſta ſpåren af Aſtronomien, måſte man fäſta desſa ſpår vid någon viſs tid-punct, jämföra dem med folkſlagets odling, ſnille m. m., innan man kan höja det eller det folkſlaget til förtjenſten af förſta upfinningen. Det är på det ſätt man kan vederlägga oriktiga påſtåenden och inbillade rättigheter, ſom åtſkilliga orſaker bidragit at införa. Folkſlagens egenkärlek och högmod, äfven okunnighet om de förvärfvade kunſkapers början, hafva i de äldſta tiderna fäſtat hos hvart folkſlag vetenſkapernes början.

Så ſnart en männiſka reſt omkring i flera Länder hafver han utgifvit ſig för upfinnare af de vetenſkaper, ſom han blott af andra lånt, och folket har på det ſättet trott de uppenbaraſte oſanningar; ty folket ſammantaget kan ej upſtiga til förſta källan til kunſkaper och underſöker aldrig, om det, ſom blifvit dem meddeldt, varit eget eller blott lånt. Det är

på

på det sättet de Grekiske Philosopherne blifvit namnkunnige för upfinningar, som de tydeligen blott hämtat från Phoenicien, Egypten, Chaldéen och någon gång äfven ifrån Indien. Ja, äfven några af dem hafva blifvit ärkände, såsom upfinnare i et Grekiskt Landskap för det, som i et annat redan varit kunnigt.

Men Grekerne äro blott barn i den Astronomiska vägen, som från Phoenicien och Egypten hämtat alla sina kunskaper, hvilka förut blifvit ditförde af Schyten Deucalion, och är det allenast de förenämda gamla folkslagen, som kunna sannolikt göra något anspråk på den hedern, at vara förste uppfinnare i den Astronomiska vetenskapen.

Man lemnar til vidare oafgjordt, om Uranus, Atlas, Fohi, Thaut, Zoroaster eller Belus varit de förste Astronomer; men de kunna så anses af oss, efter deras namn hunnit neder til vår tid.

Vi vete mycket litet om desfa namnkunniga män; ty deras gerningar och arbeten äro invicklade i de äldsta tiders mörker och Fabler. Tacksamheten hafver blott bibehållit deras namn i efterverldens hugkomst, och som alla händelser i äldsta tiderna finnas invicklade i munteliga berättelsers sagor; så finnas många som påstått, at desse vetenskapernes föregifne uphofsmän aldrig varit til.

Uranus och Atlas sämt flere af Grekiska Mythologien, säga de, äro blott sinnebilder och icke verklige personer.

Grækerne, som i Vestra delen af den först befolkade Jorden begynte skrifva Historien, författade den länge på Vers; innan de begynte författa den uti obunden skrifart, hvaraf man ej kan vänta sig at se de äldsta häfderna utan at finna dem utsmyckade af Poëtiska blomster och dikter, hvaraf de fått namn af Fabler eller Sagor: men följer väl deraf, at de äldste Poëter ej förebragt annat än dikter? Ingen hafver tviflat om Staden Trojas varelse och om det Trojanska kriget, fast Homerus utsirat det med mycken grannlåt af snille. Är icke der Historien skild ifrån poëtiska dikten? kan man föreställa sig, at, då Grækiska folket än var nog ohöfsadt, eller rått och det icke kände annat än sinliga saker, deras Poëter velat roa det med diktade varelser och methaphysiska personer? Sådan blifver följden af Herrar Pluches, Varburtons samt flera nyares Systemer, hvilka väl äro fulla af qvicka förslag och undersökningar; men böre väl vi efter en tids längd af 3 eller 4000 år motsäga de gamla och tro oss klokare än de uti saker, som de kunnat bättre känna än vi, och, när vi hafve deras skrifter, påstå, at de ej förstodo sig sjelfva?

Folkslagens uprinnelse, tiden när Historien ej annat var än munteliga berättelser, kan ej anses för annat än et slags natt. Inbillningen ser der alt; qvickheten gör der allt sannolikt; men förnuftet ogillar både den enas och den andras skuggverk. Herr Pluches uttydningar äro så allmänna, at de just derigenom blifva misstänkta; ty hvar och en saga grundar sig på oli-

olika tilfälligheter; man förundrar sig med skäl deröfver, at han kan gå så säkert i mörkret af de Egyptiska Antiquiteterna, at en gammal Präst ifrån Heliopolis, återkommen til verlden, ej skulle kunna leda oss bättre igenom dessa irrgångar. Man kan likna Herr Pluche vid en man, som sutit uppå en högd, aftagit om natten det Landskap, som omgifver honom och satt blindvis på sin Charta, åker, bäckar, träd och hus, efter han vetat, at sådane saker höra til en landskaps-målning. Egna namn, *nomina propria*, som i början hade betydelse af personens egenskaper eller dess omständigheter, men nu förlorat den, hafva varit en källa til miss-tag. Käring-sagor, blandade med de alfvarsammaste personers utsagor, gående från mun til mun, från slägte til slägte och förvände genom menniskors böjelse för det förunderliga, hafva bidragit, at förfalska händelserna; men följer väl deraf, at det är dikt och osanning i berättelserna? Ingalunda. Man bör sätta värde på munteliga berättelser utan at antaga dem helt och hållit; ty de föröka sig, under det de rulla genom tidehvarfven ned til oss, med hvarjehanda tilsatser af orimmeliga sagor och annan granlåt, hvilka böra afklädas, hvarefter man får igen fabelns kärna, och denna kärna är den historiska sanningen.

Man tror således med skäl, at Uranus och dess söner Atlas samt Saturnus varit verkeliga personer; ehuru deras varelse ej innefattar något stridigt, och den dessutom är bestyrkt af en myckenhet trovärdiga häfdatecknare. Fast-

 stäl-

fällahdet af tiden, då desse prinsar eller hufvudmän för vissa slägter, lefvat, kan åtminstone gifva något begrep om Astronomiens ålder.

Om man kunde rätta sig efter Suidas; så skulle Atlas hafva lefvat 2600 år före Christi födelse; men det är påtageligt, at Suidas misstagit sig; ty om vi följe Egyptiska Konungarnes oafbrutna tideräkning, hvarest intet är nämnt om Uranus och Atlas, samt om vi rätte oss efter vissa Astronomiska kunskaper, som säkert äro yngre än sjelfva vetenskapens början; så måste vi sätta dessa personer längre tilbaka i forntiden än nämde Epok eller tidpunct.

När man granskar folkslagens uprinnelse, så finner man, at Atlanterne varit det äldsta och betydligaste, åtminstone finner man klarligen, at de varit äldre än Egyptierne. Atlanternes Gudalista, uppräknad af Diodorus Siculus, är aldeles lik med Egyptiernes, Phoeniciernes och Græcernes Gudalistor; samma nama och samma gerningar finnas der, och är myckeń anledning at tro, det desse Länder varit intagne, bebodde eller åtminstone hyssade igenom et folk, som vida utsträckt sina eröfringar och sina kunskaper. Denna Gudalista är fannolikt införd i Egypten, Phoenicien och Æthiopien vid den stora folk-inbrytning, som Plato in *Timæo* omtalar och skal bestått af en stor myckenhet människor, som kommit ifrån ön Atlantica och förmått intaga en del af Europa,

hela

hela Asien och Africa och således, efter då brukeliga uttryck, intagit hela verlden. I synnerhet bör anmärkas, at Diodorus Siculus säger uttryckeligen, at Atlanternes efterkommande varit hufvudmän eller Regenter öfver nog många folkslag, och at flere Græker påstå, det deras äldste hjeltar härstammade från Atlanterna såsom det äldsta folkslag.

Ingen är, som icke vet, at Grekerne tagit sina vetenskaper och konster, ja, til och med sina Gudar ifrån Phœnicien och Egypten; men det inbrott, som Plato bibehållit; den seden at förhöja sina hjeltar såsom härstammande från Atlanterna; samma slägt-register i Gudarnes och hjeltarnes familler hos Atlanterna och Egyptierna, förtigandet af dessa namn uti Egyptiernes Konunga-längd; allt gifver full anledning at, ehvad ålder Egyptierne kunna hafva, ändock sätta Atlanterna längre tilbaka i tiden. Det är således i den mörka eller fabel-tiden, hvilken föregått den historiska i Egypten, uti den tid, då de så kallade Gudar eller Atlanter regerat, som man bör igensöka Atlas. Om man ej hittils hunnit igenfinna tid-puncten då Atlas lefde; så ligger orsaken deruti, at man derifrån blifvit afskräckt genom de fabler och motsägelser, som gamla Egyptiska historien företer. Manethon, til exempel, räknade 113 på hvarannan följande Regenter, hvilkas regering varade uti 3555 år ifrån den tid människor eller Konungar styrde Egypten til det 15 året före Alexander den Stores regering; Denna räkning upstiger således til 3901 år före Christi födelse.

Dicear-

Diospolis hus räknade 2936 år ifrån Sesenchosis regering som efterträdde Orus, Osiris Son, och Sonesons Son af Uranus, til Olympiska Spelens insättande 776 år före Christi födelse, hvilken räkning upstiger til 3712 år före Christi födelse. Desse 2:ne historie-skrifvare utsätta Atlas regering til mer än 3800 år före Christi födelse; men man ser ock tillika, at andra auctorer såsom Diogenes Laërtius, Herodotus, Diodorus Siculus och Pomponius Mela samt författaren af den gamla Egyptiska tideräkningen, talande om ungefärligen samma tiderymd, gifva, den ene densamma 48863 och en annan 23000 år. Det var naturligt, at deraf i början sluta, det en sådan tideräkning ej måtte vara annat än en sammanväfnad af blotta osanningar; men Astronomien gifver oss en ledtråd at föra oss i dessa irrgångar och upplysa dessa synbarligen stridiga satser. Upplysningen är grundad i en mycket enkel sak, hvartil sjelfva historien gifver anledning. Pluterchus, Plinius, Suidas, Diodorus, Eudoxus, Chaldeiska Chronologien säga uttryckeligen, at Egyptierne då ej viste at bestämma Sol-året, utan togo en dag för et år pag. 299 af Hist. de L'Astr. Anc. Af dessa slags år af 1 dag, 1 månad, 3 månader, 6 månader företager man at reducera de ofanteliga numrerna efter historiens intygande eller anledning för hvar ort och hvart rum i tiden, nemligen de olika omlopps-tider, som människorne och stundom et och samma folkslag på olika tider, brukat til tidens afmätning och benämnt alla, ehuru olika, med samma ord: År.

Stun-

Stundom har jordens vändning kring sin axel på 24 timmar, stundom månens gång kring sin bana, stundom solens gång ifrån solstånd til dagjämning, stundom dess gång från solstånd til solstånd, och sluteligen solens gång uti sin förmenta bana fått namn af år, ehuru olika åren ock varit sins emellan; emedan detta ord *år* i början ej betydde annat än omlopps-tid. Historie-skrifvarena, antingen sjelfve okunnige, eller icke måne om at upplysa, hafva bragt in i tideräkningen en sådan förvillelse, at de nyare, som ej räknat annorlunda än efter Sol-år, ansett alla gamla folkslag såsom bedragare och öfvermåttan sjelfkäre, då felet bestått derutí, at de nyare ej förstått dem. Genom den grunden, som här omtalas och är sann, bringas de sju förutnämde historie-skrifvares utsagor til likhet, på 65 år när, och gifva genom medeltal tiden, då Uranus regerat, 3890 år, före vår tideräkning.

Under det man varit sysselsatt at bestämma nysnämde tid, hafver man funnit en annan besynnerlig likstämmighet i tideräkningen, som det må tillåtas at framgifva.

Hos alla gamla folkslag, i synnerhet hos dem, som varit måne om at bibehålla sina gamla traditioner, finner man, at tidsrymden emellan skapelsen och syndafloden är uttryckt tämmeligen noga och likstämmigt. Nästan på samma sätt är tidsrymden emellan syndafloden och til vår tideräkning tämmeligen nära anmärkt. Man vill här framgifva sjelfva taflan med för-

be-

behåll, at i upplysningen efteråt anföra detaillerna.

Man antaget med skäl, at de tider, hvarom människorne hafva blott et mörkt begrepp, föregått syndafloden, utan at här determinera om floden varit allmän öfver hela jordklotet. Det är nog at den antecknas för de folkslag, som derom något intygat och andre antingen af glömska eller af sednare okunnighet underlåtit at därom säga något. Vid syndafloden hade verlden en ålder af 1656 år efter Hebraiska texten af den Heliga Skrift; men 2256 år efter de 70 uttolkares mening. Denna sista mening bestyrkes 1:o genom Babyloniska Antiquiteterna, som uppgifva samma tids längd til 2232 måne-år af 354 dagar. 2:do Genom Solens regering i Egypten af 30000 år, som kunna bringas til 2245 år, och 3:o genom Chinesiska fabeltiden samt Indianernes 4 åldrar, hvaraf den första bör bringas til 2365 och den andra til 2306 år. Hvad nu tiden ifrån verldens skapelse til Christi födelse angår, så blifver den i anledning af förr antagna grunder efter gamla Egyptiska tideräkningen 6128 år; efter Diogenis Laërtii upgift 6138; efter Diodori Siculi 6084; efter Babyloniska tideräkningen 6158 och efter den Indiska 6204; men efter en annan deras räkning, uppgifven af Herr Gentil, samt efter andra numror, dragne utur Arabiska skrifter och böcker 6174, och kunna Chinesarnes traditioner gifva 6100 eller 6157 år.

En så nära öfverensstämmelse i tideräkningen på en sådan längd af tid är både besynnerlig och bindande. Man

Man ser der hugkomsten af de 2:ne märkvärdigaste tidpuncter, Skapelsen och Syndafloden, om ej til pricka utstakade, åtminstone så tydligt, at de utsätta den tid, 1:o hvarifrån alla folkslag på jorden hafva sit ursprung och början, 2:o en tids längd, som visas någon tomhet i traditionerna, som angå ganska gamla tider, hvilka äro alldeles skiljda från de följande, igenom någon stor revolution. De Egyptiska, Chaldeiska, Indianska och Chinesiska Antiquiteterne äro fördenskuld ej annat än minnet af denna tids längd, minnet af hvar folkstams flyttning, bibehållen igenom traditionen, hvilken hvar folkstam satt til början af sin enskilta historia.

Urani och Atlas ålder stiger således å det minsta til 3890 år för Christi födelse, och gifver fördenskull Astronomien samma ålder samt Sphærens upfinning af Atlas; men bevisen, som hittils äro anförde, bestå allenast i sannolika gissningar; hvarföre nu andra skola anföras, som ej tagas af så gamla tider och blifva fördenskull mer bevisande. Desse händelser äro verkelige och uti historien införde. Man finner deraf en hos Egyptierna, uptagen uti Ptolomæi Calender, hvilken i Egypten måste tildragit sig, i anseende til Egyptiernes behof at veta Sirii uppgång, nemligen: när Solen släppt stjernan ur sina strålar, hvilken kallas Ortus Heliacus, som är sammanbunden med Nilens flödande. Denna Sirii uppgång anförer Ptolemæus för d. 4:de, d. 6, d. 22, d. 25, d. 27, d. 31 och 32 dagen efter sommar-solståndet och är det

det tydeligt, at hvardera af dessa observations-dagar hörer til olika hundrade-tal. Om nu den äldsta af dessa observationer, neml. för den 4:de dagen efter sommar-solståndet, tages och beräknas för öfra Egyptens Climat, utsätter räkningen observations-dagen til 2550 år för Christi födelse. Manethon gifver anledning at tro, det deras Sothiska eller stora år eller period af 1460 år, steg bakläng es i tiden til 2782 år före Christi födelse. Framdeles skal detta Sothiska år beskrifvas. Här gör det tilfyllest at nämna, det detta år förutsätter Sol-årets längd til 365¼ dag; men man kan ej utsätta denna längd för Sol-året, när man först begynner Astronomien; utan måste Astronomien då vara studerad och uppbrukad flere hundrade år förut; således kan man säkert taga för gifvet, at Astronomien varit inrättad i Egypten 3000 år före Christi födelse. Med lika goda skäl kan visas, at Astronomien äfven så länge varit i flor hos Chinesare, Perser, Chaldéernes förfäder, Tatarer, Schyter och Indianer, så at i det afseendet är et slags jämlikhet emellan dessa gamla folkslag, at de stiga upp i tiden circa 3000 år före Christi födelse; men måtte man noga märka, at den tiden är blott Astronomiens uppkomst på nytt och icke dess början; ty när Fohi hos Chinesarna, som 3000 år före Christi födelse voro råa, lärde dem Stjernornes gång och figurer; när Uranus, äldre än Fohi, hyffade Atlanterna och lärde dem indela tiden efter Solens gång, samt när Atlas hittade på eller först sammansatte Sphæren; så voro de

vis-

visserligen ej de förste upfinnare af Astronomien och de kunskaper, som de innehade.

Om ibland vandrande och ohyssade folkslag en man skulle höja sig igenom sit snille så högt, at han tydeligen såge samhälls-förmånerna och lockade sit folk in i Städer eller til bestämda bonings-platser; så kan han derföre igenom sit snille ej upfinna alla de för et samhälle nyttiga saker, som blott efter hand och småningom uptäckas; och i synnerhet uptäcker ej samme man Astronomiens lagar eller om försla ideen til denna vetenskap faller honom in; så mäter han derföre icke året efter Solens gång och månaderna efter månens; ty dertil fordras ej mindre än flera hundrade års arbets-längd; och innan man tänker på sådana inrättningar, huru många secler fordras ej til et samhälles stadgande, innan nya behof fordra nya undersökningar at fylla dem och när detta efter hand är fullbordadt; huru lång tid fordras ej at en eftertänksam flit får användas til det, som i början ej synes vara directe nödigt, utan endast angå människans nyfikenhet at veta rätta sammanhanget af alt som visar sig för dess sinnen? Om samhälls-tilståndet altid behöft någon tideräkning; så hafver den i början måst bestå i dagars anteknande, i tungelskiftens och derefter i månaders räknande; men dessa dagars, tungelskiftens och månaders räkning är än icke Astronomie; utan Solens gång, hvars kunskap ej kunnat blifva förvärfvad utan igenom många och långvariga observationer, igenom en djup eftertanka och Sphærens upfinning.

ning. Sådant allt hörer til en vetenſkap, ſom länge varit under odling och i verkſamhet.

Vi hafve ſett huru alla folkſlags äldſte tider varit utmärkte genom fabler och et hiſkeligt antal af år; at åren kunna på goda ſkäl reduceras til det antal, ſom pasſar til de märkvärdigaſte epocher, Skapelſen och Syndafloden.

Härigenom äre vi berättigade at ſluta, det menniſkor, ſom utgått ifrån ſamma ſtam och flyttat til ſkilda orter, ſkola fört med ſig til ſina nya boningsplatſer minnet af ſina äldſta tider, nemligen antalet af de omlopps-tider, hvarigenom en fullkomnad Aſtronomie ſtyrde deras tideräkning, och ſluteligen fäſtade på olika orter af Jorden, der begynt ſina egna hiſtorier med den af deras gemenſamma förfäders. Alla än lefvande gamla folkſlags förſta Aſtronomer hafva ſåledes gemenſamma förfäder, hvilka ſynas vara de förſta uphofsmän eller upfinnare af Aſtronomien.

Om man 3000 år före vår tideräkning allestädes finner ſporr efter Aſtronomiſka kunſkaper; Så är det icke upfinnings-tiden, utan Aſtronomiſka kunſkapernes nya födelſe. Man hafver de ſtarkaſta anledningar at tro, det denna vetenſkap förut varit odlad i hög grad, ſedan aftagit och efter hand förfallit ſamt ſluteligen aldeles blifvit förgäten på jorden.

Om man upmärkſamt betraktar Aſtronomiens tilſtånd i China, Indien och Perſien ſenare än 3000 år; ſå finner man deraf blott ſöndrade och oſammanhängande ſtycken; men inga ele-

elementer til en verkelig vetenskap. Der finnas temmeligen noga och lätta methoder för calculen af förmörkelser, som der allenast är en blind practique utan minsta begrep om grund och orsak dertil. Vissa elementer äro der väl kände, då deremot andra äfven så enkla och äfven så nödiga äro antingen aldeles okände eller ock så groft bestämde at de äro otjenlige til ändamålet. Hvad tanke kan man fatta om et folk, som hafver oräkneliga observationer och nästan i oräkneliga år fortsatte, ej drager deraf någon nytta eller förkofran för Vetenskapen? Huru kan man föreställa sig, at, om något af de nyssnämde gamla folkslagen varit sann upfinnare af Astronomien och följakteligen haft dess grunder sig bekanta, det ej kunnat bringa den til mer fullkomlighet än den någonsin varit hos det samma folk på 3000 år? Upfinning och framsteg i en vetenskap äro af samma natur; ty framsteg är ej annat än en förnyad upfinning, en följd af lika affigter och bemödande. När så är; frågas billigt hvarföre Chinesare, Indianer, Chaldéer ej på så mångfaldiga Secler gjort mer framsteg i Astronomien; då ej svaret kan annat än blifva helt enkelt: at de ej haft mer eget snille dertil än til eröfringar; derföre at de ej varit upfinnare til Astronomien och således aldrig haft riktiga grunder at stödja sig på.

Denna Vetenskapen härleder sig således från et äldre folkslag, som utan tvifvel deri gjort stora framsteg, hvarom vi äro til större delen okunnige. Några af deras upfinningar och methoder äro bibehållne i minnet hos sprid-

da och fkilda perfoner; men de äro bibehållne utan redighet likfom i en fkymning, mer igenom bruket at utftaka högtiderna til offren än igenom Vetenfkapens grunder. Man hafver fört deffa lemningar af en uplöft vetenfkap til China, Indien, Chaldéen; och man hafver lemnat dem til okunnigheten, fom ej förftått, at deraf draga nytta. Man hafver efter gammal fägen blott fagt, at man borde obfervera ftjernorna och Chinefare famt Chaldeer hafva obferverat i flera 1000:de år. Deras framhärdande och flit hafver blifvit upmuntrad af Aftrologien, fom varit nära förbunden med regeringarna och hvilken de på en gång äfven fått af andra och hvilken paffar bättre för okunnigheten; men de hafva följt methoder, fom de icke förftått; de hafva fullföljt obfervationerna utan at veta hvad följd deraf kunde dragas. Denna gifsning vänder fig i vifshet, då vi efterfinne, at vi äge Aftronomifka kunfkaper, fom leda fig från äldfta tiderna och grunda fig på en högt upbrukad Aftronomie. Den förfte af desfa kunfkaper är Chaldéernes period eller Saros af 223 Månader, hvilken hafver til föremål at återföra Solens och Månens conjunctioner til famma afftånd ifrån nodus och apogeum af famma planet och näftan til famma punct på himmelen. Den andra är perioden af 600 år, en Sol- och Måne-period, fom Dominique Casfini funnit få utmärkt riktig och hvilkens upfinning Jofephus tilegnar Patriarkerna för floden. Härtil kan läggas Zodiakens indelning, fom är få gammal, at den kan tagas vara upfunnen före fyndafloden.

Om

Om man nu frågar huru sådane kunskaper kunnat bibehållas och komma til efterverlden; så svaras, at de stenpelare, som varit fullskrifne med hieroglyphiska caracterer, äro de nederlagsställen, som oskadde gått igenom floden; Desse monumenter, af gamla verlden, voro utan tvifvel ganska många i Asien. Det är i denna först och mäst befolkade verldsdel, som sjelfva originalerne böra finnas. De Egyptiska colonnerne, hvarpå Taut graverat vetenskapernes grunder, äro säkert afbilder (copior), hvilka då först blefvo originaler, när de förra blifvit bortglömde och förstörde.

Abydene och Alexander Polyhistor berätta, efter Berosus, at de Österländskas Xixuthrus, hvilken påtageligen är den samme som Noach, hvars historia de upblandat och förfalskat, hafver uti Solens stad, som eljest kallas Sisparis, nedgräfvit allt, som förut var anteknadt om vissa historiska händelser och vetenskapernes grundsanningar. Desse handlingar igenfunnos säkert, när floden uphört; ty de förste menniskorne anteknade intet utan i sten, och desse manuscripter kunde säkerligen stå emot flodens vatten.

Man må föreställa sig huru man vil, at menniskorne i äldsta tiderna varit spridde på jordklotet i mindre flockar och at de meddelt hvarandra de uptäckter hvardera gjort; så finnes lätteligen huru ovigt meddelnings sättet var och dessutom huru mycken eftertanke och djupsinnighet fordrades til at af de phœnomener, som falla i ögonen på hvar man, sammansätta

en sammanhängande vetenskap, hvilket ej kunde ske af andra än dem, som i grund idkade den Astronomiska Vetenskapen, hvaraf det faller troligare, at et enda folkslag, än flera samfäldt grundat och fullföljgt de Astronomiska kunskaperna, hvaraf den ena supponerar den andra förut bekant. Detta folkslag måste haft nog sammanhang i sina begrep och arbeten för at fatta och i ordning hålla det hela; men et sådant folkslag finnes nu mer ej ibland de äldsta än lefvande folkslag, utan måste det blifvit förstördt igenom någon stor revolution eller hvälfning; ty om man blott betragtar de förr anförde perioder af 600 Sol-år och 223 månader eller Måne-år, som minnet eller historien bragt neder til oss igenom Perser, Chaldéernes förfäder, och Chinesare; så synes klarligen, at desse folkslag ej upfunnit dem, utan tilegnar Josephus uttryckeligen dem åt Patriarkerna, som lefvat före syndafloden.

De gamle kallade *år* hvarje omlopps-tid, det må vara Solens eller Månens, när det var fråga om en himmels-kropp; men när frågan var om flera himmels-kroppar, som skulle inträffa, efter en determinerad tid, eller synas vid samma läge på himmelen; så kallades äfven den tiden et år; således kallades Annus Magnus en tid af 600 Sol-år; emedan efter den tidens förlopp förmentes Solen och Månen begynna sit lopp från samma punct eller adspect på himmelen. Lika så var det med 223 månader eller Måne-år, hvilka förutsätta en nogare kunskap om både Solens och Månens gång än Chinesare och Chaldéer då ägde. Således går den-

denna kunſkap före Chineſares och Chaldéers ålder, ſom förut är viſad ſtiga up til 3000 år före vår tideräkning. Häraf följer til en del hvad förut är nämdt, at den gamla Österländſka Aſtronomien ej företer annat än ſtyckade och oſammanhängande lemningar af uptäckter, ſom et äldre folkſlag, än alla nu lefvande gamla folkſlag gjort. Ja, man ſkulle utan ofog kunna tilegna detta äldre folkſlag de lärda methoder, ſom af Indianer nu blindtvis följas, ſamt de Aſtronomiſka upfinningar, ſom i flera 1000:de år blifvit anſedde för Chaldéers och Egyptiers foſter, ſamt i allmänhet alla Philoſophiſka begrep, ſom gjort Aſiens inbyggare ſå lyſande. Om man ville tilegna detta äldre folkſlag alt, ſom kan tilhöra det; ſå måſte man afkläda de än lefvande gamla Aſiatiſka folkſlag näſtan allt och ſätta dem neder til den förtjenſten at de lapptals bibehållit et äldre folkſlags upfinningar.

At här uptaga beviſen och ſannolikheterna til denna mening, ſkulle blifva både för vidlyftigt och mindre redigt. De kunna följa efteråt i ſerſkilda anmärkningar. Här gör det tilfylleſt, at blott nämna det hufvudſakeligaſte för at gifva begrep om den högd, hvartil Aſtronomien hunnit i äldſta tiderna.

Hon hade kunſkap om de 7 planeterna efter hon ſatt deras namn på dagarna i veckan. Det är til äfventyrs et ganſka ſtarkt ſkäl til Aſtronomiens ålder och det äldre folkſlagets vareſſe.

Planeterne som efter Astrologiens anledning troddes hafva synnerlig omsorg om dagarna, voro satte i den ordning, som de än behålla hos oss nemligen: Solen, Månen, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus cch Saturnus. Samma ordning finnes hos Egyptier, Chaldéer, Indianer och Chinesare och denna ordning följer hvarken afståndens, storlekens eller ljusets. Det är en ordning, som synes aldeles likgiltig eller åtminstone grundad på skäl, som äro för oss obekante. Man kan säkert säga, at det är omöjligt för slumpen (hazarden) at inleda Chinesare, Indianer, Chaldéer och Egyptier först at sätta Planeternes namn på dagarne i veckan och för det andra at gemensamt bibehålla samma ordning ibland en otrolig myckenhet andra ordningar. Slumpen frambringar ej sådana likheter. Några lärde vilja häraf bevisa den nära bekantskap, som varit emellan så långt skilde Nationer, som Chinesare och Egyptier äro; men tvertom bevíser denne likhet det äldre och nu förstörda folkslagets varelse, hvars idrotter hunnit til dess efterkommande. Denna inrättning finnes hos vida på jordklotet skilda folkslag, hvaraf man bör sluta til deras gemensamma uprinnelse; men den, som gifvit anledning til dagarnes i veckan benämnande efter Planeterna måste vara än längre upp i forntiden, och följackteligen Astronomiens uprinnelse, som gifvit idéen; emedan nämnde folkslag äro ganska gamle på jorden.

Sporr efter Astronomien igenfinnas egenteligen uti tidens afmätning. Det var det första be-

behofvet för Borgerliga famhället och den förfta nyttan af Aftronomien. Man räknade förft dagar, derefter månader; när denna Planets omlopps-tid blifvit uptäckt, och kan man vara fäker, at deffe 2:ne tidemått varit kunniga före fyndafloden; emedan de äro nödiga och grund til alla mindre tids-afdelningar. Man fer äfven väl hos Suidas, at der var då et Måne-år af 354 dagar och 8 timmar och Mofes lärer ofs i Skapelfe Boken at året beftod af månader och hvardera af 30 dagar.

Under det man igenomlöper hvarjehanda folkflags hiftoria; få finnes, at flera af dem haft 2:ne flags år af olika form. Måne-året hafver varit i bruk näftan hos alla folkflag, och är det naturligt, at det upkommit hos folk, fom idkat Aftronomien. Det var både Borgeligt och Chronologifkt; men Sol-året, fom utmärker årstiderna, var egenteligen för landsbygden.

Utaf obfervationerna på Månens gång, och kan hända i fynnerhet af dem på förmörkelferna, hafva de äldfta Aftronomer kunnat draga den period, fom derföre nu kallas Chaldeifk; emedan man tillagt Chaldéerna den fammas upfinning. Denna period, fom beftår af 223 månader och förmenes bringa Solens och Månens conjunction til lika afftånd från nodus och apogeum af Månen och näftan til famma punct på himmelen. Om denne period varit brukad i tidens mätning före fyndafloden, hvarom näppligen kan tviflas; få hade man då redan fig defs förmåner och nytta bekanta. De, fom förft före-

ſlagit den ſamma, kände då temmeligen nära Månens gång och äfven deſs gång i anſeende til noden och apogeum; och i det fallet kan man ej neka dem alla de kunſkaper, ſom utgöra en vida upbrukad och ſammanhängande Aſtronomie för de äldſta tiderna; men för at ej ſynas orättviſt beröfva Chaldéerna en uptäckt, ſom flere auctorer dem tillägga; ſå låt de äldſta Aſtronomer ej känt Månens ojämna gång och följackteligen ej deſs apogeum utan at de blifvit ledde til denna periode blott igenom obſervationer på Månens förmörkelſer nemligen förmörkelſer af ſamma ſtorlek och vid paſs på ſamma ſtälle på himmelen.

Men denne period hafver det felet, at den icke bringar ny och fullmånader til ſamma dagar i Sol-året, ſom beſtår af $365\frac{1}{4}$ dagar.

Om til exempel nymånen infallit den 1:ſta i månaden; ſå ſkall den efter 223 Måne-års förlopp infalla på den 11 i ſamma månad. Uti äldſta tiderna, hvaruti nymånen utſatte tiden til feſterna och offren, hade man af nöden en ſådan period, ſom förde nymånen til ſamma dagar i Sol-året och var det icke ſvårt at finna, ſedan Månen drögde 11 dagar efter 223 Månens omlopp, om man lade et Måne-år af 354 dagar dertil; ſå ſkulle de dröja et helt Sol-år igenom och at vid ſlutet af 19:de Måne-året ſkulle nytändningarne komma ungefärligen på ſamma dagar i Sol-året. De hafva således haft 2:ne perioder, en af 18 år och 11 dagar och en af 19 Måne-år; den ena tjente för förmörkelſer-

nas

nas uträkning och den andre af 19 år, för at rätt kunna utsätta festerna och offren. Det är denna senare perioden, som gjort Meton så namnkunnig i Grekeland. Vi återföre med skäl dess början eller uptäckt längre tilbaka i tiden och tilegne den de äldsta menniskorna; emedan den finnes före Metons tid hos Copter, Chaldéer, Araber, Indianer, Chinesare och Tatarer.

Begrepet om denna period är icke bland de enkla idéer, som tilhöra alla menniskor, och et så allmänt bruk, som häraf blifvit gjordt, utpekar en gemensam källa för dem allesamman, som ej kan vara någon annan än Astronomien för syndafloden.

Desse kunskaper, som här tilegnas de första menniskor, är icke något förvånande steg, när man tillika betraktar perioden af 600 år, som Josephus uttryckeligen tillägger Patriarkerna före floden och hvilken utan tvifvel är deras verk. En Astronomisk period, när frågan är blott om en himmels-kropp, är tiden, som användes at genomlöpa dess bana; men när frågan är om flera; så är perioden af deras sammanbundna rörelse den tid, som framlöper ifrån det de satt ut från samma punct eller adspect, til dess de allesamman åter hunnit til samma punct eller adspect. Man ser således, at denna period bör innefatta jämnt vissa omlopps tider för hvar och en. Perioden af 600 år, som kallas Annus Magnus, bör nödvändigt vara en sådan. Den namnkunnige Dominico Cassini var den förste, som i sednare tider gaf aktning på

Jo-

Josephi uttryck och blef förvånad öfver denna periods precision och de följder man deraf kunde draga til Sol-årets längd, i Patriarkernes tid. Han fann, at 7421 månens omlopps tider af 29 dagar 12 timar 44 minuter och 3 Secunder utgjorde 219146½ dagar och at desse 216146½ dagar utgjorde 600 Sol-år, hvardera til 365 dagar 5 timar 51 minuter 36 secunder, en längd, som på 3 minuter när instämmer med Sol-året sådant, som det nu för tiden med bästa instrumenter och största noghet observeras. Det var ganska mycket för dessa äldsta tider och får man se, at Hipparchus och Ptolemeus, som kommit så långt efter, begått mycket större fel. Men det är härmed icke nog. Det är mycket osäkert om denna skillnad af 3 minuter är verkan af felaktiga observationer; ty man misstänker, at Sol-året den tiden varit något längre än det nu är, och som så är, måste man tillstå, åt en så noga utstakning af Sol-året, som den anförda, gör mycken heder åt Astronomerna, som varit före syndafloden.

Man frågar naturligt vis huru en sådan period blifvit uptäckt; och gifves dertil ej mer än 2:ne utvägar nemligen, antingen igenom observationer eller igenom en länge upbrukad och fullkomnad Astronomie. Den förra utvägen måste nödvändigt hafva blifvit vidtagen af de första menniskor. Man kan ej tvifla, det de ju då haft afdelningar på dagen, de må vara hurudana de kunna. Som man den tiden varit naturligt vis mycket upmärksam på ny och fullmånar, så utmärkte man dagen och momentet på dagen, när de inföllo. Under det man föreställer sig oup-
hör-

hörligheten af desfa anteckningar; få märkte man, at desfe ej inföllo på famma dag i Sol-året förr än efter 19 år och fluteligen, at när 600 eller 2 gånger 600 år voro framflutne, kunde man med fäkerhet anmärka, at ny och fullmåne inföllo ej allenaft på famma dagar i Sol-året utan på famma momenter af dagarna nemligen: Om nytänningen infallit den 1 Januarii i middagen; få återfanns den icke den 1 Januarii i middagen förr än efter 600 år.

Denna utvägen fynes vara den förfta, fom vifade fig och bäft pasfande för de äldfta tiderna.

Herr Bailly framdrager härefter en myckenhet Aftronomifka fkäl, fom bevifa, det hvarken Indianer, Chinefare, Chaldéer eller Egyptier, voro upfinnare af de lärda methoder, fom de nu i fina calculer bruka, utan at veta fkäl och orfaker dertil och äro äfven få litet upfinnare af de perioder, fom varit utgifne för deras, utan tilegnas allt fådant et folkflag, äldre än alla desfa, af hvilket de länt eller fått det äfven få litet fammanhängande fom de än i dag nyttja det, hvilket allt blefve för vidlyftigt at här uptaga; emedan det, fom anfördt är, gör tillfyllest, om allenaft det tillägges, at få fnart desfe äldfte uptäckt någon period eller omlopps tid, hafva de i ften graverat huru många fådana revolutioner infallit ifrån folkflagets början, få at de kunde fäga vid hvar upgifven tid at få många perioder, förmörkelfer, månader och dagar äro framflutna. Desfa olika numror hafva til äfventyrs varit teknade på ferfkilda monumenter eller ftenar. Hvar folkftam, fom efter

ter syndafloden aflägsnat sig ifrån första källan af sitt ursprung, hafver räknat de gamla tiderna efter olika monumenter, som de antingen haft til hands eller fört med sig. Deraf är upkommen den olikhet i årens antal, som stundom öfverstiger all trovärdighet och hvilka utgöra hvarje folkstams antiquiteter, samt öfverensstämmelsen emellan så olika numror, sedan de efter historiens och förnuftets anledning blifvit reducerade. Dessa reductioner hafva grundlagt den tids tafla, som är anförd, hvaraf följer, at alle gamla folkslag synas derom kommit öfverens, at gifva åt dessa äldsta tiderna, hvilkas kunskap qvarblifvit efter jordens olycka, en tids längd af 22 eller 24 Secler. Skillnaden af et eller två Secler gör här efter anförde raisonnement ingen ting til saken; ty det är sannolikt, at räkningen öfver dessa omlopp, upsatt efter olika monumenter, ej kan begynnas eller slutas i samma tidspunct.

Det är til folkstammarnes kringspridning, som man bör hänföra fabel-tiden. Missförstånd af hieroglypherna, öfverdrifna berättelser och menniskans benägenhet för det underbara äro naturliga orsaker dertil.

Man kan föra til Astronomien som Hr Court de Gebellin gjort, grunden til åtskilliga fabler; men efter förnuftet bör man anse hvar fabel, såsom bestående af 2 delar nemligen: sjelfva historiska sanningen och klädnaden eller omsvepet, det är; man bör behålla det, som är enkelt, och naturligt eller sannolikt, och förkasta det, som icke är sannolikt eller ock strider emot natu-

naturen. Det förra är historiska sanningen och det sednare är allegorie och prydnader, som grunda sig uti den Österländska figurerade skrifarten, hvarmed de uttryckte sina öfverdrifna berättelser.

Sådan är fabeln om Hercules, hvaruti man ögonskenligen finner allegorien. Hercules är i allmänhet sinnebilden af Solen och i synnerhet af vårdagjemnings-Solen. Hebe som man gifvit honom til Hustru, är sinnebilden af naturens ungdom, som Hercules återförer hvarje år. Hans arbeten äro de 12 zodiakens signa. Der är intet, ända til Amazonernes strider, som ej hafver affeende på Solen. Denne fabels yttydning är sannolik och snillerik. Ända til Mars månad hafva nätterne disputerat Hercules, det är Solen, den himmelska gördelen det är zodiaken. Amazone är sammansatt af 2:ne ord, A-ma och Zone, af hvilka det förra betyder hopsamling och det senare gördel. Det är nätterne sammanräknade, som regera öfver Zodiaken ända til vårdagjämningen. Ändteligen öfvervinner Hercules dem. Drottningen som öfverlemnat honom gördelen, heter Menalippe, hvilket betyder Drottningen med svarta håret, som är sinnebild af natten. Hercules eller Vårsolstånds Solens seger tildrager sig vid floden Thermodon, som betyder värmans flod, och det på en ort vid floden, som kallas Thermicire, hvilket betyder efter bokstafven nätternes jämlikhet med dagarna och som värman begynner i Österländerna med Mars månad, så är nyckelen til gåtan eller fabeln otvungit funnen. På samma

sätt

sätt äro de 9 Muserne de nio månader, på hvilka menniskorne bruka jorden och skörda dess afkomst och de tre gracerne bemärka de 3 öfriga månader af året, på hvilka menniskorne hvilade sig och upoffrade tiden til kärlek och nöjen.

Herculis 50 söner äro de 50 veckor af året, då det än icke hade mer än 350 dagar, jemte de 5 tilläggs-dagar för at fylla Måne-året. Man kan efven ditföra de 50 Danaider; Hercules räckte til åt dem alla; emedan Solens omlopp hafver mer än 50 veckor och Danaidernes syssla var at i helfvitet fylla tunnor hvarpå voro hål och som deras arbete skulle vara ouphörligt så begyntes det åter å nyo så snart dessa veckor voro framledna. De sju söner, som Saturnus haft med Rhea, sägas i uttydningen vara de 7 dagarne i veckan och de sju döttrarne han haft med Astarté betydde de 7 nätterna i veckan.

Det kan vara likgiltigt at antaga eller förkasta några af dessa tydningar; men ingen förnuftig kan öfvertala sig at tro Herculis fabelaktiga lefverne och än mindre, at de gamle gått så långt i dikt, at de velat föreställa Solen och dess inflytande på hela naturen igenom en diktad person. Långt troligare är det, at de velat utmärka och hedra påfinnaren och utstakaren af Sol-året och de 12 zodiakens tecken, som verkeligen hetat Hercules eller haft något visst namn efter språkens olika munart. Man kunde aldrig bättre utmärka och hedra honom än igenom dess upfinningar och ar-

beten.

beteh. Man fatte til hans namn och berömm hvarjehanda Solens inflytande, hvars rätta gång han uptäckt tillika med de omständigheter, fom förekomma under Solens omlopp, famt de djur, fom intaga zodiaken.

Det är ej fvårt at förestålla fig, huru allt detta, framställdt på et methaphorifkt fätt, kunnat gifva anledning til fabeln. Figurerne hafva blifvit tagne för fjelfva faken och Aftronomen, i Öfterlanden, vänd til finnebild af Solen, hvars gång han utftakat, hafver undergått en ny förvandling i Grekeland, fom lämpade til fina gamla hjeltar alla Öfterländfka fabler och i fynnerhet denna til fin Hercules, fom var ibland argonauterna, hvars rätta namn var Alceus eller Alcé. Då blef det icke mer en Aftronom eller finnebild af Solen, utan en förftörare af de vilddjur eller elaka menniſkor, fom plågade fäderneslandet.

När menniſkorne öfvergifvit den fanna Gudens dyrkan, kom i defs ftälle dyrkan af ftjernorna, hvilken i fynnerhet hos Araberna är ganfka gammal; ty menniſkorne kunde ej begripa huru de ftjernor, fom rörde fig, kunde få ordenteligen fortfätta fin gång, utan at ega lefvande varelfer, fom både fatte dem i rörelfe och ftyrde dem. Defsa varelfer måfte nödvändigt ega ftora finnes egenſkaper och gjordes i följe deraf til Gudar.

Det är af de 7 planeternas antal, fom de 7 förfte Gudarne upkommit, hvilka fört med fig den vördnad och öfvertro, fom intagit alla folkflag, i fynnerhet de Öfterländfka, för fjutalet.

Häraf kommo de 7 Öfver-änglarne, som omtalas uti de Persers, Chaldéers och Arabers Theologie: De 7 portarne uti Mithras Theologie, hvarigenom själarne passerade til himmelen, samt Indianens 7 renings-verldar.

Efter händelsernes tecknande med hieroglypher, upkommo munteliga berättelser; och det är lätt at föreställa sig, huru okunnigheten, som missbrukade Astronomiska talesätt, skulle försämra och vanställa begreppen. Man hade gifvit planeterna namn efter de första namnkunniga män; man förblandade planetens rörelsesnille eller Gud med dens namn, som planeten hade, och der finner man de första apotheoser eller uphöjningar til Gudar. Som planeterne ej skrida utom zodiaken, så inbillade man sig, at planeterne borde hafva bestyret eller väldet öfver de constellationer, som utgjorde denna gördel.

Chinesarne, som hafva 28 constellationer i sin zodiak, utnämde dem efter de 7 planeterna 4 gånger tagne; men Egyptierne, som ej hafva mer än 12 constellationer i sin zodiak, utnämde de 7 första med planeternes namn, och den 8:de med *naturen* i allmänhet samt tilskapade 4 nya Gudar för dagjämningarna och Solstånden at styra zodiaken. Desse nya Gudar voro sinnebilder af årstiderna. Hercules eller Jupiter Ammon blef här sinnebild af Vårdagjämningen; Horus af Sommar-solståndet, Serapis af Höst-dagjämningen, och Harpocrates af Vinter-solståndet. Det voro hieroglypherne, som gåf-

gåfvo anledning til desfa sinnebilder eller nya Gudar. Man finner sporren dertil på monumenterna; ty de utmärkte Vinter-solståndet under form af et litet barn; Vårdagjämningen under form af en växande yngling; Sommar-solståndet utmärktes igenom en fullväxt man med stort skägg och Höstdagjämningen igenom en gammal Gubbe.

En ganska märkvärdig sak är det, at denna och flera uplysningar synas kommit ifrån Norden tvert emot den almänt antagna meningen, at nemligen den kommit ifrån Söder och derifrån spritt sig åt alla sidor. Schyterne äro et ibland de äldsta folkslag; ty Chinesarne härstamma från dem; men Atlanterne äro äldre än Egyptierne, som härstamma från Atlanterna. Acmon, anförare för en flock Schyter, hafver i Phrygien bygt en stad och kallat den efter sitt namn, och denne Acmon var fader til Uranus, som hyfsat och undervist Atlanterna. Geterne, som varit bofaste vid Donauströmmen, men hafva efter Herr Damvilles mening härstammat af Schyterna. De hade en präst eller Påfve, som påstods vara odödelig, såsom Tatarernes Da Lay Lama.

Uti Siberien eller i allmänhet kring 50:de norra latitudes graden och emellan 80:de och 130:de longituds graderna finnas lemningar efter et höfsadt folks boställen, af förstörda städer, som synas hafva varit ansenliga och florerande, handskrifter, hvilkas papper varit af silke, caracterne dragne med Chinesiskt bläck eller Svärta, af guld och silfver-bokstäfver eller

caracterer; der hafva ock funnits prydnader, som tjent til begrafnings-ställen och inscriptioner uti et aldeles okändt språk, och ändteligen figurer af menniskor och djur i guld, silfver och bronze. Mennisko-figurerne föreställde eller liknade Indianernes afgudi beläten. Herr Damville anmärker, at i landskapet *Ser*, hvars hufvudstad kallas *Sera* Metropolis, hafver varit en ganska mägtig Monark, hvars undersåtare varit mycket kunnige i vetenskaperna och hvarom talas i Chinesiska historien under Kejsaren Hoeihe. Detta landskap *Ser* är nu en del af Tatariet, hvari finnes Selinginskoi. Det nämdes, at i Tatariet igenfunnits Indianska afgudabilder och at Indianerne än bibehålla en berättelse eller sägen, som de sjelfve ej förstå, hvilken berättelse är en noga beskrifning om fix-stjernornas gång från vester åt öster samt om en period af 180 år, hvilken aldrig varit brukad hos något annat folkslag än hos Tatarerna, hvilket gifver anledning til den meningen, at Indianerne fordom kommit från norra delen af Asien och därifrån fört med sig sina Gudar och kunskaper, som de nu icke förstå. Hr Pluche hafver redan fallit på den tankan, at religionen i Indostan leder sit ursprung ifrån den, som är under Dalay Lames välde. Han säger, när han talar om Indianerna: "at deras bot- och bättrings-färder "äro de mest afskräckande, då de företaga sig "pelegrims färder til Dalay Lamas pagod; ja! "de gå ända til Siberien, så at man råkar des- "sa Indianer gående til fots, bärande med sig "vatten och födoämnen ända från Calicutta til "Selinginskoi." Indianerne sjelfve säga, at de-

ras Bramer kommit ifrån Norden. Kan man således ej med skäl säga, at dessa pelegrims-färder äro et tacksamhets offer, som deras religion ålägger dem för den ort, hvarest denna religion är född eller först upkommen? Ty Lamarnes religion är utspridd öfver hela östra delen af Asien hos Mongoler, Chinesare, i stora Thibet och i Indien.

Uti en berättelse om östra Asien, skrifven i 4:de Seculo efter Christi födelse, säges, at emellan landet *Ser*, och Indien ligger et land, som bebos af Bramaner, och Hr Damville anmärker, at en flod, som upkommer i det landet, heter Brama. Detta landet är stora Thibet, hvarest den högste Dalay Lama förer styrelsen. Der är således en likhet i uprinnelsen emellan Lamas och Bramanerna. Utom den vördnads betygelse, som Indianerne visa genom sina pelegrims-färder för det land, hvaruti Selinginskoi ligger; så finner man en ouphörlig kedja från Lamas i denna staden til Thibet och derifrån til Braminerna i Indien; och om man påminner sig, at Æthiopien fordom äfven kallades Indien, och at man funnit Gymnosophister, som ej annat äro än en slags Bramer eller Braminer, äfven så väl som vid Ganges stränder; så ser man, at denna kedja kan utsträckas äfven til Africa. Atlanternes ursprung kommer här öfverens med Gymnosophisternas. Lät oss än vidare anmärka, at det ordet Magus, som är namnet på de Persiska lamer eller Bramer, flyter af roten Mag, som i Österlanden betyder vis: Hos Propheten Ezechiel Cap. 38: v. 2, 6. betyder

Gog och Magog, folkslag ifrån Norden. Desse åter betyda hos Perser och Araber, Schyter, Tatarer och i allmänhet Nordiska folkslag. Det synes deraf kunna följa, at de i början burit det namnet, efter de ansågos vara de visaste och mest uplysta bland folkslagen.

Den menningen at de Nordländska Landskaper kunnat uplysa de Södra, vinner styrka af fabeln om fogeln Phœnix. Denne fogel, så namnkunnig hos ålderdomen, i synnerhet i Egypten, är, efter Herodoti berättelse, ensam utan maka, hans fjädrar likna guld och cramoisi. Sedan han lefvat i 500 år, kommer han ifrån Arabien til Egypten at där dö, bränna sig, och åter upväxa af sin aska i Solens tempel och på denna Gudomlighetens Altare. Man hafver gifvit åtskilliga tydningar på denna fabel; men den sannolikaste af dem alla är den, at denne fogel blifvit satt til sinnebild af solen eller af ett solens omlop, som begyntes i samma ögonblick det slöts. I sanning är Phœnix ensam som Solen och lyser med ljusets färgor. Svenskarne hafva i sin Edda en dylik fabel. Der talas om en fogel, som hafver hufvud och bröst af eldsfärg, skoft och vingar himmelsblå. Han lefver i 300 dagar, hvarefter han följer med andra flyttfoglar åt Æthiopien, gör der sit näste, bränner sig med sit ägg; utur askan hvaraf upkommer en röd mask, hvilken, sedan han fått vingar och form af fogel, företager sin återflygt åt Norden med de andra flyttfoglarna. Öfverensstämmelsen emellan dessa 2:ne berättelser är fullkomlig i det hufvudsakeligaste, och man ser,

at

at den ena är fyllnad i den andra, i synnerhet om man lämpar dertil Hr Court de Gebellins anmärkning, at ordet Arabien betyder i Österländska språken: nedgång, natt och mörker. Det är tydligt, at Nordens inbyggare och Egyptens haft samma idéer och målat samma ämne, antingen fogeln flugit åt Norr eller åt Söder; men naturligast synes, at han kommit från Norr; emedan der är långsamt mörker och nattens välde synes länge rådande, och kan deraf slutas, hvilkendera fabeln är Original. Phœnix, som tager sin flygt från Norr, är en sinnebild af Solens gång, en sinnebild, som ej kunnat först påhittas af andra än de Nordiska folkslagen. De söderländska, Norr om Æquatorn, njuta ju dageligen Solens närvaro; men de längst åt Norden belägna som se den dageligen en viss tid af året draga sig alt längre och längre från deras Zenith, förloras någon tid under horizonten, komma åter tilbaka öfver horizonten m. m. hafva i okunnighets tiden gifvit anledning til fabeln om nästet, bränbålet samt Phœnix förnyelse eller födelse på nytt. Den omständigheten at lefva i 300 dagar är derpå et nytt bevis. Herodotus hafver utan tvifvel satt 500 år af misstag. Mot Norden under parallelen af 71 graders polhögd är Solen osynlig i 65 dagar, då refractimen, som är en nyare upfinning, ej ânses. Phœnix lefver således 300 dagar för invånarena af nämnde polhögd. Man kan således säkert tro fabeln om Phœnix vara kommen från Norden. Rudbeck håller före, at man i Norden bör sätta alla hedendomens Gudars uprinnelse jemte fablernes, men utan at följa honom i dess djup-

 sinniga

finniga lärdom, säger Hr Bailly, vil jag här anföra en rätt besynnerlig omständighet angående Janus. Macrobius säger, at man målade denna Guden med numren 300 i högra handen och med numren 65 i den venstra. Man ser klarligen, at desse 2:ne numror föreställa dagarna i året; men hvarken Astronomien eller de gamlas bruk och sedvanor tjena til uplysning i en så besynnerlig delning af året, med mindre man antager, at Janus var tidens och årets Gud, då numren 300 i högra handen betyder de ljusa dagarna och numern 65 i den venstra de mörka för innevånarena, i de länder, som hafva 71 graders pol-högd. Jag bjuder til, säger Hr Bailly, at akta mig för alt parti-systeme; men kan ej annat än taga Janus för en Nordländsk Gud, hvilken följt med utflyttningarna från Norr åt söder; men då blifver det icke svårare at tro, det större delen af Gudar och fabler kommit ifrån samma orter. Märk, at denna delning af året hafver et närmare sammanhang med 300 dagar, som Phœnix lefde, för at icke deraf sluta, det Guden och fogeln kommit från samma land. Men, innan jag följer min auctor til än starkare och mer bindande skäl för denna mening, vil jag förekomma deras inkast, som af nu varande luft-strek kring Selinginskoi skulle finna det otroligt, at i en så odräglig köld, som nu för tiden, finna människor, som kunde stå ut med at om vintern sysselsätta sig med Astronomie och andra vetenskaper, då så många lindrigare Climater gifvas; och än mindre skulle de föreställa sig, at der i forntiden finna et rikt och befolkadt land.

Herr

Herr Mairan, Ledamot af Franska Vetenskaps Academien i Paris, hade redan 1719 ingifvit til samma Academie en Afhandling om den värma, som om sommaren kommer blott från solen til jorden och den, som om vintern kommer från solen til jorden och, af deras jämförelse til det hela, tyckte han sig kunna sluta, det jorden hade i sig någon egen värma, som vore independent af solens värma. Denna slutsats gjorde i början ej särdeles intryck på de lärda; men den upväckte en ifrigare forskningsanda. I synnerhet var Hr Réaumur syselsatt med at igenom salters och syrors inblandning i snö och is neddrifva Thermometern under frysnings punckten; men han kom dermed icke särdeles långt, efter naturliga vinterkölden är i Paris mycket lindrig; ty den artificiella kölden är altid proportionelle emot den naturliga kölden i fria luften. Emedlertid fann Herr Mairan af dessa försök huru svårt det var, at beröfva naturen sina rättigheter och vågade gissa, det den absoluta kölden eller der hvarest icke mer var lif eller rörelse, skulle stiga til 1000:de grader under fryspuncten på den af Hr Reaumur construerade thermometer, som hade 80 grader emellan frysnings- och kokhett vattens puncten; men detta var blott en gissning eller förslags mening, som då icke hade något närgränsande factum i naturen at stödja sig på; men bibehölls som en hypothes af Hr Mairan, som ständigt samlade observationer från alla verldsdelar at bevisa sin sats, som egenteligen var, det jorden hade en egen invertes varme och at största sommarvärman var öfver hela jorden lika stor.

I detta ämne ingaf Hr Mairan tid efter annan Afhandlingar til Vetenſkaps Academien i Paris; men ſaken blef oafgjord til deſs Herrar Braun och Lomonoſon i Petersburg gått ſå långt at upväcka artificiell köld, at den ej var mycket ſkiljacktig från den giſſade abſoluta kölden af 1000 grader under fryspuncten på Reaumurs thermometer. Med deſſa förſök gick ſå til, at Hr Braun d. 25 Dec. 1759, då kölden i fria luften var i Petersburg 29 grader under fryspuncten, blandade ſalter och ſyror i is ſamt ſåg huru qvickſilfret nedföll efter hand ſmåningom til 720 grader under fryspuncten på de L'Iſles thermometer, det vil ſäga 576 grader på Reaumers thermometer; men då gick denne thermometer ſönder och qvickſilfret i kulan fans hårdt ſå at det kunde hamras ſom bly. Öfver detta förſök gjorde Hr Lomonoſow ſina anmärkningar: ſåſom at qvickſilfret ej varit rent eller friadt från bly m. m. och anſtälde et nytt, då en myckenhet kunnigt folk var närvarande, och ibland andra kunnige perſoner en Franſk Läkare, vid namn Poiſſonnier, ſom förſt inberättade detta til Paris; och anſtälde Hr Lomonoſow ſit nya förſök d. 26 Jan. 1760, då kölden i fria luften var 31 grader under fryspuncten på Reaumurs thermometer. Och lyckades förſöket ſå, at qvickſilfret neddrefs 592 grader under fryſnings-puncten på Reaumurs thermometer, utan at thermometern ſkadades det minſta eller qvickſilfret hårdnade. Som vid alla de förſök, hvilka blifvit anſtälde at upväcka artificiell köld man funnit, at den altid varit proportionel mot den naturliga i fria luften, och om man nu ſkul-

skulle taga til grund den naturliga i fria luften, som Gmelin obſerverat under ſina reſor i Siberien från 1735 til 1738, ſom varit störſt vid 70 grader i fria luften under fryspuncten på De L'isles thermometer, ſom på Reaumurs ſvara mot 37½; få uppkommer deraf en än ſtörre köld än 592 grader under o eller nära 726 grader under o och ſåledes helt nära den, ſom Hr Mairan tagit til 1000 grader under o och kallat abſolut köld; hvilken alldeles icke kan vara för ſtarkt tiltagen, ſå mycket mindre ſom Herr Buffon påſtår, kan hända, med mer ſannolikhet, at den abſoluta kölden ej kan vara mindre än 10000 ſådane grader under o eller fryspuncten på Reaumurs thermometer; men man vil lemna den ſenare meningen efter den förra gör tilfyllest til ändamålet för at ej onödigt vis öka reſultaterna eller följderna. Herrar Brauns och Lomonoſows lyckliga förſök väckte allmän upmärkſamhet och i ſynnerhet Hr Mairans, at til Pariſiſka Vetenſkaps Academien 1765 ingifva en fullſtändig Afhandling i ämnet, ſom ſtödde ſig på hans förr ingifna, och uptog nämda Herrars förſök. Herr Mairan hade funnit medeltalet af flera års obſervationer på kölden ej vara mer än 7 grader i Paris under o om vintern, och ej mer än 26 grader öfver o om ſommaren; och ſåledes at thermometern der ej ändrade ſig från högſta värma til högſta köld mer än 33 grader på Reaumurs thermometer, hvilka 33 grader ej betydde annat än värmans til- och aftagande.

Om nu den antagna abſoluta kölden af 1000 grader under o lämpas til deſſa ſaker, ſå

at

at högsta sommarvärman betecknas med 1026 då vinterns största köld blifver 993; så finner man, at hela ändringen ej är mer än $\frac{1}{31}$, hvilken gör så starkt intryck på menniskan, at hon i det ena tilståndet försmäcktar af hetta och i det andra hafver svårighet at berga sig för köld. Denna ändring härflyter til en del af Solens belägenhet mot jordens yta; ty om sommaren kastar hon sina strålar i Paris mot jordens yta mer lodrätt än om vintern, då hon nedsänkt mot horizonten kastar dem så snedt, at en del däraf synas blott tangera jordens yta. Om physiken kan med tilhjelp af thermometern mäta sommarens och vinterns värma, så kan Geometrien betrakta strålarnes anfalls vinklar, mäta deras verkan och anföra deras myckenhet efter dagarnes längd och säga huru mycket mer välgörande solen är om sommaren än om vintern. Herr Mairan hafver åtagit sig och fullfölgt til slut denna jämförelse. Han hafver deruti rådfört sig både med Geometrie och Physik samt funnit igenom calculen, at solen om sommaren bestod i Paris 17 gånger mer strålar eller värma än om vintern. Denna Geometrie är i sanning något blandad med Physiska värden; men dessa kunna mycket väl skattas och om de skulle ändra någon liten del i sig sjelfve, så kunna de icke ändra sjelfva resultaterna. Om någon skulle påstå, det sommarvärman i Paris ej vore mer än 6 gånger så stor som den om vintern, då den likväl är 17 gånger så stor, så stå Hr Mairans slutsatser lika falle. När man nu besinnar, at de 33 grader på Reaumurs thermometer ej annat betyda än en viss ökad eller minskad värma

ma på 6 månader från folstånd til folstånd; emedan köld ej är någon verklighet utan blott en brist af värma, hvilken fedmare äger egen verklighet och kraft at uplifva hela naturen och sätta alla varelser i lif och rörelse. Den absoluta kölden kan ej vara annat än uphörandet af all rörelse och lif.

Man begriper lätteligen, at den värma, som är utspridd öfver jordklotet, ansedd som en storhet eller quantité, kan blifva delad i vissa grader. Det äro dessa grader, som thermometern visar oss; men deras antal är oinskränkt och oss obekant. De utgöra en måttstock, hvars början och slut är för oss dold; fast vi genom försök fått en och annan punct fästad; sådane äro frys- och kokhett vattens-puncterna. Den högsta värme, som i naturen är möjelig och uteblifvandet af all varme äro yttersta ändarne af måttstocken, och kunne vi aldrig få veta den absoluta kölden, som innan man hinner dit, långt förut är för oss dödelig; men erfarenheten kan visa oss någon kölds grad, som ungefärligen visar oss huru långt vi äro från den absoluta. Vi hafve hittat på utväg at genom salters och syrors blandning til is göra kölden starkare, eller rättare sagt betaga isen någon del af den värma, som naturen lemnat honom då vatten fryser til is. När nu högsta sommar-värman i Paris föreställes igenom 1026 grader och minsta vintervärman igenom 993 grader, samt Hr Mairan bevist, at hela sommarvärman, som kommer från solen är til vintervärman, som ock endast kommer från solen; såsom 17 är til 1 eller

få-

såsom 1026: 60, och om nu dessa 60 dragas från 993, blifva 933 graders värma qvar, hvilken nödvändigt tilhörer jorden utan all tilhjelp af Solens värma; hvilken slutsats ej kan vara felaktig hvarken i anseende til calculen eller thermometer-observationerna. Det är denna grundval af värma, hvartil solen lägger sin-föt at, åstadkomma växters framskjutande och hela naturens fägring; och utan denna grundval skulle mycket litet framkomma til menniskors och djurs underhåll, utan hela naturen skulle vara lik som död.

Men hvarifrån hafver jorden denna värma? Den kan ej härflyta från små spridda eldstäder, sådana som volcanerne, utan måtte jorden hafl den ifrån början sig meddelad. Gissningar, hvarifrån denna värme i början härleder sig äro flere; men det tilhörer icke detta rum at utreda dem. Nog af, at det är en ojäfaktig sanning, at jorden äger en sådan värme i sig sjelf utom den, som kommer från solen; men igenom den utdunstning, som årligen igenom växternes svetthål och andra jordens porer förflyger; så måste denna värme årligen minskas, och följakteligen har den i första tiderne varit mycket större efter den kunnat hålla ut igenom flera tusende år; och lika sant är det, at den efter flera 1000:de år måste uphöra: och då blifver solens värme oförmögen at ensam gifva växterna lif och mognad, hvarigenom menniskan och djuren måste förgås af brist på föda-ämnen; men den tiden måste vara långt borta, hvilket kan slutas blott deraf, at denne värme, som årligen

ligen måste aftagit, bibehållit naturen i sin årliga fägring åtminstone i 6000 år. Som denna jordens invertes värme årligen aftager; så måste den i äldsta tiderna varit så stark, at jorden ej kunnat bebos i de varmare eller närmare Æquatorn liggande climater, utan at de orter, som ligga kring polerna måst varit de först bebodde och intagne af människor och djur, hvilka alt som värmen aftagit, flyttat sig småningom närmare och närmare åt dagjämnings-linien eller Zona torrida, som i första eller äldsta tiderna ej kunnat för hetta bebos.

Häraf blifver tydningen klar, hvarföre i Frankrike och flerstädes nu för tiden funnits djupt under jord-skorpan, stenar, som haft intryck af sådana växter, som nu endast finnas i Zona torrida, och hvarföre nu för tiden ben och andra lemningar upgräfvas i Siberien af djur, som icke höra til det Climatet, det må vara af Elephanter eller andra djur, som der å orten nu äro obekante.

At vintrarne blifva årligen ju längre dess starkare, bevises af isbergens årliga tiltagande på de orter, hvarest man haft tilfälle at sådant observera.

Fredric Martens har på Island kunnat räkna hvarfven af isens tillökning för hvart år, och det för många år tilbaka; sådant finnes äfven vid Schweitsiska glacierernas; hvilket alt är nog för mitt ändamål, så at jag ej behöfver uptaga Herr Buffons förslags mening om Planeter-

nes

nes och följakteligen vår jords första upkomst; hvilken mening är qvick och snillerik; men derföre icke sann, och fördenskuld ej bör blandas med hvad hittils är anfördt af säker erfarenhet och rigtiga förnufts slut.

Okunnighet om detta naturens tilstånd häfver gifvit anledning til alla de inkast och motsägelser, som blifvit påhittade, at neka den sanningen at vetenskapers och konsters första uprinnelse i vårt Hemisphærio, härleder sig ifrån Norden såsom det enda ställe, hvarifrån de först kunnat komma, nemligen ifrån den ort, hvarest människor först kunnat uppehålla sig. Häraf följer naturligt vis orsaken til de i Siberien fundna underjordiska hvalf och byggnader samt lemningar af ståteliga begrafnings-pyramider m. m. som bevisa, at det landet fordom varit mycket befolkat, mägtigt och ägt innom sig konster och vetenskaper. Med et ord; alt kommer i sin naturliga ställning, då jordens egen värma, som aftagit lägges til grund, hvilken är allmänna orsaken til Siberiens nu varande beskaffenhet, jämförd med hvad den fordom varit; men dessutom kunna väl enskilte orsaker infallit, som förorsakat Siberiens nu varande strängare vintrar än de finnas på andra orter, som äga samma polhögd, såsom til exempel i Paris och Selinginskoi. Den förra ortens polhögd är 48°. 50′: 10″ och den senares 49°; således skillnaden allenast 9′: 50″ som den senare är längre i Norr belägen; och likväl är vinter-kölden på förra stället allenast 7 grader under fryspuncten, då den på sednare stället varit

rit obſerverad fälla thermometern mer än 30 grader under fryspuncten; men Selinginſkoi ligger efter laggranna anmärkningar mycket högre öfver vattupasſet än Paris och man vet alt ſedan de Franſka Mathematici tilbragte flera år, vid och under dagjämnings-linien i America för at mäta en grad af meridianen och belägenheten, der de uppehöllo ſig, emellan de Andiſka bergen, ſom äro de högſte i verlden, var ſådan, at de på ſamma ſtälle funno alla Climater på hela jordklotet. När i den djupa dälden var dageligen en brännande och qväfvande hetta, och alt ſom Fransmännen nalkades up åt högden ombyttes Climatet och kölden tiltog, ſå at de ſnart råkade Nordens ſträngare köld och en ſtändig ſnö och is, hvilkens gräns eller ſkillnad, kallades linea perpetuæ nivis, och afmättes denna lineas högd öfver hafs vattupasſet och fanns högre deröfver än på någon annan ort längre från linien på jordklotet, ſå at de genom obſervationer på andra orter kunde draga denna linea från dagjämnings linien til polen; och fanns at den var högſt öfver hafs vattupasſet under æqvatorn ſamt ſänkte ſig ſmåningom ſå at den vid polen blott tangerade jordens yta; hvaraf upkom den läran, at ej allenaſt hafva afſeende på orternes afſtånd från æquatorn utan ock på deras högd öfver hafs vattupasſet för at afmäta den värme, ſom Solen verkade. Om nu någon ſenare tilfällighet uphögt jordytan längs efter parallelen 49° och deromkring från Veſter åt Öſter i hela Aſien; ſå gifver detta orſaken hvarföre kölden är nu för tiden ſå ſträng i Siberien i jämförelſe med andra orter vid ſamma pol-

 högd.

högd. Detta är icke en gifsning utan all sannolikhet, ty hvad, som händt andra orter på jordklotet hafver af samma orsak kunnat hända Asien från Vester åt Öster längs efter berget Caucasus med dess grenar. Italien hafver undergått et sådant öde, hvarom vidare framdeles.

Men härmed må vara huru det vill, och om Siberien varit i äldsta tider äfven så högt öfver hafs vattupasset som nu; så finnes klarligen, at den orten, då jordens invärtes värme varit så stark at den ej tålde för djur och människor någon tilökning från solen, varit först tjenlig at emottaga menniskor och djur.

Man vet ock af erfarenheten at luften i Siberien är full af Saltpeter-particlar, hvilka ock öka kölden och bevisa, at den orten fordomdags varit bete för Cameler och Elephanter, hvilkas urin göra jorden tjenlig at emottaga och generera sådana ämnen.

Sedan denna sats är öfvertygeligen, som jag hoppas, afgjord; vil jag följa min ledare at anföra mer afgörande Astronomiska och historiska skäl til bestyrkande deraf at vetenskaper och konster haft sin första uprinnelse från Asiens Norra trakt.

Ptolemæus anförer i sina Calendrar observationer, hvilka varit gjorde der, hvarest längsta dagen varit 16 timar, och den kortaste 8 timar, hvilket inträffar med en polhögd af 49 grader, som är Selinginskois och som Norra de-

len

len af Europa var den tiden okänd eller kan ske än icke befolkad, så hörer denna observation til Norra delen af Asien.

Innan jag nämner något om Zoroaster, vil jag erinra at det voro tvenne af det namnet, som lefvat på mycket olika tider och haft olika föremål: Den förste eller äldste, som antingen följt med Evechous til Persien eller ock varit samtidig med honom. Denne Evechous, sjelf en utländsk förste, införde Chaldéerna til Persien, hvilke äfven voro en främmande folkstam och gåfvo den del af Persien, som de intagit, namn af Chaldéen. Evechous var äfven den förste regent i Persien, som tagit namn af Chaldéernes konung. Under denna konungs tid lefde den förste Zoroaster, 2473 år före Christi födelse. Han hafver skrifvit en bok vid namn: *Zend Avesta*, som är en allmän lag för Vestra delen af Asien och i Persien, allenast en bok för de lärda. Utur denna bok äro dragne de flästa Persernes kunskaper i Astronomien och i synnerhet Sol-årets längd, som antogs i Evechous tid. Uti denna bok finnes mycket, som är en följd af det Climat, hvarest längsta dagen är dubbelt så lång som den kortaste och det är vid 49 graders Nordlig latitude, hvarest Zelinginskoi nu ligger.

Denne Zoroaster hafver således skrifvit denna bok antingen efter handlingar, som han fört med sig från denna ort eller ock har han skrifvit den på stället, sin födelse-ort, eller vid 49 graders Nordlig pol-högd, innan han följde med

Evechous på defs fälttåg. Denne Zoroafter var fåledes från Siberien.

Den andre Zoroafter, fom lefvat vid pafs 589 år före Chrifti födelfe, fyfelfatte fig med at renfa Magernes religion och återföra den til fin förfta renhet, fom den förfte Zoroafter gifvit den famma. Denne fenare Zoroafter var Perfernes fabel-fkrifvare och förmodeligen Grækernes Æfopus, fom ock härftammade från Afiens Norra del, ifrån Schyterna eller Tatarerna. Således får man anledning at ej allenaft härleda Aftronomiens uprinnelfe utan ock en fund morals början från Afiens Norra del; och är det få mycket orimligare, at härleda desfa gamla kunfkaper från Egypten, Indien, Chaldéen och China, fom desfe, i fig fjelf gamle folkflag, på den tiden ej hade nog kännedom af fphæren at de kunnat utftaka det Climat, fom hade den längfta dagen dubbelt få lång fom den kortafte i året.

Om man nu begifver fig til China; få fkal man äfven der finna anledning til famma tanka om vetenfkapernes förfta uprinnelfe; ty der finnes i fjelfva hufvudftaden Peking, äfven inom Kejferliga borgen och i Slottet et ftåteligt Tempel, fom kallas det *ftora ljufets palats*. Med Nordifka ftjernor menas der conftellationen ftora Björnen, emedan Chinefarne likfom dyrka den conftellationen och tilegna den en kraft at förlänga lifvet famt göra det lyckligt. Kejfaren, Kejfarinnan och Prinfarne offra i detta Tempel. Der finnas inga bilder och inga målningar mer än en

enda

enda cartouche, omgifven af en prydelig krans, hvaruti står allenast på Chinesiska desfa orden: *Åt snillet och Guden Petou. Petou* är ordet, som gifves åt Nordens stjernor. *Pe* betyder Norr och *tou* eller *tao* stjernor. Men som desfa stjernor ej hafva något märkbart framför deras nära liggande grannar och Chinesarne deraf ej hafva någon färdeles nytta; så faller det troligare, at sjelfva templet i början varit tilegnat Norrskenet och at desfa stjernor fått et slags dyrkan deraf, at de som oftast sänkt sig djupt neder uti Norrskenet; Templets namn af det stora ljusets palats, tyckes ock gifva sådant tilkänna. Norrskenet som med en otrolig hastighet sprider sig och föreställer kronor, spiror och utkastade eldstrimor synes hafva uti sig något Gudommeligt, som gifvit anledning at det til ära upresa ett Tempel; men sjelfva Norrskenet är i China så fällsynt at Jesuiten Parennin, som vistats der 32 år, bekänner sig der ej hafva märkt något, som han kunnat gifva namn af Norrsken. Således hafver ej Norrskenet i China kunnat gifva anledning til templets byggande och tilegnande åt Norrskenet; utan måste denna dyrkan komma längre Norr ifrån och utmärka den ort, hvarifrån Chinesarne i forntiden kommit och fört denna dyrkan med sig til sina nya bonings platser.

Om alt det, som hittils blifvit anfört, ej förmår öfvertyga dem, som föregifva, at antingen Chinesare, Indianer, Perser, Chaldéer eller Egyptier äro de första idkare af Astronomien; så lära de väl ej kunna bibehålla dem vid den äran, om det skulle bevisas, at observationer-

 ne,

ne, hvarpå en del af elementerne til de Astronomiska taflor, som nu äro i dessa Nationers händer, ej kunna med noghet göras vid mindre pol-högd än 49, 50, 51, 52 &c. graders, hvartil intet af dessa folkslags nu innehafde boställen sträcka sig.

Jag har nämnt förut, at Italiens yta höjt och sänkt sig, hvilket kan bevisas af de så kallade Consuls vägarna *via Appia* och *via Flaminia*. Den sednare, som gick ifrån Rom åt Adriatiska hafvet, har för långliga tider sedan blifvit aldeles osynlig och efter en lång tids förlopp återigen af sig sjelf upkommit i dagen, hvilket visar jordskorpans obeständighet. Den förra nämligen via Appia var anlagd för något mer än 2000 år sedan af Consul Appius Claudius, hvilken väg af de kunnigares berättelse i sällskaperna sades mig hafva gått ifrån Rom til Capua uti en rät och horizontel linea, men nu ej kunde befaras utan styckelals för mellanliggande otilgängeliga högder och vattn eller sjöar, hvilket jag erfor 1762 under min resa från Rom til Capua och dömde til det horizontella läget af berget vid Terracina, hvars djuphet var utmärkt vid sidorna af uthuggningen med palmmått huru djupt det var nerhuggit eller sprängt at vägen måtte gå fram i en horizontel ställning; men hvad rakheten angår hade den lätteligen kunnat falla ur minnet 1762 sedan Trajani tid då Pontinska träsket var fulleligen rensadt och afvikelsen utgjort en ganska trubbig vinkel.*) Efter denna ändring tildragit sig igenom

*) När detta upläftes i Kongl. Vitterhets Academien erindrade Öfver-Intendenten och Riddaren af Kongl.

nom synliga verkningar så godt som i sjelfva jordytan; så hafver den kunnat märkas; men

 om

Nordstjerne Orden Välborne Herr Carl Fredr. Fredenheim, som i senare tider länge vistats i Italien och af Påfve Pius VI. njutit mycken bevågenhet vid sina underfökningar för de vackra konsternes uplysning och framsteg i vissa tidehvarf, at via Appia väl icke kunnat gå i en rät linea från Rom til Capua, efter den blifvit igenfunnen uti Pontinska träsken och nu ständigt befaras likasom i de gamla Romares tid. Han lofvade häruti uplysa mig, hvilket han äfven behagat göra igenom autentiqua Chartor och beskrifningar, hvaraf jag funnit, at via Appia, åtminstone från Veletri gått i rät linea til et stycke något litet Vester om Terracina, hvarest vägen gör en mycket trubbig vinkel för at komma til Terracina hvarifrån denne väg går fram til Capua.

Herr Fredenheims erindran om Appiska vägens sträckning är aldeles riktig och är icke mot min tanka om jordskorpans ändringar. Emedan Pontinska träskens uttorkande, under Pii VI:tes regering, varit i sednare tider et allmänt taleämne och äfven kan gifva tänkaren anledning at finna huru dyrt, svårt och nästan fåfängt det blifver för menniskan, at uträtta något, då orsaken til oredan ej kan häfvas eller ock försummes; så vil jag här i korthet anföra de uplysningar, som jag fått igenom Hr Öfver-Intendenten Fredenheims framvista samlingar, hvarigenom jag finner, at denna trakt varit något sank i Apii Claudii tid 310 år före Christi födelse, hvaremot han tagit mått och steg at derifrån afleda vattnet, hvilket likväl ej hade bestånd längre än 152 år, då Consuln Cornelius Cethegus åtog sig at afleda vattnet, hvilket skedde; och fick han et stycke land deraf til skänks för sin flit och möda; men större och mindre floder, som deråt hade sit lopp, fyllde snart träsket och gjorde vägen derigenom obrukbar, hvarföre Cajus Julius Cæsar beslöt, at draga Tiberströmmen derigenom til Terracina för at genom Tiberns vatten skölja bort gyttjan ur träsket.

om man antager, at orsaken legat djupare under jordytan och ändringen skett efter hand på en

Med Cæsars mördande afstadnade dess beslut; men företogs sedermera på annat sätt igenom Augustus, som hann långt med träskets uptorkande. Efter hans frånfälle verkade samma orsaker som förut träskets öfversvämmande, hvarvid det förblef til Trajani tid, då via Appia återställdes, träsket rensades ifrån det öfverflödiga vattnet och den samlade mådden; men orsakerne til öfversvämningen förblefvo likväl ungefärligen de samme och vattnet intog sin rättighet. Påfve Bonifacius den VIII, som valdes år 1294, lät arbeta på uptorkningen af Pontinska träsken äfven som Påfve Martin V. från 1417 til 1431. Leo X. efterföljde Martin i detta affeende 1514 och skänkte hela träsket åt Julianus af Medicis til egendom, för at göra denna trakt nyttig. Mediceiska huset sålde sedan sin rättighet och Sixtus V., som blef vald 1585, lät derpå använda mycket arbete och Urbanus VIII. 1637, Innocentius X. år 1648, Innocentius XI, 1679, Innocentius XII, 1699 och Clemens XI. samt Benedictus XIII. 1729 använde mer eller mindre kostnad, samt lyckades mer och mindre i sit föremål; men Clemens XIII. lät 1759 genom Bolognini undersöka saken, hvilken skrifvit en omständelig afhandling öfver detta ämne, hvilken afhandling varit Pius VI. til mycken uplysning, Han begynte 1779 med canalers dragande och vattnets aftappande samt upläggande af gyttjan, som hela 2 alnarna täckte via Appia, hvarigenom han hunnit så långt, at största delen af träsket nu bär den herrligaste säd i ymnighet. Til resandes beqvämlighet hafver han längs efter via Appia i träsket låtit bygga ståteliga Palats, som göra denna resa från Rom til Neapel högst angenäm.

Hit höra inscriptioner dels antique, igenfunna i träsket, dels moderna, som Herr Öfver-Intendenten lemnat mig utur sin rese-Journal;

I början åt Romerska sidan:

Auctoritate Pii VI. Pont. Max. Appiæ tractus ad

en större sträcka utan utbrott; så hade den blifvit omärkbar för sjelfva innevånarena på stäl-

piscinariam, quem aquæ stagnantes interruperant, pontibus junctus aggeribus munitus Anno 1786, Curatore Francisco Mantica Præf. viar.

Följande funnen 1788.

Imp. Cæsar.
Divi. Nervæ. F.
Nerva Trajanus
Augustus.
Germanicus.
Pontifex.
Maximus.
Tribunicia.
Potestate IIII. Conf. III.
Pater Patriæ.
Reficit.

En annan lika lydande, men til nedra delen utnött, står på en af de gamla broarne til vänster.

Längre fram til vänster.

Imp. Cæsar.
Nerva Augustus.
Pontif. Max. Trib.
Potest. III. Conf. III. F.

Imp. Cæsar,
Nerva Divi Nervæ.
Trajanus Aug.
Germanicus.
Trib. Potest. Conf. II. fec.
Consummavit.

Vid Ponte maggiore til höger:

Qua leni resonans prius susurro
Molli flumine Sese agebat Oufens
nunc rapax Amasenus et Lubense
vias dedicisse ait priores,

let, fom väl kunnat hända på sträckan hela Afien

ut Sexto gereret Pio jubenti
Morem neu Sibi, ut ante, jure poffet
viator male dicere aut Colonus.

Til vänster.

Pius Sextus Pont. Max.
a fundamentis reftituit.
an. MDCCLXXIX.
Pontificatus Sui V:to.

Sedan alt det föregående var renfkrifvet och färdigt at läggas under Preffen var Cantzli-Rådet och Ridd. af K. N. Ord. Hr Gudm. Adlerbeth få benägen at meddela mig en uptäckt, fom han gjort, tjenande til uplysning uti hiftorien och i fynnerhet om Pontinfka träfkens renfande, och hvilken tidspunct inträffar emellan Kejfar Traiani bemödande och Påfve Bonifacii VIII:des anftalt, hvilkan fenare tildrog fig omkring år 1294 efter Chrifti födelfe. Hr Adlerbeths underrättelfe lyder, fom följer:

- - Under Romerfka Rikets förfall, ökades öfverfvämningarna, til defs Öftgöthernas Konung Theodorik omkring 500 år efter Chrifti födelfe vidtog nya författningar til träfkens uttorkande och den gamla vägens (viæ Appiæ) i ftånd fättande. Hans berömde Secreterare Casfiodorus har til efterverldens kunfkap förvarat tvenne märkvärdiga bref från Theodorik i detta ämne. (Variarum Lib. 2. n. 32, 33.) Det förra är ftäldt til Senaten i Rom och innehåller, at en Patricius af Deciernes ätt gjort föreftällning derom hos Konungen, famt tilbudit fig at utföra hela arbetet, hvilket förflag Theodorik gillat, anbefallandes Senaten at genom 2 fina Ledamöter låta befigtiga och afmäta träfken. Det fenare til Decius fjelf är et gåfvobref til honom af träfken, med frikallelfe från all fkatt och afgift för dem, på det at han ej måtte affkräckas, at på arbetet nedlägga möda och koftnad. At det lycka-

Asien igenom från Vester åt Öster vid 49 à 50 grades, kan inhämtas af följande inscription, som läses på en hvit marmor-tafla i Cathedral-kyrkomuren i Terracina. Det bör anmärkas at träsken den tiden kallades Paludes Decennovii.

Dn. Gloriosisf. atque in-
clutus Rex Theodoricus Vict.
ac Trif. semper Aug. bono reip.
natus custos libertatis et
Propagator Romani nominis
Domitor Gentium
Decennovii viæ Appiæ id est a Trip
usq. Terracena iter et loca quae
confluentibus ab utraq. parte paludum
per omnes retro principum inundaverant
usui publico et securitati viantium
admiranda propitio Deo felicitate
restituit, operi invicto naviter insudante
atq. clementissimi principis feliciter
deserviente præconiis ex prosapia Decio-
rum Caes. Mau. Basilio Decio V. C. et inl.
Exprf. Urb. Expro. Excos. Ord. Pat. qui ad
perpetuandam tanti Domini gloriam per
plurimos qui ante non erat albeos — —
— — — — — — deducta in ma-
re aqua, ignotæ atavis et nimis antiquæ
reddi — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Tvenne til hufvudsakeliga innehållet med denna likstämmiga inscriptioner, fann jag infattade i mu-

graders pol-högd längs efter berget Caucasus med dess grenar.

rën af det nya posthuset i Mezza, på vägen genom träsken, hvilket Påfven låtit uppbygga.

Theodoriks verk hade dock icke långt bestånd. Under Italiens våldsamma skakningar i många påföljande tidhvarf blefvo träsken träsk på nytt och fisk och sjöfogel deras enda afkastningar — — —

Lef-

Uplysning

I

Konung ANUND JACOBS Historia utur Ryska Handlingar;

Framlemnad af

G. ADLERBETH,

Cantzli-Råd, Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden, En af de Aderton i Svenska Academien.

Att en Håfdatecknare som vill meddela en fullständig och pålitelig historia, icke allenast till den åndan behöfver nyttja alla tillgångeliga inhemska källor, utan ock sådana som hos utländska författare kunna uppletas, är en bekant och obestridd sanning. Prof huru angelågen en sådan omtanka år, lemna Ryska handlingar, i affeende på Svenske Konungen ANUND JACOBS historia.

Denne Herre eftertrådde sin fader Konung OLOF Skötkonung på Svea Thron år 1024 och regerade till år 1051. *a*) Hans krigsförrättningar i förbund med hans Svåger Konung OLOF HARALDSON i Norrige, kallad den Helige, emot Konung KNUT den store eller rike i Danmark, äro af äldre och nyare Svenske författare utförligen beskrifna. De hafva deremot med tysthet förbigått, att han åfven fört krig i Ryssland. Kammar-Rådet *af Botin* anför dock i Svenska folkets historia, förSta

a) Lagerbring Svea R. Hist. 1 del.

sta bandet, sidan 237, att ANUND JACOB, strax efter anträdet till regeringen år 1024, med en liten hjelpsändning, under en ÅKES eller HÅKANS anförande, biträdde sin Svåger, *Jaroslav*, emot dess broder *Mstislav*. Till bevis håraf åberopas Nestor, Annal. Russorum, kniga Stepennaja apud. Müller, Saml. Russ. Gesch. T. I. p. 186; Bayer in Actis Petropolitanis T. IV. p. 292. Likvål äro omständigheterna af ett sådant ANUND JACOBS deltagande i Ryslands inhemska oroligheter af Hr *af Botin* hvarken med tilräcklig fullständighet eller noggrannhet utredda.

Ryssland var denna tid en skådeplats af inhemsk tvedrägt, våld och förödelse. VLADIMIR I. den store, som ägt hela detta land under sitt välde, var död år 1015. Tio söner som öfverlefde honom delade det emellan sig. Våld och list, svärdet och dolken, tjenade ömsom att utföra deras oförsonliga inbördes fiendskap. Ibland dem var *Jaroslav* Förste i Novogorod. Efter blodiga krig, gjorde han sig till måstare af Kiev, som förut tillhört hans bror *Sviatopolk*, hvars död befriade verlden från ett missfoster af grymhet. Men *Jaroslav* förblef icke länge i rolig besittning af sin eröfring. En annan af hans bröder, *Mstislav*, hade af sin far fått i förläning staden Tmutarakan. Man har länge famlat i ovisshet, hvarest den varit belägen. Troligt vis år det den som nu kallas Temriuk, liggande i Tauriska Guvernementet vid Kuban-flodens utlopp i Assovska hafvet. *b*)

Den-

b) Büsching (Erdbeschreibung Theil I. p. 1228. Ham-

Denne *Mstislav* hade med seger slutat ett krig emot några sina grannar, Kassogerna, hvilka efter all sannolikhet låra varit Tscherkassernas stamfåder. Uppblåst af denna framgång, angrep han Kiev, blef til rygga slagen och drog sig undan till Tschernigov, hvilket han eröfrade utan blodsutgjutelse och inrättade till hufvudstad i sina Stater. *Jaroslav* ville fördrifva honom derifrån; men *Mstislav* angrep honom en natt, under ett hiskeligt ovåder med åskedunder och rägn, som torde förorsakat oordning ibland *Jaroslavs* troppar och bidragit till den seger, *Mstislav* erhöll. Någon tid derefter nödgades ock *Jaroslav* till honom afträda Södra delen af Ryssland öster om Dniepern, men *Mstislav* lefde ej längre sedermera än 8 år; och som han afled utan arfvingar, tilföllo hans Stater å nyo *Jaroslav*, hvilken liksom VLADIMIR den store blef enrådande öfver Ryssland, utbredde sin makt i Lifland och Pålen, befrämjade Christendomens och vettenskapernas tillväxt, och efter ett långvarigt och årefullt Regemente, vid sin död qvarlemnade en ålskad och vördad åminnelse. *b*) Hans gemål var INGERD, Konung OLOF Skötkonungs dotter af sednare giftet och Syster till Konung ANUND JACOB. Med denna Prinsessa hade *Jaroslav* flere Söner, som på nytt delade Ryssland, och bland hvilka de

tre

burg 1787.) säger att Tmutarakan är samma som Taman. Det kallades af Chazarerna Tomatarchan, af Grekerna Tamatarcha, af Italienarne Materca, Matriga. Nu heter både land och stad Fanagorüsk.

b) Det måsta af hvad anfördt är, finnes hos Levesqve hist. de Russie Tom. I.

tre åldste hvar efter annan blefvo Storförstar. Hans tre döttrar blefvo alla Drottningar. Den åldsta, NASTASIA, annars EGMUNDA kallad, var gift med Konung ANDREAS I. i Ungern; den andra, ELISABETH, med Konung OLOF Hårdråde i Norrige; den yngsta, ANNA eller AGNES, med Konung HENRIC I. i Frankrike.

En af mina vänner, som med kärlek för den historiska vettenskapen förenar en vidsträckt beläsenhet, har i Nestors c) Ryska Annaler, rörande det ofvanomtalta fältslaget emellan *Jaroslav* och *Mstislav*, funnit och meddelat mig följande märkeliga beskrifning:

„År 6532 (efter Christi börd 1024) då *Ja-„roslav* var i Novogorod, kom *Mstislav* ifrån „Tmutarakan till Kiev, och Kievs inbyggare „togo honom icke emot; ty han hade sitt säte i Tschernigoff. Men *Jaroslav*, som var i „Novogorod, skickade öfver hafvet till Varå-„gerna, för att få undsättning, och *Jakun* an-„kom till honom med Varågerna. Denne *Ja-„kun* var blind och bar en klädnad af tyg, „som var med gull virkadt. Och *Jaroslav* drog „med *Jakun* mot *Mstislav*. När *Mstislav* hörde „detta, gick han dem till mötes vid Listoina „och beväpnade om aftonen sin här, och ståll-„de Severanerna framföre emot Varågerna. „Men han sjelf stod med sin här på båda flyg-„larna. Och när natten inföll, begynte det „blif-

c) Se Nestors Russ. Annal. Scherers öfversättning Leipsig 1774. Nestor, Rysslands äldste häfdetecknare, var Munk i Petscheriska klostret i Kiev, född A. C. 1056 och lefde ännu 1113.

„blifva ganſka mörkt. Det dundrade och blix„tade och rågnade. Och *Mſtislav* ſade till ſin „Hår: Låtom oſs rycka ut. Och *Mſtilav* och *Jaro„ſlav* gingo löſt på hvarannan. Och Varågena „började ſtriden med de framföre ſtående Se„veranerna och blefvo trötte under det de ne„dergjorde Severanerna. Derefter föll *Mſtiſlav* „med ſin Hår öfver Varågerna och fåktningen „blef ganſka håftig. Och når det blixtade gåfvo „vapnen ſken ifrån ſig och det dundrade grufve„ligen och ſtriden var håftig och förſkråcke„lig. Men då *Jaroſlav* ſåg, att han var öfver„vunnen, tog han flykten med *Jakun*, Varå„gernas förſte, och *Jakun* förlorade dervid ſi„na gyllene klåder. Men *Jaroslav* gick till No„vogorod, och *Jakun* öfver hafvet.

I Auffåtze betreffend die Ruſſiſche Geſchichte (überſetzt von C. G. Arndt Riga 1787, I. delen, ſid. 147) omtalas ſamma håndelſe med lika omſtåndigheter, men ſåges uttryckeligen, att *Jakun* eller, ſom han der kallas, *Jakup*, var en Son af Konung Olof i Sverige, och Storförſten *Jaroſlavs* ſvåger, ſamt kötslig bror af Storförſtinnan *Ingerd;* hvarjåmte beråttelſen åfven i ſå måtto ſkiljer ſig från Neſtors, att *Jakup* icke ſkall varit blind, utan blott haft ſvaga ögon, (blöde augen) och derföre burit en med gull virkad ſkårm för ögonen. Deſsa underråttelſer grunda ſig utan tvifvel på andra gamla handlingar, faſt de icke åberopas.

Deſsa anteckningar meddela tillförlåtelig upplysning, att de från Sverige *Jaroſlav* lemnade hjelp-troppar, icke voro anförde af nå-

gon Åke eller Håkan, utan af Anund Jacob ſjelf. Neſtors intygande ſkulle allena göra tillfylleſt att beviſa detta, emedan namnet *Jakun* i Ryſka ſpråket alltid uttrycker det motſvarande Jacob. Således kallas till exempel Apoſtlen Jacob på Ryſka Apoſtol Jakun. Men de ofvan åberopade Auffätze lägga till öfvertygelſen härom en vigt, ſom icke kan håfvas. Hvad ſom förmäles om Anund Jacobs ſvaga ſyn, är ock en liten fyllnad i vår för desſa aflägſna tider nog ofullſtändiga kunſkap om Svenſka Konungar. Huruvida Anund Jacobs miſslyckade fälttåg till Ryſsland tilldragit ſig före eller efter fadrens, Konung Olof Skötkonungs död, kan vara oſäkert, emedan denne ſednare juſt lärer aflidit ſamma år det ſkedde; men i alla fall var Anund Jacob då Svenſk Konung, emedan han redan en tid varit ſin faders medregent.

Står det faſt, att *Jaroſlavs* af Neſtor omnämnda hjelp-troppar voro Varåger, och att desſa voro anförde af Konung Anund Jacob i Sverige, ſå måſte ock all tviſt upphöra om Varågernas fädernesland. Ryſke författare hafva redan medgifvit, att *Jaroſlav* varit förmäld med en Varågiſk Prinſesſa; och då de Svenſke intygat att denna Prinſesſa varit Olof Skötkonungs dotter Ingerd, ſynes väl redan vara afgjordt, att Svear och Varåger äro ſamma folk. Men icke deſtomindre ökas viſsheten genom det ſom om Anund Jacobs fälttåg är anfördt. Man lärer ſåledes hädanefter utur intet ſkäl antingen kunna gifva ordet Varåger en ſå obeſtämd be-

mär-

märkelse, att dermed blott skulle förstås Sjöfarande, eller leda deras upprinnelse ifrån Preussen eller Wagrien i Hollsten *d*). Som Sverige, Norrige och Danmark tillsammans utgöra det land som af äldre författare varit kalladt Scandinavien, felar man väl icke, om man med Professor Bayer gifver Varägerna Scandinavisk härkomst, men de ofvan anförda skälen beståmma denna härkomst ännu närmare till Sverige; hvarmed de anledningar som kunna hemtas af de Svenskas tåta besök i Ryssland både såsom vänner och fiender, samt af deras stora inflytande derstådes i nionde, tionde och elfte seklerna, fullkomligen instämma.

d) Den förra menningen är Professor Müllers, den sednare Baron Herbersteins.

Anmårkningar

Rörande

Svenska Prinsen GUSTAFS vistande i Padua.

Af

G. ADLERBETH,
Cantzli-Råd, Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden,
En af de Aderton i Svenska Akademien.

Under mitt vistande i Rom 1784 hade jag åtskilliga samtal med dervarande Venetianska Ambassadören *Memmo*, rörande Konung Gustaf Adolfs förmenta besök i Padua. Anledningen var den, att bemälte Ambassadör varit Guvernör i nyssnämnda stad, och fattat det uppsåt att pryda dess förnämsta Torg med en samling af bildstoder, dem han årnat låta hugga i marmor, efter de namnkunnigaste personer som vid Universitetet derstådes njutit undervisning. På flera Italienske författares ord, som deriblad anfört Svenske Konungen Gustaf Adolf, ville han ock i Padua låta uppsätta hans bildstod, och frågade mig hvad upplysning Svenske Håfde-Tecknare meddelat om denne Hjeltes dervaro *a*). Jag förklarade att de i detta åmne i akttagit fullkomlig tystnad; att Gustaf Adolfs resa till Padua omöjeligen kunnat åga rum efter hans anträde till Regeringen 1611, under bullersamma

a) Se Björnståhls bref I.

ma tider och full fysfla både hemma och i fällt; att den åfven var föga fannolik för det nämda året, då famma Prins var i fin fpädare ålder och jemvål tidigt begynte biträda fin far i defs krigsförråttningar. Men till fvar på desfa inkaft förelades mig Nicolai Papadopolis Hiftoria Gymnafii Patavini, tryckt 1726, hvari, under åberopande af tvånne åldre författares, *Salomonis* och *Tommafinis* vittnesbörd, anföres, att Gustaf, Grefve af Södermanland, hårftammande af Jagellonifka hufet i Pohlen, varit i Padua år 1611. *Tomafini*, fom var född 1593, hade fjelf ftuderat i Padua och fåledes med egna ögon der kunnat fe Prinfen. Ehuru afgörande ett fådant intygande tyckes vara, yttrade jag genaft, att de dervid anförda omftändigheter, fom alldeles voro ftridande emot fanningen, gjorde det föga trovärdigt. Gustaf Adolf förde aldrig titel af Grefve till Södermanland; Han hårftammade icke heller af Jagellonifka hufet; utan fyntes Hans hårkomft hafva blifvit förblandad med Konung Sigismunds; och vifste man nåftan dag för dag hvar Prinfen 1611 uppehållit fig, fom hela året var inom fäderneslandets grånfor. Jag trodde mig fåledes hafva vederlagt Hans föregifna viftande i Padua, juft genom de fkäl, hvarmed man velat ftyrka det; helft medgifvet var, att i Univerfitetets Matrikel icke något fpår finnes efter denna höga främling.

Jag uppfatte fkrifteligen mitt Betänkande håröfver, hvilket Ambasfadören *Memmo* genaft meddelade Herr *Tiraboschi* i Modena, en namnkunnig Hiftoricus, och författare af en berömd

Historia Litteraria öfver Italien. Han dröjde icke att derå lemna svar, och icke heller Herr *Memmo* att gifva mig del af det samma. Herr *Tiraboschi* gillade vål de skål jag anfört emot *Papadopoli*, *Salomoni* och *Tomasini*, dem han erkände för mindre påliteliga författare; men tillika framlade han andra bevis, hufvudsaken till styrka, håmtade ur Vivianis vita Gallilæi, tryckt i Padua 1744 och ur ett Gallileos bref till *P. Renieri* 1633, som förvaras i Florenz hos Senatoren *Nelli* och år inryckt i nionde delen af Herr *Tiraboschis* ofvannämnda arbete.

Vivianis intygande (pag. 74) lydde som följer: „Soviemi aver inteso, che il gran Gu„stavo, Re di Svezia, che fu poi fulmine del„la guerra, nel viaggio, che da giovane fece „incognito per l'Italia, giunto a Padoua, vi „si fermo con la sua comitiva, per molti mesi, „trattenutovi principalmente delle nuove e pe„regrine speculazioni e curiosissimi problemi, „che giornalmente venivano promossi e riso„luti del Sig. Gallileo nelle publiche lezzioni, „ne circoli e congressi, con ammirazione de „circostanti, e volle nell' istessa casa di lui, „(con interesse d'esercitarsi insieme nelle vag„hezze della lingua Toscana) sentire l'espli„cazione della Sfera, le fortificazioni e la pros„pettiva e l'uso d'alcuni strumenti geometrici e „militari, con applicazione e assiduita di vero di„scipolo; discoprendogli in fine con amplis„simo dono quella Regia Maësta, ch'egli s'era „proposito d'occoltare *b*)." „Gal-

b) Jag påminner mig hafva hört berättas, att den store GUSTAF, Konung af Sverige, som sedermera blef en så namnkunnig Krigs-hjelte, under en resa,

Gallileos ord (pag. 313) voro följande:
„Io avea fin da giovane studiato e meditato
„per publicare un dialogo dei due sistemi,
„Tolemaico e Copernicano, pel Sogetto del
„quale, fin da principio che andai Lettore a
„Padoua, avea di continuo osservato e filo-
„sofato, indottovi principalmente da una idea,
„che mi sovenne, di salvare cô supposti moti
„della terra, il flusso e riflusso del mare. Al-
„cuna cosa su questo proposito mi usci della
„boccha, allorchè si degno di sentirmi à Pa-
„doua, il Principe Gustavo di Svezia, che da
„giovane, facendo l'incognito per l'Italia, fer-
„mo quivi colla sua comitiva per molti mesi;
„ed ebbe la sorte di contrarvi servizi, median-
„te le nouve mie speculazioni e curiosi pro-
„blemi, che venivan giornalmente promossi e
„da me risoluti, e volle ancora ch'io gl' in-
„segnassi la lingua Toscana *c*).

den han såsom yngling incognito gjorde genom Italien, uppehöll sig tillika med sitt medfölje flera månader i Padua, hvarest han i synnerhet sysselsatte sig med de nya och obekanta undersökningar och märkvärdiga problemer, som dageligen framställdes och upplöstes af Herr Gallileo, i dess allmänna föreläsningar och i Samqvåm, till de närvarandes förundran; och åhörde han i sjelfva Gallileos hus (jemte det han tillika hade nöje att öfva sig i Italienska språkets behaglighet) dess förklaring af Spheren, Fortificationen och Perspectiven, samt af vissa Geometriska och Militariska Instrumenters bruk, med en rättskaffens Lärjunges uppmärksamhet och flit; upptäckande slutligen genom en frikostig äreskänk sitt höga Stånd, hvilket han ditintills föresatt sig att dölja.

c) Jag hade ända ifrån min ungdom arbetat uppå att utgifva en Dialog om de tvenne systemerna, det

Vivianis vittnesbörd, såsom endast grundadt på en hörd berättelse och hans sätt att fatta den, tycktes mig genast förtjena mindre uppmärksamhet; men deremot var *Gallileos* bref så authentikt, att man antingen måste neka all historisk sanning eller gifva det vitsord. I anledning deraf blef ostridigt, att en Svensk Prins GUSTAF, under det *Gallileo* var Lårare i Padua, flera månader uppehållit sig der och hört hans föreläsningar.

Att utstaka årtalet var väl icke möjeligt; men som *Gallileo*, efter *Vivianis* berättelse i den åberopade Lefvernes beskrifningen (pag. 55.) år 1592 af Republiken Venedig kallades från Pisa till Lårare i Mathematiken i Padua och (pag. 58.) år 1610 af Storhertigen i Toscana, återkallades i dess tjenst; så måste Prinsens besök i Padua inträffat emellan 1592 och 1610; hvarigenom *Papadopoli* till öfverflöd vederlades, som utsatt året 1611, då *Gallileo* sjelf redan lemnat Padua; hvilken irring Herr *Tira-*

boschi

Ptolomeiska och Copernikanska, i affeende hvarpå jag allt ifrån det jag blef Lårare i Padua beständigt fortsatt mina observationer och undersökningar, till hvilka jag förnämligast föranleddes af en tanke som fallit mig in, att söka förena hafvets ebb och flod med jordens supponerade rörelser. Något i detta ämne yttrade jag, då Prins Gustaf af Sverige täcktes höra mig i Padua, hvilken Herre, då han incognito reste genom Italien, uppehöll sig jemte sit Medfölje, flera månader i bemälte stad; och hade jag den lyckan att vara honom till tjenst med de nya undersökningar och märkvärdiga problemer, som jag dageligen framställde och förklarade; hvarjemte han ock ville att jag skulle undervisa honom i Italienska språket.

boschi sökt hjelpa genom ett skrif- eller tryckfel af MDCXI i stället för MDCIX.

Men en fråga återstod: Hvilken var väl den Svenska Prinsen *Gustaf*, som *Galliléo* så uttryckeligen omtalat? Var det GUSTAF ADOLF eller någon annan? Följande anmärkningar tjenade mig till svar:

1:o Konung GUSTAF ADOLF var född 1594. Han var 1610 icke mer än 16 år gammal. Ingen Svensk författare säger att han varit utom Riket innan han blef Konung. Hans far, Konung CARL IX, var en ifrig Protestant, som icke velat skicka sin Son till ett Catholskt Universitet.

2:o *Galliléo* kallar Prinsen GUSTAF, men icke GUSTAF ADOLF, under hvilket sednare namn denne store Konung, så i lifstiden, som efter döden egenteligen var känd.

3:o *Galliléo* kallar honom icke Konung. Brefvet är likväl skrifvet år 1633, efter GUSTAF ADOLFS död. Månne denne Hjeltes bedrifter, af Ryktet kringförda i hela Europa varit *Galliléo* obekanta? Månne han ej med ett ord skulle tillkännagifvit, att det var en så namnkunnig Monark, som varit hans Lärjunge, i händelse så förhållit sig?

Mig syntes fördenskull ostridigt, att *Galliléo* med sin Prins GUSTAF af Sverige aldrig ment GUSTAF ADOLF. I stället blef troligt, att denne Prins varit GUSTAF, Konung ERIK XIV:s och *Karin Månsdotters* Son, född 1568. Landsflyktig från barndomen, uppehöll han sig ifrån 1588 till 1596 i Kejsar *Rudolf II:s* Stater, af hvilken han rönte mycken välvilja.

Gustaf var Catholik. Som han ägde mycken smak för studier och jemvål insigter, serdeles i Chemien, syntes ej olikt att han sökt och vunnit förkofran deri vid Universitetet i Padua, som ansågs den tiden för ett af de yppersta och till hvilket han icke hade lång väg. Ett sådant uppsåt torde han verkställt emellan åren 1592 och 1596, då han var några och 20 år gammal. En annan öfverensstämmelse mellan *Gallileos* berättelse och denne Förstes kända historia, *d*) var den att han mycket älskat Italienska språket, hvilket så väl som det Latinska, Tyska, Fransyska och slutligen Pohlska och Ryska, han färdigt skall hafva talat. Kejsar *Rudolph II:s* frikostighet torde hafva satt honom i stånd att lefva med någon omkostnad och den vårdighet hans börd tillkom, änskönt under antaget incognito. År 1596 gick Prins Gustaf till Esthland och vidare till Ryssland, hvarest han, som bekant är, 1607 olyckligen slutade sina dagar. Hans besök i Padua, hvarom, i anledning af hvad anfördt är, föga tvifvelsmål tycktes vara öfrigt, blef således en fyllnad i hans Historia, för hvilken vi hafve att tacka *Gallileo*.

Jag lemnade dock icke obemält, att den Prins, hvilken man för Gustaf Adolf misskänt, möjeligen kunnat vara Prins Gustaf af Sachsen-Lauenburg, som ehuru icke till fäderneт Svensk, likvål var både född och uppfödd i Sverige. Han var Son af Hertig *Magnus* af Sachsen-Lauenburg och Konung Gu-

d) Se v. Dalins Svea Rikes Historia. III. Del. II B. p. 197 - 200.

Gustaf I:s dotter *Sophia.* Som bemälte Hertig icke hade något eget land, så vistades han med sin Gemål mest i Sverige, och åtnjöt till sitt och hennes underhåll förläningar. På Eckolsund föddes deras i fråga varande enda Son 1574. Efter *v. Dalins* berättelse skall han 1594 då han med sin Mor bivistade sin Morbrors Konung Johan III:s begrafning, nyss hafva hemkommit från en resa till Italien, och kunde således äfven hafva hört *Gallileos* föreläsningar i Padua. Dock syntes mig ut flera skål sannolikare, att den åhörare, hvaraf *Gallileo* berömt sig, varit Prins Gustaf Eriksson. Den titel honom uttryckeligen gifves af Principe di Svezia, hans vistande flera månader i Padua, och framföre allt den omständighet, att Gustaf Magnusson var Lutheran, då deremot Gustaf Eriksson bekände sig till Romersk-Catholska Religionen, samt att Protestanter i det Tidhvarfvet mindre vanligen besökte Romersk Catholska Läro-Säten, styrkte mig i denna mening.

Mina anmärkningar syntes öfvertyga Ambassadören *Memmo,* att Italienska författarnes påstående om Gustaf Adolfs vistande i Padua var ett misstag. Men icke desto mindre framhärdade han i sin föresats, att låta på det ofvanomtalta Torget upsätta hans bildstod *in fide Auctorum Patavinorum.*

Ut-

Utdrag af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academiens Dagbok, den 19 Martii 1793.

Då omständigheterne hindrade Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academien, att offenteligen sammanträda, för att, på sätt tilförne vanligt varit, affäga sitt utlåtande öfver de Skrifter, som för det nästlidna årets pris inkommit, samt upgifva de täflings-ämnen, hvilka af Konungen för det ingående blifvit faststälda; beslöt Academien nu, att inskränka sig vid följande kungörelse:

Uti Historien, dår Academien förledit år till Tåflings-ämne framstållde: *En Afhandling om Svenska Bergverkens tillstånd och öden ifrån äldsta tider till Konung Gustaf I:s*, har i laga tid inkommit ett enda försök, med valspråk;

In spite of pride, in erring reason spite
one truth is dear, whatever is, is right,

Men Academien har ej sett sig i stånd, att derföre tillägga Författaren någon belöning.

Uti lärda Språken: *Skaldequäde på Latin öfver Segren vid Narva 1700*, hafva i rättan tid inkommit två försök: N:o 1. *Non illi se quisquam impune tulisset obvius armato.* N:o 2. *Nostro sequitur de vulnere sanguis;* och senare än den till täflings-skrifters insändande förelagda terminen,

minen, ett tredje, med valſpråk: *Extera bella canens, aures circumſonor armis*, hvilket fördenſkull med bemälte tvenne icke kunnat till täflan uptagas. Bland desſa har Academien funnit N:o 1. med valſpråk: *Non illi ſe quisquam impune tulisſet obvius armato*, till alla delar upfylla hennes önſkan, och derföre med högſta priſet belönt Författaren, ſom vid namnſedlens öpnande funnits vara Profesſoren i Lund, Herr Magiſter *Johan Lundblad*, hvilken genom ett lika lyckligt Skalde-förſök förledet år förvärfvade ſig ett lika vedermäle af Academiens utmärkta bifall. Det andra förſöket: *Noſtro ſequitur de vulnere ſanguis*, har Academien tillagt Accesſit, och inhåmtat, att Författaren är Extra Kammarſkrifvaren i Kongl. Kammar-Collegio Herr *Lars Waldius*, hvilken till välförtjent upmuntran bekommit den vanliga Medaillen.

Uti Antiquiteterna: *Afhandling om de förnämſtes och förmögnaſtes lefnadsſätt i Sverige före Konung Alberts tid*, har ingen Skrift blifvit inſänd.

Uti Inſcriptions-och Sinnebilds-konſten, hvaruti Academien åſtundat: 1:o *Förſlag till Inſcription på Latin, öfver Kongl. Myntet, i anledning af ſenaſte reparation.* 2:o *Förſlag till Minnespenningar öfver Sveriges namnkunnigaſte enſkilde perſoner ifrån Drottning Margaretas till Konung Guſtaf I:s tid*, hafva i laga tid två Förſök inkommit: N:o 1. *Tentavi quid posſem:* N:o 2. *At contendisſe decorum*; och för ſent, ett tredje: *Sed quid tentare nocebit*; men intetdera har kunnat belönas.

Med

Med Konungens Nådiga tilſtånd upgifvas för ingående år, följande Tåflings-åmnen:

För det Hiſtoriſka Priſet: Afhandling om Svenſka Bergverkens tillſtånd och öden ifrån åldſta tider till Konung GUSTAF I:s. Priſet år en Guldmedaille af 26 Ducaters vigt.

För Priſet i främmande Språken: Underſökning på Latin om den vinſt, ſom tillflöt Svenſka Vitterheten under Drottning CHRISTINAS regering. Priſet en Guldmedaille af 26 Ducaters vigt.

För Antiquitets-Priſet: Afhandling om de förnämſtes och förmögnaſtes lefnadsſätt i Sverige före Konung ALBERTS tid. Priſet en Guldmedaille af 15 Ducater.

För Priſet uti Inſcriptions- och Sinnebilds-Konſten: 1:o Förſlag til Inſcription på Latin, öfver Kongl. Myntet, i anledning af ſenaſte reparation. 2:o Förſlag till Minnespenningar öfver Sveriges namnkunnigaſte enſkilde perſoner ifrån Drottning MARGARETAS till Konung GUSTAF I:s tid. Priſet en Guldmedaille om 12 Ducater.

Tåflings-ſkrifterne i desſa åmnen böra vara till Academien inlemnade inom den 20 Januarii 1794, och förſedde med valſpråk ſamt lyckte och förſeglade namnſedlar. Författarne till de obelönta Förſöken, kunna om de ſå åſtunda, dem hos Secreteraren återbekomma, emot Valſpråkens och andra ſåkra kånneteckens upgifvande.

Car-

Carmen

In

Victoriam Narvensem 1700.

Auctore

JOHANNE LUNDBLAD,

Eloquentiæ et Poës. Professore in Reg. Acad. Lundensi.

Cui palma adjudicata est anno 1793.

Non illi se quisquam impune tulisset obvius armato.
VIRGILIUS.

Arma cano et Regem, ferro qui vindice Moscum
Fregit et incolumes servavit ab hostibus arces,
Narvensis grave Martis opus. Dum illustre per orbem
Carolidum ferimus spolium famamque triumphi
Spargimus in populos. Veri Dea, labere caelo,
Inceptumque una mecum decurre laborem,
Romanum ut referam Svecana per oppida carmen
Heroëmque orbi (quanta est ea gloria) sistam.
Tu mihi, quodcunque hoc doni est, tu verba fidemque
Concilias, tu das adytis insistere Regum
Atque tuos, Mavors, non exhorrescere vultus.

O mihi dicendi, serumque in nomen ituri
Pieridum Proceres, Gothicae Cynosura Minervæ,
Quos penes est nostrae decus imperiumque Camenæ,
Accipite, o! faciles vatem, qui laudis amore
Accensus vestræ, damnanda pericula forsan,
Esse aliquid credit. Dum vos ad pulcra vocatis
Munera et eximias pretiis extollitis artes,
Quis neget obsequium? quis non in carmina vires

Sen-

Sentiat? Altarum quem non reverentia rerum
Amplaque facta juvent? finite hos me carpere flores,
Hæc pia thura feram, ut monumentum insigne per aevum
Hoc saltem accumulem dono. Si cetera sordent,
Muneris instar erit tuta latuisse sub umbra.

Sed prius hic coepti quam surgat carminis ordo,
Tu mihi, Musa, refer tanti primordia motus,
Et causas diri belli, quid in arma Tyrannum
Impulerit, gentemque iris agitare quietam?

Regnandi malesuadus amor summisque negatum
Ferre suam sortem votisque imponere metas
Quid non Caesareo fortunae in culmine suadet?
Magni magna petunt. Rebus natura benignis
Hanc posuit legem, sed qua modo judice pulcrum est,
Si Jove non renuente licet sceptro addere robur.

Urbs antiqua fuit (Dani incoluere Schythaeque)
Narva Gothos contra Suecanaque litora longe
Quam postquam fecere suam labentibus annis,
Aggere murorum Sviones cinxere minisque,
Ad subita oppositum Ducibus tutamen Eois.
Huic in vicino surrexerat æmula turris,
Par opere et studio, quali decet esse sorores,
Ivanis structura Ducis. Distinguit amantes
Exiguum spatium et properantis fluminis unda
Unde per Ostrogothum maria et trans æquora classes
Extento licet imperio regnisque futuris
Mittere et immensum commercia ferre per orbem.

Viderat id Moscus cupidoque in corde locarat,
Non is censendus, quem res moderata juvaret.
Cui jam parebat major pars orbis Eoi
Astracan et Casan saevusque Cosaccus et exlex
Tartarus; Euxini suberant cui litora Ponti et
Quae juga sunt radiis orientis subdita solis,
Non solus sibi vile putat regnare per Arcton.

Lon-

Longa quoque irarum ſeries odia atque ſimultas
Mente latent: non ille tuus, Wiburga, Tragoedus
Et magicum fulmen: propioris vorticis æſtus
Vota trahit. Vulſas a magno corpore partes
Et factas olim Carolino in nomine clades
In Carolo punire lubet. Decora inclyta Gentis
Et Ducis Holſatici et Regis victoris honores
Sollicitant ſtimuloſque ſimul facit aemula virtus.
Cetera, quae Zarus ſpargebat ſemina belli
Commemorare vetor. Titulis nam nomina deſunt
Nominibusque pudor: ſi fas et jura ſcidiſſe
Ludus erit: timeas. Violati foederis ultor
A tergo ſequitur, quem nec Nicolavus ab aris,
Nec Danus poterit retinere, nec arma Poloni.
Aſt anteire metus Gentem Juvenemqve Gothorum
Conſtituit Moſcus maleſano extinguere ferro.
Hinc belli letique vias et tempora verſat,
Ut nos invadat medio in diſcrimine rerum.
Hinc quoque dum fictis dat vultum et pondera verbis,
En! genus e ſylvis Cyclopum et montibus altis,
Et Boreae ſaxis et ſaltibus excita turba
Biſtonias ſuper usque domos ſidusque nivoſi.
Axis adeſt, Narvam trucibus clauſura maniplis.
Pandere jam portas famulas et cedere vallo
Imperat, obſequium nullo præfamine poſcens.
Namque et ſcita Gothûm, leges, roburque Deûmque,
In dextra docet eſſe ſua. Verba ocius inde
Ignibus et ferro ſancit. Fortuna ſed iſto
Cum ſcelere abſumit vires, ſtando Hornius hoſti
Sufficit, ut ſaevis rupes objecta procellis,
Et Scythicis audax opponit moenia caſtris
Per decies ſeptem luces. Quis vincere poſſe,
Si ſpectes validi tot tantaque robora Zari,
Speraret Svecum? Speravit Carolus unus.

Ille Ducum Ductor quamvis in flore juventae
Tentamen durae dederat virtutis. Olivam
Si neget orator, lauros, ait, ense reportem.
Omen ut agnoscas crescenti in Martis Alumno:
Non ostrum mollem fecit, non Massica Bacchi
Munera, non epulae juveni nocuere repostae.
Ire per abruptas rupes Lucosque sonantes,
Exercere trucem duris venatibus ursum,
Planitiem cursu, valles et concava saltu
Vincere et expertis animum durare periclis,
Haec cura, hic ludus. Lautus pro tempore victus
Far et mica salis. Potum dat lubricus amnis,
Herba virens stratum, et somnos torus ille salubres.
Sermo Duces gladii, pugnae, certamina, palmae,
Oppida capta manu, pons, propugnacula, castra.
Os Carolum monstrat, Dominum frons, lumina Regem,
Heroëm cultus laterique acinacis hærens,
Et bellatorem pugnax audacia signat
Hectoreumque animum, qui mille pericula quondam
Sperneret, impauidus, constans per tela, per ignes,
Atque idem, totus si vel succumberet orbis.
    Hic talis princeps animoque manuque paratus,
Ut Zari patuere doli, Narvaeque labores,
Audiit et Sceleri nullum jam obstare pudorem:
Advolat auxilio, quamvis aquilone November
Acrior obstaret brumamque opponeret annus.
Nec durum reputat Scythicas tolerare pruinas,
Frigora saeva pati, saevis non cedere nimbis,
In galea portare nives, cui quærere mortem
Pro patria dulce est. Bis centum navibus oram
Affectat Livonum, Pernauas mordet arenas
Anchora. Numen adest miseris, subit ira suorum
Ulcisci gemitus pressisque occurrere rebus.
Inde viam cinctus delectis millibus octo

Præ-

Præcipitat fretus justis et fortibus armis.
Quidquid in occursum tendit fit præda lucrumque
Cedit et in pretium Sveco memorabile signum,
Palladium Gentis. Portendere fata sinistra
Credita res Mosco, si quis subduceret illud.
Credidit at Carolus se vel bis vincere Moscum,
Si modo contingat sine clade angusta viarum
Atque inter montes aditus penetrare malignos.
Quas centum posses armis defendere fauces
Thermopylasque loci, foede, sex millia linquunt,
Marte metuque simul pavidum expugnantibus hostem.
Quæ mens, Zare, tibi magnarum ut nuncia rerum
Fama tulit Carolum concursu accedere magno,
Nec dubitare tuas ad proelia poscere vires?
Fallor, an expectes, an sit tibi laeta tuisque
Illa Ducis virtus? O jam fatis ause minarum,
Si obruere est arces et stantia moenia virtus,
Cur nec opinus abis? an quos fatalis alumnos,
Carolus adducit, refugis? fert agmina Ductor,
Quem premere intentas. Abitu tua sideret isto
Laus, nisi tot meritis decus immortale tulisses.
Jamque dies aderat belli visura tumultum
Atque pari spatio stabant prope vesper et ortus.
Castra inimica suis octo cum millibus acer
Attigerat Carolus. Longis anfractibus arces
Ut clausas oculis hausit Narvamque vocantem:
Protinus exarsit; Libycis Leo qualis in arvis
Impatiens catulis fremit insidiante latrone.
Quis vulgum Mosci, gentes et robora fando
Aequarit? Credas ab utroque limite mundi
Collectas vires supremaque fata minari
Horrebant humeris foede tergisque luporum
Exuviae, gentilis honor. Turmale frementum
Quem decies octo juvenum non millia in armis

Conturbant, animo par est caelestibus ille.
Praeterea tutam sedem sibi fixerat hostis
Castraque munierat pinnis, atque aggere circum,
Et fossis et aquis pressae sub moenibus urbis.
Torvum onus a vallis etiam Catapulta minatur
Plurima in exitium flammas et fulmina mittens.
Qua tentet ratione aditus objectaque claustra,
Fossarumque moras multique pericula valli,
Lustrat equo Carolus. Miratur inertia corda
Non aequo dare se campo, sed fidere castris,
Queis nec eques quicquam, nec barbara copia prosit.
Agminibus binis, dextram qua Porteus alam
Hostis habet, Joalam qua pertinet inde sinistra
Ordinat incursum. Marti informatur arena
Horrida, virtutis spatium fatale, micantum
Area. Stat leto finis, stat semita vitae
Muneribus descripta suis. Durumque cubile
Et tumulum par pulvis habet, somnumque necemque
Sors eadem; similis juvenumque Ducumque Palæstra,
Orbita militiæ, votis obstricta triumphi
Vel Sveco, vel Mosce, tibi latura pudorem.
Hoc Rex in fato: "Juvenes, ait, arma parate
"Et mecum ingentem fortes aquirite laudem,
"Quam meminisse juvet, longumque extendere in ævum.
"Ne metus a numero castrisque ingentibus obstet,
"Praestamus spatio. Damno est nimis esse potenti.
"Inveniet virtus veniam. Plus numina curant.
"Qui paucis vicere. Amplas en! inter habetur
"Hostis opes pauper. Per prisca exempla Gothorum
"Ite alacres et erunt requies hæc moenia fessis."
Nec plura effanti data tessera: *numine Divum*
Martis erat Sveci, facibus super aethera binis
Conjectis, juvenum cum provocat arduus iras.
Vix ardens miles saevum capit ossibus ignem,

Hor-

Horrida cum cantu tuba Martem accendit utrinque.
Pugnam ineunt. Sumtis invadunt undique telis
Fulminei Mavortis opus. Flammantibus aether
Verticibus bombisque dolens natura laborat.
Terra, ferae, montes longe, et mortalia corda
Concusso tremuere polo. Procul ignibus istis
Rupe sedens pastor commoto cardine caeli
Extimuit mundo fatalem instare ruinam.
Ingeminant diras latura tonitrua mortes.
In partes elementa ruunt. Spectator ab alto
Fert Deus armatas hiemes in proelia Sveco.
In pronas conversa nives brumamque cadentem
Carolidum legio, qua se munimina tendunt
Contra, implet fossas vellitque immania dorsa,
Atque instat vallis, rimas faciente ruina.
Saevit amor ferri, juvenisque in limine vitae
Funera permiscet senibus, durumque tributum
Persolvit fato. Nil prodest ordo vel aetas.
In cumulum strages crescunt et plurima caedes
Defendentum armis aditus inque arma ruentum.
Parte alia Carolus pugnat metuendus in armis
Atque oculis Zarum numerosa per agmina quaerens
(Namque abiisse latet) spolium meditatur opimum.
Una salus animusque suis, successibus instans,
Terribilis facit ense viam validasque Phalanges
Perrumpit. Macedum mutato nomine dicas
Heroëm Gothicis ferro concurrere signis.
Cernere erat Moscum dubitantem obsistere fato
Nec rabiem ferri tempestatemve ferentem.
Excutitur campo. Fit jam concursus ad amnem,
Effugium tutum via qua pavitantibus offert.
Heu spem fallacem! fessos, quibus hasta pepercit,
Pons onus indignans mergit. Fit piscibus esca,
Qui modo miles erat. Quot scuta et tela virorum

Circum fluctus agens et fortia corpora volvit!
Dum miser immiti legans convicia ripae
Nec quicquam implorat pretium moriturus ab armis:
Cetera turba, fugae cui spes erat omnis ademta,
Oppositos inter currus revoluta casasque
Militat atque suae suspendit fata ruinae.
Carolus ut sensit laevam increbescere pugnam,
Subsidio properat ducens sua numina secum.
Invadit medios. Collem per tela, per enses
Occupat hostilem subjectaque castra coërcet.
Tum Mosco cecidere animi. Stupor omnia turbat
Pessimus in dubiis augur. Jam terror et error
Ultima testantur, nec constant firma regentum
Imperia. Immistos videas vulgumque Ducesque
Et rapidos currus, equitum peditumque catervas
Turbine in immenso. Premit indigesta ruentes
Copia, nec sese vacat ostentare, nec hostem
Noscere. Sic subitis Russi Svecanaque pubes
Conflixere globis, cum post tot damna necesque
Funereis signis Carolus majorque ferusque
Mentibus occurrit. Jam Dux Croy quaerit asylum,
Quod dare convenit. Vicibus mox proximus illi
Dolgeruki sequitur, quos quando adversa vocarent,
Et juvenum et rerum Zarus dedit esse Magistros.
Itur ad exemplum Sociis. Ignobile vulgus,
Quique movent illud, juvenesque Ducesque minores,
Adveniunt. Supplex quantum mutatus ab illo,
Qui nuper casus ibat trux hostis in omnes!
Tela globosque Gothûm nimium sibi dura fatentes
Dum positis armis pacem pro Marte paciscunt:
Fortuna motus, nolite, ait ille, timere
His precibus veniam damus et miserescimus ultro.
Signa Duces posco, nostri documenta laboris
Devictique hostis. Vitam pro munere dono

Et

Et gladios. Zaro reduces vos dicite vestro,
Ut vici bellis, animo sic vincere velle."

Altera pars pugnae restabat. Parte sinistra
Hostis adhuc dextro lateri letalis inhaeret
Carolidum, sed qui, pariter quatiente ruina,
Mox nutans vanum abrumpat cum luce furorem.
Nocte intra hostilem stat uterque exercitus arcum.
Hinc sermo est virtus, seriesque exacta laborum.
Materies illinc spes lapsa et casus acerbus,
Bella modo accusante Scytha, modo saeva minante,
Devictus veluti post ardua proelia taurus
Stat procul et pugnax irasci in cornua tentat.
Dum dubii pendent, et quae metuenda relinquant,
Et quæ tuta petant, atque est timor omnibus unus:
Mane, ecce, ad Regem, qui sese accinxerat armis,
Dux reliquae turbae venit quoque Weidius orans
Et pacem reditumqve suis, specimenque favoris,
Antea quod victis dederat. "Tibi, Carolus inquit,
Quod petis, annuimus, ferrum modo, castraque et arma
Esse recorderis spolium pretiumque meorum.
Et tu, cum Ducibus disces, capte hospes, Amicis,
Esse Gotho cordi mores humanaque jura."
Sic ait, et scenam cedendo exercitus implet.

Dicite jam Paean! o jam bis dicite Paean!
Carolidæ invicti. Victus nam Moscus abivit
Post stragem ingentem castris opibusque relictis.
Egressa est fortuna modum. Suprema tenetis,
Quæ fuerat sperare nefas. En quicquid honorum
Mars habet et tanti felix fiducia coepti
Largiri potuit, vestrum est. Hoc, Svece, triumpho
Stas Satur atque audes veteres contemnere laudes;
Qualem ego crediderim clarum Marathone stetisse
Grajugenam, validos cum Persas fregerat armis.
Sub quocunque die, quocunque es sidere mundi,

Extollas tantum tanta virtute tropaeum.
Pellæo juveni Tyrus expugnata labavit,
Et Mutinam fortes tandem fregere labores:
Non victam se urbs parva stupet. Tormenta minæque
Conclamata silent. Stant propugnacula Narvae,
Stant salvae turres, Capitoli immobile saxum
Quale stetit, Gallos duros abigente Quirite.
Servati gaudent cives, animumque suorum
Commemorant, Regemque ferunt, quo vindice rerum
Ipsa sibi tandem potuit Bellona timere.
Romulidae Cannas: Narvam quoque clade notavit,
Magnanimus Carolus, sed clade decemplicis hostis,
Quem cum acer fudit, *tres uno contudit ictu.*

Ut-

Utdrag af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academiens Dagbok, den 18 Martii 1794.

Som Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academien i år, lika som de tvenne nästlidna, saknade tillfälle, att i offentelig sammankomst fira minnet af sin instiftelse; beslöt Academien, att genom följande kungörelse meddela Allmånheten underråttelse, om de förledit år inkomne Tåflings-skrifter, om det omdöme, Academien öfver dem fällt, och om de Åmnen, Hon för innevarande år till tåfling framställer.

Academien hade förledit år, såsom Prisfrågor upgifvit:

Uti Historien: *Afhandling om Svenska Bergverkens tillstånd och öden ifrån äldsta tider till Konung Gustaf I:s.* Academien har i detta åmne icke emottagit mer ån en Skrift, med Valspråk: *See him from nature rising slow to art;* men funnit Författarens flit och skicklighet förtjent, att med högsta Priset belönas. Författaren år Herr *Johan Erik Ångman*, Auscultant i Kongl. Bergs Collegio.

Uti lärda Språken åskade Academien, *Undersökning på Latin, om den vinst, som tillflöt Svenska Vitterheten under Drottning Christinas Regering.* Tvenne Förlök: N:o 1. med Valspråk: *Redeant Saturnia Regna.* N:o 2. *Quin age majorum, juvenis facunde, tuorum Scande super titulos et*

 avita

avitæ laudis honores, hafva inkommit; men bågge så beskaffade, att de icke kunnat belönas.

Uti Antiquiteterna: *Afhandling om de förnämstes lefnadssätt i Sverige före Konung Alberts tid*, har en Skrift blifvit inlemnad med Valspråk: *Terra antiqua potens armis et ubere glebæ;* hvilken icke upfylt Academiens önskan.

Uti Inscriptions-och Sinnebilds konsten, hvaruti Academien åstundat: 1:o *Förslag till Inscription på Latin, öfver Kongl. Myntet, i anledning af senaste reparation.* 2:o *Förslag till Minnespenningar öfver Sveriges namnkunnigaste enskilde personer ifrån Drottning Margaretas till Konung Gustaf I:s tid*, hafva sex försök inkommit: N:o 1. med Valspråk: *Præstat otiosum esse quam nihil agere.* N:o 2. *Difficilia quæ pulcra.* N:o 3. *Gutta fortunæ præ dolio sapientiæ.* N:o 4. *Il regarde la gloire et non pas le danger.* N:o 5. *Melior stili pars, quæ delet, quam quæ scribit.* N:o 6. *Est quoddam prodire tenus, si non datur ultra.* Bland hvilka Academien icke sett sig i stånd, att något kunna belöna.

Med Konungens Nådiga bifall, framsätter Academien för innevarande år, följande Täflings-ämnen;

För det Historiska Priset: Afhandling om Svenska Sillfiskets öden ifrån de äldsta tider intill Konung Gustaf I:s anträde till Regeringen. Priset är en Guldmedaille af 26 Ducaters vigt.

För Priset i främmande Språken: Undersökning på Latin, om den vinst, som tillflöt Svenska Vitterheten under Drottning Christinas

Re-

Regering. Priſet en Guldmedaille af 26 Ducaters vigt.

För Antiquitets-Priſet: Critiſk underſökning om den i Kongl. Mynt-Cabinettet förvarade Penning, ſom framlidne Asſesſor *Keder* hånfört till Odens tid. Priſet en Guldmedaille af 15 Ducater.

För Priſet uti Inſcriptions-och Sinnebilds-Konſten: 1:o Förſlag till Inſcription på Latin, öfver Kongl. Myntet, i anledning af ſenaſte reparation. 2:o Förſlag till Minnespenningar öfver Sveriges namnkunnigaſte enſkilde perſoner ifrån Drottning Margaretas till Konung Gustaf I:s tid. Priſet en Guldmedaille om 12 Ducater.

Tåflings-ſkrifterne böra inom den 20 Januarii 1795 till Academien inſändas, förſedde med Valſpråk och förſeglade namnſedlar. Hos Academiens Secreterare kunna de obelönte Skrifter återbekommas, då deras Valſpråk eller andra ſäkra kännetecken upgifvas.

Ut-

Utdrag af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academiens Dagbok, den 17 Martii 1795.

Som Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academien icke heller i år ågde tillfälle, att efter Stadgarnes föreskrift i offentelig sammankomst inför Allmenheten göra redo för de Pris-Skrifter, som under det förlidna årets lopp inkommit, och upgifva de täflingsåmnen, hvilka Konungen för det ingångna faststållt; beslöt Academien, att upfylla denna pligt genom följande kungörelse.

Academien hade det förflutna året till Prisåmne framställt:

Uti Historien: *Afhandling om Svenska Sillfisket ifrån de äldsta tider intill Konung Gustaf I:s anträde till Regeringen.* En Skrift har håröfver inkommit, med valspråk: *Turpe est Regum facta ignorare, suaque in Patria peregrinum esse;* hvilken, såsom ofullständig, icke kunnat till granskning uptagas.

Uti Lärda Språken: *Undersökning på Latin om den vinst, som tillflöt Svenska Vitterheten under Drottning Christinas Regering,* har ett Försök blifvit inlemnadt, med valspråk: *Virtutem Doctrina paret, natura ne donet,* hvilket icke kunnat af Academien belönas.

Uti Antiquiteterna: *Critisk Afhandling om den i Kongl. Mynt-Cabinettet förvarade Penning, som framlidne Assessor Keder hänfört till Odens tid,* har

har Academien emottagit en Skrift, med valspråk; *Nulla adversus veritatem valet præscriptio;* hvilken Hon funnit så svarande mot sin önskan, att Hon tillagt den samma stora Priset. Författaren är Medicinæ-Doctoren Herr *Anders Blad.*

Uti Inscriptions-och Sinnebilds-konsten, hvaruti Academien åstundat: 1:o *Förslag till Inscription på Latin, öfver Kongl. Myntet, i anledning af dess senaste reparation.* 2:o *Förslag till Minnespenningar öfver Sveriges namnkunnigaste enskilde personer ifrån Drottning Margaretas till Konung Gustaf I:s tid*, hafva 5 Försök blifvit insända: N:o 1. med valspråk: *Stultus est, qui fructum arborum spectat.* N:o 2. *Laus nova nisi oritur, etiam vetus amittitur.* N:o 3. utan valspråk. Vid intetdera af dessa 3 Försök har någon Inscription öfver Myntet varit bifogad; och innehöllo de för öfrigt, i stället för uppgifter till Minnespenningar, endast Latinska sentencer, utan sinnebilder och omskrifter; uppfyllande således icke hvad Academien åskat. N:o 4. med valspråk: *Invidiam vivis parit, non præmia, virtus; post mortem cineri gloria sera venit.* Och N:o 5. *Virtusque loquendi materia est,* innehöllo väl de fordrade upgifterne; men Academien har icke funnit dem äga den förtjenst, att de kunnat belönas. Ännu ett Försök i detta ämne med valspråk: *Solet sequi laus, cum viam fecit labor,* har väl inkommit, men långt efter den föreskrifna tiden; hvarföre det icke kunnat till granskning företagas.

Med Konungens Nådiga tillstånd framstål-

ler

tvekan, som, då den blandar alt, uplyser intet. Skild från dylik fördom och villfarelse, har Kongl. Academien befalt förnyad undersökning om ett sällsynt och märkvärdigt mynt, som säges hafva blifvit funnet i Svensk jord. Kännare af saken kunna väl ej fordra att ett så fullkomligen olåsligt mynt som detta är, skall till sin pråglings tid och ort med en oneklig vissheꞇs grad beståmmas; men då detta ämne dels blifvit ansedt utaf granskare såsom en gåta, på hvars utredande man icke borde slösa lifvets båttre användbara stunder, dels varit likasom en stötosten för mån af ypperligit snille, skulle jag ej våga ett försök till dess förklaring, om jag ej ansåge för en skyldighet, att äfven efter min förmåga bidraga til de visas åndamål, som icke lårer vinnas genom snillets öfverdrift, utan i den mon förklaringen år grundad uppå såkra upgifter. Om i brist utaf urkunder, jag nödgas stöda min, uppå Historiska fragmenter: och äfven gissningar mig blifva oundvikliga, vill jag endast nyttja dessa såsom anledningar till båttre grunder; men för ingen del antaga den förklaring, som jag finner stridande emot en enda såker upgift.

Med Kongl. Academiens tillåtelse, får jag, enligt min fattningsgåfva, lägga till det förelagda åmnet, ännu den tredje frågan, eller *öfver hvem man slagit detta mynt*; emedan, på utredande häraf, beror uplösningen af frågan *når* och *hvar* det samma blifvit slaget.

Min första undersökning blifver: Om detta mynt år Svenskt? Dess gammalmodiga utseende

feende tyckes visa att i fall det vore sådant, borde det hänföras till våra äldsta mynt; men vi hafva så bristfällig underrättelse om mynt hos oss i äldsta tiderne, at det säkert blefve et orimligt företagande, om någon uti sådant mörker ville famla efter detta. Svenska Mynt-Historien, långt ifrån att med sin fackla sprida ljus till dessa längst förflutna tider, kastar blott ett dunkelt sken på våra första Christna tidehvarf.

Af publika handlingar är Calmare Recess den äldsta, som innehåller något om vårt mynt: och den förtäljer endast sådana vidtagna mått att, såsom orden lyda: *hålla myntit oppe meth a*), som tyckes röja att myntningen förut ej hunnit vinna stadga.

Bland våra äldsta Lagar, omförmäler Uplands Lagen: *Påntri örtug* och *Snödhir peningar b*); Äfven nämnes i Vestgötha Lagen *β*): *Örnävingå*, af hvilka en har svarat uti värde emot 18 af våra gamla penningar. Alla dessa hafva tvifvelsutan varit mynt, men icke lika säkert hos oss blifvit präglade i hedna tiden eller innan 9:de århundratalets slut; ty mycket ovisst är, om här har funnits någon skrefven Lag förr än under Eric den förhelgades Regering *c*) och aldeles icke troligt, att

a) Bih. till de två Sv. Rimkrönikor af *Hadorph* p. 324. Art. 12. Härvid står i *Kong Hansts Krönikt* p. 19: *som det tilförn veret häffver*; men, att förtiga annat, är ju *Hadorphs* affkrift, hvarest denna parenthes ej finnes; *ex originali*:

b) *Manh. Balk* flukk I. *Jorda balk* fl. I.

β) *Tingm. Balk.* fl. XV.

c) *Rabenius de fat. Litt. Jur. com.* p. 92.

de ſlucker, hvareſt desſe mynt omnämnas, äro oförändrade från Viger Spaa och Lumber *d*). Den förre lefde troligen vid början utaf 900-talet *e*) och Lumber, faſtän jordad ſom en hedning, har icke deſto mindre kunnat lefva ungefärligen vid ſamma tid *f*). Desſutom äro omförmälte Örnavingar, efter all anledning, ſlagne uti Tyſkland.

I alla våra gamla Lagar nämnas ſåſom böter: mark, öre, örtugh, pening; men då af flere Lagens rum befinnes, at denne mark med desſ fördelning ej altid varit våra varors måttſtock, utan att ock Lagen oftaſt funnit nödigt till att jämka visſa klädes-perſedlars vården *g*) efter åldern af hemtamda kreatur; då tillika är bekant, att man fordom kallat en visſ gifven tyngd utaf myntadt guld och ſilfver för ett öre *h*), har man nog anledning att anſe vår i hedendomen brukeliga mark, ſåſom andra folkſlags, då förtiden brukta marca, hällre för en vigt och numerairt än egenteligen kalladt mynt.

§. 2.

Af Hiſtoriſke författare har *Rimbertus* förſt berättat om befinteligit mynt hos osſ; då denne

d) Föret. till Upl. och Veſtgöt. Lag. *Nehrmans* Inledn. til th. Sv. Iur. Pr. civ. p. 40.

e) *Mesſenii* Scond. Illuſtr. T. I. p. 69.

f) *Wilde* Sv. Beſk. Lag. Grund. &c. p. 57 ſeq. *Rabenius* de Ant. V. G. Legiſ. p. 14, 15.

g) *Stiernhök* de Jure Svion. vet. p. 134.

h) *Berch* om Sv. Myntets ålder. p. 7. *Hickeſii* Lingv. Vett. Sept. Theſ. T. I. p. 109 - 111. *Bircherod* Specimien Ant. Rei Mon. Dan. p. 6-7.

ne Auctor, i anledning af Konung *Anundi* härfärd, kommer att förmåla om de flora penning-fkatter, fom ryktet tillagt Björkö, *i)* ftyrker han få litet detta rykte med bevis, att han endaft fäger: att Birka löfen blifvit erlagd uti *fölf:* och att efter ytterligare förfök af fienden till penningars erhållande, fkall den hafva fått anvisning på de Slavers land, med hvilket Birca ftod vid denna tiden i förbindelfe *k)*. I näftföljande Capitel, fätter väl *Rimbertus* ut ett tydligt nam (denarier) på mynt, fom enligt Friburgs teftamente blifvit ifrån Björkö öfverfkickade till Dorftad; men, emedan desfa voro gångfe i Oftfrisland, fåfom famma Auctor vidare förmäler, finner jag ej fannolikt, att de hafva varit Svenfka. Denne Auctor gifver ofs för öfrigt blott anledning till att tänka uppå Curland, Cöln och Preusfen *l)*, fåfom de förnämfta ftällen, ifrån hvilka vi, på denna tiden, kunnat få vårt fila penninge förråd.

Våra fagor brifta åfven i bevis på inländfkt mynt i hedna tiden. På de ftällen utaf dem, fom hafva något fken af hednifk ålder och hvareft fråga fynes vara om ett präglad mynt, förekomma endaft orden: *Fet* eller *fie*, fom betekna all flags egendom: *Laup*- eller *Kaup eyrir*, hvilka fvara mot Lös-ören och köpfkillingar: *Mork gulls*, åtminftone lika lämpeliga på en vågen fom på en räknad mark: *Gullhellur*, hvilka fnarare utmärka planfar än ett verkeligit mynt. Då man yttrat fig i något

G 2 mer

i) Vita Ansgarii p. 14.
k) *Helmolds* Chron. Slavor. lib. I. cap. 11. *Messenius* l. c. p. 26.
l) *Rimbertus* l. c. p. 38, 112.

mer bestämda termer, skrifves merendels tillika om en utländsk resa eller Vikingsfärd; således kommer icke *Hervods* gullsiod *m*) för en dager, innan det berättas att hon varit uppå Vikings färd. Först efter sitt besök hos Konung Ella sade Rfr. *Eg hefi nu nogan Kaupeyrir n*) och om Sjodur, efter hvilken penningpungar blifvit kallade, heter det at Han: *ny kommin ur Austurvege hafde keipt Kongi dyr gripi o*).

Utan osanfärdighet kan jag ej antaga för en afgjord sak, att de så kallade Ejr penningar, hvarom *Sturleson* förmåler *p*) at de blifvit såsom skatt nedlagde i Kung *Yngves* grafhög, verkeligen varit inhemskt kopparmynt. En så tidig kopparmyntning, som man härmed vill bevisa, kan ej sannolikt förenas med den gisna början utaf koppargärningen *q*) jemte andra ännu snarare påtänkeliga yrkens sena uphof och vidtagande hos oss. Så mycken odling redan denna tiden, som den tycks ådagalägga, står ock icke väl tilsamman med den flere års okunnighet om Regentens död, som *Sturleson*, på samma ställe, tillagt våre Landsmån. Då ej någon enda af dessa, genom enkom dertil gjorde gluggar, nederlagda skatter, öfverblifvit grafven och förgängelsen, kunde, med behållande af

våra

m) *Hervara sagan* p. 105 & 86.

n) *Götric och Rolfs Saga* p. 53. Konung Ella, som här omförmäles, har dessutom kunnat vara den som lefde uppå 900:talet; se *Tyrelli* Tab. Chronol. ap. *Hichef.* l. c. p. 184.

o *Herauds Saga*, p. 3, 11.

p) *Ynglinga Sagan*, cap. 12. *Heims Kringla*, p. 12.

q) *Wallerii* Hist. præp. num. in Svec. Aereor. p. 8.

våra håfder i sin helgd, dessa *Sturlesons* så kallade Ejr-penningar anses såsom Synonymer med de Lausan Eyri, hvilka nämnas uti början af Capitlet, och man deraf vet at hafva verkeligen utgjort *r*) Yngve Freyers skatt i tiden. Men om *Sturleson* ej varit fri ifrån ett vanligt fel hos hans samtida, att nemligen inflicka nya tiders bruk i fordna tiders håfder, hafva sannolikast hans Ejr-penningar, varit samma som de uti XII:te seklet kallade Er-penningar, hvilka då för tiden gingo öfver alt i Göthalandet och ännu af rost anlupne, finnas under jorden *s*). Ejri eller Ejre har, mig vitterligen, under hedendomen aldrig någonsin betecknat koppar, men väl öre, och Latino-Barbari gåfvo sedermera *ora* namn af *aerous* *t*). At åter sluta til denna bemärkelse deraf att *Sturleson* nämner sina Ejr-penningar genast efter *gullino* och *silfreno*, åfven som *Lampridius* har pecunia, som skall betyda kopparmynt, på ett ställe genast efter *aurum & argentum*, sådant förutsätter en aldeles ohörd harmoni ibland de lärda. Af historiske och diplomatiske upgifter är bekant *u*) att kopparmyntet här i Riket med Regeringens tillåtelse ej blifvit slaget förr än i Kung GUSTAF ADOLFS tid.

I

r) Upsala ödet, som Yngve Frey inrättade, bestod till någon del af desse Lausan Eyri, se Yngl. sagan. l. c.

s) *Ziervogel* de re nummaria P. I. p. 34, 35.

t) *Ora an auld Saxon word, and signifies metall, like as brass or gold; and mairover in auld teimes it was ane peice of cuntzied silver or gold! Skeneus* de verborum significatione ap. *Hickes.* l. c. p. XII.

u) *Ziervogel*, Hist. Veckoskrift 5:te arket.

I den delen af Såmunder Eddan, fom bår namn af WoluSpa x), låfer man om Afarne: *Aud Smydudu*; detta hafva några velat få uttyda att *de flagit mynt*. Andra hafva håldre få förklarat det; att de *fmitt clenodier y*). Men *aud* betyder åfven annan egendom och år aldeles utelåmnadt utaf *Sturlefon* på det ftålle af hans Edda, hvarest famma fak befkrifves; i dess ftålle ftår det å fiftnåmnde ftålle; *thar til fmido their hammar och tong z*). *Smida* och deraf hårledda ordet *fmid* tages uti Eddan i få vidfträckt mening och tillågges dår få fkilda ting från mynt, at det heter om Alfauth: *Hon fmidadi himin ok jord*, famt a) om Bores Söners tiltag at formera berg af Ymes ben: *mikil merki ero thita ok mikil fmith*.

Hvar och en fom utan fördom låfer uti *Ægis druka b*) och *Thryms Quida*, at Tyr fått ingen *penning* utaf Loki, och Jötna Syfter utaf Thor bekommit *fkell fur fkillinga*, lårer finna desfa talefått poëtifka famt anfe desfa mynt från heden tima fåfom blott anachroniftifka. Denna Edda år ju fammanfatt af dikt och traditioner, famlade af okånd hand på ovifs tid, och låmnar åfven uti andra ftycken tydeliga fpår af Christna tider c). Lokes penning kan

x) Utgifven af *Refenius* 1665 ftroph. 7:de.
y) *Keder* Numus aureus antiq. &c. Othini p. 72. *Berch*, l. c. p. 19.
z) *Göransfons Edda*, p. 26.
a) Idem l. c. p. 20.
b) *Edda Sæmunder Hins froda*, p. 168, 198. Stroph. XL. XXXII. Vita Sæmund. Multifcii A. Arna Magnæo, ibid.
c) *Hyndla-Liód* ftr. XXVI. *Solar-Liód*. ftr. LXXXI, III, V.

kan följakteligen ställas uti bredd med *Leitharsteinen* (kompas) i *Landnama Sagan d*). Schillingar, som ännu uppå många ställen i Europa icke äro verkeliga mynt, voro utan twifvel fordom uppå Island, hvarest man betjent sig utaf fisk till skiljemynt, åfven nominala *e*). Skola de betraktas endast såsom verkeliga mynt, blifver det omöjeligt att förklara, huru Nordiska Scribenter, utan uppenbar osanning, kunnat omförmåla schillingar af gull *f*), såsom tagne uti länder, hvarest vitterligen ingen präglad schilling fanns vid den utsatte tiden och aldrig någon utaf guld. Hvarken i Kong *Johans* eller ock den förste *Edvards* Mynt-förordning nämnes schilling ibland delarne af Sterlings myntet *g*). Och om, enligt en trovärdig underrättelse *h*), desse hafva fått sit namn af Bernhard Schilling, hvilken låtit slå de första utaf dem, i Grefve *Didrichs* tid af Aldenburg *i*), i Preussen, kan ej deras ålder räknas ifrån längre tid tillbaka än från året 1335.

§. 3.

Ypperста beviset, som man kunde upte på ett inhemskt mynt från heden tima, vore utan

d) Skalholtska uplagan, p. 4.

e) Numis. Angl. Sax. & A. Dan. ill. ab A. &c. Fountaine ap. Hickes. l. c. p. 109-11. cfr. *Ara Prest Frodæ* Schedæ, p. 11.

f) Norrlandiska Chrönican, tr. på Wisingsborg, p. 26.

g) *Waræi* Antiquit. Hib. p. 157.

h) *Schützers* Historia Rerum Prussicar. p. 68.

i) Aldeigeborg och Aldeioborg, bekant i våra sagor; se Heims Kringla, T. I. p. 318. II. p. 74. Hervara Sagan, p. 66. låg uti Gardarike; men Aldenburg var en beryktad stad uti de Slavers land. *Helmoldus* l. c. p. 55.

utan tvifvel, att ådaga lägga något dylikt, funnet af trovärdigt folk i en åtte-kruka; men så ögonskenligit bevis har man hit intils förgåfves efterletat. Det silfvermynt, som låg uti en kruka och dådan uptogs i Kung CARL XI:s egen höga öfvervaro, ifrån en af de vid Upsala belägne åttehögar, var tydeligen Romerskt *k*). Lika så det som ännu förvaras uti Lundska Cabinettet *l*). Den Ridderstiernska penning, som skall hafva funnits här i Stockholm och hvilken *Peringskiöld m*), utan att beskrifva, föregifver hafva varit Konung ALARICS, var förmodeligen snarare ett Romerskt *n*), Macedoniskt *o*) eller Thraciskt mynt, än utaf en Svensk tillverkning.

Ibland mynt, som icke så förvarade, blifvit fundne i Svensk jord, och i synnerhet de 4000, hvilka 1739 funnos uti Vestergöthland *p*), igenkännes många för Kung KNUTS St. ERICS sons: och gifva all anledning, att förmoda det de här i Riket blifvit slagna. Mindre giltig deremot är den anledning till en slik förmodan, som man tagit sig af namnet *Aulfiets*, hvilket läses mellan orden *Svein* och *Frnti* på et mynt tillägnadt Konung *Estrid* eller *Ulfson* uti Danmark. Efter denna hypo-

k) *Rudbeks* Atlant. T. III, p. 99, N:o 6.

l) *Lagerbring*, Kongl. Sv. Vitt. Acad. Handl. 4 del, p. 22.

m) Annot. in Vit. Theod. p. 263.

n) *Berch* de num. Got. extra patr. p. 8.

o) *Eccardi* Ep. de num. quib. expl. diff. N:o 3. *Cimel Austr. Vind.* P. 2. Tab. I.

p) *Benzelii* Brefvåxl. p. 299. Canc. Råd. Adlerbeths Betänkande häröfver.

hypothes q) ſkall genetivus Aulſiets utaf namnet *Ulfr* här nödvändigt ſyſta uppå Sveriges Konung OLOF, (Skötkonung) ſom på långt håll ſlägt med omförmälte Sven, kunnat kallas för Hans *Frnti* eller frånde; men om denna Etymologie har för öfrigit ſin riktighet r), gifver den åtminſtone ſå vida ſkäl till en aldeles ſtridig mening om myntets präglings-ort, ſom *Ulfr* hos oſs altid var ett annat namn än *Olof* s). Konungen i Sverige var ock ej den ende utaf detta namn, ſom kunde kallas för Sven Ulfſſons frånde, utan Olof Haraldsſon i Danmark var ju åfven uti närmare led hans frånde t). Omförmälte Sven hette väl tillika Magnus u); men aldrig hafva tvånne förnamn blifvit ſå åtſkilda uppå ett och ſamma mynt ifrån hvarandra ſåſom här förmenes hafva ſkedt. Detta mynt är, efter all anledning, Konung Magni (Godes) ſom var Son af Olof Haraldsſon och Alfhild. Han hade någon tid anledning att uppå ſit mynt erinra ſin oroliga medtäflare om Deſs ſlägtſkap med hans fader, med deſs deraf beroende arfsrättighet till Danſka thronen; men det ſkulle hafva varit utan ändamål och mot alt vedertaget bruk, att derå antekna Svens förvand-

q) *Keder* de num. Runicis Comment. ad nom. *Aulſietz.*
r) The Collect. of the Hiſt. of Engl. by S. *Dangel* p. 14. *Spelman* Aelfridi Magni Vita. annot. ad T. 3. N:o 15.
s) *Celſius* de monum. quibusdam Runicis Epiſt. ad Amic. p. 16.
t) *Ad. Bremenſ.* Hiſt. Eccleſ. ed. Severin. Lib. 2. cap. 54.
u) *Bring*, Monum. Scanenſ. Vol. II. p. 79. ſeq. *Bircherod* Spec. Ant. R. Mon. p. 48. ſeq.

vandskap med det Svenska Kungahuset. Ännu mindre rimligt år, att tro det Myntmåstaren på detta mynt har utmårkt någon utaf sina egna frånder.

Förbemälte slutsats år ock mycket lösligt dragen utaf namnet *Otar* och en fogel på ett mynt, som man har tillagt Konung Ottar Vendilkrake (Eigilson). Kan vål vara, att denne Konungs förnamn hos oss fordom skrifvits Otar; ehuru sådant icke kommer öfverens med våra åldsta Håfdetecknares anteckningar *x*). Möjligt vis har ock en fiende tillåtit sig ett oanständigt skämt med denne Konungs årfda tilnamn, som annars ej betydde någon Kråka *y*); men jag kan ej föreställa mig, att hans egne undersåtare, med denna fogel velat alludera på en ålskad Konungs rysliga begrafningssått. Ottarer finnas nog dessutom, på hvilka detta mynt, med mera fog, kan låmpas.

Uti omskrifterne på några mynt *z*), som blifvit tilerkånde Konung Olof Svenske, har man trott sig igenfinna desto såkrare bevis på inlåndsk myntning, som, utom namnet *Olaf* eller *Onluf*, myntnings-orten: *Situn*, *Siton*, *Sidei* m. m., som skall vara Sigtuna, dervid finnes utsatt; men desse vedermålen utaf Sigtuna och Konung Olof Svenske åro mycket jåf-

x) *Erici Olai* Hist. Svec. ed. Locc. p. 18. *Benz.* Mon. Eccl. P. 2. p. 69.

y) *Wilde*, Anmårkn. till Puffendorff 2 del. p. 175.

z) *Berch*, om Svenska mynt, pag. 16, N:o 3, 6. p. 17. N:o 8, 9, 11.

jäfvige, emedan utom Olof Haraldsson, som hade anspråk på Northumberland *a*), och tvånne uppå *Man* Regerande Olaver *b*) en Irländsk Konung vid namn *Aulaf* lefde uppå 10:de århundra talet och åtminstone för någon tid uppehållt sig i Northumberland, hvartil han hade arfsrätt *c*). Till detta Konungarike hörde fordom Lancashire *d*), i hvilket landskap låg *Sephtonia e*). I det nu varande Northumberland ligger åter *Sethön* eller Segedunum, som ej fordra större orthographisk ändring än vårt Sigtuna behöfver, för att blifva lika lydande med omförmälte myntnings-orters namn. Att en mynt-inrättning varit på förstnämnda ställe kan man sluta af de, många der upfundna Petri penningar. Dessa äro utaf *Spelman* föreställda uppå en tabell *f*) jemte ett af denne Aulafs mynt, dock utan den anmärkning, att äfven det dersammaställdes blifvit funnet; men man finner icke heller det antecknadt, att något endast utaf de förmenta Svenska mynt, med förberörde omskrift, har blifvit funnet i Sigtuna eller hos oss annorstädes än vid Nåsby. Nyss omförmälta Roslags fynd *g*) bestod till största delen utaf utländskt mynt, hvarvid det tycks förtjena en an-

a) Nordlandiska Chrön. p. 29.

b) *Cambdeni* Britannia in fol. p. 841 - 5. Chronica Reg. Manniæ ad annum MCII. & MCCXXVI.

c) *Waræi*, Antiqvit. Hib. p. 131. *Tyreli* Tab. Chron. ap. Hich. p. 184.

d) *Cambd.* l. c. p. 113.

e) *Spelman*, Vita Alfredi in not. ad Tab. 3. N:o 8.

f) Tab. 5. N:o 22.

g) *Keder*, Numi aliqvot diversi nempe Ol. &c. p. 4.

bragte mycket guld i landet *p*). Sveriges dittils största Drottning, den odödliga Philippa, som med egna medel förbättrade vårt silfvermynt, var ock nu i stånd, då grannars täflan fordrade ett inländskt guldmynt, att dertill upoffra sina Nobler, utan att kungöra det på myntet.

Bracteaterne af guld *q*) som tilägnas Konungarne Björn Ericsson och St. Eric, äro utaf kännare misstänkte för att vara understuckne. De kunna i alt fall ej anses såsom hedniska qvarlemningar. Efter all anledning har man hos oss, så väl som uti andra länder, tidigare slagit silfverpenningar än guldmynt. Häfderne intyga, att bland våre landsmän, Folkungar aldraförst förstått sig på Bergsväsende; de uptogo en och annan grufva, men vetterligen ingen bördig uppå guld.

Om våra mycket omförmälta guldstreck under hedendomen har Tacitus *r*) haft skäl att fråga: quis scrutatus est? Man kan ock lämpa uppå oss hvad denne Häfdeteknare förmäler om Germanerna, att de ej mycket frågat efter guldmynt såsom föga nyttigt uti deras ringa handel; men mycken öfverdrift var säkert i dens *s*) yttrande, som påstod att de gått så långt uti förfakelse af guld, att det af dem har blifvit agtadt som aldeles intet. Til veder-

p) *Arnold Lubec.* hos *Robertson* i dess Hist. of Charl. V. Vol. I. p. 405.

q) *Berch*, Beskr. öfver Sv. Mynt, p. 14. N:o 1. p. 21. N:o 8.

r) De moribus Germanorum.

s) *Ad. Bremens.* l. c. p. 140.

vederläggning deraſ, behöfs ej att anföra hvad dennes Scholiaſtes dervid anfört *t*) eller Rinarmalmen i Brynildas ſkaldeqväde, eller Sagornes beſkrifningar på våra guldbeſmidda tempel. Man må faſt häldre öfverväga de gammalmodiga guldringar, menſpån *u*) Talismans *x*), Amuleter och förgylda offerkäril, ſom ofta funnits i Svenſk jord, af hvilka Kongl. Academien förvarar en betydlig del. Utan tvifvel har bland desſa ſaker ett och annat guldmynt *y*) åfven blifvit hembragdt genom Handlande, Härjare och Väringar, ſamt åtminſtone ſåſom ſmycke nyttjadt.

Af det ſom anfördt är, tilſammantaget, ſlutar jag, att man ej, utan våld, kan anſe något, och i ſynnerhet ett guldmynt vara ſlaget här i Riket under hedendomen. Det Kederianſka är ſå mycket mindre troligt Svenſkt från hedenhös, ſom det har prägel uppå båda ſidorne, då deremot vårt äldſta mynt förmodeligen hade den allenaſt uppå ena ſidan. Utlänningar *z*), ſom enkom granſkat Bracteater, komma deri öfverens, att åfven utaf desſa ingen enda blifvit ſlagen under hedna tiden: och deras höga ålder beviſes icke väl med en förment förſigtighet hos Åttefäderne att förekomma

t) Scol. in Adam. Br. l. c. N:o 85, N:o 66.
u) *Scheffer* de trib. orb. p. 53.
x) *Bircherod*, l. c. p. 22. ſeq.
y) Kongl. Vitt. Hiſt. och Ant. Acad. Handl. 1:ſta del. p. 106.
z) *Olearii*, Isag. ad Num. Bract. p. 25. *Sperling* de Num. Bract. prima origine p. 78. *Leuchfeld* Antiq. Halb. p. 36. Marſeb. p. 16. *v. Ludwig* Einleitung zu Münzweſen, p. 73.

ma underslef (subæration) vid mynten; men det år afgjordt af våre granskare och enligt med naturlig ordning, att enkelt mynt hos oss har varit åldre ån det sammansatta.

Jag torde åfven böra hår uptaga en anledning, hvaraf man kunde sluta til Kederianska myntets åldriga uprinnelse hos oss, eller en befunnen likhet af figurerne på detta mynt och Odens attributer uti Eddan *a*); men sådan likhet kan jag icke finna dem emellan. Således hade Oden efter Eddans upgift, tvånne korpar uppå sina axlar; deremot ses blott en fogel och, så mycket man kan skönja, icke någon korp, fåstad uppå håstens bringa, som år teknad uppå myntet. Odens Sleipner, enligt Eddan, stod på åtta ben och hade trenne ögon; men dess föregifna bild på myntet har allenast fyra ben och, för profilens skull, ett enda öga. Fötternes olika antal har man vål med den invåndning velat jåmna, at uti Eddan håst och karl skal hafva blifvit sammanråknad; men någon olikhet blir åndå qvar, om icke man derjemte antar att Oden sjelf haft fyra fötter.

Odens uti Eddan omförmålte galt, Serimner, har förmodeligen, efter dylike fyrfötters vana, hållit sig vid jorden. Myntets vildsvin deremot håller sig uprest på tvånne ben i jåmnvigt, uppå ryggen af en håst i skritt. Oden sjelf beskrifves uti Eddan såsom en ålderstegen man med vördigt skågg: och uti yngre åren, med en casque; men på myntet föreställes hans

a) *Keder*, Num. Aur. Othinum exhibens p. 16. seq. p. 81.

hans motsatta bild förutan skägg och hjelm *b*). Flere olikheter uti dessa liknelser vore icke svårt att finna; men jag söker intet efter fel hos en man af stor förtjenst, som först afhandlat detta ämne. Om han vid skymningen af sin dag, har snafvat på en slipprig bana, må den, som tror sig sjelf ofvikelig åtnjuta förmåns rätt att honom klandra. *Keder* har ock ingenstädes uti sin afhandling påstått att detta guldmynt blifvit slaget innom riket *c*).

§. 5.

Vid Christendomens början i vårt land, hitbragtes genom handel med Naboerne åtskilligt utlänskt *d*) mynt, såsom Ostmannískt, Gotniskt *e*) och Wismariskt. Desse hafva orätt låste, oftast blifvit räknade til Wisby mynt.

Till denna tiden har man åfven velat föra några af våra städers äldsta mynt. Men Runemyntet har det största anspråk uppå inlänskt uphof; Runor voro uti 9:de och 10:de århundraden hos oss i allmänt bruk *f*). Uppå några Runemynt, svarar den befinteliga Runan mot begynnelse-bokstäfven utaf namnen, på de andelige män och verldslige Regenter, som denna tiden lefde. Om Kyrkans föreståndare hos oss erhållit myntnings rättigheten förr än dylik förmån blef förunnad

b) *Resenii*, Edda Island. Annar Part. um Konungar Næfn Odens.

c) L. c. pag. 81.

d) *Keder*, de Num. in Hib. cuss. *Bircherod*, l. c. p. 14. 34.

e) *Shelow*, Chron. Guthil. p. 119. seq.

f) *Ihre* & *Troil* de Runar. in Svea. ant. p. 56.

deras vederlikar uti Tyskland; och om hvart enda bleckmynt tillhör den Regent, som det har blifvit tillagdt; sådant hör ej till mit åmne. Nog af för mig, att några utaf dessa mynt erkännas *g*) hafva hört till denna tiden; men ingen Runa finnes uppå Kederianska myntet, hvilken borde hafva funnits där, i fall det blifvit slaget till dens åra, som ansåg för en heder att vara Runornes befordrare *h*) och prågladt på en tid då Runor voro uti allmänt bruk.

Under Christendomens stadgande hos oss, slogs vårt mynt i Anglosaxisk stil. Egenteligen varade väl denna smak ej längre än till slutet af det 11:te seklet. Men dernäst påföljande Tyska eller Nederländska var ej stort skiljaktig från den förra; Anglosaxiska bokståfver, Runor, Munkstil, Christendomens tillhörigheter, Svea, Götha vapn och Regerandes stamvapn finnas ömsom uppå dessa mynt: åfvenledes voro då för tiden Brabanskt mynt och de så kallade Turnese-pengar hos oss gångse. *Brygge* var vid denna tid förnemsta stapeln i Europa *i*). Åfvenså drefs en ansenlig Nordisk handel af Frisländare igenom *Riben*, *Gröningen*, *Kämpen*, *Staveren* m. fl. som voro uti Hanseatiska förbundet. Slågt- och Tros-förvanters ännu mer betydliga förbindelser *k*), tyckas

g) *Berch*, om Sv. Myntets ålder, p. 23. seq.
h) *Resenii*, Haavamael, Runa Cap. 5.
i) *Robertson*, l. c. p. 401. seq.
k) Dalin, Sv. R. Hist. 1:sta del p. 253. *Cambden*, l. c. p. 170. *Ub. Emmii*, Rer. Fris. Hist. p. 92. seq. *Rivii* Historia Navalis media lib. III. Cap. 33. *Messenii* Theat. Nob. Svec. p. 21.

tyckas åfven vifa fig på mynten. Desfa präglades hos ofs och uti Nederland få lika och med nåftan famma vapn, att det ena ofta är misstaget för det andra; men till fådant misstag föranleder ej det Kederianfka myntet.

§. 6.

På 1300:talet och til Guftaf Wafas tid, flogos här i Riket, om jag undantager Konung Chriftians klippingar och några Bifkopars mynt, allenaft örthuger. Mot flutet af Unionen var väl något ftörre mynt, Dickpenning och Riksdaler kalladt, hos ofs gåf och gångfe; men åfven desfa tyckas endaft hafva varit örthuger i ftort *l*). Alla desfa äro genom typer, påfkrift och legender få fkiljagtiga från det Kederianfka myntet, att det ej med något fkål kan anfes fåfom ett af dem; än mindre kan det fägas för ett af de mynt och fkådepengar, fom federmera hos ofs blifvit flagne. Att det hos ofs aldrig blifvit flaget, vill jag endaft vifa genom följande anmärkningar deröfver.

1:o Är det gyldifkt till fit korn: (*Num. Electreus*). Bosphorifke medailler och några andra monumenter af electrum äro kända *m*); men aldrig har man funnit något inhemfkt guldmynt af fådan liga *n*).

l) *Brenneri* Thef. Numm. Sveog. in præfat.

m) Electa Rei numariæ p. 356. *Gesner* in Comment. Soc. Reg. Scient. Gotting. ad an. MDCCLIII. p. 101.

n) Hr Mynt-Guardien Hjelm har benäget meddelt mig fina härmed gjorda hydroftatifka förfök och andra, hvaraf finnes att guldet utgör minft omkring ⅓ del

2:o Är det kupigt på den ena ſidan och utholkadt på den andra (*Num. incuſus*). Egenteligen har man velat kalla mynt, åt hvilka dylik form upſåteligen tyckes vara gifven o): *Schyphati* eller *Cauci Byzantini*, dels i anledning af deras likhet med en ſköld, Caucus eller Patera, dels ock förmodeligen af den orſak att deſſe någon tid ovanligt mycket ſlogos i Byzantium Traciæ och deromkring. På ena

af blandningen, hvilken ſåledes kan kallas för Billon, ehuru man egenteligen kallar ſå en ſammanſmältning af lika delar guld och ſilfver, ſom hos oſs ej brukas. Af hydroſtatiſka förſöken med detta och några andra gulldmynt, beſinnes deras förhållande till vatten (el. 1000) och ſins emellan vara följande:

Num. Kederian. våger 60 aſs. Deſs gravitas ſpecifica är - - - -	11,200.
En Svenſk Ducat af år 1776, våger 72 aſs, deſs halt i fint är 23 kar. och 5 gr. gr. ſpec.	18,406.
En dito af år 1645 våger lika och är af lika halt, men deſs gr. ſp. år - -	18,370.
Ett Kejſer Juliani guldmynt, funnet i Veſtergöthland och mig tillhörigt, våger 88½ aſs. Deſs grav. ſpec. - - -	18,000.
En Ryſk Ducat af år 1797 våger 72 aſs. Deſs gr. ſpec. - - - - -	17,914.
En Franſk Louis d'or af år 1786, våger 159⅓ aſs, håller i fint 21 kar. 6-9 gr. Deſs gr. ſpec.	17,900.
En Eng. Guinee under Georg III:s tid, våger 172$\frac{26}{100}$ aſs. Deſs halt i fint 21 kar. 10-11 gr. Deſs gr. ſpec. - - -	17,513.
En Bernſk Louis d'or, våger 159⅓ aſs. Deſs halt i fint är vanligen 21 kar. 6 gr. men deſs grav. ſpec. befants - - -	17,353.
Ett Lyſimachi guldmynt, mig tillhörigt, våger 362⅞ aſs. Deſs gravitas ſpecifica utföll, efter flere vågningar, högſt till -	16,309

o) La Science des Med. p. *Jobert* av. des Rem. Hiſt. et Crit. (*de la Baſtie*) T. I. p. 341.

ena ſidan af detta mynt är det punćteradt öfveralt. På andra ſkönjes genom ſynglas de filetter och den glatta rundning ſom, efter nya tiders upptäckt p), gifva tillkänna eſtamperat arbete och briſt uppå grafſtickeln. Detta myntningsſätt, ſom man förmärker uppå Grekiſka och Romerſka medailler, men ej längre än till Kejſar Juſtiniani tid, har helt ſäkert aldrig hos oſs varit i bruk.

3:o Är det utan all ſlags Epigraphe (*N. Anepigraphus*, *ſ. Illiteratus*). Dylike medailler har man funnit i Etrurien q), Apulien r), Thracien s), Dacien t), Illyricum u), Cephallenia x) och Cyrene y); men hos oſs ſå ſällan att på dem ej finnes ſärſkildt namn i Svenſka ſpråket.

I följd af desſa grunder, torde icke blifva nödigt, att här göra en jämförelſe emellan detta mynt och hvarje utländſk myntſort, ſlagen nära intil våra tider; Danſkarnes ſå kallade goldgyllen, ſlagne i Kung *Hans* den andres tid, anſes uti Danmark för det landets äldſta guldmynt z). Noriges förſta myntare förſkrefvos ifrån oſs a). Kejſar Carl den ſto-
res

p) *Mongues*, Acad. des inſcriptions för år 1792, Eſprit des Jour. Septembr 1792. p. 153.
q) *Eckhel*, Num. Vet. Anecdot. P. I. p. 10, N:o 12.
r) *Neuman*, Pop. & Reg. Num. Vet. Ined. P. I. p. 19. N:o 7.
s) Id. l. c. p. 112, N:o 1.
t) Id. P. 2. p. 136. *Zamoſii* Analecta Lapid. vetuſt. p. 90.
u) *Neum.* P. Alt. p. 172. N:o 8 & 9.
x) Id P. 1. p. 207, N:o 9 & 10.
y) Id. P. alt. p. 105.
z) *Rhode*, Antiq. Rem. p. 422.
a) *Hadorph*, Norrſka förbund med Sverige, p. 115, 118.

res penning, med Riksstaden Achen på reverssen, hålles för att vara Tysklands åldsta guldmynt. Många Europeiska Staters guldmynt äro säkert mycket yngre. Förgåfves skulle äfven jag, här vidare betrakta de nogsamt undersökte patellæ iridis *b*), Corvinernes Ducat, och någon guld-sol eller Dinar ifrån Orienten *c*).

§. 7.

Att Carittaei mynt och Cunobelinerne i England blifvit slagne redan uti Keisar Claudii och Augusti tid bör icke nekas; men att det har skedt igenom Engelska Myntmästare, finner jag mig ej befogad att bejaka *d*). Cassibelans förmenta guldmynt är, uti min tanke, desto svagare bevis uppå en ännu äldre Engelsk myntning, som Cæsar ojäfagtigt vitnar *e*) att man uti Britannien, för annat mynt, betjente sig utaf järn och koppar. Sedan detta land blef fritt från Romerskt öfverväldc, har, ibland dess Konungar, ingen förr än Alfred (den store) *f*) låtit slå sin bild på myntet. Anglosaxiska Regeringens sorgfällighet att hålla myntet rent och oförfalskadt, har ej endast visat sig uti utmärkt stränga myntförfattningar *g*), utan hafva äfven sjelfva mynten vid

b) *Berch*, de N. Got. extra Sveog. p. 6. *Doederlini* Dissert. Ep. de Pat. Iridis et earum Iconismi.

c) La Biblioteque Orientale p. *D' Herbelot*, p. 198. sub nomine *Beidhah*. Ibid. p. 297.

d) *Cambden*, Brit. p. 71, 73. *Stritt*, Angl. Ancienne, T. I. p. 12. *Haym*. Tes. Britan. Part. 1:a, p. 145.

e) De bello Gallico, Lib. V.

f) *Hickesius*, l. c. T. I. Tab. 1.

g) *Henry*, Hist. d' Anglet. Vol. II. p. 540.

vid anstålta prof befunnits vara af ovanlig renhet *h*). Stor-Britanniskt standard har mig vitterligen aldrig varit under 21 karat, hvartil det Kederianska myntet ej på långt når hinner.

§. 8.

I lika måtto vill jag ej bestrida åldern af de Galliske små Konungars *i*) och städers *k*) mynt, som äro teknade med Ambiorich, Dubno Rex och flere obekanta namn i håfderne. De hafva alla epigrapher, ehuru nötte och tvetydige, samt äro slagne uti Romersk stil. Att äfven guldmynt blifvit brukadt uti Gallien, då detta land var underkastadt Romerskt välde, öfvertygas man igenom många här upfundne Romerska medailler *l*). Alla dessa kunna således begripas under Romerskt mynt; men de förmente Galliske Medailler, fundne i Marseille, som Grefve Caylus har anteknat *m*), och några minnes-märken utaf Bezançon, en fordom icke obetydlig stad i Gallicien, som Chiffletius beskrifvit *n*), ådraga sig i synnerhet upmärksamhet, dels genom desse måns namnkunnighet, dels ock förmedelst myntens likhet

h) *Snell*, de re Num. p. 36.

i) *Boüterouе* Recherches cur. des mon. de France &c. p. 41, 43, 46 seq.

k) *Eckhel*, l. c. p. 4. *Neuman*, l. c. P. alt. p. 110, N:o 2. cfr. *Ptol.* Geog. L. III. Tab. VI. sub nom. *Atina*.

l) Dict. Geogr. Hist. & Pol. des Gaules p. Mr *Expilli*, T. III. p. 366. *Velly*, Hist. de Fr. T. I. p. 45.

m) Rec. D'Antiq. T. VI. p. 328. seq. Pl. CIV.

n) Vesontio, p. 5, 6, 9. seq.

het med mit forfknings-åmne. Mig torde derföre tillåtas att nogare betrakta dem på detta ftälle. Grefve Caylus, fom blott följde andras efterdömen i benämnande af desfa mynt, var för egen del få litet öfvertygad om deras Gallifka tillverkning, att han upriktigt tilftår: *il eſt impoſſible de rien conjecturer ſur le tems & les lieux de leur fabrique.* Åfvenledes finner han at några likna Macedonifke medailler. Hvarjemte och förutan de erinringar om Romerfke medaillers fynd uti Siberien och Anaititidfka förftörarens åfventyr, hvaraf bemälte Grefve gjort betänkligheter vid ett verkeligt Gallifkt monument *o*), han tyckes härvid mera lämpeligen hafva bordt påminna, att menniſkor och djur utaf en dylik fkapnad, fom de på mynten förestålda, antingen icke enfamt tilhört Gallia antiqua, eller ock aldeles intet funnits der. Således äro ej misfofter ibland menniſkor bekanta för att hafva utmärkt fordna Gallien; och mynt med få vanfkapliga figurer fom uppå desfa, äro åfven uti ftörre myckenhet upfundna på Cosfura, flere öar uti medelhafvet *p*) och på Jutland *q*). Ingen Elephant är vitterligen fedd i Gallia Antiqua, om jag undantager dem, fom åtföljde Hannibal uppå hans Italienfka tåg. Otroligt förefaller äfven mig, att djuret Bizon varit få aldeles hemma ftadt i Bezançon, fom Hr

o) l. c. p. 163. Jämf. hårmed Diodori Sic. befkrifning på Gallernes Galea, Lib. V. Cap. XXX.

p) *Neuman*, l. c. Pars Alt. p. 120, N:o 10-14.

q) *Cur. of. Democriti* Merkvürdige gedanchen üb. v. *Mellens* Com. de fimulac. aureis.

Hr Chiffletius r) med en funnen bild af detta djur, emot Diplomers vitnesbörd, vill det bevisa. Hans i denna affigt åberopade Auctorer äro uti detta mål, så mycket mindre tilförliteliga vitnen, som de förblanda detta djur med vanlig Oxe, Ålg och Rhen s). *Oppianus* åter menar utan tvifvel Bistonia Thraciæ med Bistones agri, som han skrifver detta djur skall hafva härjat, hvilket tydeligen ses utaf tillägget: *in extrema Thracum regione t*). *Pausanias* kallar det: *Pæonius Taurus u*); och de nyare Zoologister x) anse det för Asiatiskt. När man nu tillika efterfinnar, att Marseille, som anlagd af Phocænser utan tvifvel fordom handlat uppå öarne i medelhafvet och med andre Greker; att Burgunder och Vandaler, som intogo Bezançon i 5:te seklet, långt tilförene bebodde nejderne omkring Mæotis y); att Gallerne till dessa tracter flyttade i Brenni tid, derstädes länge uppehöllo sig, och sluteligen blefvo öfvervåldigade i synnerhet igenom Elephanter, såsom flere Antiochi Soteros medailler det bevitna z), utom mycket annat, som här vore att an-

r) Vesont. p. 44. cfr. p. 58 & 187.

s) Vesontio p. 46.

t) de Venatione, Lib. 2.

u) de Vet. Græc. region. Lib. X. Cap. XX.

x) Essay Philos. sur les meurs des diverses anim. Etrangeres. *Zimerman*, Versuch einer Zoologischen Erdgesch. p. 161.

y) *Procopius*, Hist. Vandal. p. 9. *Chiffl.* l. c. p. 192, 93, 94, p. 131. *Strabo*, Lib. I.-VII.

z) Hist. des Roix de Thrace, p. Mr *Cary*, p. 44. seq. *Vaillanti* Hist. Reg. Syriæ, p. 43.

anmärka *a*); torde häraf nogsamt finnas, huru-vida dessa minnesmärken troligare kommit utifrån till omförmälte Franska städer än der-sammastådes blifvit slagna.

Ett Asiatiskt folkslag, som med eld och svärd har hemsökt flere Galliske provinser *b*), tyckes åfven hafva fört till Bezançon medaillen teknad med Ateula, af hvars fynd på denna ort Chiffletius slutar *c*), att den, uppå Attilas befallning, där har blifvit slagen till ett vedermåle af hans grymhet. En sådan grymhet kommer icke öfverens med Hunniske Monarkens rätteligen kända lynne, som väl var grymhet emot fiender, men ej läghet emot öfvervundne. Den var ej heller gärna möjlig att verkställa, i fall det håller streck, som denne Auctor sjelf medgifver, att Bezançon blef nyss förut i grund förstörd och icke förrän långt derefter å nyo upbygd.

För att finna huruvida Procopii *e*) mycket omförmälta nummi voro af samma slag med de utaf Chiffletius beskrefne nummi aurei Burgundici, såsom denne tror, vill jag här införa den förres ord uti sit sammanhang; emedan korta utdrag af en dålig öfversättning

a) *Plutarchus* in vita Pyrrhi, *Lazius* de migrat. Gent. Cap. 3. pag. 86.

b) *Chifflet*, l. c. p. 808, 211, Le Beau Hist. du Bas Emp. T, 7. p. 102. seq.

c) l. c. p. 210.

d) Ibid. p. 212.

e) Opera Græc. c. interpr. Maltreti & not. Alem, Par. 1662. p. 542. cfr. Procop. Cæs. Edit. Basil. ex offic. Hervagii 1531, Edit. Grotian. p. 386.

ning vållat mången falsk utläggning; de lyda i den båsta öfversättning, jag har kånt, sålunda: - - „Belli hujus initio, Gothi, tota „Galliæ parte sibi subdita Germanis cesserant, „Qvod ne fieret, adeo non impedire Romani „potuerunt, ut Justinianus Augustus id con„firmaverit: ne ab his Barbaris, si hostiles ani„mos induerent, turbaretur. Nec vero Fran„ci Galliarum possessionem sibi certam ac sta„bilem fore putabant, nisi illam Imperator „suis literis comprobavisset. *Ex eo tempore*, „Germanorum Reges Massiliam Phocensium „coloniam, ac maritima loca omnia, adeoqve „illius maris imperium obtinuerunt. Jamque „Arelate Circensibus præsident & nummos cu„dunt ex auro Gallico, non Imperatoris, ut „fieri solet, sed sua impressos effigie. Mone„tam qvidem argenteam Persarum Rex ar„bitratu suo cudere consuevit: auream vero, „neqve ipsi, neqve alii cuipiam Barbarorum „Regi, qvamvis auri Domino, vultu proprio „signare licet: qvippe ejusmodi moneta com„mercio vel ipsorum Barbarorum excluditur. Hvarken uppå detta eller på det parallela stålle *f*) uti Baselska uplagan af Procopii verk, som Hr Chiffletius följt *g*), har den förstnåmnde Auctor utsatt myntnings-orten för sina omförmålta penningar. Denna har förmodeligen icke varit Bezançon; emedan denna stad, då denna myntning skedde, såsom nyss år anfördt, ånnu låg förstörd. Ej heller skrifver Grekiske författaren om något uppå sina mynt

f) p. 183.
g) l. c. p. 206.

mynt befinteligit labarum: och det, fom finnes på Chiffletii guldmynt, liknar mycket ofüllkomligen både Romerfka och det Burgundifka baneret, fom bruktes då för tiden, emedan i det förra fyntes Chrifti monogram, och i det fednare et Andreæ kors *h*). Hela fammanhanget vifar, att de omförmälte Germanorum Principes voro mågtige och farlige för Keifar Juftinianus; men han behöfde defto mindre fmickra de Burgundifke med någon utmärkt eftergifvenhet till fredens bibehållande, fom deras lilla Kungarike då allaredan hade nått fit flut *i*). Under namn utaf Germaner, kommo fordom flera Folkflag kring om Rhen *k*). I få vidftråckt mening tages åfven detta namn af Procopius på flera ftällen; men på detta har han fåkert dermed utmärkt Frankifke Regenter *l*) och i fynnerhet Theodebert, fåfom Kejfar Juftiniani farligafte fiende, och fom nu verkeligen innehade de i texten omförmälte ftäder: Marfeille och Arles. Denna tanke vinner åfven ftöd utaf hans guldmedailler *m*) på hvilka man blott finner hans egen bild, och uppå hvilka honom gifves åretitlar, fom man förut endaft tillagt Romerfke Monarcher. Mot denna tanke ftrider icke heller, att uti exerguerne på några låfes: *Conob.* till et tecken att de blifvit flagna uti Conftantinopel;

h) *Paradinus* de Ant. ftat. Burg. ap. *Chiffl.* l. c. p. 200 - 4.

i) *le Beau*, l. c. T. 7. p. 99.

k) *Strabo*, Lib. VII. *D' Anville* Geog. Ancienne, T. I. p. 87.

l) *Lazius*, l. c. Lib. 3. p. 71.

m) *Mabillon*, de re dipl. L. II. p. 135, *Velly*, Hift. de France, T. I. p. 79.

ſtantinopel; ty då desſa guldmynt ſkulle gålla lika med de Romerſka, men för att icke ratas utaf upbördsmån, ſom nyſs förut hånt med ſolidi af Galliſkt gull n), ej heller fingo vara underhaltiga, tjente det til ſåkerhet åömſe ſidor, att de åtminſtone i början ſlogos inom Kejſardömet. Ingen Frankiſk Furſte, för Theodebert, ſynes hafva låtit ſlå ett guldmynt; oviſst år om Pharamond regerat öfver någon del af Frankrike. Clodion och Meroveus innehade ſtråckan emellan Somme och Rhen eller Belgia ſecunda; men på en mycket obeſtåndig fot o). Inga guldmynt finnas efter dem. Uti Childeric 1:ſtes graf funnos endaſt utlåndſka medailler p). Då den förſte Clovis och Kung Tjerry lefde, fanns det hvarken ſilfver eller guld i Frankrikes ſkattkammare q); på ett och annat guldmynt ſtår vål: *Clovis*, men desſa höra efter all anledning till den 2:dre eller 3:dje utaf detta namn r). Den 1:ſta Clovis innehade aldrig Arles, och nödgades mot ſlutet af ſin lefnad afſtå ifrån desſ belågring med en förluſt af 30000 man s). Att åter ſluta till ſå gamla Franſka guldmedailler

n) *Majoriani*, Novellæ Lib. IV. tit. 1. *Goldaſt* Cathol. p. 155.

o) *Adonis*, Chron. Act. 6. le Beau T. 7. p. 38. *Velly* l. c. T. I. p. 34.

p) *Velly*, l. c. p. 42.

q) *Neque aurum neque argentum, ſic ut nunc eſt, in Theſauris habebatur Gr. Turon.*

r) *Le Blanc*, Traité Hiſt. des mon. de France, p. 5, 16, 19.

s) *Gibbon*, The Hiſt. of the Decl. and fall of the Rom. Emp. Vol. 6. p. 268.

dailler af Procopii nyss anförda ord, dertill fordras djerfvare missydning af dem, än som jag vågar: och en ohemul beskyllning emot Håfdetecknaren, att hafva blandat tider; hvad blifver det för sammanhang i hans berättelse om Frankiske Regenters nu århållne rättighet att få besitta någon del af Gallien *t*), och deras förut brukta sätt att låta prägla sina guldmynt? Om åsyn af certamina i Arles eller ett nedskutet vildsvin ansets utaf dem för så betydeliga åmnen, att de deröfver trodt sig böra låta slå medailler, har det åtminstone ej en gång kunnat falla les Bagauds i sluren, att på guldmynt låta föreställa ett dödsskutet vildsvin upprätt stående, som på det Kederianska myntet. Mera torde icke vara nödigt, att i detta åmne styckevis anföra. Utom Latinska språket brukte Gallerne sit vetus Gallicum, och Frankerne scripturam Franco-Gallicam *u*). Epigrapher ses på alla deras mynt, och hvarföre ej uppå detta, om det vore af det slaget? *Strabo* skrifver *x*), att det funnits guldmalm uti Gallien, hvilket äfven *Diodorus Siculus* intygar *y*); men denne nekar att där funnits silfver, som dock utgör största delen uti Kederianska myntets sammansättning. Hökar hafva utan tvifvel altid visat sig uti Frankrike; men att de satt sig midt i brickan på en liflig håst, lärer ingen

Jåga-

t) *Gibbon*, l. c. Vol. 7. p. 214. *Velly*, l. c. p. 79.
u) *Mabillon*, l. c. p. 46-50.
x) Lib. III, IV.
y) Lib. V. p. 290.

Jägare besanna z). Håstar bruktes sällan utaf Frankerne i äldre tider a). Ännu i Carl den stores tid åkte Franske Konungar med oxar vid högtidligheter b). Båge var hos Frankerne ovanligt vapen c). De Diplomatiska portraiter, som man ännu har af Merovingiske Regenterne d); likna icke det Kederianska myntets hufvud. Hvarken den Cæsaries prolixa, som caracteriserat Frankiske Regenter e) eller Germanorum nodi, som bruktes af Frankerne i allmenhet f), synas uppå Kederianska myntets hufvud. Men en dylik tapering som der finnes astagen, beskrifves af en Fransk författare, som säkert kände detta bruk, såsom utländskt och besynnerligt g).

Når således alt på detta mynt, hvaraf man har att sluta, vitnar mot och intet för dess Gallicka och Frankiska tillverkning, hugfälles icke jag, som föresatt mig skäliga anledningar till efterrättelser, att anse detta mynt för Galliskt eller Frankiskt.

§. 9.

Af Spanska mynt och skådepengar kunna

z) *Thuanus*, de re accipitrana, Lib. I. p. 7.

a) *Agathias*, de Bello Goth. Lib. II. *Equis, nisi pauci admodum utuntur.*

b) *Eginhardus*, in Vita Carol. Magn. Schefferus de re veh. vet. L. I. p. 87.

c) *Agathias*, l. c. *Arcus fundas - - non habent.*

d) *Mabill*, l. c. Lib. V. Tab. XX. - XXII.

e) *Gibbon*, l. c. Vol. 13. p. 363. *Agathias*, l. c. p. 532.

f) *Tacitus*, de mor. Germ. Cap. XXXVIII. *Seneca*, de Ira Lib. III. Cap. XXVI.

g) *Sidonius Apollin.* Epist. V. ex edit. *Savaron*, p. 5. seq.

na endast las Desconidas *h*) härvid komma i jämförelse. Håstarne på dessa Spanska mynt, äro ungefärligen så bildade, som detta djur afbildas på det Kederianska myntet. Någon likhet har man äfven funnit mellan obekanta Caractererne på dessa mynt och de bekanta Göthiska samt våra Runor *i*); men denna likhet är dock icke större, än att man kan finna lika stor emellan dem och Oscisska samt många flera *k*). Om ett Puniskt Alphabet, som man nu har något hopp att igenfinna bland Carthagos efterlemningar *l*), verkeligen stode att erhålla, torde denna likhet lätteligen stå till att förklara; emedlertid kan jag, igenom desse eller dylike *m*) bevisnings circlar, icke leda någon rimlig slutsats, att den Kederianska penningen är Spansk.

§. 10.

Romerska medailler äro så bekanta, att om det Kederianska myntet vore utaf samma slag, skulle det förmodeligen hvarken hafva blifvit först beskrifvet utaf Keder, eller vara mer ett undersöknings-ämne. Så mycket aurei i Rom förminskades i vigten ifrån Republikens tid till Domitiani och påföljande Regen-

h) *Vinc. Juan de Lastonosa*, Museo de las Med. Desc. Esp. p. 222 - 3.
i) *Wormii*, Literat. Run. p. 69.
k) *Eckhel*, l. c. p. 27. *Leibnitii* Otium Hannoverian. p. 35. seq.
l) Proceedings of the Associat. for prom. the Discov. of Afr. *App.*
m) *Strabo*, Lib. III. p. 250. *Livii*, Hist. Lib. XXXIV. XI. *Agostini* Dial. Ott. p. 231.

genters n) så liten åndring var dock deras blandning underkastad, når man undantager de få kallade mixtiones Antoninæ, Alexianæ och Caracallinæ o). Af en inscription, som funnits i Rom p) ses, att dår har varit någon tid, en slags förgyllning uppå mynt tillåtelig. Åfven finnes det antecknadt q) såsom en sällsam sak, att Kejser Alexander låtit slå en Nummus electreus, hvilken genast torde hafva blifvit inlöst r); men det electrum, som man nyttjade i Rom, består af 4 delar guld mot 1 del silfver s), som icke år förhållandet i denna blandning. Romerske Medailler, icke en gång Consulaire mynten undantagna t), åro låsliga åtminstone på någondera sidan. Men under Kejsar Theodosii den yngres och Valentiniani 3:djes samfälta regering u) förekomma likvål guldmynt slagna uti Romerska provinser, uppå hvilka icke finnes någon inscription. Detta bör förmodeligen hårledas utaf de Barbarer, som vid denna tiden liksom öfversvåmmade i synnerhet det Östra Kejsardömet. Men, ehuru mycken åndring desse åstadkommo, behöllo de åndock på sina mynt något qvar af underkufvade Nationers fordna myntningssätt och typer. Desa tyckas på det Kederianska myntet gifva tilkånna vetus Dacia

n) *Kennet*, Romæ Antiqvæ Not. p. 374.
o) Cath. Rei mon. Tit. XVIII.
p) *Winkelman*, Hist. de L'Art des Ant. T. lee. p. 309.
Plin. Hist. Mundi LXXXIII. c. III.
q) *Lampridii*, Alex. Severus Vers. 25.
r) *Patin* Imp. Rom. Num. p. 34.
s) *Plinius*, l. c. c. IV. *Pausan*. lib. V.
t) *Vaillant*, Num. Ant. fam. Rom. Vol. I. famil. *Julia*.
u) *de Bie*, Imp. Rom. Num. aurea p. 161.

och länderne, som grånsade dertill. Jag vill följakteligen söka ibland inkråktarne af dessa länder, hvilket folkslag troligast slagit detta mynt, och dervid icke glömma våre åttefåder.

§. 11.

Sedan *Götherne* ifrån deras stamhåll vid Mæotis *x*) ströfvat omkring Svarta hafvet jemte Donau, och under Hermanrich den store hunnit till ett vidsträckt Herravälde, blefvo efter denne hjeltes död, (vid pass år 374) Ostrogothi underkufvade af Hunner, under hvilkas lydnad de förblefvo intill år 554 *y*). Derefter bodde de såsom Romerske Vasaller i Pannonien och Moesien, till dess att deras Theodorik blef Konung i Italien *z*). Åter de så kallade Vest-Göther eller Veso Gothæ fingo väl af Valens tillstånd att, såsom Romerske Landtvåringar, besitta Moesien, Dacia Ripensis och en del af Thracien, till hvilka orter de anlände under Fridigerns anförande (år 376), ströfvade derjemte i Thessalien, Epirus och Achaja, samt innehade, 13 år, Pannonien; men kunde uppå intetdera ställe komma till sjelfständighet, utan måste efter Alarics, Ataulphi jemte Theodorics lysande bedrifter, sluteligen uti

x) Mag. Bibli. Vet. Patr. T. IX. Pars I:a pag. 436. *Procop.* l. c. ex edit. Grot. p. 419.

y) *Benzelii* Coll. Hist. & Ant. Pat. msc:t Cap. 13 & 14. Gibbon, l. c. Vol. 4. p. 257 - 9. Le Beau, T. IV. p. 144 - 146. seq.

z) *Jornandes* de reb. Get. Cap. LII. *Isidorus*, Chron. Æra 416. Cochlæi Vit. Theod. p. 22.

uti Gallien och Spanien uprätta sina egna Herravälden *).

Framledne Herr Cantzli-Rådet *Berch* har lemnat oss en tämligen fullständig underrättelse a) om deras mynt. Denne klarsynte författare har dock icke anfört alt, som kunde tjena till afgörande af en mycket ventilerad fråga: huruvida Götherne haft guldmynt präglade med sine Förstars bilder. Att de verkeligen slagit dylika, vore man beredd att sluta af Konung Theodorics bref, der Han bland annat yttrar sig sålunda: „Monetæ debet in„tegritas qværi, ubi et vultus noster imprimi„tur. Qvidnam erit tutum, si in nostra pecce„tur effigie? Auri flamma nulla injuria per„mixtionis albescat b)." Men denne Konung i Italien kunde lätteligen af Procopius ej hafva blifvit ansedd såsom Barbarorum Rex. Han hade utom dess den höflighet för sine Med-Regenter att, jemte egen, låta prägla deras bilder på sina mynt c); följakteligen kan, oaktadt detta, Procopius hafva rätt i sit påståendе d). En annan ouptagen sak af *Berch*, men anförd utaf *Mabillon* e), till vederläggning af Procopii sats å nyss anförda ställe, är Alarics guldpenning, hvarom *Sirmond* skall förmåla i sina noter till *Aviti* 78:de Epistel. Jag har ej kunnat

*) *Jornandes*, l. c. Cap. XXV. - XXXI. Corona Gothica, Cap. 1, 2, 4.

a) De num. Gothorum extra Sveogothiam.

b) *Cassiodori*, Op. Omnia Ed. Gen. p. 479.

c) *Blondi Flavii* Histor. ab. Incl. Rom. Dec. I. Lib. 3. p. 34. *Eccardi* Ep. de num. sub Rege Theod. cusis.

d) §. 7.

e) l. c. p. 134. 135.

nat komma öfver desse Sirmons noter; kan således icke veta, huruvida det i dem beskrifna och aftagna guldmynt är ett gällande bevis emot en Auctor, som ofta blifvit orätt fattad och illa vederlagd; men om jag, uppå god tro, antager det för giltigt, så måste uppå detta guldmynt finnas namnet *Alaric* eller, till det minsta, denne Konungs Chiffre; och då blifver omförmälta mynt i bägge fall skiljaktigt från det stumma Kederianska. Ingen Göthisk penning lärer kunna uptes, på hvilken icke finnes en enda bokstaf. Bland de många Folkslag, som blifvit ansedde för Göthiska såsom Vandaler, Longobarder, Svever, Heruler och Gruthonger *f*), torde intet böra så misstänkas för et dylikt mynt, som Gepiderne; emedan desse längre än som någon annan Göthisk stämma uppehöllo sig i Dacien; men om de voro trögare än andre i alt annat, voro de förmodeligen äfven det i myntning. Deras mynt är en aldeles okänd sak. Om Harderichs medaille har gifvits till, var den helt säkert falsk *g*). Han sjelf var endast en vasall utaf ett mer betydligt folk.

§. II.

Hunnerne. Desse bodde långt för Christi födelse *h*) i den ödeslika och vidsträkta del utaf

f) *Le Beau*, T. IV. p. 144. T. V. p. 208. seq. Härtill kunde äfven räknas Svenskar utflyttade i Ottar Vendilkrakes tid enligt *Oberzasflijke Archiverne.*

g) *La Science des Med. av. des Rem.* T. I. p. 458. du *Cange de infer. ævi num. Diss.* p. 54.

h) *De Guignes*; Algem. Gesch. der Hunnen, Erst. Band. p. 126. seq. *Gibbon*, l. c. Vol. 4. p. 290. seq.

utaf Mongolien, fom år belägen mellan Thibetanfka bergen jemte Chinas vidtbekanta mur åt föder, och Althaifka bergen emot norr; hvareft nu förtiden 49 Horder uppehålla fig, fom tillfammanstagne nåppeligen göra ftörre antal än det, hvaraf Hunnernes cavalleri beftod i fordna tider. Segrande på fina grannar, ibland hvilka åfven voro Jetæ, Juetan, Indofchyter eller Geter *i*), ftråckte de fit Herravålde ända intill Amur och Corea emot Öfter, och mot vefter intill Imaus och Irtifch, famt till Baikal emot Norden. Sjelfve Kejfaren i China måfte någon tid till dem betala fkatt i mynt och filke *k*). Men efter flera lyckans fkiften uti krig, inbördes fplit och ftammens delning *l*) i Tatarer och Mongoler, gofvo fig de förre eller födre Hunnerne frivilligt under Chinas vålde, och de fednare eller norra Hunner blefvo nödgade att öfvergifva Chinas grånfor och upföka nya boningsftållen uti Väfter. Under detta tåg fördeltes åter desfe uti 2:ne flockar, *m*). Den ena tog fin våg till Oxus, Sogdiána och öftra fidan utaf Mare Caspium, famt dådan gjorde tåta infall uti Perfien, under namn af hvita Hunner eller Euthalites. Den andra, eller Svarta Hunnerne rigtade fin kofa i Nordveft till Volga och Bafchirien, hvareft de förblefvo hela 3:dje feklet, viftandes om fommaren vid Saratoff och Kama, famt om vintren vid Volgas

i) *De Guignes*, l. c. p. 153. 154.
k) *Gibbon*, l. c. p. 293.
l) *De Guignes*, l. c. p. 226.
m) *Gibbon*, l. c. p. 298.

gas mynning. Under deras vistande i stora Hungariet och Cumanska Stepen n), vet man om dem föga annat, än att de erhållit en ansenlig tilväxt i sin styrka utaf sina efterlämnade, men nu åfven emigrerta landsmän o). Förmodeligen blefvo de ock här utblandade med Permiens invånare och flere Nordiske utvandringsmän; hvadan Romerske författare, som endast visste, att desse kommit norr ifrån, trodde allesammans hafva kommit ifrån Scandinavien. Hvadan ock den underliga sågen tyckes hafva kommit om deras ursprung, som Jornandes omförmåler p). I 4:de seklet gingo de öfver Volga, Don, Dniepern och Niestern, slogo under vågen Alaner, Göther, Agathyrser och Geloner q), utom många andre, som endast äro kände under obekanta namn, samt på Rufini kallelse, ströfvade i Orienten ända intill Antiochien r). I 5:te tidehvarfvet inbröto de i Thracien, Moesien, Burgundien, Illyrien, Pannonien s), och enligt slutna fredsfördrag gjorde anspråk uppå nästan alla dessa orter t); men Roua deras Öfverhetsperson och Aetii Bundsförvant, feck blott behålla den sistnämnda orten. Derjemte njöt han såsom Romersk General ett årligt underhåll af 350 skålp. guld. Under Attilas regering, steg deras välde till sin

n) *Le Beau* l. c. T. IV. p. 377. seq.
o) *De Guignes*, l. c. p. 407. *Gibbon*, p. 300.
p) Cap. XXIV.
q) *Gibbon*, l. c. p. 301.
r) *Le Beau*, l. c. T. VI. p. 27.
s) Idem l. c. T. p. 312. T. VII. p. 27, 100, 164.
t) *Thwocz*, Cron. Hungarorum, Cap. XL.

sin högd. Bägge Kejsardömen nödgades betala honom en ansenlig skatt i guld, och, så som det förmåles, åfven Scandinavien i pelterier. Han rådde om Germanien och Schytien i sin största vidd *u*); men detta stora välde, det största bland Barbariska, som verlden ännu känt, förföll i hast med stiftaren deraf.

Att detta folk nyttjat mynt, tyckes icke böra vara underkastadt så många tvifvelsmål, som man deröfver yttrat. Denna scepticisme har ofelbart härrört af en långe rotad fördom emot Indiansk civilisering, om hvilken man först uti våra dagar fått ett någorlunda rätt begrepp *x*). Att förtiga andra vedermålen utaf Hunniskt mynt *y*), har Echard *z*) deraf upvist fem särskilda slag, alla öfver Attila, fastän hans namn af denne tids vårdslöse myntare *a*) på dem har illa blifvit stafvadt. Bland dessa Echards mynt, hafva de, på hvilkas ena sida står: *Ateula*, *Ateul*, eller *Atiula*, och på den andra: *Vlatos*, af store kännare befunnits vara Attilas *b*); men af andre häldre blifvit ansedde för Franske eller Skottske famille- eller Stadsmynt; oaktadt ingen Fransk famille är känd, som haft ett dylikt namn; och, fastän på ett af dessa tydeligen

u) *Gibbon*, l. c. Vol. 4. p. 257. Vol. 6. p. 32, 36.
x) *Robertson*, An Hist. Disquis. conc. the Knowledge with the Anc. had of India, p. 274,
y) *De Guignes*, l. c. p. 137 - 8. *Strahlenberg* v. Eur. und As. p. 397. *Schmidts* Opusc. p. 199.
z) Acta Erudit. Lips. A:o MDCCXX. p. 215.
a) *Berch* de num. Got. extra patr. p. 16.
b) *Spanheim*, de pr. & us. num. p. 41. *Patin*, Imp. Rom. Num. Ind. p. 35.

ligen står: *Adula Rex*, fom aldrig kan betyda någon ftad. Anledningen till den förmodan, att desfa fkola vara Franfka, är, blott den likhet, fom man tyckt fig finna mellan omförmälta motto: *Vlatos* och namnet: CVLAT eller ock CVLATTI, fom man låfit på en omkring Paris upfunnen ften *c*). Denna likhet finnes fåledes allenaft mellan trenne bokftäfver uti hvardera namnet, då likvål desfe äro blandade med fyra olika i desfa namn. Föga mera grundad är den Skottfka gisfningen; emedan den, jemte fammanfpunnen likhet mellan omförmälta motto och det fordna namnet uppå Edimburg eller *Caftra Alata*, ftöder fig uppå det fvaga fkål, att desfa mynt oftaft blifvit fundna i England. Detta ftyrker blott en nog desfutom erkånd fanning, att Hunnerne i fordna tider haft gemenfkap med Britanniens invånare *d*).

Mindre dikt och mera fanning finner jag uti tillämpningen af detta Lemma uppå den bekante Attila, hvars namn olika blifvit fkrifvet *e*). I hans läger nytjades få mycket Grekifka och Göthifka famt det Latinfka fpråket *f*), att icke underligit är, om ett Hunnifkt ord fått fådan åndelfe fom detta Lemma: *Ula* är ett Hunnifkt ord, emedan hela den bergsfträcka heter få, hvadan Hunnerne härftamma, *Ulug-Dag* betyder uppå deras fpråk ett an-

c) *Banduri*, Num. Imp. Rom. T. fec. p. 577.
d) *Gibbon*, l. c. Vol. 6. p. 303. *Jornandes*, l. c. p. 616.
e) Memoria Pop. ol. ad Danub. inc. a *Strittero* p. 483. *Chifflet*, l. c. p. 211.
f) *Prifcus* in Corp. Hift. Byz. p. 59 & 67. *Banduri* Imp. Or. T. fec. p. 117.

ansenligt berg *g*). *Ului-jati* är en Hunnisk åretitel *h*). Ett Hunniskt folk, som bodde omkring floden Udons eller Cumans utlopp i Caspiska hafvet, hette *Vlæi*). Morlacherne, som troligt kommo härifrån, gifva sig ännu det namnet *Ulah* eller *Oulah*, som betyder *mägtig* och *ansenlig k*). Ungrarne så väl som många andre förbytte *o* och *u* i *v l*), samt den sistnämnde bokstaf uti *b, m*). Sjelfva det allmänna namnet på Kalmuckerne: *Eluths*, tyckes hafva större likhet med *Ulatos*, än namnet på okände Franske Riddaren och uppå Skottska lägren. Scriptores Byzantini hafva icke utmärkt hvarje Hunnisk folkstam med sina primitiva namn, utan i dess ställe bortbytt dem med andra mera angenäma för ett Grekiskt öra; deraf har händt, att Hunnerne blandade med andra folkslag, blifvit bortblandade med dem i böcker, under namn af Schyter, Parther, Göther, Sarmater, Sacharter *n*) och Avarer. Må en kunnig forskare afgöra, huruvida detta Lemma såsom Nomen gentilitium tillhört någon särskild Hunnisk Hord. Må han äfven utreda, hvad skyldskap det kan hafva med Hebreiska ordet *Ulam*, som betyder:

g) Hist. Gen. des Voyages par *Prevot*, T. 7. p. 12. *De Guignes*, l. c. p. 211.
h) *De Guignes*, l. c. p. 218.
i) *Ptolomæi*, Op. Geogr. Ed. Fril. fol. 80. Cap. IX. tab. II.
k) Voyage en Dalmatie par Abbe *Fortis*, T. I. p. 70. seq.
l) An. Lap. in Dac. p. 212. *Du Cange* Glossar. sub. nom. *Ululamen*.
m) *Spanheim*, l. c. p. 78.
n) *Herodoti* Polymnia, Lib. VII. N:o 179. *Clio*, N:o 29. *Stritter*, l. c. p. 579. *De Guignes*. p. 11. *Nicephori Greg.* Byz. Hist. p. 14.

der: *primus*, *primogenitus*, *Lazæ porticum* m. m. *o*), eller med Slavonſka ordet; *Vlaſtni*, mågtig; men antingen man tager det för folkſlags namn och ſvarande emot de epitheter af Illyricus, Sarmaticus m. fl. ſom finnas uppå Romerſke medailler, ſamt till exempel *Lazicus*? eller för en åretitel, ſom utmärker magt och höghet, (hvilket ſednare mig ſynes troligaſt), ſå paſſar det i bågge fall på Attila. De på deſſa mynt befinteliga Pentagoner och halfmånar vittna icke heller emot denna tanke; emedan utom andre folkſlag af Celtiſkt urſprung, ſom lydde under Attila, Scordiſcerne uti Pannonien och Moeſien voro Celter *p*). Någon kunde åfven taga Pentagonen för en ſtjerna och anſe bågge *q*) deſſa himmels tecken, ſå här, ſom uppå Mitridats mynt, för ſinnebilder af Amiſus. Blomman eller axet, ſom man tyckt ſig finna uppå några af hans mynt, kunde vara Dauriſkt bohvete, ſom hårſtammar ifrån norra Aſien, eller Milium ſom utgjorde folkets måſta föda i Pannonien *r*). De på mindre vanligt ſätt föreſtålda håſtar uppå deſſa mynt, torde hafva varit af den beſynnerliga art, ſom, enligt Chineſiſke beråttelſer, ſkall hafva förekommit uti Tatariet *s*).

Nå-

o) *Simonis* Lexicon Onomaſt. V. T. Sect. VIII. p. 358. Cap. 2.

p) *D'Anville*, l. c. T. I. p. 154. & 301.

q) *Vaillant*, Achæmenidarum Imperium, T. 2. p. 54. & 120.

r) *Lin.* Syſt. Nat. 516. N:o 1. *Dionis Caſſii* Rom. Hiſt. Lib. XLIX. p. 472.

s) *De Guignes*, l. c. p. 162.

Något ägta Hunniſkt guldmynt har man icke velat kännas vid; men, om jag ej bedrager mig, är det i fråga varande ett ſådant. Jag har funnit Kederianſka myntets prägel i det närmaſte ſtämma öfverens med nyſs beſkrifna ſilfvermynt, ſom jag tror mig hafva viſat vara Hunniſka. Till hufvudſidan är det mycket likt Gref Mediobarbi Attila N:o 201 *t*). Boucleringen på Kederianſka myntet (Cæſaries refuga, ab aure pendula), ſes äfven uppå ett oläſligt guldmynt, hvilket finnes anfördt af Savaro i deſs noter till Sidonius Apollinaris. I nyſsnämnde Auctors text beſkrifves detta ſätt att lägga häret uti läckar ſåſom ett Göthiſkt bruk *u*). Men förenämnde Commentator har dervid rätteligen anmärkt, att det var ett gammalt Thraciſkt bruk, ſom blifvit vedertaget ej allenaſt af Göther, utan äfven af Schyter. Attila, ſom anſågs för en Schyt, och följde Thraciſke ſedvanor *x*), har äfven härutinnnan kunnat efterfölja deras bruk. Nästan uppå alla de medailler, ſom tilläggas honom, föreſtälles han med ett boucleradt hufvud. Ett annat guldmynt utan epigraphe har Jobert aftekna låtit *y*); hvars bilder något likna Kederianſka myntets typer. Detta guldmynt, äfven ſom det nyſs förut af mig anförda, kallas väl Göthiſkt; men man har på höft, ſå kallat alla gamla illa gjorda mynt, ſom man ej

t) Imper. Rom. Num. Ed. Mediol. p. 542. *Du Cange* fam. Byz. p. 67.

u) *Sid. Ap.* Op. ed. a Jo. Savan p. 5. *ſicut mos gentis* (*Gothicæ*) *eſt*.

x) *Priſcus*, l. c. p. 66.

y) Sc. des Med. av. rem. fig. 2. p. 113.

till ett tidsfördrif, som ej förtjent anteknas på medailler. Om Attila är dock bekant, att han brukat i sin fana bilden af en falk *i*). Tvifvels utan var det den Tatariske *k*), som kallas Schongar af Tatarerne. De gifva den i skatt och såsom prof af undergifvenhet åt Öfverhets personer, samt sätta på den samma så mycket värde, att de med namn af Schongar hedra sina landsmän och hela horder *l*). Dylik fogel förekommer oftast på Tatariskt mynt *m*). Den kan således äfven på det Kederianska utmärka Attilas Tatariske vasaller. Enligt Chinesiske urkünder voro Getherne utaf Tatarisk hårkomst *n*). De bodde i Augusti tid kring Dniepern i den delen af Okrain och lilla Tatariet, som än i dag bebos af Oczacoviske Tatarer *o*). Från detta land, där Götha namnet och vårt språk på visst fått åro i behåll *p*), där råg och korn samt våra vanligaste trågårds örter växa vildt *q*), tyckas våra åttefäder hafva först begifvit sig till norden *r*). Dit återvände äfven de under

Be-

i) *Olahi* Vita Attilæ ap. *Bouf.* & in Coron. Goth. p. 82. *De Guignes*, l. c. p. 418.
k) *Brisson*, Ornit. T. I. pag. 345. *Lathami*, Synopsis of Birds T. I. pl. I. pag. 35. pl. N:o 3.
l) *De Guignes*; loco nup. cit. in not.
m) Voyage en Russie trad. p. *Chantreau* p. 299.
n) *De Guignes*, l. c. p. 158. in not.
o) *Strabo*, Geogr. Lib. VII. *Ovidii* Epist. de Ponto El. I. v. I. *D' Anville* T. I. p. 334. *Scherer*, Annales de Petite Russie p. 8, 9, 45. cfr. *Keyslers* Ant. Sept. & Celt. p. 354.
p) *Grotius*, in proleg. ad Hist. Goth. p. 19.
q) *Scherer*, l. c. p. 4.
r) *Bayer*, in Act. Petrop. T. V. p. 340. seq.

Berichs, Filmars och Fästidas fana *s*). Där bodde åfven Ostrogothi, hvilkas Furstar Valemir, Theodomir och Vidimir voro Attilas vasaller *t*). Götherne upräknas uti andra rummet ibland underfåtare i hans Kunga-titel. Gether och förmodeligen ännu flere folkslag inbegrepos denna tiden under Götha namnet. Falken var de tapre Göthers följeslagare i lif och i död *u*).

3:o *Båge och Pil.* Bågen har en Schytisk krökning *x*). Sedan Schyterne från Volga, dels af egen drift, dels tvungne utaf Mithridates och af Getherne, nalkats Donau, blefvo de alt mer och mer bekante i Europa såsom fruktansvärde bågeskyttar. Några utaf dem blandade med Greker ifrån Pontus omförmälas af Horatius och Virgilius under namn af *pharetrati* eller *sagittiferi Gelones y*). Andre såsom Schyter ansedde Nationer, fastän utaf särskildt ursprung, såsom Agathyrsi, Jazyges Methanastæ, Budini, Neuri, Voener eller Finnar *z*) tyckas hafva jemte de förstnämnde någon tid bebodt den delen af Sarmatien, som nu kallas röda

s) *Jornandes*, Cap. XVIII. *Hornii* Geogr. vet. Hvarest de utaf Jornandes nämnde orter, till hvilka Götherne anlände, finnas utsatte.

t) *De Guignes*, l. c. p. 437.

u) Vilkina Sagan, p. 527.

x) *Winkelman*, Hist. de l'Art T. I. p. 160.

y) *Odar.* Lib. III. ov. IV. *Anaid*, Lib. VIII. v. 125. *Marcellinus* Ed. Gron. p. 476.

z) *Pomp. Mela*, c. Obs. *Vossii* L. I. c. XIX. *D'Anville.* T. I. p. 331. *Bayer* loco nup. cit. & Tab. Geogr. Scyt. Vet. Tom. I. adjuncti, *Tacitus* de mor. Germ. ad finem: *fennis - - sola in sagittis spes.*

röda Ryssland och öfra Ungern *a*), samt nyttjat enahanda vapen. Hunnerne, som efterfölgde dem, öfvergingo alla uti färdighet att skjuta dessa vapen. Långt före Christi födelse voro de i bruk och blefvo särdeles förbättrade af Hunniske Regenter *b*). Af de gamle Hunner ansågs pilen såsom tecken till en undergifven hord, och bågen till ett Kungligt öfvervälde *c*). Denna sinnebild var känd i Orienten *d*), och man betecknade med fiendens afbrutna båga dess väldes undergång. Attila, såsom alla Schyters och Sarmaters Konung *e*), har följakteligen, med en båge kunnat här betekna Hunnernes dominium, och med pilen de i omförmälte orter ännu i hans tid qvarblefne Schyter, eller ock de öfverlöpare, hvilka omförmälas nästan uti alla underhandlingar emellan honom och de Romare.

4:o Troligen *ett Vildsvin*; men på detta ses ej någon pil, som på det Caledonska, ej heller finnes härvid något af den jagande Dianas redskap, som utmärker hennes föremål *f*): Och utom desse, hafva Vildsvins jagter aldrig blifvit föreställde uppå mynt och skådepenningar. Det vedermåle utaf Kejsar Diadu-

a) *Callimachus*, l. c. p. 854.

b) *De Guignes*, l. c. p. 132.

c) *De Guignes*, l. c. p. 121. *Herbelot*, Bibliot. Orient. p. 218, 265.

d) *Arrianus*, de Exp. Al. p. 114. Ejusd. Rer. Indic. p. 541.

e) *Olahi* in vit. At. *Calimach.* ibidem.

f) *Spanheim*, Ep. adj. Bayeri obs. & conj. *Morelli* Spec. R. Num. p. 72, 79, du *Choul* Disc. de la Relig. des anc. p. 89.

Diadumeriani, sårdeles begifvenhet på detta nöje, som Tristanus tyckte sig förmårka på ett Romerskt mynt, fann han sjelf vid mogen eftertanke vara falskt *g*). Lucanien och de fordne Marsers land ansågos såsom sårdeles lönande för dem, som ville fålla detta djur, hvilket utaf den anledning af *Horatius* kallas: *Marsus aper h*); men aldrig har man derföre låtit prägla det på deras mynt. Det föreställes endast på Arpanernes, till en hugkomst af Diomedes, som bördig i Aetolien, stiftade i Arpi ett litet Furstendöme *i*). Utom prägelns ofullkomlighet på det Kederianska myntet, hvilken ensam år tilråckelig mot dess uphof uti Magna Græcia, år det i min tanke en orimlighet att man dår kunnat ståmpla ett jagtstycke, uti så elak smak. Icke eller förefaller det mig rimligt att djuren af detta slag, som offrades i Patras och Aspendus åt Diana Laphria och Venus *k*) blifvit dem hemburna i så onaturlig stållning. Men deremot år det i högsta måtto rimligt, att djuret uppå detta mynt, ej mindre ån på Servianers och Dardaners monumenter *l*); betecknar deras landskap. Detta land var mycket vål befåst, men intogs dock af Attila i Byzantinska kriget; på grånsen emot Thracien var en namnkunnig defilé *m*) (succorum

g) *Sirmond* Anti Tristanus II. p. 31.
h) Carm. Lib. I. Ode I.
i) *Goltzii* Græcia p. 305. *Swinburn* Voyage dans les deux Siciles p. 116.
k) *Laurenbergii* Græcia Ant. p. 44. *Eckhel* l. c. p 223.
l) Anal. Lapid. p. 31.
m) *D'Anville*, l. c. T. I. p. 309.

angustiæ) som skyddade hans nu intagne länder ifrån Romerskt anfall. Vildsvin funnos här till en ovanlig myckenhet och hafva altid blifvit nyttjade till sinnebild af ett tappert vårn och motstånd *n*). Till hans område uti denna nejd, hörde åfven landet Medica befolkadt af Meder *o*). Man finner således, att detta mynt på förbemålta sätt utmärker alla folkslag, som uppråknas i hans Konungsliga titel, hvilken var: *Attila &c. Hunners, Meders, Góthers* och *Daciers* Konung *p*). Härtill kommer åfven den omständighet, att om Dacien och Chersonesus Taurica, såsom nu förente under Attila, anses för ett Landskap, liknar det i någon måtta yttre skapnaden af en Håst, hvars hufvud vetter emot Svarta hafvet och rygg mot Byzantiska Riket, samt att de öfriga nyss omförmålta folkslags länder voro så belägna i anseende till Dacien i denna ställning *q*), som deras typer på detta mynt förhålla sig till den förstnåmnde bilden eller Håsten: att Okrain och Sangiatus Oczacoviensis svara emot håstens bringa — en del af Polen och Pannonien ligga under buken: och Servien samt Bulgarili uppå ryggen. En sådan sammanstämning plågar icke vara följden af en slump. Så vida den är sann och sanningen

n) *Piccinelli* Mundus Symbolicus, p. 340 - 1.

o) *D' Anville*, l. c. p. 287 - 8. *Dion. Halicar.* Ant. Rom. L. I. p. 49. Act. Pet. Fv. p. 355.

p) *De Guignes*, l. c. p. 418. not. 5.

q) *D' Anville*, l. c. T. I. p. 229. Tab. Synopt. totius fl. Danub. *Lotter. Gibbon*, l. c. T. I. p. 325 - 6; Map of the Eastern Part of the Rom. Emp.

ningen är en, tycks den stadfästa rigtigheten af min sats. I annat fall behagade man upte någon mera enkel och på verkeliga håndelser sig stödande förklaring öfver denna grupp.

Angående de tömmar, som här synas, gör jag endast den anmärkning, att alla hästar som afbildas på Trajani årestod, hafva äfven sådane, ehuru de på många ställen fordom icke brukades.

Förklaringen af myntets hufvudsida måste vara underkastad flera tvifvelsmål, då ingen allment erkänd urbild eller samtida beskrifning r) öfver Attilas utseende, hvarmed detta hufvud kunde vederbörligen jämföras, nu mera är att tilgå. Om, i brist häraf, man jämför Medailleurens tekning af detta hufvud med beskrifningen deröfver, som sednare Auctorer s) lämnat oss, torde man väl finna någon likhet dem emellan; men därjemte den skiljaktighet, som åtföljer skilda föremål. För min del finner jag ej på Medaillen Attilas beskrifne *nasus simus* och dess *oculi minuti*. Denna olikhet, Procopii förberörde yttrande om Guldmedaillen och den omständighet, att på detta hufvud hvarken finnes någon krona eller fascia regalis, tyckes samfält visa, att hans eget anlete har icke blifvit teknadt. Men jag ser ock icke, hvarföre ej han, så väl som månge andre t) kunnat i dess ställe låta föreställa

r) *Le Beau*, l. c. T. 7. p. 342. *Gibbon*, l. c. Vol. 6. p. 102. *Fabricii* Bibl. Græc. T. 7. pag 235 - 6. Sidon. Apoll. Lib. VIII. Ep. XV.

s) *Jornandes*, l. c. p. 661. *Calanus* de facie Attilæ. *Olahi* & *Calim*. Vita Ejusdem. Cfr. *Winkelman*, l. c. T. 2. p. 251. Insig. aliq. Viror. icones, p. 131.

t) Selecta num. Antiqva Seguini p. 52.

ſtålla ſig under bild af en Gudomlighet; hans företrädare antogo titel utaf Tan-ju eller Himlens ſöner *u*). Hans efterföljare Zingis-Khan och Timur gåfvo ſig anſeende af Gudommeliga varelſer *x*). Sjelf var han underſtundom ſvag för en afgudadyrkan *y*), ſom Preſterſkapet vid *Cokajon mons*, med eget efterdöme, underſtödde *z*). På myntet med Vlatos ſynes han afbildad ſåſom en Victoria: här tycks han figurera ſom en Deus Topicus eller Genius loci, i hvars vård man anförtrodde länder *a*). En ſådan Skyds-Gud dyrkades utaf Tartarerne under namn af *Natagai b*), i likhet med de gamlas Indigetes, ſom man af utmärkt aktning icke tordes nämna. Må hända var ock det en orſak, hvarföre icke detta hufvud bekommit någon epigraphe; men Attilas okända ſpråk var utan tvifvel den förnämſta ſkulden till denna obetydliga förluſt, ſom åfven viſar ſig uppå reverſen af hans Medailler. *Ornamentum genæ*, ſom Asſesſor *Keder* uti ſin Afhandling öfver detta mynt pag. 52 funnit vara en Gudomlighets tilhörighet, torde ſannolikaſt hafva varit något denne Skyds-Gud tillagdt ſmycke. Man tillade dylika Gudomligheter hvarjehanda prydnader *c*); men en ſådan ſom här ſes, finnes ej på våra all-

u) *De Guignes*, l. c. pag. 134.

x) *Gibbon*, Vol. 5. p. 202. Vol. 6. p. 35, 36.

y) *le Beau*, Tome 7. p. 201, 203.

z) *D'Anville* T. I. p. 318.

a) *Lelii Gyraldi* Op. om. p. 61.

b) *Idem* Ibidem p. 73. & 19.

c) *Paſchalii* Coronæ Lib. IV. C. III.

allmånt kånda Gudabilder. På ett olåfligt Parthifkt mynt, fom man har tilerkånt Pacorus *d*) fes en Genius urbis med en fafcia, eller, fom mig troligare fynes, en caprona *e*) hångande långs efter pannan. Den år fåledes olik Keders granlåt, hvilken mera kommer öfverens med de hår-låckar, fom fladdra omkring Mithridatis eller Lyfimachi hufvud på några af deras mynt *f*); men åfven desfa likna ej fullkomligen den omförmålta prydnaden. Då man icke troligen kan tillfkrifva denna grannlåt blott en nyck af Ståmpelfnidaren, finner jag ej någon möjelighet, att förklara huru den naturligtvis kunnat fåftas vid kindbenet; om man icke anfer denfamma för en tatuering. En dylik brukas verkeligen nu förtiden af de fordna Hunners Grannar Tunguferna *) och deras någrannar öboerne på Unalasca **).

Cæfaries refuga, grani & cincinni *g*) och för öfrigt famma fmak med det Kederianfka myntets pråglingsfått, befinnes åfven på Auduleontis mynt, de få kallade Decebali penningar och några Thracifka famt Macedonfka mynt, fåfom det med Hercules Thafioon, Cotyos Karacte, och Macedonioon Protes. Men oag-

d e) *Vaillant* Arfacidar. Imp. T. I. p. 304. *C. Lucilii* Reliqviæ, p. 41.

f) *Cary*, Hift. des Roys du Bosphore Cimmer. Pl. I. N:o 2. *Neuman*, l. c. P. ult. T. V. N:o 1.

*) *Gmelins* Reife durch Siberien I. Th. p. 79.

**) *Cooks* 3:dje Refa p. 364.

g) *Keder*, l. c. p. 40. feq.

oagtadt enahanda fmak *h*) har varit rådande på desse grannars och någrannars mynt, finner jag dock icke troligt att Kederianska myntet blifvit flaget uti Thracien eller uti Macedonien; de flåsta och måst liknande af nyssbemålta mynt åro fundna i Pannonien och Dacien samt dersammaståades fabricerade. *i*) Alla såkert kånda Macedonifka mynt visa något tecken till ett namn på deras Magiftrats perfoner, Konungar eller ftåder; och aldrig har man hvarken der ej eller uti Thracien låtit prågla någon minnes-penning öfver Attila, fom endaft ödelade deras ftåder, om jag undantager Heraclea *k*). I anfeende hårtill finner jag ock föga troligt, att detta mynt blifvit flaget i Dalmatien och Moefien.

Brift på Arfacidifk och Achæmenidifk eller annan æra, jemte flere olikheter åro åfven ftridiga anledningar mot den förmodan att detta mynt har blifvit flaget i Bofphoren, Pontus, Colchis eller andra ånnu mer aflågsna lånder *l*).

Det återftår för mig således blott Pannonien och Dacien att uti denna affigt vålja på; men dem emellan har jag fvårt att decidera mig, i brift af dertill tjenliga anledningar. Pannonien

h) *Neuman*, l. c. p. 135. - 139. *Frœlich*, l. c. T. I. N:o VI. *Cary*, Hift. des Roys de Thrace Pl. II. N:o 10.

i) *Cary*, Hift. des R. de Thr. p. 70.

k) *Gibbon*, Vol. 6. p. 43: 70 civitates deprædatione vaftatæ *Pr. Tyro*.

l) *Vaillant*, Arf. Imp. T. I. p. 7, 19, 195. T. 2. p. 54, 182. feq. *Goltzii* c. o. T. IV. Af. Tab. I. feq. *Gibbon*, Vol. 6. p. 42.

nien tyckes fram för andra böra vara denna pennings myntnings-ort, såsom Attilas förnämsta lågerställe, men detta år ej eller med fullkomlig visshet afgjordt *m*).

Att nogare utsätta denna pennings hemort vore åfven en förmåtenhet af mig, då store kånnare, som granskat omförmålte analogue mynt på stållet ej vågat nogare beståmma deras hemort, fastån bland dessa många varit låsliga, och innan man ånnu har hunnit at beskrifva hålften af dem. Då flere komma för en dager, torde en jåmförelse emellan dem och det Kederianska myntet tilråckeligen uplysa detta åmne.

Många myntnings-ståder uti denna negd åro bekanta af Medailler och de i Hunniad uptåkta minnes-mårken *n*). Attila var icke utan guldstreks letare *o*) eller upbördsmån af guld i Dacien. Sibenburgiska och Ungerska guldgrufvorne hafva altid gifvit blek och blandad malm *p*), hvars renings-sått förmodeligen, under et Barbariskt vålde var både illa kåndt och practiceradt.

Anledningen til detta mynt var, enligt hvad jag redan anfört i det Österlåndska kriget, som börjades af Attila år 441 och slöts år 444 *q*). Håfderne, som icke komma öfverens

m) *Gibbon*, Vol. 13. p. 41.
n) Anal. Lap. Cap. V.
o) *Marcellinus*, l. c. p. 485.
p) *Neuman*, l. c. P. I. p. 88. Acta Erud. Lips. A:o 1718. p. 53. Voyag. Metall. p. Jars T. 2. p. 190.
q) *Gibbon*, Vol. 6. p. 40. *Buat* Hist. des peup. de l'Eur. T. VII. Cap. XV.

tens om Attilas Regerings-år i allmänhet r); sammanstämma icke eller härutinnan; men Buats nyss anförda tideräkning tyckes vara måst pålitelig. Vid samma tid har ock, till följe af min satts, Kederianska myntet blifvit slaget.

Dessa mina tankar grundade uppå de sannolikaste anledningar, som varit mig bekanta, underställer jag med vördnad Kongl. Akademiens uplysta pröfning.

Scientiarum omnium robur, instar fascis senis, non in singulis bacillis, sed in omnibus conjunctis consistat.

Bac. de Ver. de Aug. scient. Lib. I. p. 30.

r) *Heroldi*, Chron. ap. Bensin. l. c. p. 835. *Stritter*. l. c. p. 480 - 534. *le Beau*, T. VII. p. 164. 205, 348. *Gibbon*, l. c. Vol. 6. p. 32. seq.

Utdrag

Utdrag af Kongl. Witterhets, Hiftorie och Antiquitets Akademiens Dagbok, den 15 Martii 1796.

Då Kongl. Vitterhets, Hiftorie och Antiquitets Akademien i år, lika fom de näft föregående, saknade tillfälle, att i offentelig fammankomft afkunna fitt omdöme öfver de Skrifter, hvilka det framfarna året för hennes utfäfte belöningar inkommit, famt upgifva de Prisämnen, fom af Konungen för det ingångna blifvit faftftällda; beflöt Akademien, att upfylla denna fkyldighet genom följande kungörelse:

Uti Hiftorien, dår Akademien förledit år till Tåflings-ämne upgaf: *Afhandling om Svenfka Sillfifket ifrån åldfta tider intill Konung Guftaf I:s anträde till Regeringen*, har en Skrift inkommit med valfpråk: Nu fkall Konungur huxa, huru han fkall fit folk med årom födha - - - Til födho höra fjurahanda idkan - - - Thz tridhia år Fifkning i hafui och i androm vatnom; hvilken Akademien funnit vårdig det utfåfta Prifet. Författaren år Herr *Adolf Daniel Enander*, Landtman.

I Lärda och Främmande Språken: *Åreminne på Latin eller Franfyfka öfver Hugo Grotius*, har Akademien emottagit 5 Skrifter: N:o 1. med valfpråk: Honorificum eft, magnorum virorum fcribere laudem. N:o 2. Quid faciendum fit, a faciente difcendum eft, N:o

3. Ingenio stat sine morte decus.: N:o 4. Mersor civilibus undis, Virtutis veræ custos, rigidusque satelles. N:o 5. Forma mentis æterna, quam tenere & exprimere non per alienam materiam & artem, sed tuis ipse moribus possis. Ibland dessa har Akademien funnit Skriften N:o 3. närmast upfylla hennes önskan, och derföre tilldömt den sämma högsta priset. Författaren är Juris Professoren vid Athenæum i Amsterdam, Herr *Henrik Constantin Cras* *). Akademien har äfven tillagt Skriften N:o 5. Accesfit, med rättighet till ett rum i hennes Handlingar. Författaren är Herr *Mathias Stoltz*, Rektor vid Skolan i Helsingborg. Akademien tror sig icke böra underlåta att nämna, att Skriften N:o 2. ägt en grad af godhet, som ådragit sig hennes upmärksamhet; och att Skriften N:o 4, ehuru icke fullbordad, vittnat om en Författare af utmärkt förtjenst.

Uti Antiquiteterna: *Undersökning om beskaffenheten af de verldsliga Ämbeten, som omtalas i Nordiska Handlingar före Folkunge-tiden, samt de dem åtföljande skyldigheter och rättigheter*, har intet Försök blifvit inlemnadt.

Uti Inskriptions- och Sinnebilds-konsten, hvaruti Akademien åstundat: 1:o *Förslag till Inskription öfver Kongl. Myntet, i anledning af dess sednaste reparation.* 2:o *Förslag till Minnes-penningar öfver Sveriges nomnkunnigaste enskilde*

*) Som Herr Cras sjelf redan låtit trycka denna Skrift; har Kongl. Akademien icke ansett nödigt, att den uti hennes Handlingar införes.

skilde personer, ifrån Drottning Margaretas till Konung Gustaf I:s tid, hafva inkommit 6 Försök N:o 1. med välspråk Breviter & Bene. N:o 2. Mortem omnibus a natura æqualem, oblivione apud posteros vel gloria distingui. N:o 3. Sed tamen experiar. N:o 4. Memoria Patrum non abolenda. N:o 5. Præstat otiosum esse, quam nihil agere. N:o 6. Difficilia quæ pulcra.

Vid pröfningen af dessa Försök har Akademien funnit N:o 3. utmärkt genom flere så lyckliga upgifter, att hon ansett det samma förtjent af den utsatta belöningen. Författaren är Herr Magister Docens *Gunnar Backman*, hvilken äfven förut erhållit ett lika vedermåle af Akademiens bifall.

Med Konungens Nådiga tillstånd upgifver Akademien för nu ingångna år följande Täflingsämnen:

I Historien: *Afhandling om Svenska Sillfisket ifrån Konung Gustaf I:s antråde till Regeringen, intill närvarande tid.* Priset är en Guldmedalj af 26 Dukaters vigt.

I Lärda och Främmande Språken: *Åreminne på Latin eller Fransyska öfver* SAMUEL PUFFENDORFF. Priset en Guldmedalj af 26 Dukater.

I Antiquiteterna: *Underſökning om beskaffenheten af de verldsliga Ämbeten, som omtalas i Nordiska Handlingar före Folkunge-tiden, samt de dem åtföljande skyldigheter och rättigheter.* Priset en Guldmedalj af 15 Dukater.

Uti

Uti Inskriptions- och Sinnebilds-konsten: 1:o *Förslag till Inskription öfver Börsbyggnaden.* 2:o *Förslag till Skådepenningar öfver de märkligaste i Sverige timade händelser uti innevarande Sekel, efter Författarnes eget val.* Priset är en Guldmedälj af 12 Dukater.

De Författare, som i dessa ämnen vilja täfla, böra inom den 20 Januarii 1797 till Akademien inlämna sina arbeten, försedde med Valspråk och förseglad Namnsedel. De Skrifter, som icke blifvit belönte, kunna hos Akademiens Sekreterare återfås, då deras valspråk eller andra säkra kännemärken upgifvas.

Af-

Afhandling

Om

Svenska Sillfisket ifrån de äldsta tider, intill Konung Gustaf I:s anträde till Regeringen;

Författad af

HERR ADOLF DANIEL ENANDER,

Landtman

Och

Af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien belönt, år 1796.

Nu skall Kunungur huxa, huru han skall sit Folk med årom födha - - - Til födho höra fjura handa idkan - - - Thz tridhia är Fiskning i hafui ock androm vatnom.

Konunga Styrilsen.

Ibland Naturens egna Alster, hvilka genom flit och omtanka kunna erhållas, äro de, som hemtas ur vilda hafvet, icke de minst betydande. Flera Riken räkna härifrån deras upkomst till magt och anseende; och Försynen tillbjuder jämvål Sverige de bästa tillfällen, att på flera sätt begagna sig af denna källa till rikedom *a)*. Af

a) Högstsälig Kon. Gustaf d. III:s Punkter till Rikets Ständer 1778 S. 24. Jfr. Kongl. Resol. på Allmogens Besvär 1741.

intet tvifvelsmål om denna nårings nytta och förtråfflighet åga rum.

Genom kunskap om ett nårings-fångs fordna och nårvarande tillstånd, samt om de orsaker som dels Naturen, dels Konsten beredt till dess upkomst och förfall, kan båst slutas till dess förestående öden; och genom en sådan kunskap kunna åfven de såkraste mått och Författningar tagas, till olågenheters undanrödjande, och Näringens förkofran. Öfvertygad, att Kongl. Akademien i denna affigt upmanat till underråttelser uti detta Ämne; har jag driftat framlågga dem, jag haft tillfålle att samla *om Svenska Sillfiskets öden före Konung Gustaf I:s anträde till Regeringen.*

Att Sveriges förste Inbyggare, genom jagt och fiske förskaffat sig största delen till sitt uppehålle och nödtorft tyckes vara onekeligt; emedan de utsökt sig hemvist och nedslagit sina bopålar på en, om ej efter några Håfdetecknares sannolika mening, Skårgård *k)* dock af många och stora vatten omgifven och genomskuren del af Jorden *l)*. Uti

k) Herr Hof-Cancell. von Dalins Svenska Historia, I. Del. S. 3-10 och 11. Profess. Ferrners Tal 1765. Tvisten om Vatn-minskningen, S. 20 och följande. Beskrifn. om Öland af Åhstrand, utgifven af Gahm, S. 209. Crælius Beskrifn. öfver Tuna, Sefvede- och Asbolands Hårader i Calmare Lån, Capitlen 1, 2. Sv. Patr. Sällsk. Hush. Journal för Julii och Aug. Månad 1795 S. 155.

l) Herr Canc. Råd. Lagerbrings Svea Rikes Historia, I. D. S. 43 följande. Herr Cammar-Råd. af Botins Sv. Folkets Hist. 1.sta Tidhvarfv. sid. 9, 13. Den sammes Beskrifn. om Sv. Hemman och Jorda-Gods, I. D. sid. 1, 7. Herr Riks Historiograph. Jacob

Uti ett ſkogbevåxt och oländigt Land gjorde våre Urfäder tvifvelsutan, i briſt af vågar, ſina meſta reſor till ſjöſs; och är det naturligt, att de då, likaſom under Vikings-färderna, meſtadels lefvat af Fiſk, hvilken de ſå lätt kunde fånga, då de uppehöllo ſig på och vid hans Element *m)*. Af detta Närings-fång hemtades äfven ſnarare föda och vinſt, än af Åkerbruk, ſom ej ſå väl kunde paſſa för ett oſtadigt och flyttande Folkſlag. Fiſke-fånge lärer ock fallit i deras tycke, emedan det liknade Jagt- och Strids-förrättningar, ſamt fordrade tilltagſenhet, ſtyrka och ihärdighet.

Som våre Stamfäder merendels viſtades vid och på Sjön, hade de tillfälle, att göra ſig kunnige om Fiſkarnes tillhåll, lektid m. m., och att utröna med hvad ſlags redſkap och agn de båſt, hvarje årstid kunde fångas.

Wildes Sv. Stats Hiſtoria, I D. ſid. 123, 128 och 336. Herr Riks-Råd. m. m. Guſt. Bondes Underſökn. om Finſka Nationens och Språkets härkomſt i K:gl. Vitt. Acad. Handling. I D. ſid. 82 och följ. Tunelds Geographie på flere ſtällen. Enfaldige Natur-Forſkarn, ſid. 92. Cammar-Rådet Carleſon anf. ſt. ſid. 4.

m) Heims Kringla, eller Sturleſons Nordlänſke Konunga-Sagor. I D. ſid. 25, 37 och flereſtädes, till och med 537. Lagerbring anf. ſt. I D. ſid. 418, 422. Von Dalin anf. ſt. I D. 58, 59 - - 259, 364. Diſput. af Brander under Erke-Biſkop. Menander i Åbo 1751, De Regia piſcatura Cumoenſi ſid. 2. Diſſert. De Vikingis 1730, 1734, af Herr Ubſtröm. Oſtron och Muſlor omtalar Starkader ſåſom en ganſka förargelig ſpis, i ſin Viſa, ſom Saxo öfverſatt på Latin. Lagerbring anf. ſt. ſid. 434.

De erforo, utan tvifvel, att ju längre åt Norden Fisken råkas, desto fetare och varaktigare är han, samt under den starkaste vinterköld, är bäst n). De foro ock derföre, liksom Bergen- och Dronthems-boarne nu för tiden, ut på fiske, straxt efter Jul-helgen, till de omåteliga djup under Nord-polen; öfvertygade, att där är Fiskarnas födelse-ort, att de där hafva sin ymnigaste föda och *tillväxt*; och att ju längre derifrån, desto sämre samt magrare, i anseende till sina långa och utmattande resor, samt mindre tillgång på föda o).

Innan

n) Herr Enholm i Disput. under Prof. Kalm i Åbo, om Östg. Skärboers fiskesätt, anmärker I D. sid. 44 Man:scrpt, att Strömmingen är bäst Vintertiden.

o) Canc. Råd. Carleson på anf. st. sid. 17. Anmärkn. vid Svio Götherñas fordna Hushålls-vett af Herrar Trozelius och von Haussvolff, utg. Upsala 1752, sid. 11, 12. Doctor Fagræus anf. st. sid. 98, där, och på de följande, berättas om Sillens årliga utvandring från Nord-polen, åt Söder, öster och Väster, i vissa Arméer, eller Hufvud-grenar, åtföljd af Hvalar och mångfaldige slags andre fiskar. Jfr. härom Prof. Bergmans Verlds Beskrifn. 2 Tom. sed. Band. sid. 467. Journalisten III. Tom. III. Qvart. recens. i Stockholms Posten N:o 164, år 1793. Herr Prof. Ströms sammanlikning emellan de Norrske och Svenske Fiskerier i Kongl. Sv. Patr. Sällskapets Hush. Journal för Maji Månad 1781, och den sammes Bref om Silde-aat, eller röd-aat — (af hvilken Råka, Sillen skall njuta sin förnämsta föda) — tr. 1781 i. Vecko-Skriften för Läkare och Natur-Forsk., sid. 189 och följ. Biskop. Pontoppidans Norriges Nat. Hist. 2 D. sid. 271. Afhandling om Fiskerierna af E. Hagerup ingifven till K:gl. Landt-Hush. Sällsk. i Köpenhamn 1770, sid. 9, 10, 31 med flere.

Innan de gamla Svenskar kunde räkna Hampa och Lin för sitt Lands egna växter, hvilket först lärer skett på 7 eller 800 talet, och deraf tillredde Nät, samt innan de förstodo att smälta och bereda Järn *p)*; hafva de antingen haft sådant hem med sig ifrån sina Vikings-färder till Fiskebrägder eller ock betjent sig af djurs senor; *En*, *Vide* - och *Granrötter* liksom Grönländare och Isländare ej länge sedan brukade krokar af *Ben*, och *Nät* af långa, smala, tunt skurna Hvalfiskebensrimsor *q)*. I vissе Lands-orter hos oss nyttjas ännu Fiskekrokar af *Ben*, *Try*, *Ljung*, *En* och andra hårda Träslag *r)*.

Våre hedniske Åttefäder tillade Konung Njord af Noa-Tuna Gudanamn, hvarigenom han skulle anses för en gammal Endurboren eller å nyo född Gud. Därmed betecknades den makt, som gifver god väderlek, och lyckliga Fiskefången *s)*.

Ibland de förnämsta kongliga dygder, samt andra anteckningsvärda göromål räknade

L 2 forn-

Sv. Fiskefänget af en Anonym tryckt i Norrköping 1791, sid. 48. Sturms betragtelser öfver Naturen, I. Band. sid. 492 och följande.

p) Volsunga Sagan Cap 23, sid. 36. Lagerbring anf. st. I. D. sid. 68, 408, 411, 412. Von Dalin, anf. st. sid. 62.

q) Trozelius, anf. st. sid. 9, 10.

r) I Tjust Härad, och i Vårdnäs Sokn af Öster Göthl. fångas Lakar, Vinter- och Vår-tiden på träd-krokar. Jfr. Enholm anf. st. 2 D. tr. 1754, sid. 10, hvarest anföres: att i Öst. G. Skären nyttjas ett slags Flötkrokar för Gäddor, af horn och hårdt, segt träd.

s) Paulini Hist. Arct. andra Bok. Cap. 49. Trozelius anf. st. sid. 9.

forntiden färdighet i skjutande och fiskande, som ses af Konung Stenkils och fleras minnesmärken *t*). Konung Gudröd i Norrige kallades Veithi-Kong, som förklaras genom Jagt- och Fiske-Konung *u*). I Vilkina Sagan berättas, att Prinsarne i Jutland, troddes hafva dragit till Hafs-stranden, att fiska, när de saknades; samt att K. Nidungs Fiskare rodde på sjön med Landt-Not; att fånga gröna och färska fiskar till hans bord *x*).

Hervarar Saga omrörer fiskande i Grips-å, där några metade Gäddor *y*). Och i Hromund Gripsons Saga berättas om Gubben Hagal ifrån Ramunda-boda, som ur Venern fångade en så stor Gädda, att hon hade upslukat Hromunders svärd *z*).

Uti Odens Hafva Mal påminnes, at man bör ro på sjön i lugn - - -, och bruka Båten till fiska *a*). Thors-mete, som Edda *b*) omtalar,

t) Von Dalin anf. st. I. D. sid. 324.

u) Herr Wilde anf. st. I. D. Cap. 11 paragr. 12 sid. 128, hvarest denne grundlärde fornkännare yttrar sig: att om de Gamles fiskefång kunde oräkneliga efterrättelser anföras, om icke sjelfva nödvändigheten, och Verldens beskaffenhet efter syndafloden, satte frågan utom alt tvifvel. Jfr Humbles Disp. under Prof. Frondin 1744, De Piscatura hareng. in Roslagia sid. 4. Äfven Nordencrantz, anf. st. sid. 276. Vidare säger Herr Wilde, att Weithi bemärker, i Frostö Lag Cap 46, fiskeri och fisketyg, samt i Cap. 47. Weithispill, skada på Jagt eller Fiske.

x) Vilk. Sag. Cap. 29 sid. 67, och Cap. 21 sid. 43.

y) Herv. Sag. sid. 159.

z) Hromund Gripsons Saga, Cap. 8.

a) Canc. Råd. Lagerbring anf. ställe, I. D. sid. 70.

b) Dämi Sagan 42.

talar, är väl det äldsta, som förekommer i våra Handlingar: däruti omnämnes äfven Laxfiske och Notdragande såsom då redan bekanta c).

Om Nät talas uti Volsunga Sagan d), hvilken, lika som Others och Wulfstans resa utropar Other för en stor Fiskare, att han rest på Hvalfisk-fänge långt Norr ut, och, där inom 2:ne dagar fångat 60 Hvalar och Hvalrussar; hvilkas tänder redan den tiden voro i stort pris. Af deras skinn gjordes Skepps-tog, med hvilka och Hvalfiske-ben Finnarnes utlagor då erlades. Om Others Broder förmäles, att han fångat en stor Lax genom metande e). Oddur Munk berättar äfven, att deras sed var norrut i Halogaland, att använda mycken tid på Skjut- och Fiskeri af Hvalar, hvaraf de fattige och alle Inbyggarena fått sin föda och båtnad, samt huru Hauther och Sigurd sagt till Harek, att nu vore lust till ro och fiska i så fagert lugn, och att de med några sine Stallbröder begåfvo sig till sjöss och rodde suder vid landet till Trundhem

c) Dämi Sag. 46, 68 och 69.

d) Volsunga Sag. Cap. 23. sid. 36, 37.

e) Periplus Otheri Halgolando-Norvegi, ut & Vulfstanis Angli, de suis in Mari Balthico Navigationibus - - Seculo nono factis tr. 1733. paragr. 5, 6 och 7. Jfr Lagerbring anf. st. I. D. sid. 407, 316 och 317. De Gamles Tärningar, som brukades i Tafvel, voro gjorda af Ben eller Hvalfiske-tänder, enligt Herr Canc. Råd. Berchs utsaga i Samlaren, tr. 1773, VII. D. sid. 50.

hem *f*). Om några Fiskare vid Nidåhroos i Norrige nämner Sturleson *g*).

En Norrsk Höfding eller Ståthållare öfver Halogaland, vid namn Thorolf, är den förste, som i Nordiska Håfderna upptecknas, såsom den hvilken anstålt Sillfiske vid Helgeland år 888, och fångat så mycken Sill och Torsk, att ett stort Köpmans skepp däraf blef lastadt och våren därpå, afskickadt till England *h*). Det var således icke underligt, om Allmänheten, upmuntrad af så stora efterdömen, flitigt idkade ett närings-fång, som gaf dem det bästa underhåll; och bör det ej heller anses för vanhederligt, att våre Åttefäder uti äldre Historier kallades: *Fiske-frätare i*).

Ehuru en del af det som anfördt är, icke egenteligen angår de gamle Svears fiskande, tyckes man dock kunna sluta, att de Svenske som egde samma lynne och tillfälle, som nårgrånsande länders Inbyggare; i detta mål förhållit sig på lika sätt.

Efter dessa allmänna Anmärkningar om Fisk-idkande i uråldriga tider af Nordiska Ländernas Inbyggare; närmar jag mig till sjelf-

f) Oddur Munk, Olof Tryggvasons Saga, tr. 1691, Cap. 41, sid. 148. Jfr Herr Wilde anf. st. I. D. Cap. 11, par. 12, sid. 123. Ol. Verelii Not. till Her. Saga sid. 28.

g) Sturleson Heims Kringla, 2 D. sid. 446.

h) Gerh. Schönings Norriges Riks-Hist. 2 D. sid. 139 och 455. Jfr Doct. Fagræus anf. st. sid. 98.

i) Herrar Trozelius och von Hausvolff anf. st. sid. 9, hvarest åberopas Oddur Munks Ber. i Olof Tryggv. Sag. Cap. 41.

sjelfva och egenteliga ämnet: *Sillfiskets k) öden i Sverige, före Konung Gustaf den I:s tid.*

Oaktadt all omhugsan, har jag icke kunnat erhålla någon äldre efterrättelse härom, än den som blifvit glömskan undandragen, genom

k) Fastän bekant är, att Skär-karlarna i Westerviks Skären, i Tjust och Tuna Läns Skärgård, och på Öland, flere ställen att förtiga, fånga en sort större Strömming, den de kalla Sill, eller Skär-Sill, och att Strömming tyckes vara yngel af Sill, ehuru olika till smak; hvilket torde bero af deras tillhåll i Östersjön, såsom mindre salt vatn, än Vesterhafvet; så lärer här således icke vara om Strömmings-fiske, utan endast om den stora Sillens, hvilken för 40 à 60 år sedan försåldes upp i landet, under namn af Skån-Sill; denne berömma gamle personer, för att hafva varit stor, fet och full af råm och mjölke; förmodeligen är det detta slag, som nu för tiden fångas i Bohuslänska Skärgårdarne, vid Kullen i Skåne och flerestädes deromkring; fast än den nu, befinnes magrare och tomare; såsom sednare på året fångad, torde hända flere gånger urvald och ompackad, innan hon fås upp åt landet. De Naturkunnige hålla ock före, att Sill och Strömming är af samma species, såsom ej skilde med några särdeles kännemärken. Jfr. härom Archiat. v. Linnés Ichtyologiska föreläsningar i mscrpt under Articl. Clupea Harengus, så väl som dess Fauna Svecica, tr. 1746, N:o 315, samt en Anonyms (M. O.) Afhandling om Sv. Fiskafånget, tr. i Norrköp. 1791, sid. 47, Ölands Beskrifn. af Gahm, utgifven 1768, sid. 58, följ. Frih. Hermelins Tal om Sv. Näringarna, sid. 44. Enholms Disput. I. D. i mscrpt, sid. 41. Herr Assess. Lannér, anf. st. skiljer tydligt Sill och Strömming ifrån hvarandra, sid. 49, 55. I äldre tiders Handlingar omnämnes ej ofta Strömming, utan merendels Sill, ända till K. Carl 8:des Hamneskrå af år 1450. Ifr Olai Magni Sv. Hist. i Utdrag i Hush. Journ. för Sept. 1784, sid. 39.

genom Sturleson *l*). Denne Håfdetecknare, berättar att sedan K. Olof Helge Haraldson i Norrige, på svikfult och nedrigt sått låtit afdaga taga K. Olof Skôt-konungs Landshöfding, Eilif Gautske vid ett utsatt möte, och därigenom feck Norra delen af Rana Rike, Bohus-Lån, eller Viken, som det då kallades ifrån Svea vålde, under sin makt; så förbôd han all tillförsel ifrån Viken upp till Göthland, både Sill och Salt; hvilka varor Våst-Götharne svårligen kunde umbåra. Detta förbud emot Sill-handeln från Bohus-Lån utfärdades, omkring år 1012, och utvisar, att Sillfisket då redan där var öfligt. Det lårer sedan alt jämt blivit fortsatt, åfven vid Skånska Vallen; ty når K. Waldemar I. i Dannemark, år 1180 emot höften, anlånde med sin Flotta till Helsingborg, i affigt att straffa Skånska Bönderna för upror och motvilja, att draga fäldt Timmer ur skogen, som ej kunde håmtas med håstar för markens olåndighet; voro Bönderna i stor myckenhet samlade vid stranden, och hade upslagit sina Tålt långs åt kanten, emedan de med Sillfisket voro sysslosatte *m*).

Herr Joh. Hadorph söker med nog sannolika skål bevisa, att en Östgötha Skår-Bonde, eller Fiskare vid namn Thieluer, som blifvit våderdrifven till Gottland, i forntiden först up-

l) Heims Kringla, I. D. sid. 446. Ifr Lagerbring ans. st. sid. 216, 326, 419.

m) Lagerbring ans. st. 2 D. sid. 269.

uptäckt, och med sin Son Hafdi och Hustru Hvita Stjernan, befolkat denna ö *n*).

Andre Håfdatecknare hafva berättat, att i forntiden Bohuslän och Skåne haft mycket rika Fiskerier, i synnerhet af Sill. Saxo Grammaticus anförer *o*), att i hans tid kunde Fiskar tagas

n) Se föret. till Gottlands Lagen, tr. in folio 1687, sid. 4. I sjelfva Lagen, sid. 5, tillåtes att föra Fisk till Marknat. Uti Visby Sjö-Rätt utgif. af Hadorph 1689, talas om segling till *Härings-Vik*, eller Sillfiske, sid. 2. S. 11. Då det förordnas om Låstpenningar, står upfördt för en Låst Sill en Groot. Uti gamla Biärköa Rätten Cap. VIII. §. 2, tillåtes Lödhosæ-Boerne sälja Sill och Lin i sina Skepp s. 3. Hadorphs uplaga folio 1687.

o) Saxo Gram. Hist. Dan. edit. Steph. præfat. sid. 3. Krantzius Daniæ L. 1. p. 3. Jfr. Puffendorffs Inledn. till Sv. Hist. §. 84. sid. 910. Trozelius anf. st. sid. 11. Ehuru Saxo för denna upgift blifvit af några kallad stor-skrytare; är den dock ej otrolig: i sednare tider har Sillen ofta i Vikar vid Våstra kusten af Norrige blifvit så hopa trångd och med Nät insluten, att den med skoflar, i några veckors tid kunnat oppösas till flere skepps laddningar. Er. Pontoppidans Dansk. Atlas T. 1. sid. 633. Den sammes Norriges Nat. Hist. på tyska, sid. 274. I Andersons Origin. of Commerce Lond. 1764, Vol. I. sid. 152 och 191, berättas för år 1313, att Sillen äfven då var så ymnig vid Skåne, så väl som England, att hon med blotta händer kunde fångas. Jfr Fagræus anf. st. sid. 100, 101. En vålkänd samtida Författ. Herr Assess. Lannér anf. st. sid. 50, upter ett äfven så otroligt bevis på Sillens mängd, neml. att en Fregatt på en Sill stim, likasom mot en Sandbank, lidit Skeppsbrott, och att då Sillen står inuti Hafsvikar vid Sv. Kusterna, är stimmen ofta så stark, att en däruti nedsatt stång kan stå upprätt m. m. Huru rikt och ymnigt både In- och Saltsjö-fisket af Sill, Torsk

tagas med blotta händerna i Öresund, och att Båtar knapt kunde gå fram för Fiskens myckenhet. Man kan förmodeligen sluta, att det varit Sill, emedan K. Waldemar (utan tvifvel den I:), utgaf en egen Lag för Skånska Sillfisket; hvilken kallades; Skanörs Lag, eller *Fidha-Rätt;* ty ordet *Fidh* betyder fet, feta varor, såsom Sill och Tran, hvilka erhöllos vid Sillfisket, och där försåldes *p*). Arrild Hvitfeldt anförer *q*), att Lübske Borgare år 1200, hade alla fina Skepp i Skåne vid Sillfisket m. m.; och säger: „Hvad Skånska Sill„fisket angår, så var det kort förut begynt; „ty fordom var det under Landt-Rygen". - - År 1204 försåldes en myckenhet Sill, fångad vid Skånska Vallen *r*).

Sillfiskeriet steg dock ej till sin högd förr, än de mägtige Hanse-Städerne, år 1254, förenade sig, att draga gemensam vinst af alla Svenska Handels-varor. Städerna Lybeck och Braunschveig, samt Cölen voro de första, som

och Cabeliou hos oss fordom varit anföres äfven omständeligen af Peder Claussen i dess Bok, kallad Norriges Og omliggende Öers sanfärdig Beskriffuelse. Jfr Trozelius sid. 11.

p) Kongl. Sv. Patr. Sällsk. Hush. Journ. Maji 1781, sid. 3, 4. Hadorph i uttydningen öfver ordet Fidh, som förekommer i Schaner Log. sid. 67, öfversätter det med fiskeläge och Fidha-rätt, rätten på Fiskeläget, hvadan Agnefit nu för tiden Stockholm. Ibid. Thy Tynner Laghä Sildh, (insaltad, lakegods) är en Läst, och 12 Thynner Thor är en lasth.

q) Hvitf. D. Kr. 2 D. sid. 165.

r) Herr Arnold fortsättn. af Helmolds Chronica Slav. sid. 102.

fom uti ett fådant förbund ingingo; men det varade ej länge, innan 60 till 80 andra Städer med dem fig införlifvade. Ett fådant förbund, fom under fvaga Regenter upvåxte, och hotade Nordens Konungar med fin öfverlägsna magt, hade ftyrka nog, att utfända folk till alla de Kufter, hvareft Sillen i ftörfta mångd famlades *s*). De fifkandes företag lyckades vål; emedan år 1275 fångften blef vid Skåne få ovanligt ymnig, att ett lafs Sill fåldes för ett öre, eller en half Sv. Riksdaler, enligt Herr Kammar-Rådets af Botin utfaga.

En Svenfk Författare *t*), yttrar fig om Sillfifkets fkiften under denna tid fålunda: „Det dråpeliga och öfver hela verlden namnkunniga Sillfifke, fom drefs under Skånfka „Vallen, var i 12 år på Pommerfka *u*) och „Tyfka fidan; men har fedan, vid år 1280, „flyttat fig öfver till Skånfka Kuften, hvareft „det öfver 300 år med en fådan vålfignelfe „förblifvit, att Sillen ftått i många millioner

„få

s) Eghert Ruys Woerdenboek, utgif. Amfterd. 1771, I. D. fid. 66. Art. Hanze-Steden. Jfr Doct. Fagræus, fid. 100.

t) Herr Affeff. Weßman i 2:dra Qvart. af Skånfka Handl. recenfer. i Sv. Mercurius 1755, fid. 229 och följ. Jfr Lagerbring anf. ft. 2 D, fid. 871, 872.

u) År 1169 och följ. fifkades i Nov. mycken Sill vid Pommerfka ftranden och Oderns utlopp; enl. Helmoldi Chronica Slavorum Libr. II. Cap. 12, Jfr Fagræus, fid. 99. Herr Suhm om de Danfkes och Norrfkes Handel och feilad i den hedenfke tid, uti Köbenhavnfke Selfkabs Skrifter, 9 D. fid. 110, anmårker denna ymnighet af Sill, omkring 1080. Jfr Kongl. Patr. Sålfk. Handl. 1 ft.

„så tätt tillhopa under Kusten, att man knapt „kunnat komma fram med en Båt, och har „man kunnat sätta en stake ned i vatnet emel-„lan Sillen, utan att den fallit öfver ända." Utlänningar, i synnerhet Lybeckarne riktade sig häraf otroligen, sedan de under K. Magnus Ladulås bekommo sina första Handelsfriheter; hvilka sedan af K. Magnus Smek, och följande svaga Regenter så utvidgades, att ett Handels-sällskap inrättades i Lybeck, som kallades *Stockholms Farare*, och ett annat under namn af *Skåne-Farare* (Schonen-fahrer), för Skånska Sillfisket; hvilka räknades för själen i det Hansiska Förbundet, emedan de med Sillfiskerierna vid Skånska Stränder, erhöllo en betydlig vinst. Det ansågs derföre mycket hederligt att vara en Schonenfahrer, och til minnet af den stora magt och rikedom de tillskyndat Samhället, att räknas ibland de förnämsta i deras Samfund x).

Men beklagligen underlåto ändå de Svenske, att nyttja ett så godt tillfälle till förmögenhet, fastän i äldre tider, rättigheten att fiska var i Sverige ingen betagen; och ingen hade någon förmåns-rätt därtill framföre den andra; utan hvar och en begagnade sig sjelf af det, som omtanka, flit och lycka honom till-

x) Herr Olof Celsius's Hist. om K. Gustaf I:e sed. D. sid. 76. Willebrand Hansische Cronik Pars 1:ma Pag. 56, 58. Der freyen Reichs Stadt Lübeck, scriptum Apologeticum oder Ehren-Rettung wider der zünffte der Schonenfahrer. Und der zünfften der Schonenfahrer Gegenbericht &c. tryckt i Folio, Lübeck 1668.

tillſkyndade, ſå på eget, ſom Allmånnings-vatten, ſtundom ock vid andras enſkilda Strånder. Med ſamfåld koſtnad idkades merendels fiſket, likaſom det i ſednare tider ſkedt med Vinter-Nots dragning i Skåren: och om Strand- eller vatten-egaren ej ville deltaga i koſtnaden och arbetet, intogos frånviſtande i Bolaget, ſom nyttjade ſig till godo fångſten, uphåmtad på andras egor. I annat fall var likvål ej tillåtit att nyttja andras fiſkvatn utan Egarens tillſtånd *y*).

Men, ſedan hvarken årliga Skatter, eller Upſala-öde förſlogo till allmånna Utgifter, och K. Magnus Ladulås's yppiga Håf-hållning; blef, igenom det ryktbara och mycket omtviſtade Helge-Ands Holms-beſlutet år 1282, beviljadt, att, jåmte ſtora Sjöar, Strömmar, Malmſtrek och Skogar, åfven alla Hufvudſkår både i den Svenſka och Finſka Skårgården ſkulle lyda under Kronan, ſå att, *„alle „the ther låge till fiſkerij ſkulle göre Kronèn Rente „therof“* *z*). Pråſter och Munkar innehade likvål

y) Stjernhöök, de jure Sv. & Goth. Vet. ſid. 139, 264. Gamla Skåne-Lagh, gjord för år 1127, utgifven af Hadorph 1676, ſid. 31, 38 och 39. Dale-Laghen, ſkrif. för Kon. Byrgers tid, utgifven af Hadorph 1676, ſid. 19, 23.

z) Joh. Stjernhöök, anf. ſt. ſid. 270 och 280. Von Dalin Sv. Hiſt. 2 D. ſid. 285, 286. Af Botins Sv. Folkets Hiſt., ſid. 354. Den ſammes Beſkrifn. om Sv. Hem. 2 D. ſid. 9, 11. Lagerbring anf. ſt. 2 D. ſid. 586 till och med 596, hvareſt denna Handlings trovårdighet utredes och beſtyrkes. Hiſt. Bref om Sv. Regerings-ſåttet, 2:dra Flock. ſid. 169.

likvål, och behöllo ännu den fiskrikaste delen deraf *a*)

År 1284 blef Sillfisket mycket oroadt af de Norrskes Skepps-flotta, som utrustades af K. Erik Präst-hatare i Norrige: Skanör blef då plundradt; och en Alf Erlingson lade sig med sin Flotta i Öresund, sköflade alla sjöfarande Danskar, Tyskar och andra *b*).

K. Birger Månsson utfärdade år 1297, en Förordning om Årke-Biskops-Stiftets och Helsingelands Präste-tionde, som skulle utgå af Sill, Lax, Gråverk, m. m. År 1299, lårer något ytterligare blifvit anstaltadt för Prästerskapet i Hellsingland om dess Tionde af Lax, Strömming, m. m. *c*).

Vid Skåne infann sig åter Sillen år 1313, till sådan myckenhet, att hon med bara händerna kunde tagas; och åfven vid England, hvarest hon alt sedan blifvit upfiskad. Uti Liflåndska- och Curlåndska-Skären fångades ock detta året Sill *d*).

Lybeckarne drefvo under hela denna tiden, med alla krafter, Sillfisket vid Skånska Kusten; genom hvilken rörelse Skanörs och Falster-

a) Von Dalin anf. st. sid. 127, 145, 216, 217. 232, 248, 301, 430, 488, 505, 710, 713, 725 och 735. Lagerbring anf. st. 2 D. sid. 184, 254, 321, 326, 443 &c. Botin nyss anf. st.

b) Lagerbring anf. st. 2 D. sid. 619.

c) Hadorphs Saml. af Gamla Stadgar, efter Björköa-Råtten, sid. 6. — Jfr. Dale-Lagen, sid. 2. Lagerbring Sv. Hist. 2 D. sid. 652. Von Dalin anf. st. 2 D. sid. 325, 330.

d) Anderson anf. st. sid. 152, 191. Jfr. Fagræus anf. st. sid. 101.

Fallsterbodas låga kojor förvandlades till rika och blomstrande Städer *e*), Hanse-Städernas girighet och tilltagsenhet var så stor, att de ensamme ville tillvålla sig Skånska fisket: anföllo och fördrefvo derifrån sjelfva de Svenska, så väl som Holstenare år 1341, samt Holländarena, år 1422 *f*).

En sådan öfverlagd och våldsam oförskämdhet var besluten och stadfästad uti ett Hanseatiskt-mötes-beslut år 1368, som uttryckeligen innehåller: att man med våld ville fara till Skåne och salta Sill *g*). De sökte ock till att genom mildare och slugare medel bibehålla sitt välde, uti denna fördelaktiga inkräckt-

e) J. C. Becman Hist. orb. Terrar. sid. 214, Sv. Mercurius, sid. 230, årgång. 1755, Jfr. Estenberg anf. st. sid. 8. Tunelds Geogr. 5 Uplag. sid. 491. Gillbergs Beskrifn. öfver Malmöhus-Län, sid. 19, 20. Fagræus anf. st. sid. 105.

f) Von Dalin anf. st. 2 D. sid. 514 säger att Lybeckarne skadade Svenskarne och Holstenarne, år 1356, under det de idkade Sillfisket. Se Willebrand Hanf. Cron. pag. 2, vid de nämnde åren.

g) Willebrand anf. st. sid. 41. In eben dem jahre (1368), ist auf dem Hansetag zu Lübeck beschlossen, dafs man mit gevalt auf Schonen fahren, und Hering saltzen volle. Detta beslut utvisar derjämte at Sillsaltnings-konsten varit känd för Wilhelm Beukelsons ifrån Biervliet tid; hvilken annars allmänt hålles före varit upfinnare därtil (andra säga 1386); och för en månniskoslägtet så gagnelig upfäckt öfver 140 år efter sin död eller 1556 blifvit hedrad af Kejser Carl 5 med beröm i et Åminnelse-Tal på dess graf. Det berättas ock, at Kejsarn vid samma tilfälle där upätit en saltad Sill - - - Anvisn. der Politiqv. gronden van Holland sid. 27. Savary Dict. Comm. V. Hareng. Becman anf. st.

inkråcktning; faftän man ej kan fkylla dem för myeken frikoftighet, emedan den beftod blott i ett halft dusfin Strumpor och en tunna Vin, för att erhålla de förnämares bevågenhet vid Fifket i Skåne: en ringa erfättning för förluften af det betydeliga: Landsmåns förknippad med egen förmåns-rått *h*).

Sedermera har Danmark och flere Europeifke Stater, — mera omtänkfamma, *ja*, nitfulla för fitt vål, ån våre Förfäder — dragit ftora rikedomar ur Svenfka vatten och hamnar, genom fifkande och handel, fom Arnoldus Lübecenfis beftyrker *i*). Som denne Författare — hvilken år 1209 antecknar Skåningarne och Danfkarne, riktade af Sillfifket vid Skåne — år åldre ån Hvitfeldt; fynes troligt, att den fiftnämde hemtat fina underråttelfer hårom från Arnold *k*).

Under det Hanfe-Ståderne och i fynnerhet Lybeckarne, af afundfjuka på våra fifkerier, i K. Magnus Smeks tid, tillkråcktade fig Sillfångeriet vid Skåne — dår de haft Capell vid Cimbrishamn, Kivik och flere ftådes *l*); hulpo Hollåndarne af all fin magt att fifka vid

h) Lagerbring anf. ft. 2 D. fid. 871 och 872. Willebrand, Hanf. Cron. I. D. fid. 34, införer Beflutet hårom ur Lybfka Råds-Matrikeln.

i) Arn. Lüb. Lib. III. Cap. 5, fid. 121. Jfr. Lagerbrings. Sv. Hift. 2 D. fid. 232. Den fammes Danfka Stats-Kunfkap, fid. 36.

k) Eftenberg anf. ft. fid. 5.

l) Archiat. von Linnés Skånfka Refa, fid. 137. Tunelds Geogr. 5 Upl. fid. 515. — År 1288 fkickade redan de Danfke några Jagter till Skanör på Sillfifke. Hvitfeldt anf. ft. fid. 299.

vid Skåne, och Skottarne gjorde ock sin flit vid Bohuslån; hvarest på Holmarna för ej lång tid tillbakars syntes, och kanske ännu finnas lemningar af deras fiske-hyttor *m*).

År 1394, blef Sillfisket vid Skånska Stranden, som af Lybecks Utliggare ännu flitigt besöktes, oroadt och hindradt af Sjö-röfvare *n*). Och år 1400, började detta rika förråds-hus i Bålt och Österſjön sparsammare underhålla sina trägna påhållsares vinnings-lystnad *o*).

Men att Sillfisket åter blifvit lönande och att Lybeckarne idkat det med mycken drift vid Skånska Vallen, inhämtas tydeligen deraf, att tilloppet af Fiskare var så stort, år 1415 *p*), att K. Erik af Pommern låt der fasttaga och i fångelse insätta 400 fiskande Borgare ifrån Lybeck, hvilka emot Förbud *q*)

M en-

m) Trozelius anf. st. sid. 10. Sv. Mercurius 1756, sid. 449.

n) Werdenhagen Tract. De Rebus publicis Hanseaticis, Vol. II. sid. 366.

o) Anderson anf. st. sid. 225. Jfr. Fagræus anf. st. sid. 103.

p) Hvitfeldt anf. st. sid. 666. Lagerbring Sv. Hist. 4 D. sid. 52. Trozelius anf. st. säger detta skedt 1411, men det måtte säkert vara tryckfel. Anderson sid. 244 upgifver i anledning af Lindebrogs Chronica Slavor., att det tilldragit sig 1417. Denna lilla skiljaktighet är ej af betydenhet, och förringar icke det bevis man ur Häfderna söker, att Sillen å nyo infunnit sig i Bålt emellan 1414 och 1417.

q) Von Dalin Sv. Hist. 2 D. sid. 514 och 626. Hvitfeldt berättar, att K. Erie i Danmark, till att hämna sig på de Lybske, låt 1246 gripa och anhålla Lybske Köpmän, som fore till Sildefiskende i Skopne, sid. 214.

ensamme ville tillvålla sig denna rättighet. K. Erik gick än vidare, och låt genom Kröpelin sätta i qvarstad alt Gods, som Lybeckarne hade i Norrige till ett värde af 3414 Mark Silfver, och förskaffade sig genom denna alfvarsamhet en verkelig heder r). Icke dess mindre idkade de mägtige Hanse-Städer det Skånska Sillfiskeriet, tidtals med otrolig vinst, alt intill år 1519; och med sin Handel på Sverige fortforo de ända till K. Gustaf I:s tid år 1533 s).

Oaktadt Utlänningarnas flit och omsorg, att nyttja Svenska fiskvatten, upsteg dock priset på fiskvaror nog högt: en fjerding Holländsk Sill gälde år 1331, 20 Dal. 8 öre K:mt t). Det var derföre hög tid för de Svenske, att sjelfve begagna sig af de fördelar naturens Herre i så rikt mått tilldelade deras Stränder. Men mäktige Utlänningars konstgrep felades då ej mindre, än i sednare tider, att hindra Svenska Näringars uphjelpande.

De Regerande åsidosatte dock icke en nödig omtanke för detta högst nyttiga närings-fång. K. Magnus Smek, som regerade till år 1360, utgaf

r) Lagerbrings Sv. Hist. 4 D. sid. 52.

s) Hushålls- och Konst Cabinett, 2 D. sid. 133, 233. Celsius anf. st. Sedn. D. sid. 76, 80.

t) Kongl. Sv. Patr. Sällsk. Handl. I. Stycket. — Uti Lagerbrings Sv. Hist. 2 D. sid. 718, anföres ur Peringschölds Monum. Ulleråk. att emellan år 1250 och 1300, köptes 111 Lagenæ Halecis för 6 Mark 6 öre. Med Lagenæ förstås Tunnor. Du Cange talar om Lagenæ, så stora att Folk kunde gömma sig i dem.

utgaf förmodeligen genom sin Förmyndare, Mathias Ketilmundson, Författningar om Allmänna Fiskerierna i Finland, som efterlefdes till och med år 1672, af Finske Skårboerne vid deras Sillfiske u). K. Erik 13:de låt tillika med sin Med-Regentinna, Drottning Margareta som dog 1412, ej allenast utfärda en Stadga om Sills fiskande, salltande och försälgning m. m., för Köpmännen i Skåne, utan ock förraska en mängd utländske Fiskare; oansedt det i Stadgan mot slutet finnes tillåtligt både för Tyske och Danske Fiskare, att infinna sig vid Fisket, allenast de med sina Skutor lade sig tillsammans, och på anvista, uti 47 Artiklen uppräknade, ställen x). Uti 8 Artiklen förbjudes alle att fara i Rosengarden vid lifsstraff. Om härmed menas godset af det namn i Pommern beläget; har Sillen och Fiskare, äfven den tiden, infunnit sig på flera ställen omkring Östersjön, än vid Skåne.

Tillförene var Sillen förklarad för en Stadsmanna-vara, som ej af Allmogen fick föras till Bergslagen, att föryttras y). Stadslagen tillåt, att Sill fick handlas i Skepp och Fartyg utan ansvar z). Städerne Stockholm,

 Lödöse,

u) Stjernhöök anf. st. sid. 16.

x) Se Hadorphs Samling af gamla Stadgar efter Skåne Lag, tr. fol. 1676, sid. 69 - - 72. Ett bättre aftryck af denna K. Eriks Fiskare-Rätt, eller Artikl. som Drottn. Margareta kallar den, har Herr Assessor Wessman utgifvit i Skånska Handl. 2 Qvartalet. Se Sv. Mercurius 1756, sid. 230.

y) Telje Stadga af den 10 Jan. 1380, 3 Artikl. Hos Hadorph nyss anf. st. sid. 31.

z) Stads-Lagen, Köp-mål. Balk. Cap. 15, 16, 33, 34.

Lödöse, Enköping, Nyköping, Trosa och Gefle fingo frihet, att idka Fiskerier *a*).

År 1425, skall ingen Sill hafva infunnit sig vid Skånes Stränder *b*). Samma underrättelse lemnar åfven Herr Pet. Kofod Anchers Danske Lov-Historie *c*), i hvilken anföres, att Sillfiskarena väl fingo nya Stadgar, under K. Erik af Pommern; men att desse snart blefvo onyttige, emedan Sillen efter 1425, förminskades så ansenligt, att Skånska Kusten intill 1469 sällan, och 50 år derefter alldeles icke, af Utlänningar besöktes. Tidens mörker måste hafva varit orsak därtill, att på 200 år, ganska få af våra Häfdateknare orda om Sillfisket; det är dock troligt, att Sillen åfven denna tid infunnit sig, och blifvit fångad vid våra Stränder *d*). Mera uplysning och mindre illvilja mot K. Erik 13:de — (till äfventyrs för den nya Stadgan om Fisket, han utgaf; ty okunnigheten älskar villfarelser och oordning, samt underslödjes däruti af illsluge utländske medtäflare), — hade säkert icke beskyllt Konungen för olyckor, dem ingen dödelig kan afböja, såsom missväxt, vattufloder och Sill-

a) Von Dalin anf. st. 2 D. sid. 623, 733, 754 och 784. Men huru vida de befattat sig med den egentligen så kallade stora Sillens fångande, derom saknas underrättelser.

b) Chronolog. Rerum Dan. IIda Auctore Cornel. Hamsfort, införd i Jac. Langebecks Script. Rer. Danic. Medii ævi, I Tom. Hafniæ, 1772, sid. 326.

c) Köpenhamn 1776, in Qvart. 2 D. Jfr. Fagræus, sid. 104.

d) Allmän. Bibliotheket för år 1777, sid. 23. Doct. Fagræus anf. st. sid. 105.

Sillfiskets aftagande i Östersjön, år 1439 *e*). Önskligt, att K. Erik ej haft betydligare fel, än dessa, som illskan updiktade, och fördomen så strångt beifrade.

Under desse villervallor och oroligheter, samt det ombyte af Regenter, hvilket i Sverige likasom fått håfd, förordnade likvål K. Carl Knutson, i sin år 1450, utfärdade Hamne-Skrå-Ordning, eller Fiskare-Artiklar, hvad vid Strömmings- och Torsk-fiske borde i akttagas, samt utsatte i 20 Artikeln, straff för dem, som illa saltade sin Fisk. Endast uti 35 Artiklen är Sill omtalad *f*). Emedlertid fortforo icke desto mindre åfven Holländarne att på ett betydande sått, draga vinning af Svenska Sillen, som ännu måste varit ymnig, emedan icke mindre, än 80 stycken af deras Fartyg, som voro utrustade till Sillfiskets idkande i Östersjön, år 1479, blefvo af Franska Amiralen Coulon borttagna och förskingrade *g*).

Skånska Sillfiskeriet blef sedermera, tidtals intill år 1519, med ganska mycken vinst idkadt, förnämligast af de mägtiga Hanse-Städerna;

e) Von Dalin anf. st. 2 D. sid. 688.

f) Hamne-Skrå-Förordn. tryckt i Stockh. 1701: men orätt daterad 1400, snarare 1448, då K. Carl 8 kröntes. Se Trozelius anf. st. sid. 11. Uti Registr. öfver Förordn. i Consist. Acad. Canzli uti Upsala finnes upptecknade: först Hamne-Skråerne 1400, 1450 och 1600 - - - Femte K. Carls Artikl. och Hamne-Skrå för dem som fiskja på Konungens allmänna fiske-grund, dat. St. Bartholomæi-afton 1450.

g) Af Botin Sv. R. Hist. sid. 618. Von Dalin Sv. Hist. 2 D. sid. 793.

derna; men det aftog derefter småningom, och uphörde nästan aldeles, år 1550 eller 1560. Vid Skanör och Falsterboda, har man alt sedan knapt fångat någon Sill *h*).

Orsaken till Sillens flyttning från Skånska Vallen och Östersjön i sednare tider, lärer vara nog svår att utgrunda, om ej den starka rörelsen med Fartyg, genom Öresund, och dermed åtföljande buller af seglande, skjutande och mera dylikt, gifvit anledning till dess flygt *i*).

Herr Assessor Wesman besvarar frågan, hvarföre Sillen lemnat Östersjön och Skånska Kusterna, sålunda: Det är en ostridig sanning, att Sillen födes och uphåller sig under de omkring Norrpolen belägna Ishaf. Då hon sedan kommer i öpna Hafvet, hafver hon sina fiender af stora Fiskar, hvilka henne förfölja, och deribland förnämligast Hvalfiskar. Uti Kongl. Antiqvitets Archivi Handlingar, förvaras en handskrifven berättelse om Island, hvaruti upräknas 20 skårskilta slag Hvalfiskar, af hvilka en sort kallas Fisk-råki (Fisk-fösaren), som säges vara ganska nyttig för månnisko-slägtet; emedan den försvarar de fiskande för sådane Hvalfiskar, som vilja skada dem, men rädas för denne: och att denne Fisken äfven har den egenskapen, att

h) Svenska Mercurius sid. 230 år 1755. Doctor Figræus anf. st. sid. 105. Lagerbring anf. st. 2 D. sid. 871. berättar efter Krantzius, att Sillfisket i slutet af 15:de Seklet ännu var ganska betydligt vid Skånö.

i) Canzli-Råd. Lagerbrings Sv. Hist. 2 D. sid. 871.

att han drifver all slags Fisk ur djupet till landet, att den med lätthet kan fångas. Vidare berättas, att en annan Hvalfisk gifves, som heter Sil-råki (Sill-fösaren), som är 16 fot lång, och jagar Sillen till Fiskarena. Denne sednare är den, som förtjenar upmärksamhet. Af gamle Norrske Lagar bevises, huru denne slags Hvalfisk varit under Lagens beskydd, och fick ej vid hårdt straff fångas under Sillfiske-tiden; emedan, som orden lyda: „*Guds gåfvor varda derigenom förminskade.*" Sedan man i Europa börjat med större flit idka Hvalfisk-fångsten, isynnerhet ifrån 1614, då Grönländska Compagniet i Holland kom i stånd; har man tydeligen märkt Sillen minskas, och alldeles uteblifva från Östersjön och våra farvatten, och att hon ej kommit längre än till Skottska och Norrska kusterna. Härtill kan ingen annan orsak gifvas, än den, att man farit ut tidigt om våren på Hvalfisk-fångst, och då utan åtskillnad tagit så det ena, som andra slaget af Hvalfiskar, och således förhindrat dem, att, efter sin naturs drift, vana och anordning fösa Sillen utföre hafvet, ända ned till våra Svenska Kuster. Denna sak bestyrkes än mera af det, att medel-tidens Krönikor så ofta tala om Hvalfiskar, som blifvit sedde och fångade i Östersjön *k*); hvilket i sednare tider ganska sällan händt. Herr Professor Ström i Norrige instämmer

k) Skånska Handlingarna i Sv. Mercurius 1755, sid. 230. Hadorphs Rim-Krönika, sid. 530. — Von Dalins Sv. Hist. 2 D. sid. 811. 3 D. 412, 422. Hvitfelds Krönika 2 Tom. sid. 1545.

stämmer i det anförda om Hvalfiskars nytta vid Sillfångsten, med tillägg af 2:ne andre skäl till Sillens uteblifvande från Östersjön, det ena: en kall väderleks och drif-isens olika förhållande i norra Hafvet på vissa årstider, hvarefter Fisken rättar sin utvandring till de sydligare och östra vattnen; det andra: Sillens förnämsta födo-ämnes Sill-ätets (Astacus Harengum), eller på Norrska så *kallade* Röde-Aats olika tillhåll i vattnet, som merendels är i hafvets strömmar, hvilka af okända orsaker kunna förändras och föra dessa Sjö-Insecter med sig, än under det ena, än under det andra landets Stränder *l*). Hade man sig bekant med hvad redskap de fordne Fiskare uphemtade Sillen; kunde man af sådan anledning döma, om Sillen genom instängning och sammantrångning af stora Notar eller Vador och annan ovårdsam medfart, blifvit skrämd från Kusterna. Biskop Frijs tror, att Notar, oförsigtigt och allt för girigt nyttjade, äro skadeliga både för Fisket och sjelfva *Sillens* godhet; då däremot Näts brukande i *båda* affeenden berömmas *m*).

Det

l) Profess. m. m. Herr Hans Ströms sammanlikning emellan de Norrska och Svenska Fiskerier uti K:gl. Patr. Sällsk. Hush. Journ. för Maji Mån. år 1781, sid. 9, 10 &c, Vecko-Skrift för Läkare och Natur-Forskare, 1 Band. sid. 189 och följ.

m) Herr Biskop. Doct. Nicl. Christ. Frijs Berättelse om Sillfiskeriet uti Nordlanden i Norrige, införd uti Kongl. Sv. Vetensk. Acad. Handlingar, år 1770, 2 Qvart. sid. 158, &c.

Det år mycket fannolikt, att Utlånningarna varit mindre forgfållige, att bibehålla Fifkets ymnighet för framtiden vid andra tillhöriga Kufter, der de, fåfom inkråcktare, ej fållan oroades, och oftaft bortdrefvos.

Trankokning lårer vål ej den tiden varit få betydelig, att det dårvid fallande grumfet, kunnat fkada botten på Sjön och Sillfifkeriet, hvilket i fednare tider hållits före, och våckt mycken upmårkfamhet, famt blifvit omtviftadt med många fannolika fkål både med och mot, utan att frågan ånnu veterligen blifvit fullkomligen afgjord *).

Efter deffa Anmårkningar återkommer jag å nyo till fjelfva åmnet; men finner under de oredor, i hvilka Riket var intrafladt, att få vål denna, fom öfriga Nåringars vård blef uraktlåten, då hvar och en blott tånkte på enfkildt vål, och utvalde fråmmande Regenter, mer för att befråmja egna, ån allmånna fördelar. Ej underligit, att underråttelfer om Nåringarnes befkaffenhet denna tiden, åro ofs få mycket obekanta, då de, voro i ett få bedröfligt tillftånd. Det enda, hvaraf vi kunna fluta, att en få nödvåndig och nyttig Nåringsgren icke alldeles var förftörd, år Chriftian II:s utdelade gåfvor af Sill och Salt

*) Se Trangrums-Acten tr. i Qvart. 1784. Stockh. Poft. N:o 254, år 1781. Götheb. Alleh. N:o 95, 1782. Stockh. Poft. N:o 83, 98, 212, 218, 271, 293, år 1783. Inrik. Tidn. N:o 13, år 1785, och N:o 8, 12, år 1786. N:o 30, år 1787. Poft-Tidningen N:o 6, år 1788. Och Stockholms Poften N:o 66, 1788.

Salt till Bönderne, då han 1520, belägrade Stockholms Slott; samt Småländske Allmogens svar till Gustaf I., då han begärte, *att de måtte hjelpa honom, att utdrifva tyrannen*: „*Så länge vi lyda Konungen, tryter oss hvarken* „*Sill eller Salt*" o).

Men så förfallet, som detta Närings-*medel* vid denna tiden förekommer oss; så förbättradt ser man det, icke långt derefter, genom K. Gustaf I:s nit för Svenska Folkets sällhet, hvarom Rikets Handlingar nogsamt vittna.

o) Von Dalin Sv. Rik. Hist. 3 D. sid. 13. Konung Gustaf I:s Hist. af Celsius, 1 D. sid. 55 och 62.

LAU-

LAUDATIO HUGONIS GROTII

Auctore
MATTHIA STOLTZ,
Rectore Scholæ Helsingburgensis;

Cui Palma adjudicata est Anno 1796.

> Forma mentis æterna: quam tenere & exprimere, non per alienam materiam & artem, sed tuis ipse moribus possis.
>
> TACITUS.

Bene ac sapienter majores, ut populorum, ita clarorum virorum facta moresque literis ac posteritati committere instituerunt. Est enim memoria rerum, præter lectionis oblectamentum, castigando pravos & referendo suum decus egregiis, qvarumcunque curarum solamen & validissimum virtutis laborumque incitamentum. Et solemne est mortalibus præcepta ægrius pati quam exempla factaque, at non viventia hæc & recentia, sed defuncta, sed vetera, ut ab ira æmulantium aut invidentium remotiora. Fuit tamen temporum rara olim felicitas, ubi potuit ingenio celeberrimus non modo quæ viderit memoratu digna laudare, sed & quæ gesserit egregie sine vaniloquentia narrare & sine obtrectatione a), conscius virtutem, ut suo decore niteat, neque opera

a) *Tacit.* de *Agric.* cap. I.

opera aliorum, neque gratia, neque mercede egere. Mox vero, postquam inter viventes infrequentiora cœperant esse exempla, inter mortuos & mortuorum demolita monimenta, qui rariorem & nutantem virtutem instaurarent, quærebat suorum incuriosa posteritas: arduum munus, quippe inter umbras & fallacia ob vetustatem vestigia suscipiendum.

Prominuit olim inter illos, qui clara prodiderunt orbi exempla *Hugo Grotius*, vir singularis, quem obrui longiori oblivione pati non potuerunt, qui abdita præteritaque volvendi & suum bene meritis referendi decus nobilissima cura funguntur. Ut vero ego laudarem, non accessi gratia aut ambitione, pietate mera adductus & vera oratione quam ornata, componere otio avens, quæ de magna ac nobili virtute sentiat pectus.

Quoties vero optat otiosa mens immisceri claris hominibus, audire plerumque bellatores & qui cruentis inclaruerunt facinoribus consvevit, quasi una virtus esset, quæ igne ferroque devastat, quasi *Alexander* aut *Tamerlanus* gratioris apud posteros memoriæ esset, qvam *Numa Pompilius*, civium illud exemplar & regum. Falluntur autem, qui apud nos rixas modo fortemque prœliorum exspectaverint, otiosam scientiam, quippe casibus iisdem & paribus exitu caussis continuo sibi similem. Commentarios illi volvant & acta belli diurna, tristi cura composita. Gaudeat hic animus referendo lætiora, & quomodo ingenio ingeniique operibus clarescat homo.

Incla-

Inclaruerat per sæcula Grotianæ stirpis nobilitate Belgium, feracitate virorum clatum: genuitque *Hugonem*, natalibus primum, qui fortuiti sunt, mox virtute & casibus inclytum *b*). Seró plerumque emergere infantibus datur, neque celeres primæ ætatis progressus bene semper de futuris ominantur: *Hugonem* vero, ad clarissima quæque iturum, talem ab initio promisit natura, qualem ætate provectum admirati sumus. Scilicet acutum ingenium & memoria stupenda scientiam artium & disciplinarum ita appetiit cupide tenuitque, ut admodum juvenis in ore omnium & famæ feracissimo hoc ingeniorum tempore tamquam prodigium versaretur. A teneris ordior; ingenui enim viri noscere rudimenta juvat. Placuerant ætatem ineunti, quæ juventutem plerumque rapiunt literæ; aureæ, respectu pretio; divinæ, si originem intuearis. Studium *Nasonis* numero & nitore verborum gravitatem sensuum decorandi, quod semper jucundum, utile sæpe est, nec unquam ulli despectum, nisi qui omnia præter se ipsum despicit, mature & avide hausit *c*). Mox mitigavit humani juris divinique scientia, quæ nostra cognoscere, aliena defendere, recteque nos vivere docet, & justitiam, qualis in cœlo est, integram suique semper similem commonstrat.

b) Natus Delphis 10 Apr. 1583, patre *Johanne Grotio*, Præfecto Delphis & Acad. Leidianæ Curatore. Proxima aviti a claris majoribus cognominis origo proavia erat *Ermengarde de Groot*.

c) Carmina Elegiaca, incredibile dictu, octo annos natus egregie condidit.

ſtrat. Studia & linguarum, vera illa artium humanarum fundamenta, mirabili ſucceſſu adgreſſus eſt, in natura cujusque indolem gentis regionisque ſcrutatus; nullius igitur nec ſæculi nec populi hoſpes. Cogitavit autem *Grotius*, ſcientiam rerum, præter uſum proficere parum, nec ſapere quemquam, niſi quæ legerit in libris, inter homines conſummaverit. Obſolevit ſæpe foris, qui domi inclaruit: bene dicentem perite agens obſcuravit. Nec id immerito. Manca & dimidia cognitio eſt, quæ in ſolitudine paratur, abſolutum nihil unquam ſine exemplo rerumque contactu & uſu. Ingenui igitur animi ſpecimen ſit, quod amore virtutis extra patriam trahebatur. Galliam adit, ſplendore, urbanitate & bonis exemplis celeberrimam. Sed repetere altius iter, fatis Grotianis lumen daturum & celebritatem, non pigebit.

Male pacatus ex ſervitute nuper vindicatus Batavus, neque ipſe ſibi amplius adverſus præpotentem oppreſſorem ſufficere videbatur: nam fragilitate humana, tardiora & moleſtiora remedia quam mala ſunt. Diſcors Gallia & ad opem invalida. Tulit autem auxilium imperandi laude clariſſima *Elizabetha*. Imperio interim Gallorum per horrenda pericula potitus *Henricus IV*, pace & otio refovendo cuncta ſtudebat. Sed voluerat, antequam egit cum Hiſpanis, cognitum ſuum propoſitum Batavis, ne liber a Gallo *Philippus* verteret in feſſos belli molem univerſam. Quibus rebus ſolliciti territique Batavi, quum conditionibus, quas præſcripſerat *Philippus*, facere

facere pacem haud potuerunt, *Barneveldium* legatum ad *Henricum IV* miserunt, ut duceret diutius bellum nec laboribus fatigatos in medio libertatis itinere desereret, imploraturum. Sed adductæ in hunc statum res erant, ut bellum, quo & ipsa vexata jam diu erat, recusare cogeretur Gallia, pecuniam modo, quæ sine sanguine solvitur, pollicita. De *Barneveldio* autem, quoniam prima incidit mentio clari posthac memorandi hominis, juvat monuisse persunctorie, neminem illo aut Batavis studio libertatis fuisse amantiorem, aut *Hugoni* usu amicitiæ conjunctiorem. Ore disertus, consilio valens, & in publicis negotiis a juventute exercitatus, patriæ semper commodis domi forisque consuluit. Ille Hispaniæ aulæ, dominium Belgii recuperare molienti, ille Principi Oraniæ, summam imperii arripere conanti, fortiter sed cum suo denique interitu restituit. At hæc suo loco reserventur: ad incœpta redeo.

Grotius Lutetiam cum magno hoc viro pervenit, quo tempore nullum aliud ad excitandas virtutes & formandos viros illustrius fuit. Regnum, ut retulimus, occupaverat *Henricus*, quadraginta annorum discordias vulneraque sapientia & mansvetudine sanaturus. Atrox multiplici cæde Lutetia: palatio reges, tugurio ejectum agrestem, matre infantem, conjugis avulsum complexu maritum seditiosa mactaverat factio: cruenta templa foraque, neglecti aut pleni cædibus agri, fatigati cives, effusa æraria, divisi post bellum domesticum animi, eo validiores, quod opibus erant in-

flati

stati externis, eo saeviores quod coelestium causa erant concitati. Sed in saecula infortunata incidunt pro solatio summae, quae aliter non provenissent, virtutes; & raro foedata sic tempora sunt, ut non bona forte exempla progignant. Comparanda clarissimis temporibus facinora aetas vidit, porrectas levandae patriae manus; amicos audentes; interritam etiam adversus carnifices fidem; &, ut inter principes *Henricum IV*, ita inter principum administros Ducem *de Sully*, splendidissimae virtutis exemplar. Hoc spectaculum *Grotio*, haec exempla. Nuntiaverat quoque fama venientem; neque erraverat. Illustres enim amicitias parare, contingere principum dextras, donari illorum imaginibus, si fortuitum plerisque nec ultra aestimandum, *Grotium* saltim non fefellisse exspectationen sui, sed aequasse vel superasse probabit. Multus ex itinere usus, magna voluptas. Doluit autem magnopere, quod *Thuanum*, civem, magistratum, scriptoremque florentissimum, suspicere coram & alloqui non contigerit *d*). Sed aeterno quodam caussarum latentium nexu, raro quidquam praeter optatum ita & exspectationem accidit, quod non tempus compenset munificentius. Dedit enim haec res ad patriam reduci occasionem familiarissimae, quae unquam contracta est, amicitiae inter homines, dignitate & aetate diversos, studio autem recti simillimos multo & conjunctissimos.

Ditatus exemplis, quae suppeditant peregrinationes sapienti, & supremo in Jure gradu insignis,

d) Epist. *Grotii* ad Gall. 1.

insignis, ornatissimas sedes Gallorum relinquit, ignarus se olim, volvente fortuna, inopem fugientemque quæsiturum easdem. Ad patriam redit otiumque, inter libamenta Musarum refecturus animum ex itinere simul & exculturus. Sit autem eorum, qui opera singulorum diurna componunt, lucubrantem inter Philosophos vel cum Musis ludentem prosequi, & libros enumerare sigillatim, quos scripsit, instauravit, transtulit. Nostra, non quæ egerit cunque, sed quæ peregerit ad immortalitatem, sit cura ostendere.

Artem, quæ præsidium amicis, salutem periclitantibus, & cladem aut emendationem fert improbis, ita a juventute exercuerat sancte, ut periculosa licet plerumque & plus molestiæ profitentibus quam gratiæ afferens, illi mature e civibus reverentiam, amicitiam apud principes, & summos honores in patria compararit. Magnum hinc nomen, magna auctoritas *Grotii*. Cum enim distineretur respublica litibus, & de injuria vel accepta vel illata ageretur, *Grotius*, qui promtissima voluntate & optimo judicio aperiret ambigua, quærebatur. Arcebat ab Indiis Batavos vana nixus pontificis venia Lusitanus; *Grotius* in pelago, quod competere a natura neutris videbatur, mutua jura præscripsit. Conjugi carus *e*), amicis & popularibus venerandus, extraneis

 etiam

e) In matrimonio habuit *Mariam a Reigersberg*, dignam tanto viro uxorem. Splendide nata, non generis magis claritate, quam sagacitate muliebri & fide memorabilis.

etiam ignotisque non ſine nomine fuit. Vacant magni apud maximum principem honores: *Grotius*, qui decoretur illis, cum ſummis ejus ſæculi viris proponitur *f*). Lubet fortia Batavorum contra Hiſpanos facta memoriæ nepotum & exemplo mandare: hic ſolus eligitur, qui optime diceret, quæ perfeciſſent cives egregie. Adeo enim mentes devinxerat civium, ut cauſſas oraret, ſeu coleret hiſtorias, verſosve funderet, huic plauderetur uni. Sed breves & inconſtantes vices rerum ſunt, & fortuna raro ſimpliciter fovet. Studio recti & concordiæ per omnem vitam notus, (vix credibile memoratu eſt) tandem non niſi odium apud cives & ſuæ tantum conſcientiæ præmia tulit.

Nobiliſſima pro Belgica libertate certamina excepit domeſtica de ſacris rebus diſſentio, dirum complementum malorum! Iniquiſſima hæc conditio adverſorum eſt: gliſcente ſemel fortuna, nihil præterit intactum, mala malis cumulando. Jurgium oritur *Arminium* inter *Gomarumque*, quorum ille, a rigida recedens doctrina *Calvini*, profitebatur, non condemnare Deum, nec reddere beatos, niſi quos viderit mortalium rejecturos ſuam gratiam vel vitæ probitate quæſituros: hic contra docuit, alios præmiis eſſe afficiendos, ſuppliciis vero ſempiternis alios, nullo habito virtutis vel prave actorum reſpectu. Fovebat Gomariſtas *Mauritius*, Reipublicæ illa tempeſtate gubernator, poteſtatis avidus, ſummæque imperii affecta-

f) Simul cum *Caſaubono* proponitur, qui Bibliothecæ *Henrici IV.* præeſſet.

affectator occulte: Arminianos sequebantur, qui in doctrina, quod est difficillimum, modum tenuerunt sapientius. Magna utrinque vis & controversia. Nec incuriose tulerunt Imperii Ordines rem, opimam casibus, palam mox erupturis. *Grotius* arcessetur, pacem animis & concordiam allaturus; nam opus fuit arbitro, facundia, peritia, & doctrina celebrato. Venitque in Senatum, legum potestate instructus, consultans, disserens, perplexa discernens, controversa componens, falsa refellens. In religionibus enim & sacris hac perpetua lege utendum rebatur, ut quae vera innotuere affirmaverit sincere, opinionum commenta pro probatis numquam accepturus: procul odio & pervicacia prava, gnarus, studio nimio fastidiri sancta, verum corrumpi & fidem addi calumniantibus. Sic pacem Ecclesiis, discordiarum pertaesis, afferre aliquando paravit, magno & laudabili concordiae studio, quo fundatores sectarum & partium in sacris conditores ut seditiosos aversabatur. Sed est ubi solita & humana opis ad infringendam proterviam, parum valet. Vires consilio addendas, & militari ope reprimendos, qui quietem publicam turbaverint, *Barneveldius* censuit, libertatis pacisque, etsi in senectute, vigens defensor. Haec quoque & his similia, quippe conatis *Mauritii* inimica, non modo irrita & cassa fuerunt, sed factionis Gomaristicae principem exstimulabant acerrime. Quae omnia non potuerunt, quin probe sentientem de republica *Grotium* afficerent quam maxime & vexarent. Angitur taedio pectus, valetudo

infirmatur, & brevi fors acerba minatur maximi viri maturare discessum. In *Grotii* vero vitam si nondum quidquam licitum fatis, in personam eo saevitum est iniquius. Proditionis, quo haberet speciem fraus, *Barnevelдius Grotiusque* accusantur: capite plectitur ille, patriae per discrimina crebra vindex gravissimus & custos, hic in rigido & perpetuo carcere animam trahere damnatur; ita ut in bene de republica promerendo pares, parem meritorum virtutumque fructum repeterent.

Non vero captivitas haec *Grotio*, sed triumphus: corruptis enim temporibus & inter homines pravos suppliciis saltim quaedam gloria inest. Succubuit potentioribus vultu, quo solet alta & recti sibi conscia mens; cultorem enim prosequebantur suum virtutes, literae, conscientia recta, amantissima conjux, comites cujuscunque fortunae fidissimi. Vincula & captivitas, quorum nomina implent terrore fortissimum, nostro fuerunt asylum, & pacis domicilium carum.

Industrio viro non fugit usquam sine lucro dies. Literis hic & mortalium emolumento horas commodavit studiose, quibus intentus nec strepitum exaudivit, qui concutiebat Europam, nec vincula, quae circa crebitabant triste. Heic divini humanique juris scientiam, publicis sub negotiis jacentem jam diu & intermissam, resumsit latiusque excoluit. Heic alia elaboravit praeclara, vel propria, quae ipse meditavit, panxit, conscripsit, vel aliena, quae refecit, transtulit, polivit. Nihil intactum intentatumve reliquit, nam &

hic

hic ei omnia, præter claustra & fores, reclusa, quæ eo felicius exposuit, quod nec hominum turba, nec naturæ amoenitas beatum & excelsum animum ab intensione meditationis avocarunt.

Hæret vero intima mortalium visceribus libertas; & latiori egebat generosus animus campo, in quo sua virtus studiumque promerendi liberius excurreret. Spoponderat uxor, quam primum tulisset sors, liberare a vinculis conjugem. Nec fefellit dextram, fide juxta & astu præclara. Nam in cista, qua libri afferri & exportari solebant, inclusus, evadit incolumis & in tuto locatur *Grotius*, natale quidem solum, amicos, penates, non sine intimo vulnere deserens, conjuge vero & pignoribus caris, bona caussa, & reverentia Numinis, pro solatio & præsidio, comitatus.

Non diu, quorsum refugeret, *Grotius* hæsit; magni enim viri, ut sæculorum omnium coævi, ita cives terrarum omnium sunt. Porrexit fugienti dextram & hospitium Gallia, testis diu injuriarum, quibus de suis optime meritus indigne plectebatur *Hugo*. A rege exceptus benigne, munifico in difficultatibus suis subsidio largiebatur, quo impetrato, literis denuo se tradidit & studia antiquorum, quibus venustate sermonis & gloria inventionis ingeniique nulla habent æquiparanda recentiores exempla. Popularibus primum, edita defensione sui, se purgare laboravit, sine gratia & ambitione, quarum bona mereri quam habere optavit. Displicuit autem valde libellum, injustitiam Batavorum libere & palam

expo-

ter fortuna usus, inter impetus invidiosorum, minas potentiæ, illecebras felicitatis, immotus semper, &c, ut constans in adversis, sic *fato* arridente, nec tumidus, nec arrogans, nec in rebus novis novus erit.

Acerbioribus vix temporibus commendari ulli summæ rerum cura potuit. Erepto enim rebus humanis *Gustavo*, occubuisse cum *ipso* spes & prosperitas omnis videbatur, & *vindictæ* Austriaci subjici Suecus, Germanici imperii summam propter felices progressus petere existimatus. Nam postquam infeliciter apud Nordlingam pugnatum, recipere animum victoria insolens Austriacus, &, ut solent in adversis ignavi, recedere indies fœderati. Una spes Gallia in adflicta conditione Svecorum superat, cujus opem petitum *Grotius* mittitur, amicitiam duarum per Europam florentissimarum gentium conjuncturus in posterum perpetuo.

Properat Lutetiam, adflictorum populorum arbiter & vindex, adveniensque, velut de invidis & inimicis triumphans, urbem solemniis multis init. A rege & optimatibus receptus amice, solitisque peractis honoribus, novæ mox patriæ rebus impendere operam & invigilare cœpit. Sed attinet quædam *præmittere*, ab initiis rei non absurda, quibus cognitis de *Grotio* eo amplius fiet judicium.

Post stragem Nordlingensem ad regem Gallorum legatos miserant fœderati, arma virumque efflagitatum. Egit cum his *Armandus Richelius*, Gallici status inter summos administer, temporum callidus, patriæque utilitatibus

bus inserviendi omnes captans opportunitates. Obtulit illis pro cessione Benfeldiæ, Sueco a Germanis concessæ, duodecies mille militum & pecuniam modicam, fœdus sic Heilbrunnense & antiquam Svionum fidem deludens. Major deinde, sed usui inprimis Germanorum, militum numerus spondebatur, quibus Germanicus princeps præesset, posthabitis Suecis Sueciæque regni Cancellario, cui summæ rerum in Germania cura fuerat commissa. Haud igitur adsentitur decreto Cancellarius, delegans *Grotium*, irritam ut faceret pactionem inhonoram noxiamque. Mox consilio regis & cœtibus procerum immixtus *Grotius* obviam intrepide conatis malevolorum ivit, monstrando quam haberentur inique Sueones, ingente hoc bello implicati, spe inprimis auxiliorum, quæ promiserant Galli. Tantum in uno viro præsidii erat. Crebris sermonibus, minacibus, blandis, tentatus, adduci tamen ut acciperet conditiones non potuit; donec urgente, qui Lutetiam aliquanto post advenerat, *Oxenstjerna*, ad novam pactionem, Sueco salubriorem perventum est.

Dispositis ita rebus, abit Lutetia Cancellarius, fidei *Grotii* rem Suecanam committens, quam tanta cura percoluit, peritia rerum & integritate præclarus, ut Suecus non factus, sed natus, & ministerio non provecta ætate adscitus, sed a juvenilibus annis imbutus videretur. De patria enim nova, si coram rege, sive apud populum, in conciliis, seu privatim ageretur, perinde utilitatibus ejus ac dignitati, non sine discrimine suo, consuluit.

Sveoni-

gloria hæe gesta sint, qui militem suppeditavit & aurum, an vero *Grotii*, cujus in illo exigendo indefessa solertia fuit. Certe cum statuas erexeris & altaria illis, qui in Chemnitii campis victorias pepererunt claras, aut illis, qui ad portas usque Viennæ Cæsarem fugarunt perculsum, ne obliviscaris ejus, cui operam interponenti suam plurimum laudis acceptum referunt victores. Dum tolluntur ad sidera *Bernhardi*, *Torstensonii*, *Banneris* decora clara; & tuum, o *Groti!* nomen immiscent tutoribus liberatæ ab oppressione gentes.

Satis autem non fuit Germaniæ in campis suum fudisse sanguinem Suecos; patrium & solum infici filiorum cruore oportebat. Exarsit reconditum inter Suecos odium Danosque, nimiis in Daniæ freto vectigalibus caussam belli adferentibus. Illustri nec hic merendæ famæ, eximii viri defuerunt. Cæsus ad Nordlingam & retentus novem in Bavaria annos *Gustavus Horn*, cupiditate magis bene merendi de patria, quam acerbitate carceris arserat. Nec potuit ulli quam *Grotio* tutius liberatio tanti viri committi. Decreta igitur commutatione pro capto ad Brisacum *Johanne de Verdt*, recluditur *Hornio* carcer, vincula laxantur, liberatur, evadit, nova cum *Torstensonio* decora patrio sub coelo comparaturus.

Tot vero curæ tantæque non suum detrahebant literarum studiis cultum. Modicus ipse voluptatum, illecebris nullis posthabuit seria. Et quos meris peragendis audiendisque honoribus dies consumunt plerique, *Grotius* meditationibus & quibus vitæ demulcetur tædium

dium literis, commodabat. Cumque inter moleſta officia langueſcere ingenii vires ſentiret, inter ſacras camoenas a laboribus ſe & nimia intentione refovebat, inſignem & inter laudatos poëtas gloriam amplexus. Parum vero credam referre lectorem, nec noſtri videtur eſſe muneris, ſingulatim perſequi quae ſcripſerit ingenium ferax & panxerit: hiſtoriae haec ſatis produnt, orbis promulgat, Roma rediviva eloquitur. Semel, quo brevi defungar, monuiſſe ſufficiat, *Grotio* adeo non fuiſſe negotia otioſa, ut otia ipſa negotioſa ei quam maxime fuerint.

Feſtinat hora, eſt praeceps aetas virilis, fluxa ſunt mortalia, ſubit ſenectus. Tempus aliquando appropinquat, quo gloriae ſatur & annorum quiete eget curis agitatus animus. Tranquillitatem appetebat *Grotius*, Numini & poſteris ut viveret, qui patriae tantum & ſuae aetati vixiſſe videbatur. Accederat, quod hominem, *Grotio* non ſatis dignum, delegaſſet *Chriſtina*, cum Regina Gallorum (nam deceſſerat Rex) publice acturum *k*). Jure igitur officii onere allevari optavit, aerumnis & negotiis feſſus; deſcenditque e faſtigio, ſublimis aeque & eximius, coloſſorum inſtar praegravium, qui mole fundamenti diruta admirationem ſpectantium vel ſubverſi efflagitant. Sveciam petiturus viſit in itinere patriam, ſummo ibi honore, pro ſolatio praeteritorum & pretio, cumulatus: advenitque Holmiam, ubi munifice a *Chriſtina* & honorate accipiebatur. Redita ratione caſtiſſime adminiſtratae legationis, Sveciae mox oras linquit invi-

h) Vide *Burigny*.

invidiae, quae & huc cum esset persecuta, pertaesus. Insuetus vero incommodae & improspere navigationis malis, graviterque & citra opem medicinae aegrotans, diem supremum (moestus haec scribo) Rostochii obiit, placidus ore, pectore pio beatus i). Delphos inter claros majores portabantur, quae mortalia fuere Hugonis: superstes est & ubique vigebit fama indolis, gloria rerum. Ipse sibi, citra odium & adulationem, hunc in sepulcro, fine pompa clauso, titulum scripserat:

Grotius hic Hugo est, Batavum captivus & exul,
Legatus Regni, Suecia magna, tui.

Excessit tertio & sexagesimo anno, grande mortalis aevi spatium, quantum ad gloriam, emensus; quamquam & suis & naturae & generi humano vivere longius debuisset.

Si vero formam quoque *Hugonis* videre velint nepotes, vigorem magis & decus quam proceritatem habuit. Luminum fulgor eximius; nasus aquilinus; vultus serenus. Gratia & hilaritas oris supererat.

Lugebat ereptum, praeter amicos, optimus quisque & nobilissimus, miscebantque ploratus exterae gentes principesque. Tumulo prominuere assidue conjux, propinqui. Virum probe sapientem, pium, recti legisque tenacem, &, ut est inter fulgura virtus, in asperis securum moerebit, cui ex imagine rerum consulere moribus & indoli libet. Utramque fortunam expertus, adversam toleravit sapienter,

i) Nocte inter 28 & 29 Aug. 1645.

enter, secundæ minime fidens, fataque ingruentia adeo spernens, ut non trudi olim ad carcerem, sed rapi ad altiora videretur *k*). Inter gloriæ & prosperitatis irritamenta, vita integer, tantoque felicior. Ingenio puer viguit, præcelluit vir gestis, doctrina & morte inclaruit senex.

k) Vide supra pag. 196.

Förslag

Till

Minnes-Penningar öfver Sveriges Namnkunnigaste enskilda Personer, ifrån Drottning Margaretas till Konung Gustaf I:s tid;

Uppgifna af

GUNNAR BACKMAN,

Magister Docens vid Kongl. Akademien i Lund

Och af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets-Akademien belönta,

År 1796.

Sed tamen experiar.

N:o 1.

Öfver Upsala Akademies instiftelse af Riks-Förståndaren Sten Sture den Äldre.

Första Sidan: Bröstbild, namn och titel.

Andra Sidan: öfverst i Fältet af Penningen, Solen i Fiskarnes-tecken. Nederst: ett Segment af jorden. Omskrift: *Minuent sua lumina noctem.* Nedanskrift: *Acad. Ups. instituta* - - - *Febr.* - - - (då Solen är i ofvannämnde tecken och dagen hos oss ökas.)

N:o 2.

N:o 2.

Öfver Bröderne Erik och Ifvar Axelsöner, (Tott): *den förre Riks-Föreståndare; den sednare, Våpnare och Riks-Råd.*

Första Sidan: deras Bröstbilder eller Vapnet, med namn och titlar.

Andra Sidan: Castor och Pollux, eller tvånne eldar i form af stjernor på rån af ett segel-refvadt Fartyg (Bonde Famillens vapen) i stormande Hafvet. Omskrift: *Ponentque furorem æquora.* Nedanskrift: *Ad Solium revocatus Carolus VIII* 1467.

Man vet, att de gamla ansågo detta Luft-tecken, hvilket de tillskrefvo Castor och Pollux, hafva en vigtig betydelse till Sjöss; ond, då blott en eld visade sig; god åter, då tvånne syntes.

N:o 3.

Öfver Engelbrecht, Riks-Råd och Riks-Höfvidsman.

Första Sidan: Bröstbild, namn och titel.

Andra Sidan: en frihets-hatt, inom två pilar, som framskjuta mellan Sveriges tre Kronor. Omskrift: *Neque regnum quæritur armis.*

N:o 4.

Öfver Thord Bonde, *Svea Rikes Råd och Marsk.*

Första Sidan: Bröstbild, namn och titel.

Andra Sidan: Våstergöthland och Småland föreställda såsom tornkrönta Qvinnor, med ett Lejon vid hvarderas fötter, och med hvar sin Lagerkrans i högra handen. Omskrift: *Liberatori.* Nedanskrift: *Vestrogothia & Smolandia.* - - -

I Smålands Vapen förekommer ett stående, och i Våstergöthlands ett springande Lejon.

Eller:

N:o 5.

Ljungelden. Omskrift: *Jovis quo stabile regnum.*

N:o 6.

Öfver KNUT POSSE, *Våpnare och Riks-Råd.*

Första Sidan: Bröstbild, eller Vapen med namn och titel.

Andra Sidan: Jupiter fulminator emot Jåttarne, som storma Olympen. Omskrift: *Tonantibus armis.* Nedanskrift: *Oppugnatum Viburg. liberatum* 1495.

N:o 7.

Öfver CHRISTINA GYLLENSTJERNA, STEN STURE *den Yngres Enka,*

Första Sidan: Bröstbild, namn och titel.

Andra Sidan: det så kallade Palladium eller en bild af Pallas, stående på et antikt Altare. Omskrift: *Servata Servabitis urbem.* Nedanskrift: 1520.

Eller:

N:o 8.

Ett Slott. Omskrift: *Salus ultima pressis.* Nedanskrift: 1520.

Eller:

N:o 9.

Venus eller Morgonstjernan, ensam på fåstet, igenkånd af strålar, som Solen, ånnu icke upgången, kastar öfver horizonten. Omskrift: *Post luces sola minores.* Eller: *Oriturae muncia lucis.* Nedanskrift: 1520.

Utdrag

Utdrag af Kongl. Vitterhets, Historie- och Antiquitets Akademiens Dagbok, den 28 Martii 1797.

Då Kongl. Vitterhets, Historie- och Antiquitets Akademien icke ågde tillfälle, att efter Stadgarnes föreskrift, den 20 sistl. Martii, i offentelig sammankomst affäga sitt utlåtande öfver de Skrifter, som under det förlidna årets lopp, för de af henne utsäste Belöningar inkommit, samt upgifva de Täflings-åmnen, hvilka Konungen för det ingångna faststållt, beslöt Akademien att upfylla samma pligt genom följande kungörelse.

Uti Historien: dår Akademien förledit år till åmne upgaf: *Afhandling om Sillfisket, ifrån Konung Gustaf den Förstes antråde till Regeringen intill nårvarande tid*, hafva 2:ne Skrifter blifvit insände.

N:o 1. med Valspråk: *Så skal och godhr Konunger sea med förhuxan finne, huadh Almoghanom må wara tarf ella skadhi.*

N:o 2. - - Namque profundum Pars colit - Pars hæret scopulis, aut salsam spargit arenam.

Vid granskningen af dessa Skrifter, har Akademien vål icke funnit dem åga den fullståndighet, hon önskat, men dock vittna om den flit och skicklighet hos deras Författare, som bör upmuntra dem, att vid det ingångne

gångne årets tåfling- fortfara på den bana de med framgång börjat.

Uti Främmande och Lärda Språken: *Åreminne öfver Samuel Puffendorff på Latin- eller Franſyſka*, har Akademien emottagit tvånne Skrifter; den ena med Valſpråk: Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον; den andra med Valſpråk: Forma mentis æterna, hvilken ſednare ågt den förtjenſt, att Akademien tilldömt denſamma högſta priſet. Författaren är Herr *D. Jeniſch*, Paſtor vid St. Nicolai Förſamling i Berlin.

Uti Antiquiteterna: *Underſökning om beſkaffenheten af de verldsliga Ämbeten, ſom omtalas i Nordiſke Handlingar före Folkunga-tiden, ſamt de dem åtföljande ſkyldigheter och rättigheter*, har alsintet Förſök blifvit inlemnadt.

Uti Inſkriptions- och Sinnebilds-konſten: hvaruti Akademien åſkat Förſlag; 1:o *Till Inſkription öfver Börs-Byggnaden.* 2:o *Till Skådepenningar öfver de märkeligaſte i Sverige timade händelſer, uti innevarande Sekel, efter Författarnes eget val*, hafva 3 Förſök blifvit inlemnade:

N:o 1. med valſpråk: In magnis rebus voluiſse ſat eſt.

N:o 2. At raris juvabit auribus placuiſse.

N:o 3. Stultum eſt eorum meminiſse, propter quæ tui obliviſceris.

Bland hvilka intet varit ſå beſkaffadt, att det kunnat belönas.

Med Konungens Nådiga tillſtånd framſtåller Akademien för nu ingångna år, följande Tåflings-ämnen:

I Historien; *Afhandling om Sillfisket, ifrån Konung Gustaf I:s anträde till Regeringen intill närvarande tid.* Priset är en Guldmedaille af 26 Dukaters vigt.

I Främmande och Lärda Språken: *Undersökning på Latin eller Fransyska om en Historie-Skrifvares skyldighet, att i sine omdömen om store Mån, hafva ett noga afseende på det tidehvarfs lynne och omständigheter, hvari de lefvat, så att han å ena sidan icke fortplantar och befäster tankesätt, som kunna vara oriktiga och skadliga; och å den andra icke försvagar eller förstör den vördnad och beundran för stora egenskaper, för sinnesstyrka och verksamhet, för hjelte-bedrifter, hvilka äro så nödvändiga att bibehålla hos ett Folk, om det skall blifva sjelfständigt, ädelt och lyckligt.* Priset en Guldmedaille om 26 Dukater.

I Antiquiteterna: *Undersökning om beskaffenheten af de verldsliga Åmbeten, som omtalas i Nordiska Handlingar före Folkunga-tiden, samt de dem åtföljande skyldigheter och rättigheter.* Priset en Guldmedaille af 15 Dukater.

Uti Inskriptions- och Sinnebilds-konsten: *Förslag* 1:o *till Inskription öfver Börs-Byggnaden.* 2:o *Till Skåde-penningar öfver de märkeligaste i Sverige timade händelser, uti innevarande Sekel, efter Författarnes egit val.* Priset är en Guldmedaille af 12 Dukater.

De Författare, som i dessa ämnen vilja täfla om Belöningen, böra inom den 20 Jan. 1798

1798 till Kongl. Akademien inlemna ſina Skrifter, förſedde med Valſpråk och förſegIad namnſedel. De Skrifter, ſom icke blifvit belönte, kunna hos Kongl. Akademiens Sekreterare återbekommas, då deras Valſpråk, eller andra ſäkra kännetecken upgifvas.

---

etiam consilia totum studiorum cursum direxit: imo vero Weigelius nostro primus autor fuit, in illam Philosophiæ partem, quæ humana officia spectat, quæque a renatis litteris maxime neglecta jacebat, operam & industriam collocandi.

Summum certe ex tanti viri & institutione & amicitia hunc tulit fructum, ut, cum Geometria animum a sensibus ad ea, quæ mente contuemur, intelligenda traducat acuatque; mathematica disciplina subactum juvenis ingenium veluti habitum quendam indueret, ad verum penitius scrutandum dilucideque explicandum.

Scilicet geometrico argumentandi rigore exercitatus, facile deponit præconceptas opiniones, contemtisque autoritatibus, ad verum ipse indagandum aggreditur: adsuetus Euclideæ subtilitati philosophus nil sumit temere, sed a certo cognitis & perspicuis via & ratione progreditur ad ea, quæ inde necessaria consecutione efficiantur. En præstantem istam disserendi methodum, qua Pufendorfius tot seculi sui philosophos scriptoresque excelluit.

Inde est, quod, & veterum & recentiorum autoritate posthabita, nova juris principia constituere non dubitarit.

Inde est, quod omnium primus tentare ausus sit, immensam jurisprudentiæ naturalis congeriem certo quodam ordine distinguere, veritatumque inter se concatenatarum systema, quod dicitur, condere.

Inde, quod, & philosophus & historiarum scriptor, ubique de obscuris dilucide, de con-

fusis ac perturbatis ordinatim ac disposite, de dubiis enucleate disserat.

* * *

Ex quo tempore Europae christianae purioris religionis lumen enituerat, nulla magis scientia excolenda suaeque dignitati asserenda videbatur, quam quae hominum societatis vinculis conjunctorum inter se jura atque officia exponit, tot absurdis superstitiosisque Theologiae Monasticae commentis, tot Sophistarum argutiis confusa, perversa, depravata.

Flagrabat Europa diris bellis, vel regum ambitione, vel religiosis instigationibus concitatis: insurgebant contra principes subditi: minitabantur subditis principes: capitali inter se odio dissidebant ecclesiastici cum laicis, cum sectis sectae.

Neque vero diu caruit suo Solone violata tam duriter sacrosancta societatis civilis justitia!

Exoritur *Grotius!* vir ob immortalia in rempublicam litterariam perinde atque politicam merita nunquam satis depraedicandus: librum tradit mundo disceptanti, quem veluti *codicem* quendam *pacandi placandique generis humani* appellare possis "De jure belli ac pacis:" librum, qui, utrum eruditionis varietate atque copia, an judicii acumine, ingeniique solertia praestantior sit, non adhuc constat.

Pervadit Grotii nominis fama omnes Europae regiones: hunc librum suspiciunt principes, amplexantur populi, commentantur eruditi, defendunt boni, conviciantur male-

voli. Lucet ille quasi nova quædam Cynosura Philosophis, revocatque erectiores seculi genios a Grammaticorum nugis, frivolisque Scholasticorum argutiis, ad indagandas veritates, omni seculo salubres, omni generi humano frugiferas. Mirumne videri debet juvenem ad alta quævis connitentem, Pufendorfium, tanto se certamini immiscere voluisse, nec de gloriola, cujus Palmam ab illustri Batavo præreptam esse pœnitebat, omnino desperasse?

Videt, autorem libri celebratissimi nondum universam Philosophiam, quæ dicitur, practicam mente esse complexum; videt, permulta, eaque maxime gravia, levi ab eo brachio esse tractata; videt, totum opus carere stabilitis firmiter principiis, argumentis apte acuteque conclusis, Batavoque Soloni haud raro veterum autoritatem pro fulcimentis, exempla pro rationibus esse: videt denique, ingeniosissimos omnium Grotii commentatores vel potius æmulos, Hobbesium atque Cumberlandium, non satis profunde societatis civilis compagem rimatos esse, multaque ad severiorem veritatis normam exigenda adhuc reliquisse.

Audet juvenis, tantis insistere vestigiis:
Nec infeliciter audet.

Primus ergo, quo orbi litterario innotuit, liber erant *Elementa jurisprudentiæ naturalis, methodo mathematica* c).

Quod ingenii propullulantis specimen licet octavum & vigesimum annum vix egressus,

c) Lugd. Batav. typis impressa, 1660.

sus, in lucem ediderit; licet ipse, ut ejus verbis utar d), hujus opusculi immaturitatem maturiori aliquo scripto, (sc. libro de Jure naturæ ac gentium) publice deprecandam existimarit: ex herbescente tamen segetum viriditate futuram messem facile augurarere.

Fatigant legentem axiomata, theoremata, Corollaria, omnisque illa geometrica ariditas, quam & ipse deinde in tractanda Philosophia haud imprudenter deseruit. Verum enim vero ipsa hac via ad verum inveniendum firmare sibi gressum videbatur.

Conscripsit libellum, diu jam meditatum in custodia, qua, recrudescente inter Danos & Suecos bello, una cum omni Legati Suecici comitatu (præerat Legati filii studiis) detinebatur: biennioque post, cum Hagam Comitum excurreret, (nimirum in ipsa Grotii patria tanti nominis memoria incitatus inflammatusque), Lugduni Batavorum publici juris fecit.

Conciliat opusculum scriptori juveni gratiam Principis Palatini, Caroli Ludovici, eruditorum sui seculi Mæcenatis liberatissimi, & æstumatoris haud indocti, cujus etiam nomini inscriptum erat: nec facile dixeris, majorine gloriæ fuerit Pufendorfio, principi placuisse, an principi, autoris juvenis virtutes intellexisse.

Neque tamen sterili, ut fere fit, principis gratia est fruitus.

Illico instituit Elector *Professionem juris naturæ ac gentium*, novam tunc & inusitatam non in Germania solum, sed in omnibus Europæ Acade-

d) Confer. Præfat. ad Jus nat. & Gentium.

Academiis, *autoremque Elementorum* ſpartam hanc, recens creatam, ornare jubet.

Ecce dignum campum, in quo excurrere poſſit tam præſtans ingenium.

Excitant virum juvenem ampliſſimi muneris novitas, principis favor, auditorum confluxus atque ſtudium: profundius in dies ſcrutatur ſcientiæ, quam unice in deliciis habet, quamque quotidie tractat, fontes atque rivulos; obſcuris lumen affundit, dubia pellit, falſa refutat, depravata corrigit, recta confirmat: atque ita materiam ſibi præparat uberrimam majoris illius, quo tantam deinde famam asſecutus eſt, operis. Neque vero ſufficit ingenio ad omnia ſumma tendenti operis de Jure Naturæ ac gentium, philoſophia, quam nominant, ſpeculativa. Perluſtrat, hac veluti face, temporum monumenta, imperiorum progresſus atque lapſus, populorum & inprimis *patriæ gentis*, *Germanæ*, *fata* ac vicisſitudines *e*). Curatius inquirit in immenſam iſtam *Germanarum rerum publicarum* molem: qua via, quibus rationibus in monſtruoſum illud, quod nunc videmus, corpus excreverint? quibus nexibus tot tamque diverſa inter ſe membra cohæreant? quibus ſingula legibus, quibus totum, dirigantur? Laudat laudanda, reprehendit vitioſa, medelamque innuit morborum, quibus patriam conflictari videt. Quæ omnia ita candide facit vir incorruptæ libertatis, ut nihil eum declinandis principum offenſis dedisſe, nihil nec captandæ gratiæ cauſa, nec partium

e) Severini Monzambani, Veronenſis, de *ſtatu Imperii Germanici*, libri 3.

partium ſtudio vel enunciasſe, vel diſſimulaſſe, liquido appareat.

Recentioribus hiſce temporibus longe præſtiterunt noſtro Pütter, Boehmer, Schlœzer, Spittler, totque alii, qui de rebus germanicis disſeruere: nec tamen quisquam ſine laude Monzambanum ſibi memorandum putat.

Mirantur in hoc libro, Sec. XVII viri docti eruditionis hiſtoricæ copiam; mirantur philoſophi ſubtilem cauſarum effectuumque, quos autor exponit, intelligentiam; mirantur politiora ingenia venustatem atque lepores epiſtolæ, operi præfixæ, in qua, ficto nomine Monzambani Veronenſis, & Italicæ & Germanicæ gentis vitia haud infacete taxat, faſtidioſam nempe Italorum ſuperbiam, ſupinam Germanorum iſtius ætatis in ſcribendo negligentiam, barbaramque immunditiem.

Rerum deſcriptarum novitas, imperterritus Veronenſis in reprehendendo animus, tot opiniones, a communiter receptis prorſus abhorrentes, magnam autori celebritatem, magnam parabant invidiam: ambigique poteſt, utrum Monzambanus pluribus laudibus ab æquis rerum judicibus cumulatus, an opprobriis ab iniquis cenſoribus fuerit laceratus.

Flagrabat autor odio præſertim Catholicarum partium atque Aulæ Auſtriacæ, quibus quidem vel maxime detraxisſe videri poterat: quo ipſo & factum eſt, ut *liber de ſtatu imperii Germanici* in *prohibitorum cenſum* rejiceretur: imo vero publice flammis datum ferunt.

Neque longe a vero aberrare crediderim, quibus perſuaſum eſt, Pufendorfium, ob concitatam

citatam sibi isto opere invidiam, Heidelberga relicta, ex Germania in Sueciam transmigrasse: ubi & fratris (Esaiae) apud proceres gratia, & generosi regis Caroli XI in doctos favor, honestissimum tantae celebritati perfugium praebebant.

Nimirum novam hic Musis sedem rex consecraverat Lundini Scanorum: virumque illustrem Musis, Musis virum illustrem, ornamento fore recte judicabat.

Pufendorfius certe nihil prius habuit, quam novum munus noua famae accessione illustrare.

Igitur in lucem profert opus, tot per annos concinnatum atque vigilatum, "de *Jure* „*Naturae ac Gentium*" *f*). Vides in hoc libro Jurisprudentiae naturalis, ceu rudis cujusdam materiae, confusas hucusque & permistas inter se partes discretas certoque ordine suis quasque in sedibus collocatas: vides autorem, vere philosophum, ad notiones primarias ascendere, ex primariis secundarias, ex secundariis consequentes elicere, cunctaque, stabilitis fundamentis superstructa, justis ratiociniis coagmentare, selectissimis exemplis illustrare.

Quaeque non spernenda libri dos est, omnia haec conficiuntur genere sermonis distincto, perspicuo, & quale veritatem decere ait Euripides, nudo atque simplici: exsurgit nativa quadam elegantia atque pulcritudine, nullo, ut videtur, artificio excultum, nullis pigmentis coloratum.

Nunquam

f) Samuelis Pufendorfii de Jure Naturae ac Gentium libri octo.

Nunquam fere de principiis cogitavit Grotius: semper respicit ad principium Pufendorfius, totiusque systema operis accuratius inter se nexum est atque ordinatum. Quae ab *illo* vel praetermissa, vel leviter tacta sunt, hic ambabus veluti manibus comprehendit, *diligentissime* pertractat; Grotii liber ita comparatus est, ut habeant eruditi, quem consulant: Pufendorfius ab omnibus, qui vel leviter *tincti* sunt litteris, intelligi potest: Pufendorfium nonnunquam haud sine ratione Grotium refutasse certum est: interdum tamen Grotius rem introspexit penitius *g*).

Verum ubi, quicquid a viris tantae eruditionis, tanti acuminis, ad illustranda societatis civilis jura praestitum fuerit; justus rerum judex aequa lance perpenderit; nec Batavum, nec Germanum philosophum ad intima veritatis adyta penetrasse reperiet: quae quidem natura, sui occultrix, vel hic inprimis, tot quasi repagulis obstruxisse videtur, ut de principiis scientiae moralis atque omnis juris, de jurium officiorumque inter se confiniis, &c. — vel nostris adhuc temporibus maxime inter omnes Europae philosophos motae sint lites, quas & nova quaedam Philosophorum familia, *Kantiana*, & Monarchiae Gallicae dira concussio, vehementissime inflammarunt.

Illud tamen annotandum videtur: Pufendorfii juris principium, sic dictam *socialitatem* levi brachio, ad celebratam illam Kantii formulam reduci posse: "Fac, ut tuum agendi princi-"pium

g) Conf. Stollii Introd. in Historiam Erudit. V. III. Cap. II. §. XI.

"pium cujuslibet entis rationalis esse possit "principium:" neque vero illud dictum volo, in Pufendorfii libro de Jure Naturæ ac Gentium omnia jam contineri, quæ Aristotelis Borussiaci acumen ex ista formula enucleavit.

Nobis tamen de Systemate Pufendorfiano *non ex nostri*, sed ex *sui* seculi genio judicandum erit.

Scilicet amplissimus operis complexus, rigida, nec usitata hucusque philosophandi methodus, artificiosi argumentorum inter se nexus, ratiociniorum splendida soliditas, ordo lucidus, exemplorum vividissimorum copia, genus scribendi vel rudiorum captui accommodatum, tantam huic libro famam acquirebant, ut nec Galli, nec Angli, exterarum rerum contemtores alias fastidiosissimi, eundem explicare, commentari, linguaque patria donantes suum facere erubescerent.

Qui vero uberrimus ex Pufendorfii libro in seculum suum redundavit fructus, hic erat: Excitabatur torpens *Philosophiæ*, quæque ejus gravissima perinde atque maxime frugifera pars est, *practicæ* genius, ex veterno, cui immori videbatur, somno: eripiebatur disciplinarum moralium regnum, penes quos hucusque fuerat, quique illud inique sibi vindicarant, iniquius administrarant, Theologis: excutiebat servile auctoritatis jugum liberior in sentiendo scribendoque ætas: tenebantur suis judiciis errores, in hominum animis penitus inveterati: radiabant nova luce veritates, generi humano saluberrimæ.

Ex tot tantisque Academicis procellis tandem incolumis evadit in Aulam, quæ est Holmiæ, quo eum, Loccenio defuncto, Regis favor evocat, gravissimumque *Historiographi regii* munus ei offert: quo quidem munere deinde & Berolini sub Electore Friederico III ab anno 1668, usque dum mortalitatem expleret, functus est.

Nimirum videbatur aliquid istius ætatis principibus, memoriam vel sui, vel avorum, novi cujusdam Thucydidis aut Livii ore ad posteros propagari æternisque litterarum monumentis consecrari.

Quod si ingenii acumen, judicii sinceritas, eruditio haud vulgaris, exquisitum rerum morumque studium, magnus ac multifarius latine scribendi usus, vel inprimis requiruntur ad sustinendum Historici onus: ecquis eat inficias, Pufendorfium tanti muneris partes non indigne expleturum?

Res gestæ Gustavi Adolphi, Christinæ, Caroli X, Friederici Guilielmi, Electoris Brandenburgici — quot & quanta fortiter facta! quænam uberior scribendi seges? quis amplior eloquentiæ campus? Qui heroës! Illustrissimi certe, quos ferax illa heroum ætas tulerat, toga sagoque incluti.

Prœlia feliciter pugnata, captæ urbes, hostium strages, populi nunc tranquillitate pacati, nunc bello oppressi, nunc sub jugum missi, regna jam concussa, jam servata — digna sane quam materies vel Thucydidis ardenti vehementia, vel magnifica Livii eloquentia.

Patent

Patent ſcribenti ſcrinia ac tabellaria publica: *k*) licet aſpicere, licet alloqui multos eorum, qui res, ſtylo exſequendas gesſerant: viget adhuc in hominum ore atque auribus fama heroum, fama fortiter factorum *i*).

Verum enim vero nemo non hiſtoriæ artis intelligens, facile concedet, Pufendorfio, tot tantasque res exponenti, nec ſingularem in perſcrutando diligentiam, nec fidem in dicendo vero, nec in dijudicando acumen defuiſſe. Rem, de qua ſcribendum eſt, videt acute, explicat dilucide, ſententias adhibet illuſtres, quæ non tam habent venuſtatem, quam gravitatem & pondus. Videre licet ubique philoſophum, ſtylo magis claro, quam vivido, proprio magis, quam eleganti, res geſtas explicantem: vix umquam exſurgit, rerumve magnitudinem verbis adæquat: quinimo haud raro infra rerum ſcribendarum majeſtatem ſubſiſtere ſcribentem dicas.

Quæ vel ſumma hiſtoriarum ſcriptoris ars eſt humilia ſubtiliter, ampla ſublimiter, mediocria temperate dicere, in noſtro parce admodum ſparſimque admiranda tibi occurret.

Narrat, non pingit, audita ſcribit, non viſa, autor: legunt, non ſpectant, Lectores. Fluit oratio, æquabili quadam mediocritate non contemnenda; ſed nullis interrupta acribus vibrantibusque ſententiis, quæ aculeos relinquant in legentium animis; ſed nullis colorata picturis, quæ ſpectantem jam horrore trucu-

k) Scilicet ex Regeſtis publicis omnia depromſit Pufendorfius.

i) Nimirum recens facta Pufendorfio erant deſcribenda.

truculentarum rerum concutiant, jam in admirationem grandium rapiant: frigeſcit plane oratio, nullis inflammata affectibus.

Celebratisſimi omnium Regis, Guſtavi Adolphi, media in victoria mortem, luctuoſum illud Magdeburgi excidium, ſingularem ac prope unicam in omni temporum antiquitate Chriſtinæ Throni abdicationem, Caroli X caracterem vere heroicum — quæ omnia vel tardisſimo, ut videtur, ingenio, poëticum quendam furorem inſpirare posſent, — noſter ita tranquillo pacatoque animo deſcribit, ut vix ullo maximarum rerum ſenſu correptus videatur.

Plus ſane habet acuminis in judicando, quam ingenii in deſcribendo; peritiorque videtur, Philoſophiæ præceptorum, quam in adornandis orationis luminibus artifex, geſtaque non perinde concinnat ac conſcribit.

Nec tamen ſua laude defraudandus eſt. Certe enim Pufendorfius, in hiſtoriarum ſcriptorum cœtu, non unus e multis, ſed inter multos prope ſingularis habendus erit: ita eum commendant ſincerum veritatis ſtudium, recta de rebus hominumque moribus judicia, in exponendis ordo, ſtylus conciſus, perſpicuus: licet eadem ſcripturo materiam non tam præripuisſe quam præparasſe dici posſit *k*).

Non

k) Nec vero plura, quam quæ hic ei tribuimus, præſtare ipſe voluisſe videtur.

„Cæterum hoc in opere, quod præcipuum *hiſto*„rici officium eſt, fidem ſumma religione præſti„timus: conſilia authenticis ex actis depromſimus, „a nobis nullibi interpolata, nec ulterius fere tra-

Non exæquat profecto rei magnitudinem, proelii apud Luzenam descriptio, & mortis Gustavi Adolphi, in æternum memorandæ l). Verum ubi graphicum *Thucydidis* alicujus penicillum natura tibi finxerit, *aliis verbis potius quam rebus*, ac quibus noster usus est, opus erit: ita Pufendorfius *rem magis indicat*, quam *ostendit*.

Haud sine quodam admirationis affectu vel apud nostrum legimus Christinæ de Throno regio decessum: atqui ipsi Livianæ eloquentiæ plura hic recidenda, quam addenda erunt m).

Dignus sane Tacito locus est in opere de rebus gestis Caroli Gustavi, "Principis hujus ad summam regni spem admoti, Christina dominante, circumspecte vivendi ratio" n). presſior tamen abruptiorque foret Tiberiani seculi conditor.

Quod-

„dere curæ erat, quam qua nostris oculis incurre„runt. Arcana conjiciendo rimari aut interpretari „temerarium fuit habitum. Quin & lectori judi„cium ubique integrum reliquimus, quid nobis vi„deatur, haud interposito". Ipsius hæc autoris verba sunt in Præfatione ad Commentarios de rebus Suecicis.

l) Confer. Comment. de rebus Suecicis ab expeditione Gust. Adolphi Regis in Germaniam ad abdicationem usque Christinæ. Lib. IV. § 63.

m) Confer. opus citatum Lib. XXVI. § 22-34.

n) Confer. opus de rebus a Carolo Gustavo, Sueciæ Rege gestis Lib. I. Cap. 4. Lubet animo, locum hunc, speciminis gratia, hic apponere: „Carolus „Gustavus, quo propius jam summæ spei admotus „erat, eo longius a publicorum tractatione nego-

Quodsi denique a quibusdam vitio ei datur, "non exquisitum satis rerum delectum habuisse, principumque, quorum magna gesta „exprimit, dignitatem, exilium rerum admi„stione haud raro deterere; nimium fuisse in „explicandis aularum tricis, ac evolvendis le„gationum tractatuumque fallaciis; nec dili„genter, nec judiciose satis perscrutatum esse „eam scriniorum publicorum partem, qua res „bellicæ asservantur ac custodiuntur, eoque „ipso in persequendis militaribus sæpe graviter „admodum lapsum esse; ea tantum copiose „exposuisse, quæ foris, pace belloque gesserint „principes, omissis aut tantum in calce histo„riæ leviter & quasi in transitu memoratis, „quæ summa cum sapientiæ, justitiæ, ac magni„ficentiæ laude domi, & in tam late patentibus „ditio-

„tiorum se removit, arctissimoque otio in Oelandia „Insula, aut assignatis prædiis immersus, raro in "urbem accessu, & non nisi hactenus, ut Reginam „salutandi officio fungeretur. Unde Holmiam in„gressus statim in arcem se conferebat, & hac re„licta, mox iterum digrediebatur, ne longioribus „in urbe moris, ex familiari cum Proceribus con„versatione Reginæ animum suspicione perstringeret. „Eoque Proceres populumque nec ipse ambitiose „colere nec ab ipsis cultum admittere. Nam taci„tus metus coquebat, ne Christina, quam senten„tiam circa regnum deponendum ceperat, iterum „mutaret, & penitius secum expenderet, quantum „distet, regnum possidere, ac regio quantumvis „vocabulo fulgentem alieno fere imperio obnoxiam „agere. - - - Nam ne tunc quidem negotium illud „disturbare cessabant nonnulli, quorum tamen ille „disjecit machinationes per fidos sibi interpretes". &c.

„ditionis ſuæ provinciis geſta ſint & inſtitu„ta“ *o*): pleraque ex his non in Pufendorfio ſolum, ſed in Thuanis, ſed in Buchananis, ſed in Grotiis, taxanda reperies. Noſtrum abunde excuſare poſſent temporis anguſtiæ, quibus ad elaborandum tot tantæque molis opera circumſcribebatur. Ferunt, ſcriptorum quendam hiſtoriarum quindenos dies in ſingula periodo perficienda ac rotundanda triviſſe: Pufendorfius, uti in præfatione ad Commentarios de rebus Suecicis profiteri nullus dubitat, vaſtum illud volumen intra quadriennium exaravit.

Scilicet tam anguſto in ſpatio infinita vis rerum ac varietas, per archiva disſipata ac disſeminata, colligenda, intelligentia comprehendenda, de unaquaque earum judicandum, ac denique litteris docte mandandum erat.

Quæ cæterum ſcripſit noſter vel *Philologica*, vel *Politica*, vel *Theologica*, vel *Hiſtorica*, quorum aliqua non niſi poſt autoris e vita excesſum in lucem prodiere, hæc quidem nec ſua ætas, nec noſtra ea judicavit eſſe præſtantia, ut viri famam multum augerent, iisdemque cum Grotio illo Panſopho, quem, ut ferunt, æmulandum ſibi propoſuerat, in parem gloriæ ſocietatem veniret.

Non ſine laude tamen citantur *Meurſii Miſcellanea Laconica*, Ejusdem — *Ceramicus Geminus*, &

o) Confer. Crameri de Pufendorfio judicium in Sv. Car. Conr. Oelrichs libello de Hiſtoriographis Brandenburgicis. Berolini 1751.

& *Laurenbergii Graecia antiqua*, a *Pufendorfio adornata p*).

De *habitu religionis Christianae ad Rempublicam* uti & *de papali Romae Monarchia* libelli sunt veluti *Monzambanus continuatus*, pari judicio, pari candore adornati.

Celebriorum Europae recentioris imperiorum Historiam condidit *Germanico idiomate*, stylo satis inquinato, ac pene barbaro: neque enim vir illuster effugit vitium, omnibus fere seculi sui eruditis commune, linguae patriae contemtum atque negligentiam.

Nec eo secius celebre autoris nomen, rerum pertractarum novitas, exquisitaque nonnulla de politicis judicia, & huic libello famam paraverunt haud vulgarem: multifarieque ille continuatus, explicatus, editus est.

Laudari certe Pufendorfius meretur non in postremis, qui primum tentarunt, in patentissimum illum *Philosophiae Historiae*, (uti recentioribus appellare hanc scientiam placuit) excurrere.

In omnibus tandem, in quibus se exercuit viri ingenium, magis admirandum est, quod praestitit, quam invidiose carpendum, quod non plura praestiterit.

Tot tantisque meritis splendida nominis celebritas non plane, ut fere fit, suis caruit praemiis.

Nemo

p) Confer. in notis, quas elogio subjunxi, litterariis, omnium, quae a nostro scripta sunt, catalogus.

Nemo certe omnium iſtius ſeculi eruditorum tam benignam expertus eſt fortunam, tam obviam habuit principum gratiam, ac noſtro obtigit: nemo illorum ampliora ingenii atque induſtriæ præmia eſt conſecutus, quam quæ Pufendorfio principum munificentia tribuit, ſeu ſtipendii, ſeu mercedis magnitudinem, ſeu honorum ac dignitatis incrementa ſpectes.

Quam primum Berolini venit, Elector eum & *Hiſtoriographi & Conſiliarii Intimi* munere donat, mox Suecorum Regis favore in Liberorum Baronum ordinem cooptatur: bis mille thalerorum ſtipendio in aula Berolinenſi fruitur: quin & filiabus, quas ex uxore habuit, quingentorum thalerorum ſtipendium poſt patris mortem numeratum eſt.

Commentarios de rebus Caroli Guſtavi & Friederici Guilielmi, 24000 Thal. reditum Pufendorfio tuliſſe, autor eſt in ejus vita Gundlingius.

Lucis uſura frui ceſſavit Berolini 1694 anno vitæ ſexageſimo ſecundo.

Fuit vir ea oris atque vultus honeſtate, ut ex ipſo adſpectu imago quædam ingenitæ virtutis emicaret. Mores ſeveri, compoſiti, humanitatis tamen condimento temperati, ut eos, quibuscum erat, peculiari quadam jucunditate ſibi conciliaret. Frivolæ eruditorum ſui ſeculi vanitatis plane expers, odio habebat futiles, quibus illi mire ſe circumſpiciebant, titulos Baccalaureorum, Doctorum & t. c. neque unquam Doctoris titulo ſe condecorari volebat.

Nec

Nec liberior vivendi poteſtas, nec juventutis fervor, nec cum principibus viris commercium, a ſtudiorum ratione eum dimovere potuit, ſed ſemper recta, omnem vitæ curſum, ſine caſu ac prolapſione, confeciſſe videtur: quod vel ex ipſis invidioſisſimis Becmanni & Schwarzii calumniis pateſcit.

Sine ulla commendatione majorum, ſine aliqua familiæ claritate, ſine opibus ac divitiis, ſola ingenii atque virtutis ſuffragatione, in illum, quem tenuit, amplitudinis locum pervenit, Philoſophorum ac ſcriptorum, quos illa ætas tulit, quique Germani ingenii famam in exteras regiones propagarunt, unus celeberrimus, principibus carus, ſeculi ſui decus atque ornamentum.

Notitiæ
ad
Hiſtoriam litterariam ſcriptorum
SAMUELIS PUFENDORFII
pertinentes.

Cum in elogio non niſi de *præcipuis*, quibus autor maxime inclaruit, ſcriptis ſermo eſſe poſſit; ſubjungere mihi viſum eſt, omnium, quæ ejus manu prodiere, librorum diſſertationumque catalogum; ſcripſit ergo:

I.

Philoſophica.

1) Elementa juris prudentiæ naturalis methodo mathematica 1660. Lugd. Batav.
2) De Exiſtimatione, Heidelbergæ 1667.
3) De Jure Naturæ ac Gentium Libr. VIII. 1672, Lund. Scan.
4) De officio hominis ac civis Libr. II. 1673. Ibid. (eſt hic liber veluti compendium quoddam majoris operis. N:o 2.)
5) Specimen Controverſiarum, circa jus Naturale, Upſaliæ (ſeu potius), Osnabrugæ 1678.
6) Eris Scandica 1686.
7) Prodromus Juſtitiæ Palatinæ, in Caſu Vildfangiatus. Vid. Diarium Europæum.

II.

Utdrag af Kongl. Vitterhets, Historie- och Antiquitets Akademiens Dagbok. den 20 Martii 1798.

Som Kongl. Vitterhets, Historie- och Antiquitets Akademien i år, lika som de nästförflutna, saknade tillfälle, att i offentelig sammankomst afkunna sitt omdöme om de Skrifter, som det framfarna året för hennes utsäste Belöningar inkommit, samt upgifva de Prisämnen, hvilka hennes Höge Beskyddare för det ingångna fastställt, beslöt Akademien att nu i dess ställe genom kungörelse i allmänna Tidningarne upfylla samma pligt.

I Historien: där Akademien förledit år till Täflings-ämne framställde: *En Afhandling om Svenska Sillfisket, ifrån Konung Gustaf I:s anträde till Regeringen intill närvarande tid*, har en Skrift inkommit, med Valspråk:

Välsignad Du Försynens hand,
som denna tid, då vintren hotar,
befaller tusend, tusend rotar
af Sill besöka Svea strand.

Men som denna Skrift endast innefattade en Beskrifning om Svenska Sillfisket under Konung Gustaf I:s tid, kunde den icke till granskning uptagas.

I

I Främmande och Lärda Språken: upgaf Akademien till Pris-ämne: *Undersökning på Latin eller Fransyska om en Historie-Skrifvares skyldighet, att i sina omdömen om store Män, hafva ett noga afseende på det tidehvarfs lynne och omständigheter, hvari de lefvat, så att han å ena sidan icke fortplantar och befäster tankesätt, som kunna vara oriktiga och skadliga, och å den andra icke förswagar eller förstör den vördnad och beundran för stora egenskaper, för sinnesstyrka och verksamhet, för hjelte-bedrifter, hvilka äro så nödvändiga att bibehålla hos ett Folk, om det skall blifva sjelfständigt, ädelt och lyckligt*. Ett enda Försök har deröfver blifvit inlemnadt, med Valspråk: Bonis Seculi sui quisque citra obtrectationem alterius utatur. Men Akademien fann sig ej i stånd, att derföre tillägga Författaren någon belöning.

I Antiquiteterna: *Undersökning om beskaffenheten af de verldsliga Ämbeten, som omtalas i Nordiske Handlingar före Folkunga-tiden, samt de dem åtföljande skyldigheter och rättigheter*, har ingen Skrift inkommit.

Uti Inskriptions- och Sinnebilds-konsten: hvari Akademien åstundat: 1:o *Förslag till Inskription öfver Börs-Byggnaden.* 2:o *Till Skådepenningar öfver de märkeligaste i Sverige timade händelser, uti innevarande Sekel, efter Författarnes eget val*, hafva i laga tid 3 Försök blifvit insända:

N:o 1. med Valspråk: Magnus ab integro Seclorum nascitur ordo.

N:o 2. Insilit Gallus.

N:o 3. Paucis, sed argutis opus est.

Bland hvilka intet kunnat belönas. Efter den föreskrifna tiden, har ännu ett Försök inkommit, med Valspråk: Rideat in nostris Genius Jovis undique Scriptis. Men Akademien har med detta Försök så mycket mindre kunnat taga någon befattning, som det blott innehöll en Inskription öfver Banken i Stockholm, hvartill hon icke åskat Förslag.

Med Konungens Nådiga tillstånd, upgifver Akademien för nu ingångna år, följande Pris-ämnen:

I Historien, för tredje och sista gången: *Afhandling om Svenska Sillfisket, ifrån Konung Gustaf I:s. anträde till Regeringen intill närvarande tid.* Priset är en Guldmedaille af 26 Dukaters vigt.

I Främmande och Lärda Språken: *Undersökning på Latin eller Fransyska om en Historie-Skrifvares skyldighet, att i sine omdömen om store Män, hafva ett noga afseende på det tidehvarfs lynne och omständigheter, hvari de lefvat, så att han å ena sidan icke fortplantar och befäster tankesätt, som kunna vara oriktiga och skadliga; och å den andra icke försvagar eller förstör den vördnad och beundran för stora egenskaper, för sinnesstyrka och verksamhet, för hjelte-bedrifter, hvilka äro så nödvändiga att bibehålla hos ett Folk, om det skall blifva sjelfständigt, ädelt och lyckligt.* Priset en Guldmedaille om 26 Dukater.

I Antiquiteterna: *Undersökning om början, föremålet och beskaffenheten af våra Förfäders härnads-färder.* Priset en Guldmedaille af 15 Dukater.

Uti

Uti Inskriptions- och Sinnebilds-konsten:

1:o *Förslag till Inskription öfver Börs-Byggnaden.* 2:o *Till Skåde-penningar öfver de märkeligaste i Sverige timade händelser, uti innevarande Sekel, efter Författarnes egit val.* Priset är en Guldmedaille af 12 Dukater. De Författare, som om detta Pris vilja tåfla, böra få öfver det ena som andra ämnet inkomma med upgifter, i brist af hvilken fullständighet deras försök icke kunna komma under pröfning.

Tåflings-Skrifterna böra till Akademien insändas inom den 20 Jan. 1799, och vara försedde med Valspråk samt vidhäftad och förseglad namnsedel. De förledet år ingifna Försök kunna hos Akademiens Sekreterare återfås, då säkra kännetecken derå upgifvas.

TAL.
Om
Svårigheten att i Historien finna Sanningen;
hållet
Vid Inträdet i Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien den 16 Julii 1794.

Af

ERIC MICH. FANT,
Hist. Professor vid Kongl. Akademien i Upsala.

MINE HERRAR!

Aldrig har denna Kongl. Akademien mindre rådfrågat Sitt uplysta omdöme och mera Sitt ådelmodiga upsåt, att upmuntra en blygsam vålmening, ån vid valet af den Ledamot, som i dag har den åran, att hos Henne göra sitt Inträde. Några års deltagande med Ungdomen i Historiens låsning: några gifna anledningar till profven utaf deras framsteg: ett eller annat utkast till minnets underhjelpande af tidens håndelser: hvad förtjenst kunna de medföra till delagtighet uti ett Samfund, som lyst och lyser af djupsinniga Statsmån, skarpsynta Fornsökare, Smakens och Konsternas domare och Håfdateknare af första rangen?

Men

Men då jag för första gången får närvarande vörda en Inrättning, som leder Sin förnyelse och Sitt närvarande skick ifrån samma stora Stiftare, hvars Nåd updragit mig den Vetenskap, som deruti beredt mig ett rum: når jag påminner mig, att samma Snille, som förnöjdes och uplystes af Edra öfningar, stundom nedlåtit sig, att tåla och afhöra mina ofullkomliga försök; känner mitt sinne en upmuntran, som gör, att jag åfven vid detta tillfälle något vågar hoppas. Min odödeliga vördnad för min Konung och största Välgörare och min erkänsla för Eder ynnest skola framgent helga åt denna Kongl. Akademien det bemödande, som jag kan aftvinga en inskränkt förmåga och undandraga ett sysslosättande åmbete.

Det år *om svårigheten att finna den historiska Sanningen,* som jag utbeder mig, att få underkasta Edert omdöme några Anmärkningar. De åro samlade af min egen lilla erfarenhet. De hårleda sig, kan hånda, mera ifrån min inskränkta urskillning, ån ifrån naturen af sjelfva saken; men icke dess mindre torde mig tillåtas, att upgifva detta åmne sådant som jag funnit det, benägen att begagna mig af andras båttre uplysning och råttelse.

Vi lefve icke nu den tid, då man ohemult kan upgifva uppenbara osanningar om fordna tiders tillstånd: då man med samma såkerhet, som Carl 12 lefvat, kan påstå, att Mars och Magog varit ibland hans företrådare på Svenska Thronen: då man utan minsta

ska anledning till skämt vågar yrka, att Adam bott i Kålkstad och att syndafallet tilldragit sig i Småland. Den tiden är åfven förbi, då man kunde bygga Historien på snillrika hypotheser, då Rudbecks bevis af Julens framskjutande i tideråkningen och svartmyllans tilltagande på Upsala högar gaf vårt Fäderneslands bebyggande en ålder af 4000 år och Dalins deremot af vattuminskningen nedsatte det till 1500. Än mer: man vågar nu bestrida saker, som åfven i uplystare tider varit antagne såsom axiomer, flyttade ur bok i bok och af våra största Håfdateknare gillade och förfvarade, såsom Göthiska folkslagens utgång ur Norden, Skrift-konstens ålder hos oss öfver Christendomen. Regenter, dem deras samtid och efterverld beundrat och tilldelt namn af Stora, börja falla vid nårvarande tids sätt att döma. Sådant ger oss ju ett slätt begrep om den historiska sanningen. Antingen skola alla fordna Historier omskrifvas och bringas tillbaka till det lilla och ofrugtbara, som man vet visst, nemligen när menniskor blifvit födde och dött; eller ock är man i beständig fara för falska upgifter, tilltagsna gissningar, förhastade omdömen, hårdragna slutsatser, med få ord, för alla de förnufts-svek, som Författaren varit underkastad, som skrifver.

Jag talar nu icke blott om de tiders Historia, hvilkas aflägsenhet ifrån oss utesluter alla fullständiga underrättelser och som derföre utgöra ett åmne mera för nyfikenhet, än verkelig undervisning. I den är ingen annan utvåg, än att med mödosamma undersökningar

gar leta fig fram till ett utflag, fom åndå icke hinner långre, ån till den högfta grad af fannolikhet. Med de få minnesmårken, fom åro öfrige af våra åldfta Förfåders göromål: med mundteliga traditioner och Sagor, fom ånnu ibland allmånheten åro bibehållne: med Språkens hånledande och jåmförande och till det högfta med tillhjelp af några, oftaft flera Secler efteråt författade, magra Krönikor och legender kommer, man med möda få långt, att man kan gisfa till folkens urfprung, nåringsfång och feder. Men man erfar ofta det obehagliga misfödet, att fedan man tyckt fig blifva någorlunda faft och öfvertygad om en tanke, kommer en annan med fannolikare fkål och förfåtter ofs i vår förra ovisfhet.

I andra Vetenfkaper kan man antingen genom egna rön och förfök, eller en fortlöpande kedja af fammanhångande bevis, af hvilka det ena ftödjer fig på det andra, komma till den grad af visfhet, fom utefluter allt tvifvelsmål. Hår åter grundar fig all fanning på andras vittnesbörd, hvilkas underfökning fordrar famma varfamhet hos en Håfdatecknare, fom lagen ålågger en domare vid råttegångar. Hår år ej nog med vittnens redlighet, fom ofta år fvår att utreda, då man ej kånner deras perfonliga omftåndigheter. Hår åfkas åfven hos dem urfkillning att rått dömma och tillfålle att rått fe håndelfernas förhållande. En Håfdatecknare måfte derföre, få mycket möjeligt år, fåtta fig fjelf i famma ftållning, fom den Författare han följer; pröfva hvad verkan hans tidehvarf, fTånd, belågenhet,

genhet, m. m. kunnat hafva på hans omdöme och af hans berättelser afdraga alt, hvad vissa fördomar, som varit gångse på den tiden, då han skref; vissa afsigter, som antingen högsta Magten eller hans egen ställning pålagt honom; vissa hinder, som för honom varit ogörlige att undanrödja, kunnat uti dem inblanda.

Ericus Olai är visserligen i vår äldre Svenska Historia en dyrbar Auctor; men då man vet, att han var Präst och lefde i K. Carl Knutsons tid, som med Prästerna var i så mycken delo; måste man draga i tvifvelsmål många af de fel, som han skrifver på denna Konungs räkning. Johannes Magnus är emot Carl Knutson mycket billigare; men den förföljelse, han åter undergick af Kon. Gustaf I., förledde honom, att i 8:de Boken, 39:de Cap. af sitt Verk digta en historia, som billigar bemälte Konungs missnöje med hans arbete. Von Dalin var ej känd såsom Prästvån och hade äfven sina ledsamheter af Prästeståndet vid Riksdagarna. Man får derföre anse hos honom som en svaghet, att han tillskrifver Catholska Prästerskapet orsaken till alla Sveriges olyckor i medeltiden. Puffendorf var först en af Sverige och sedan af Brandenburg besoldad Historiograph. Ingen undrar, om han målar samma saker med helt andra färgor i sin Brandenburgska, än i sin Svenska Historia. Om det kan bevisas, att samme Puffendorf är Författare till Anecdotes de Svéde, att han under sitt vistande i Sverige sökte Skyttianska Profession i Upsala,

och

och att den nekades honom af Johan Gyllenstjerna, des då varande Patronus, förlora de tillmålen mycket af sitt värde, som i denna skriften göras bemälte Herre.

Den tiden är nu lyckeligen inne, då det ej anses för patriotism, att göra sitt Fädernesland gammalt: då man ej gråter i glädje, för det man uptäcker, att Plato med flera Grekiske Författare talat i sina skrifter om Sverige, icke heller hotar, att slå folk i hufvudet med våra runstenar, som tvifla om de i ålder gå öfver Syndafloden. Ännu mer: man tror sig icke förbunden att skrifva ett Lof-tal öfver en Konung, då man skrifver hans Historia, eller att glömma menniskan, då man målar Regenten. Ögat är nu rigtadt på saker, och icke på personer; på det goda och nyttiga man uträttat och icke på det buller och oro, man åstadkommit, som smickret ofta stämplat med namn utaf åra. Vi synas återkomne till de gamla Håfdateknares ovåldighet, som icke drogo i betänkande, att framställa några Roms och hela Verldens beherrskare såsom vilddjur, andra såsom sitt Slågtes välgörare. Och på det sättet kan Historien endast blifva lärorik. På det sättet blir hon en Schola för de Styrande, en belöning för den dygdiga, en varning för den våldsamma och för hela menniskoslägtet en lefvande Sedolära.

Men detta åndamålet ålägger Historieskrifvaren en ännu heligare pligt, att vara noggrann i sina undersökningar och varsam i sina omdömen: det ökar för honom ännu

mera

mera svårigheten att finna det sanna. Misstaga vi ofs ofta i våra tankar om menniskor, med hvilka vi lefva: återvinna de ofta icke sin rått förrån hos efterverlden; huru mycket låttare år det då icke att missledas i begrepet om forntiden? De, som ågt tillfålle, att personligen kånna K. Ludvig 13., försåkra att han hvarken saknade eftertanka eller mod; men han blef i ungdoms åren så kufvad af Richelieu, att han under hela sin Regering aldrig kom att synas annorlunda, ån igenom honom. Hade Mazarin lefvat långre, torde Ludvig 14. för hela sin tid hafva blifvit lika så obetydlig, som han var till 22 års ålder.

Det år sant, att den ovåldighet, hvarmed man dömmer den, som man vidare hvarken behöfver behaga eller frukta; att det ljus, som författningars och håndelsers verkan kastar på deras uphofsmåns affigter och urskillning: att den uplysning, som vinnes för ett tidehvarf genom dess jåmförande med flera, åro verkelige fördelar, som efterverldens undersökning har framför Samtidens. Men då saknar man deremot den kånnedom af personer och håndelser, som endast genom umgånge och deltagande kan vinnas och man behöfver förfåtta sig uti en tid, till tankesått och omståndigheter helt olika den, i hvilken man lefver, för att kunna se och tala med någorlunda sannolikhet.

Om personer, som sjelfve hufvudsakeligen deltagit i allmånna årender, alltid tillika voro de uplystaste och redligaste: om de utan flård upgåfvo för efterverlden sina grundsatt-

ser

ser och medel: om de frivilligt erkånde sina misstag och de utvågar, de varit nödsakade att bruka, för att likafullt vinna sina åndamål; då saknade man ej hjelpmedel, att göra en Historia pragmatisk. Hon skulle då utan möda framställa sig för granskarens öga och icke behöfva befara motsägelse af rimligheten.

De gamle Håfdatecknare af denna egenskap, en Thucydides, Xenophon, Polybius, Ammianus, Dio Cassius, Cæsar, Cicero och Sallustius hafva dock måstadels uti sina anteckningar om deras tid, uppehållit sig vid håndelsernas blotta anförande, utan att gå in i deras orsaker och drif-fjädrar. Samma saknad möter i den Krönta Författarens Memoirer, som med sina storverk förvånat vår tid och med sin penna kunnat uplysa sednaste åldrar. Sullys Samlingar åro dyrbara; men ingen tycks i uprigtighet hafva öfverträffat Cardinalen Retz. Skada, att hans period år inskrånkt inom la Fronde och att hans bedrifter bestå i utsvåfningar och skålmstycken. Af Brahar, Oxenstjernar, Rosenhanar och flera hafva vi uplysande; men alt för korta och enskilda årender måst rörande Dagböcker. Det har varit Bondar och Gyllenborgar förbehållit, att uti allmånna saker efterlåmna utarbetade berättelser, der man vål bör afdraga något för partisjukan; men åndå får en god behållning för sanningen.

Hvad kan icke framtiden hoppas, når den får öppna den skatt, som i Upsala Låro-Såtes förvar år ett rörande vedermåle af K. Gustaf III. Nåd för Akademien, ömhet för

Sannin-

Sanningen, kärlek för Vetenskapen och omtanka för Efterverlden? Af krönta Snillen hvilket vågar jämföras med Hans skarpsinnighet och fått att utreda och föreställa de måst granlaga ämnen?

Men för att komma närmare mitt föremål, får jag anmärka, att den historiska Sanningen delar sig i tre slag, alla belastade med sina svårigheter för granskaren. Det första är sjelfva händelsernas Sanning. Den tyckes genom sjelfva sin natur vara underkastad minsta tvifvelsmål, om icke affigter ofta förledde vittnen, att berätta samma sak olika. Huru ofta har man icke å ömse sidor sjungit Te Deum öfver samma Fältslag? Man tage en Dansk och en Svensk, en Catholsk och en Protestantisk Författare, i synnerhet ifrån forntiden, i handen och jämföre deras föreställning af samma tillfällighet och man skall snart blifva öfvertygad, huru händelser kunna vanställas. Jag vill ej nämna, att sjelfva Jour de Barthelemi och Stockholmska blodbadet haft sina förfägtare. Att K. Birger ihjälhungrade sina Bröder, har varit en afgjord sak hos oss, allt ifrån Wisby Krönika och Ericus Olai. Icke dess mindre anförer vår odödelige Lagerbring deremot välgrundade påminnelser. Hans målning på Magnus Ladulås och Magnus Smek synes vederlägga det begrep, man hitintills gjort sig om dessa bägge Monarcher. Det är åtminstone visst, att den sednare erhöll sitt tillnamn för ett helt annat fel, än att han skänkte bort Skåne, Halland och Blekingen.

Ingen

Ingen ting har blifvit ansedt mera afgjordt, än att K. Gustaf I. var född 1490 och således, då han dog, 70 år gammal. Efter Petrus Niger, som höll Lik-predikan vid hans graf, har det årtalet flyttat emellan alla hans Håfdateknare. Men hans Grafvård, som blef uprest af hans egen Son, K. Johan 3. i Upsala Domkyrka, innehåller, att han var 75 år och hans andre Son K. Carl 9. säger i sin Rim-krönika, att han var 72. Såsom bevis på Upsala Akademies flor i Högstbemälte Konungs tid: ett påstående, hvilket hans egna bref vederlägga, anföres af många Håfdateknare, att tvenne Professorer Jacob Ziegler och Olaus Magni år 1540 varit i Upsala. Man invänder förgäfves, att den lärde Schelhorn, som med mycken noggranhet skrifvit Zieglers lefverne, aldrig kunnat uptäcka minsta spår, att han varit i Sverige. Man tycker det åfven vara orimligt, att en Reformator, som K. Gustaf I., skulle kalla en Båjrare och Catholik till Lårare för Ungdomen. Men hela Sagan lårer förfalla, når man går opp till hennes första ursprung. En Professor i Weissenburg i Schlesien Johan Henric Alstedius, död 1638, anföres af alla såsom första Sagesmannen i dess Chronologia. Han hade tvifvelsutan sett, att Ziegler utgifvit en Scondia och Olaus Magni eller Magnus en Historia Gentium Septentrionalium omkring 1540. Sådane Böcker kunde efter hans tanka icke skrifvas af andra ån Professorer i Upsala.

Man har likvål i vår tid gått för långt, att bestrida gamla Författares deras trovärdighet

het derföre, att visa deras berättelser strida emot sanning och rimlighet. Somliga få tillskrifvas deras okunnighet i naturen, såsom då de förtälja, huru det regnat blod och stenar, huru flere Solar varit synlige på en gång. m. m... Derföre kunna de väl förtjena förtroende i sitt ämne. Andre härröra ifrån tidens och allmänhetens fördomar. En Livius, Sallustius med flera kände nog värdet af underverk och prodigier; men de skrefvo för allmänheten, och de hörde till dess Religion, som all Stats-klokhet förböd till att stöta. Väl använde af Teknatydare och offrens föreståndare, uträttade de ofta hos menigheten betydeliga saker. I vår tid skulle Danebrog och S. Erics Baner skådas utan häpnad. I forntiden gjorde de underverk. Ett annat inkast har man gjort emot de gamla Håfdateknare, att de lägga Generaler och Statsmän vidlyftiga tal i munnen, vid sådana tillfällen, då tal icke möjeligen kunnat hållas. Detta är dock endast ett fel i föreställnings-sättet. Författaren anför sina tankar om en händelses orsaker och drif-fjädrar icke i sitt egit; utan i sin hjeltes namn. Man ser deraf, huru han fattat, icke huru den sednare föreställt saken.

Om man allenast ombyter den första person i talet till den tredje, så blir skillnaden omärkelig emellan de gamla och våra nymodiga Håfdateknare.

Det andra slaget af historisk Sanning angår Händelsernas rätta och sannskyldiga orsaker. Detta är ännu svårare att utreda. Hår

har

har man å éna sidan Manifester och publika Handlingar, som altid tala om nödtvång, billighet och råttvisa, och å den andra Anecdoter och smådeskrifter, som se all ting svart och icke känna annat, än intriguer och svagheter. Stundom vederlägga bägge delarne sig sjelfva. Jag behöfver endast åberopa mig Danska Krigs-förklaringen emot Sverige 1657 och den Ryska 1700. Den Engelska och Franska emot Holland 1672 är lika löjelig. Af det sednare slaget har man en vacker Samling i den bekanta Boken Les grands événemens par les petites causes. Ty vårr! torde flere af dem nalkas Sanningen, men få tåla de ofta mycken afprutning.

Att den allvise Försyn, som styrer verlden, icke rubbar de bevekelse-grunder, som verka på menniskor; utan betjenar sig af dem till befordran af sina ändamål, är lika säkert, som att menniskor, upsatte att styra sina likar, derföre icke uphöra att vara menniskor, det är, bevekas af samma skäl, som andra och att deras menskliget är satt på hårdare prof, genom sjelfva tillfället till passionernas utöfvande. Således bemödar man sig fåfängt, att uti deras göromål, som innehafva högsta Magten, altid igenfinna sanna moraliska och politiska skäl. Svagheter, öfverilningar och nycker hafva tvifvelsutan stundom haft del uti steg, hvilkas påfölgder kostat många menniskors lif ock lycka, äfven som de ofta varit orsaken till fördelagtiga revolutioner. England hade kan hända ännu varit undergifvit Påfviska Stolen, om

icke

icke Henric 8. fattat kärlek till Anna Boulein. Den, som påminner sig, att Christna Religion blef införd i Pohlen genom Böhmiska Prinsessan Grabowka, i Ungern genom den Pohlska Adleide, i Litthauen genom en annan Pohlsk Prinsessa, i Ryssland genom Grekiska Prinsessan Olga och i Våstergöthland genom Norrska Prinsessan Ingeborg, lärer icke sätta den saken i tvifvelsmål.

Men desse bi-orsaker, hvaraf den eviga Visheten finner för godt att betjena sig uti verldens styrelse och som Philosopherne kalla Caussæ Secundæ, äro ofta omöjelige att uppleta. Hvem kan säga med fullkomlig visshet, om penninge-behof eller öfvertygelse var första drif-fjädern till K. Gustaf I:s reformation: om ogrundade misstankar eller verkeliga skäl vållade K. Eric 14:s hårdhet emot Sturarna: om ärelystnad eller nödtvång förmådde K. Gustaf Adolf att deltaga i Tyska kriget: om Christina lämnade Spiran frivilligt, eller för det hon icke längre kunde bibehålla sig o. s. v. Till att afgöra dessa frågor, fordras en närmare kännedom af Regentens caractere, än som tränger fram till efterverlden. Man får icke deri följa en allmän opinion. Den som läst K. Gustaf Adolfs bref om Bror Rålambs affättande för Sonens förseelse, frikallar honom icke från en hästighet, som ledde till orättvisa. Icke en gång Samtidens omdöme gäller här fullkomligen. Föga har vårt Fäderneslandi haft större skäl att klaga öfver någon olycka, än öfver påföljderna af K. Carl 12:s krig. Icke desto mindre var han af sitt folk beundrad, tillbeden

och

och älskad, ända till förtjusning. Det var då modet, att så anse Konungar. Carl 12 hade äfven ett personligt upförande, som skulle vinna hjertan genom den stränghet, han ålade sig sjelf. Man vördade honom såsom ett mönster af en god Christen; men den, som läser hans bref till Rehnsköld i Pohlen, kan icke undgå, att fätta hans menskklighet i fråga.

Ingen ting är vanligare, än att dömma om orsaken och affigten af ett steg efter utgången, hvilken dock ingen kan förese och om hvilken ingen mensklig klokhet kan försäkra sig. Hvem har någonsin kunnat säga vid ett krigs början, huru det skall slutas? K. Carl Gustaf kunde väl aldrig drömma om, när han föll in uti Pohlen, att Churförsten af Brandenburg skulle draga första nyttan deraf och att Skåne, Halland och Blekingen skulle blifva frukten af våra segrar. Sedan en stor kropp satt sig i rörelse, kan den icke stanna, når den vill. Oförmodade omständigheter inträffa. Tiden och tillfället tillåta icke någon vidlyftig öfverläggning. Beslut skall likväl tagas, och då blir en Styresman gärna lämnad åt sig sjelf. Det går, som en icke mindre stor Statsman, än Författare sagt: Medan stormen påstår, vill ingen hålla i styret. Sedan stormen är förbi, tror hvar och en sig hafva kunnat styra bättre.

Påminnom oss till exempel Finska kriget 1741. Den, som läser Manifestet, finner förolämpningar, som vid ett gynnande tillfälle borde beifras. Den, som igenomgår Secre-

ta Utskottets Protocoller, uptäcker föga annat, än förhastande och misstag. Hufvud-documentet, som förorsakade kriget, lärer knapt nu mera vara i behåll och således aldrig komma til efterverldens kunskap.

Det behöfves Seclers erfarenhet, att öfvertyga oss om hvad visse Herrar redan sade förut, då man öfverlade om Westphaliska Frids-villkoren i Svenska Rådet, att de Besittningar, Sverige vann på Tysk botten, icke på längd skulle kunna bibehållas; utan endast inleda oss uti onödiga krig och omkostnader. Axel Oxenstjerna fann deremot Preussiska hamnarna, som vi innehade ifrån 1629 till 1635, af den vigt, att han för deras bibehållande ville lämna hela Tyska kriget ur hägen och kunde aldrig dölja sin harm öfver sednare Stumsdorfska stilleståndet, der de förlorades.

Tidehvarfvens olika vanor hafva ock allt för mycket inflytande på händelser. *Allt* till dess Ludvig 14. anföll Nederländerna 1667, hade man ej förstått den konsten, att underhålla Arméer på främmande botten, genom anlagda Magaziner på gränsen. Man uppehöll sig förut på en ort endast så länge man der hade tillgång på födan. Fordna tiders krig kunna derföre, i jämförelse med våra, endast anses såsom ströfverier. Intill Fridsbrottet med Holland 1672 såg man sällan större Härar på benen, än 30,000 man. *Med* sådana gjorde Gustaf Adolf och Carl *Gustaf* sina storverk. Ludvig syntes då med 112,000.

ut ett af sina påföljande krig hade han till 450,000 på särskilda ställen sammanräknade. Andre Magter måste naturligtvis låta sig i författning derefter. Här har man orsaken, hvarföre sednare tiders krig blifvit så folk- och penninge-ödande, hvarföre nästan alla Rikens Finanser äro förstörde, och hvarföre de hotas af så täta Revolutioner.

Sjelfva allmänna begrepet om dygd och last, åtminstone om den heder och skymf, som åtföljer dem, har icke i alla tider varit lika. Christian 4., en af Danmarks beromligaste Konungar, hade icke allenast 17 naturliga barn, dem han erkände; utan sedan han druckit sig rus med främmande Magters Sändebud, gick han ut att skämta med Fruar och Jungfruer i byn. Ett sådant sjelfsvåld skulle åtminstone nu gömmas för allmänhetens ögon. Generalerne i Tyska kriget, sedan de tumlat om på fältet, räknade för ett lika värdigt täflings-ämne, att dricka hvarandra under bordet.

Till vår blygd och häpnad nödgas vi ju tillstå, att de dygder, som göra heder, prydnad och lycksalighet i en enskild lefnad, icke äro tillräcklige att befästa Throner. Carl I. och Richard Cromwell i England, Ludvig 16. i Frankrike tjena deruppå till ojäfagtiga bevis. Hvad svårighet för en Häfdatecknare, då han i sådana fall skall dömma imellan den moraliska och politiska förtjensten.

I vårt philosophiska tidehvarf, som vill utmärka sig med mildhet och menniſko-kärlek, har ett synnerligt nit uptändt sig emot de Regenter, hvilke haft den olyckan, att vinna sina namn genom Svärdet. Att en Författare vid sitt ſkrifbord önſkar lugn och kan behålla det, är lika naturligt, som att en Monarch, omgifven af tilltagsna Grannar, icke långre, än de behaga, kan behålla friden. Det är visserligen värdt upmärksamhet och bekymmersamt för ett ömt hjerta, att se Europa under trenne Secler knapt uti femtio år tillsammanstagna hafva njutit ett fullkomligt fridslugn. Flandern och Lombardiet samt Fälten vid Rhenströmmen hafva liksom varit dömde att fugtas med millioner menniſkors blod. Man har väl svårt före, att anse det såsom ett behof för jorden, att på detta sättet afbörda sig sina öfverflödiga Invånare, så länge stora trakter af henne ligga öde. Men att inse Försynens hushållning i Historien är, att förlora sig i ett djup af mörker. Den stridighet vi uti henne upträcka imellan det vi tycka vara godt och det som händer, låter ändå få ſkrifvas på vårt inſkränkta begreps räkning, som icke kan omfatta sakernas sammanhang. Jag påminner mig Åkermannen, som utverkade sig tillstånd af Jupiter att utslaka väderleken. Han ſkaffade värma och nederbörd efter behof. Säden växte förträffeligen; men kärnan multnade i axen; ty han förglömde blåsvädren.

Vi upträcke i den physiſka verlden en ordning uti de saker, som tyckas vara ordningen

en minst underkastade, t. ex. uti förhållan-
et imellan antalet af könen. Samma äger
felbart rum i den moraliska. En okunnig
örundrar sig, att i ett urverk se det ena hju-
et gå i stridig direction emot det andra.
Konstnåren, som kånner deras verkan, fin-
ner, att sammansättningen icke annars kun-
le bestå.

Det tredje slaget af historisk Sanning, som således år svår att uptåcka, år den som ingår håndelsernas följder och verkan, och det omdöme, man i anledning deraf fäller om deras uphofsmåns skarpsinnighet. Det år ganska vanskeligt, att utslaka, hvad del oförmodade tillfålligheter, som vi kalla lycka, haft uti ett företagandes goda eller skadliga förlopp, och hvad som bör tillskrifvas menniskors skicklighet, att sig af dem betjena.

Ändamålet af dessa få och ofullkomliga anmårkningar år icke, att förringa Historiens vårde, icke heller att underhålla deras villrådighet, som såtta all ting, till och med deras egen varelse, i tvifvelsmål. Jag har endast velat visa, och deruti hoppas jag, att icke få många motsågare:

1) Att Historien år en svår och mödosam Vetenskap för den, som år grannlaga, att icke bedraga andra. Hon fordrar arbete och tålamod, att rådföra så många stridande uppgifter; omdöme, att ibland dem urskilja det sanna och det minnesvårda; Snille att, der

tvif-

twifvelsmål yppas, med sannolikhet leta sig fram.

2) Att Historien bör läsas och skrifvas med varsamhet och noga betänkande, och

3) Att uti ingen Vetenskap en dictatorisk myndighet passar sig så illa, som i Historien.

Vice

Vice Sekreterarens Svar.

MIN HERRE!

Kongl. Akademien njuter i dag det nöjet, att emottaga en Ledamot, fom med kunfkaper uti Håfderna och Hiftorien få lyckligen förenat infigter och fmak i de öfriga Yrken, fom tillhöra Hennes omforg.

Lårare vid Nordens ypperfta Hög-Skola, dit Edre Förtjenfter och Konungens Nåd kallat Eder, har Ni undervift Rikets Ungdom på ett fått, fom råttvifat Konungens Förtroende, hedrat Er fjelf och förvårfvat Eder Allmånhetens aktning famt ett upvåxande Slågtes erkånfla.

Denna Akademie, hvaruti Ni i dag intager ett rum, kunde icke förfumma ett tillfålle att förvårfva Sig en få vårdig Ledamot, fom Hon igenkånt uti Eder, en Man af Upplysning, Kunfkaper och Smak.

Akademien år förfåkrad, att af Eder njuta det biträde, fom Eder aflågfenhet ifrån Hufvudftaden och Edra trågna göromål medgifva.

Om Edert deltagande i Akademiens Yrken, vittnar denna Afhandling, fom Hon nu afhört; och det år för Henne en förluft, då

Hon

Hon nödgas sakna Eder vid Sina Sammanträden.

Det är om dessa Akademiens tänkesätt, Hennes aktning för Eder och önskan för Eder vålgång, som jag å Hennes vägnar har den äran försäkra.

TAL

Om de fordna Finnars Sällſkaps-Nöjen och Tidsfördrif;

hållet

Vid Inträdet i Kongl. Vitterhets, Hiſtorie och Antiquitets Akademien den 15 Julii 1795.

Af

JACOB TENGSTRÖM.

Theologiæ Profesſor vid Akademien i Åbo.

MINE HERRAR!

Att få intaga ett rum bland detta Samfunds vittra och upplyſta Medlemmar, är en lycka, den jag alldrig kunde hoppas, en åra, den jag alldrig borde vånta mig; — den jag derföre nu med få mycket lifligare tackſamhet i dag emottar, och offenteligen inför Eder, M. H., får årkånna.

Om den kärlek jag hyſt för Akademiens Yrken någon gång ledt mig att granſka Foſterlandets Hiſtoria, och att, vid ljuset af den dag, ſom Akademien ſprider öfver Svenſka Håfderna, kaſta någon blick tillbaka på forntidens händelſer; få hafva likvål de trägna Embets-vårf, och de ſärſkillda, till en del för mig nya, Lärdomsdelar, åt hvilka jag i ſenare

nare åren varit af plikt förbunden att upoffra min tid och min uppmärksamhet, så skiljt mig vid fordom älskade Yrken, att jag sällan, och det endast på afstånd, kunnat eller hunnit följa dem.

Men ju mindre berättigad jag varit till Akademiens ihågkomst, desto ifrigare borde mitt bemödande blifva att förtjena den. *Den* godhet, hvarmed Akademien redan för längre tider tillbaka ansett mina ofullkomliga Ungdoms-försök, ökar denna förbindelse, ljuf, men svår för mig, att, som sig borde, någonsin uppfylla.

Af den oförtjenta ynnest, hvarmed Akademien mig redan ansett, utber jag mig imellertid fortfarande vedermälen, äfven vid detta tillfälle, då jag vid mitt inträde i Edert vittra Samhälle, Mine Herrar, ämnat Eder upplysta granskning underställa ett ämne, närmast rörande min Fosterbyggd, och dess Invånares, *de forna Finnars Sällskaps-Nöjen och Tidsfördrif.*

Vid antecknandet af dessa uppgifter har äfven jag nogsamt fått röna både sanningen och rättvisan af de klagomål, som alle våre Fornforskare fört öfver ovisshet och brist på upplysning i den äldre Finska Historien. Nationen, som ej kännt skrif-konsten, har ej heller i de äldre tiderna haft någon egen Häfdatecknare; och de få anteckningar om Landets och dess Inbyggares forna seder, Handelser och lefnadssätt, som hos främmande Författare förekomma, äro dels så ofullständige, dels så opålitelige, och emot hvarandra stridande,

ande, att man ej, utan mycken villrådighet och yttersta svårighet, kan genomvandra dessa mörka åldrar af vår Finska Historia.

Det är af Språkets urgamla, men än bibehållna, lynne, och de deruti antingen förekommande eller bristande ord och talesätt, som jag förnämligast bjudit till, att samla de fästa till mitt ämne hörande Anmärkningar. Då jag härtill lägger några än förvarade öfverlefvor af de äldre National-sångerna, eller de så kallade *Finska Runorna*; och de få spår af Förfädernas bruk, seder och lefnadssätt, som än med möda, kunna igenkännas och urskiljas hos den längst upp i Landet boende, och således från sällskap med främmande mäst afskiljda delen af vår Finska Allmoge, så har jag tillika uppgifvit alla de källor, ur hvilka jag vid mitt ämnes utredande trott mig kunna hemta någon upplysning.

Man föreställer sig lätteligen, att Samhälls-lefnaden ej kunde göra mycket stora eller snabba framsteg hos ett folk, som, lämnade till sin naturliga frihet, under ett strångt Climat, i ett villdt, vidsträckt och föga uppodladt land, saknade all borgerlig Regering, alla Lagar; allt umgänge och förbindelse med Främmande; och all kännedom af ett mera hyffadt och beqvämligare lefnadssätt; tills en del af Landet vid medlet af det 12 århundrade först af Svenskarne inkräktades. Intill den tiden hade dess Inbyggare lefvat sjelfständige, inom sig, vidt kringspridde i särskillda Horder, Flockar, eller Slägter; utan att veta af andra Samfunds-band, eller annat öfver-

välde,

vålde, än den aktning och myndighet en Husfader tillkom i affeende på sin Hustru, sina barn och sina trälar eller tjenstefolk *a*).

Åkerbruket, som redan ifrån de äldsta tiderna blifvit hos dem med framgång idkadt, icke allenast i Svedjeland, utan ock i ständiga och ordenteligen inhägnade både bol- och ut-åkrar, bevisar imellertid, att de, åtminstone ej efter ankomsten till de af dem i Finland intagna bonings-ställen, få räknas bland de villda och alldeles ohyssade Folkslagens antal; ehuru tillika ej bör nekas, att ju jagt, fiske och boskaps-skötsel, dessa villdarnes vanligaste närings-sätt, derjämte varit både kände och länge öfvade hos Finlands äldsta Invånare, som i Landets djupa Skogar och Utmarker hade ymnig tillgång på Villebråd för sin jagt, bete för sina Hjordar, och dessutom tillfälle till det förmonligaste Fiske såväl vid salltsjö Kusterne, som i de mångfalldiga, sjöar och vattudrag, som öfverallt genomskära denna Landsort och dymedelst gifva densamma än i dag utseende af en vidlyftig Skårgård.

Åkerbruket hade imellertid redan fäst dem vid vissa bonings-platser, och förde dem åfven dymedelst småningom till en slags Samfunds-lefnad, som, ehuruväl blottad på den smak, den artig-

a) Jfr. Prof. och Ridd. H. G. Porthans i K:gl. Vitterhets, Hist. och Antiquitets Akademien hållne Inträdes-Tal, tryckt i Akademiens Handlingar Del. IV. Sid. 1 och följande, som om Finska Folkets äldsta tillstånd lämnar de säkraste, åtminstone de sannolikaste, underrättelser.

artighet och de beqvåmligheter, som utmärka mera hyffade Folkslags Seder och Tidsfördrif, likvät icke saknade alla Sällskaps-nöjen, öfverensstämmande med Nationens alfvarsamma lynne, och dess mer trumpna, än muntra och eldiga, både tänke- och umgånges-sätt.

Sedan å de till uppodling tjenligaste trakter flere Jordbrukare sig efter hand nedsatt, uppkommo därigenom åtskilliga större och mindre *Bylag* (*Kyläkunnat*) *b*), hvilka åter med tiden

b) Anmärkningsvärdt synes, att ändelsen *kunda*, som i några sammansatta Finska ord betecknar en trakt eller samfällighet, i denna bemärkelse förekommer ej blott i Finska, och det dermed närslägtade Estniska, Språket (till ex. *Kilegunda* och *Kylegunda*, Ablat. *Kylegundis*, i Gruberi *Origines Livoniæ sacræ & civilis*. Franc. & Lipf. Fol. 1740, sid. 164 och 267). utan ock igenfinnes i några oss bekanta Indiska namn på orter och Landskaper, till ex. *Bundelkund* och *Golkonda*, bägge för sina Diamant-grufvor bekanta Länder, (hvaraf det senare eller åtminstone en del deraf, också kallas *Raolkonda*, *Gurramkonda*, *Innakonda*, *Nilkonda*, *Päkonda*, *Palikonda*, *Pallekonda*, *Pellikonda*, *Pennakonda*, *Penukonda*, *Volkonda*, m. fl. hvilka nästnämde orter alla finnas upptagna å *Rennels* berömda Charta öfver Ostindien, bilaggd till andre Tomen af *Jos. Tieffenthalers* Beschreibung von Hindustan, Berlin 1785 och 1788, 4:o. När omkring medlet af sist förflutne århundrade, under de oroligheter, som följde på *Schach Nadirs* bekanta infall i Indostan, en Nation, benämnd *Rohillas*, (som det synes: af *Afghaniska* Stammen) bröt sig in, och fäste sig nästan i hjertat af Stora Mogols forna Rike; så feck deras inkräktade Land namn efter dem af *Rohilkund*; hvilket namn dock nu, då deras Stat, medelst Britternes biträde, blifvit förstörd och de bortjagade, åter försvunnit. De, liksom de öfriga *Afghaniska* Stammarne, nedstormade

tiden till vissa större samhälligheter (*Pitäjät* eller *Socknar* och *Kihlakunnat*, eller *Härader*), sammansmällte, hvilkas Inbyggare, ehuru ej genom Lagar, eller andra borgerliga förbindelser, sins emellan förenade, dock synas hafva kännt och i akt tagit ett visst eget och närmare förhållande till hvarandra, både i allmänna och enskillda angelägenheter, hvarigenom tillfällen således yppades till nya bekantskaper, och förtroligare umgången slika Grannar och Byalag imellan; — att ej förtiga de förbindelser, som af Giftermål och nya skyldskaper nödvändigt måste leda sin upprinnelse, (*Sukukunnat*) och för hvilka blodsband våra gamla Finnar synas hyst mycken aktning och tillgifvenhet.

Men

ifrån den höga Bergstrakt, som skiljer Indien ifrån Norra Asien, ej mycket långt ifrån Finska Folkstammens äldsta kända hemvist, i Caspiska Hafvets grannskap. — Det i Svenska Norden nogsamt kända gamla namnet *Hundari*, (Härad). hvaraf *Tiunda*, *Attunda*, *Fjerdhundra*, m. fl. upkommit, synes ock lämpeligare kunna ledas ifrån Finnarnes, med flera äldre Asiatiska Folkslags gemensamma *kunda* än af *Hundrade*, såsom i allmänhet plägar ske? Räkneorden: *Fjerde*, *Ottonde*, *Tionde*, m. fl. torde utmärkt Häradernas rang eller ordning? Då deremot vårt Finska ord *Satakunda*, (som nu innefattar en del af Björneborgs och Tavastehus Län) sammansatt af *Sata* (hundrade) och oftanämnde *kunde*, synes fordom hafva betecknat antalet af de till denna trakt då hörande Gårdar eller Byar; hvilket ej om de Uppländska *Hundari* lärer få tagas för afgjordt, ehuru *Ihre* dermed jämför Britternes *Cantref* af *Cant*, hundrade), Italienarnes *Contrada*, och Fransosernes *Contrée*? Jfr. Herr Prof. Porthans Upl. af *Chron. Juust.* sid. 119 och 143.

Men huruvida gemenſamma Religions-öfningar, ſom hos ſå många andra Folkſlag befordrat Samfunds-lefnaden, åfven må hos våra Finſka Förfäder bidragit till ſamma ändamål, är ſvårare att med viſshet beſtåmma? Att de haft någon ſlags, ehuru med många oriktiga begrepp och vidſkeppelſer belaſtad Religions-kunſkap, ſamt någon kånſla af ſin ſkyldighet att dyrka och åra de flere ſlags Guda-makter, ſom okunnigheten och vantron hos dem tillſkapat, år vål utom allt tvifvelsmål. Men då de ej hade hvarken Tempel, eller andra offenteliga ſamlings-rum till förråttande af någon allmån högtidelig Gudstjenſt, deſsutom inga Pråſter, och inga viſsa beſtåmda heliga bruk eller Ceremonier, att vid någon offentelig Gudsdyrkan iakttaga, så torde Menighetens ſammankomſter i detta afſeende hafva varit nog ſållſynte, och föga båtande till Sedernas och Tankeſåttens deraf förmodade hyfsning?

Några dagar af året ſynas vål hafva varit dem heligare ån de öfriga, och blifvit af dem firade med någon ſlags högtidlighet och egna ſårſkillda luſtbarheter, ſåſom dagen, då Vårſådet förråttades, då man i de anſtållda dryckes-lagen drack till *Uckos*, en gammal Finſk Afguds åminnelse; — Dagen då Skörden ſlöts, ſom åfven firades med mer ån vanlig vålſågnad, och då ett Lamm, ſom ifrån Våren lämnats oklippt (*Villavuona*) med viſsa vidſkeppeliga uptåg ſlaktades och förtårdes; — En högtid om Höſten, (*Vuoden alkajaiſet*, på andra ſtållen *Keckri* eller *Köyri* kallad) till glådje-

glädje-betygelse öfver erhållen god årsvåxt, sedan all Gröda lyckeligen var inbårgad, och Slakten förråttad. Att ej hår omröra deras Julhögtid, *Joulu*, deras *Pååsiäinen*, Påska, och *Hellundai*, eller Pingsthögtiden, utom andra dylika Helger, som först med Christendomen blifvit i Landet kände och vedertagne, och således icke höra till de föregående Hedniska Tidehvarfven. Men att dessa deras förstnåmnde åldre Feller skulle blifvit i stora och allmånna Folksamlingar firade, såsom några gemensamma Religions- eller National-högtider, lårer ej så lått kunna afgöras? *Offer*, så vanliga vid de flåsta Folkslagens afguda-tjenst, voro förmodeligen hos Finlands forna Inbyggare icke öflige, då ej en gång något Inhemskt ord finnes i deras Språk, att beteckna ett sådant vårf; hvarföre ock de heliga tråd, lundar, höjder, kållor och berg, *som* ej allenast i några åldre Handlingar, utan ock bland menige man, i synnerhet i öfra Landet, ån omtalas såsom Hedendomens offer-stållen, snarare torde varit utmårkte för någon slags annan hednisk vidskeppelse, som i Forntiden blifvit å slika orter, sannolikt mera enskilldt, ån offendteligen föröfvade, ån att anses som samlings-plåttser för en offrande Menighet?

Obekymrade om all borgerlig Regering, och tillika skiljde ifrån alla slags Stats-förbindelser med andra Folkslag, kunde de låtteligen umbåra *allmånna Rådplågningar* om det gemensamma båsta; åfvensom alla *Råttegångar*, då dels deras få behof och okonstlade lefnads-sått, dels den Hus-faderliga myndigheten,

gjorde

gjorde både Lagar och Domare hos dem onödiga; hvarföre ock Språket saknar egna ord att uttrycka alla dessa begrepp. Men så anställdes dock tidtals hos dem, på dertill bestämda ställen, under bar himmel, vissa allmänna Sammankomster eller *Ting*, (*Käräjät*) dår man förnåmligast lårer öfverlagt om de utvågar, som med gemensamma krafter borde vidtagas, att antingen försvara sig emot oroliga Grannars våldsverkan, eller ock att hemsöka dem med dylika illbragder? Ty att Finska Nationen ånda ifrån de åldsta tiderna varit på Krig och Hårnader både till Sjöss och Lands mycket begifven, samt med sina plundringar och Sjötåg, oftast i sållskap med sina Grannar, de ströfvande Esterne, oroat både Svenska och andra nästgrånsande orter, samt ofredat den Sjöhandel, hvilken Hansestäderne redan fordom i Hamnarne vid Finska Viken idkade, år af Historien allmånnt bekannt, och besannas både af Språkets rikedom i alla till deras Krigs-bragder hörande stycken, åfvensom af gamla ån förvarade Folk-sånger.

Den ringa Handel, som fordom i Landet idkades, kunde ej heller ofta föranleda till några allmånna Sammankomster. Städer funnos ej förr ån långt efter Christendomens införande, och Handa-slögder, utöfver dem lifvets angelägnaste behof påkalla, må man ej en gång omnåmna. Sannolikt synes dock, att de på Ryssland handlande utlåndska Köpmån stundom, vid förbi-farten, lagt till vid vissa af Finlands flera Hamnar, och der, dels genom byte, dels genom köp, annamat de få

export-varor, fom Landet kunde hafva *att* aflåta, beftående hufvudfakligaft i djurs hudar och Pelsverk, fom deras jagt fkaffade dem; genom hvilken köpenfkap de i fenare tider på flere ftällen i Finland fundna Öfterländfka och merendels Arabifka Mynt, af det 9:de och 10:de århundradet, fannolikt kommit i våra forna Finnars ågo.

Man fkulle dock mycket mifstaga *fig*, om man, i anledning af hvad nu anfördt är, ville tro Finlands äldfta Invånare hafva varit känflolöfa för alla Sällfkaps-nöjen, alla förtroliga Sammankomfter och gladare Tidsfördrif. Innom hvarje Hushåll och Byalag förefölle årligen flerehanda enfkilldta Gäftabud (*Pidot*), fom med all inbördes förnöjelfe af Grannar, Slägt och Vänner firades, och fom nogfamt bevifa, att de fins emellan varit både förtrolige och fällfkaps-like. Sådane Högtider voro deras *Häät* eller Bröllop; *Kihlajaifet*, Förlåfningar; *Varpaifet*, Barnsöl; *Pejaifet*, Begrafningar; *Orpanot*, *Heimolaifet* eller *Ätivo*, Slägtmåltider; *Talkot*, Slotteröl; *Tappajaifet*, Slagthögtider; *Karhunmaahanpaniaifet*, eller de högtideliga frögde-fefterna vid lyckeligen flutad Björn-jagt o. f. v.

Förnämfta nöjet och välfägnaden vid alla desfa Sammankomfter, beftöd i goda och ftarka dryckes-varor, fom, till Värdens och högtideligheten
s åra, gemenligen i få öfverflödigt mått förtärdes, att all den öfriga välplägningen föga efterfrågades; hvarföre det ock hette: *Häitä juoda*, dricka bröllop, — *Pejaifia juoda*, dricka Grafôl o. f. v. — Vin och andra

utländ-

utländska drycker voro dem ända till namnet okännda, följakteligen icke heller vid deras Gästabud att tillgå. Om Brännvinet, detta Hällsans och Sedernas gemensamma förgift, lefde de, liksom alla Nordens öfriga Invånare, i en än lyckligare okunnighet, ända till dess, att det först mot slutet af femtonhundra-talet, ifrån Ryssland till oss fortplantadt, till allmännare bruk i Landet infördes. Men hos ett Folk, som redan ifrån de äldsta tider tillbaka varit Åkerbrukare, kunde det ej länge blifva obekannt, att af Kornet en både välsmakande och rus-gifvande dryck kunde tillredas, hvarföre ock flere egenteligen vid en slik tillredning erforderliga handgrepp, tillbehör och redskap, åfven som den rusiga sinnesförfattning en öfverflödig välplågning medför, än med flere inhemska Finska ord och talesätt kunna uttryckas t). Och ehuruvål ej Biskötseln synes hafva varit i Landet fordom kånnd eller med någon framgång idkad, då man först i de senare åren börjat i Finland

 gifva

t) Alla utländska Viner betecknas än i Finskan med namn af *Saxan Viina*, Tyskt eller Saxiskt Vin, af orsak att slike drycker först af Tyske Köpmän (på Finska *Saxat* kallade) i Landet infördes. Brännvin åter kallas i det nyare Språket *Paloviina*, men Ölet, eller det starkare drickat, i ren Finska: *Juoma*; (det svagare och med mindre omgång tillredda heter *Kalja*) hvaremot det i senare tider införda *Olut*, Öl, tydeligen röjer sitt Svenska ursprung. *Kornet* på Finska *Ohra*, hvaraf Ölet tillredes, synes ock hafva varit Nationens äldsta Sädesslag, hvarföre det ock har sitt eget Finska namn, då Rågen, *Ruis*, och Hafran, *Kaura*, sannolikt ifrån Svenskarne både i Landet och Språket inkommit.

gifva åt denna ſlags närings-gren någon uppmärkſamhet; ſå har man dock ſå väl af ſjelfva Språkets namn å Bin (*Måttiäiſet*, *Kimalaiſet*) och Honung (*Måſi*, *Sima*) ſom af flera äldre Finſka Runor, all anledning att ſluta, det Honingen, och den deraf till dryck tillredda Mjöden, varit dem bekannta, förmodeligen förſt ifrån Ryſsland till Finland öfverflyttade, hvarföre åfven denna dryck lärer få räknas ibland Förfriſkningarna vid deras Gäſtabud.

Lika enkel och okonſtlad var åfven deras Matordning, obeſvårad af många läckerheter och anråttningar. Ömſom deras Fiſke och Jagt, ömſom deras Hjordar och Åkerbruk, gåfvo dem de få rätter, ſom nyttjades både till eget behof, och åfven till vänners undfägnande, utan att konſten hade mycken del i deras tillredande. Endaſt i en ſtörre mängd af de ätliga Varorna viſade ſig ſtundom de förmögnares yppighet, i thy att borden fylldes öfverfulla af hvad huſet förmådde åſtadkomma, och bibehöllos omtänkſamt i detta ſitt belaſtade tillſtånd under den flere dagar påſtående välfägnaden.

Omſorgen vid alla desſa tillredningar var Qvinnokönets enſak, ſom för öfrigt hos Finnarne, likſom hos flere andra mindre hyſſade Folkſlag, uteſlöts ifrån allt deltagande i Nationens gelag och högtideliga Sammankomſter; ty Döttrarna i ett hushåll utgjorde fordom hos dem en ſlags Handelsvara, ſom ſålldes af Hus-fadren till den måſtbjudande, eller den af

andra synnerliga skål honom båst behagande Friaren, och behandlades, sedan de blifvit Hustrur, föga annorlunda än Trålinnor af sina Mån och Beherrskare, hvilkas stållthet således åfven förviste dem ifrån de karlarne ensamt förbehållne vålplågningar och Gåstabud.

Men utom bordets nöjen förekomma i deras gelager åfven andra slags Tidsfördrif; ibland hvilka *Sången*, och den dermed understundom förenade *Instrumental-Musiken* med skål böra nåmnas i försla rummet.

Ifrån de åldsta tider nemligen hade Finska Nationen idkat ett eget Skaldeslag, bestående af jåmnt löpande 8 stafviga orimmade Verser, bundne i sin sammansåttning till visfa egna reglor, och icke obehaglige i ljudet och uttrycket, åfven för mer fina och grannlaga öron. Deras Poëter besjöngo i dem dels Gudarnas bedrifter och åfventyr, dels ock Förfädernas minne och berömliga gårningar, samt nåstan alla slags, ömsom glada, ömsom sorgliga håndelser i allmånna sammanlefnaden, som syntes dem vara af någon mårkvårdighet antingen på den onda eller goda sidan; att ej omröra det bruk, som gjordes af denna deras Poësie vid deras mångfalldiga besvårjningar och andra vidskeppelser. Slika Vitterhetsstycken fåstades småningom, genom flitigt upprepande, till stor mängd i deras minne, och blefvo dårigenom, såvål hos Finnarne, som hos flera andra åldre Folkslåg, ett medel att på Efterkommande fortplanta kånnedomen

så

så väl af Folkets Gudalära, som Forntidens bedrifter, Seder och tänkesätt *d*).
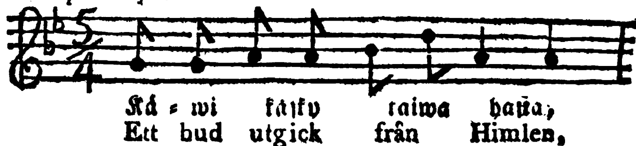
Desse Verser, eller på Landets Språk så kallade *Runot*, hafva en egen mycket enkel och monotonisk melodie, som än hos Allmogen i öfra delarne af Landet öfver allt är känd och bibehållen, och som synes vara den enda Musikaliska composition, som Nationen i äldre tider vetat utaf, då de få, dessutom i Landet än förekommande, Folk-visor äro, med sina melodier, uppenbarligen dels af Svensk, dels af Rysk härkomst — att ej här omnämna Choral-Sången, eller de Finska Kyrko-Psalmerne, som både till Skalde-slag och musikalisk composition voro i Nationen alldeles fremmande, då de först med Christendomen inkommo, ifrån hvilken tid de ock alltid förblifvit helgade till sitt eget särskilldta bruk *e*).

Denna

d) Om Finska Skalde-konstens art och reglor har Hr Prof. och Ridd. Porthan lämnat omständelig underrättelse i de af honom 1766-1778, i Åbo utgifna Akademiska Disputationer *De Poësi Fennica*.

e) Nämnde Finska National Musik är väl mycket enkel och enformig, men saknar dock ingalunda en viss melancholisk expression, då den af goda röster afsjunges. Hufvud-melodien kan lämpeligen sålunda uttryckas:

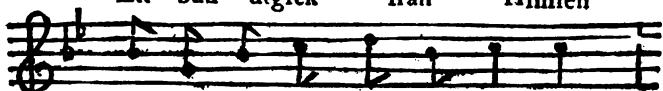
Tempo Giusto.

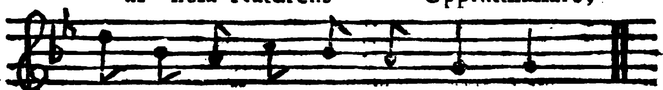
Denna deras Runo-sång beledsagades stundom af en med fem antingen Tagel- eller Sen-strån-

Käwi tä = sky taiwa = ha = sta
Ett bud utgick från Himlen

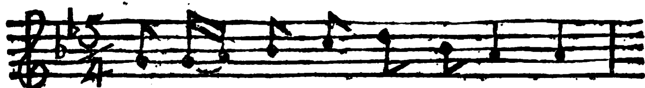

kaiken luondon Haldi = al = da,
af - hela Naturens Upprätthållare,

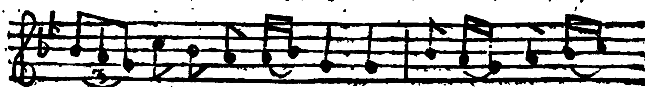

kaiken luondon Haldi = al = da.
af hela Naturens Upprätthållare.

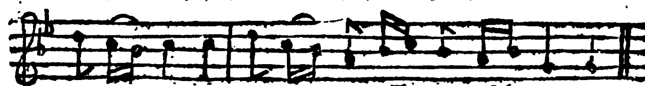
Denna för Finska Runorna enda Melodie fortsättes beständigt, utan synnerlig förändring, hela Skalde-stycket igenom, ehuru långt det ock vara må, så att hufvud-idéen alltid blir den samma, utan att falla under Grundton, eller stiga öfver Qvinten, i de små Variationer särskillde Sångare stundom kunna tillåta sig, såsom till ex. i följande:

Kä = wi täsky taiwa = ha = stá,

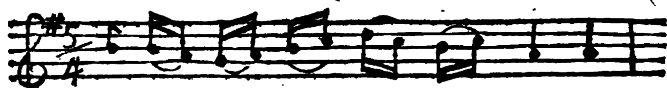

Kä = wi täsky taiwa = ha = sta. Kaiken luondon

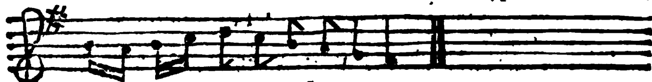

Hal = di = al = da, kaiken luondon Haldi = al = da.

strängar förfedd Harpa *f*), hvars upfinnare, efter deras Mythologie, var en af deras forna förnämsta Afgudar, den gamla *Wäinämöinen*, Skalldernas Gud, och Finnarnes Apollo, fom, sedan han fått Harpan färdig, förgäfves fökte bland de dödeliga någon, fom kunde handtera detta ypperliga Instrument, hvarföre han sjelf

f) På Finska *Kandelet*, af vid pass tre quarters lāngd, och ett qvarters bredd i nedra, men något smalare i öfra ändan, med två bottnar och rakt gående fidor, samt af den tjocklek fom en vanlig Violin. Derpå spännas nu för tiden 5 ſtål-ſträngar, hvilka äro stämda, i det närmaste fåfom G, A, B, C, D, dock så att B, är något lägre än Tertia Minor till G Moll. Accompagnementet sker gemenligen uti unifona, dock så att Qvinten D måstadels äfven anslås till hvarje Åttondedel; äfvenfom fulla ters-qvint-accorden höres, där det så pasfar fig. — För de flästa i denna och näst föregående Not meddelade Anmärkningar om Finska Mufiken, ärkänner jag gerna mig stå i förbindelse hos en Vitter vän, Lands-Kamereraren i Uleåborg Herr *Erik Tulinberg*, Ledamot af Kongl. Mufikalifka Akademien i Stockholm.

sjelf grep sig ann, tog Harpan på sitt knå, och spelte derpå så förträffeligen, att alla Skogens och Hafvets både Invånare och Gudamakter förvånade samlades att höra hans Sång; ja att Gubben sluteligen sjelf så rördes af sina toners samljud, att tårarne i stora perlor strömvis tillrade honom öfver ansigtet ned på klåderna; såsom denna, i äkta poëtisk styl sätta, berättelse än förvaras i ett gammalt intill närvarande tider bibehållit Finskt Skalde-stycke.

Konsten att dikta, och handtera Harpan gick dock sedan ifrån den vördiga *Wäinämöinen* i arf till Skallderna, som till stort öfverflöd funnos i Nationen, ållskade, sökte och högaktade för sin könst; ehuru otvifvelagtigt de flåste af deras Sånger redan långt för detta blifvit glömskans och tidens rof. I synnerhet ansågs det i deras samqvåm och Gåstabud för det yppersta nöje, då, efter den första vålplågningen i mat och dryck, en eller flera slike Sångare framtrådde, att med sina Qvåden roa de närvarande Gästerna; hvarvid sålunda tillgick, att antingen Poëten sjelf, eller någon annan, håldst äldre Manspersson, som ur minnet kunde upprepa slika Forntidens eller nyare Sånger, sätte sig på en stol eller långbånk, framlutande mot en annan, gent öfver med knå vid knå och hand i hand sittande Sångare, *Säästäjä* kallad, som vid den gemensamma Sången sålunda biträdde, att sedan den förra med alfvarsam uppsyn, under en långsam takt och derefter noga afmätt, samt gungande kropps-rörelse, ensam affjungit första Versen eller raden till inemot slutet

daraf,

dåraf, tog den senare vid i de 2 eller 3 å af Versen öfrige sista stafvelserna, som då gemensamt affjöngos. Den biträdande upprepade derpå ensam i lika takt, men med någon brytning i ton och röst, samma Vers, hvarunder Skallden eller Hufvud-Sångaren hade tid, att antingen dikta eller erindra sig den följande raden, tills han vid de sista stafvelserna af den upprepade föregående Versen åter vidtog i en Duo med sin medhjelpare, intill slutet af samma Vers, hvarefter han igen ensam framsjöng den följande, som, likasom den förra, af kamraten genast blef återsjungen, och så vidare med de öfrige, tills Poëmet var fullåndadt, då en rundlig vålplågning gemenligen blef Sångarenas belöning, och en ny uppmuntran att ytterligare fortsara i sitt för det församlade Gelaget så angenäma kall. Men då desse antingen utsjungit det förråd af *Runor*, de lärdt, eller ock annars började tröttna och sänka rösten, var sällan brist på dem, som både kunde och ville intaga deras plats. De närvarande, så gamle som unge, samlades mangrannt i ring omkring de sjungande, och afhörde med största nöje och uppmärksamhet deras qvåden, som sålunda gingo tidehvarfven igenom, ifrån Slägte til Slägte, utan att vara skrifteligen upptecknade, såsom det fordom skett åfven med många andra Folkslags åldsta National-sånger.

Då detta tidsfördrif, framför alla andra Sällskapsnöjen, tillvunnit sig Folkets synnerliga tycke, så kunde en sådan Sång oafbrutit fortfara ofta långt inpå nätterna, tills antingen någon

gon ny anrättning, eller ock sömnen och ruset, gjorde derpå åndteligt slut. Fanns någon skickelig Harpolekare till hands, så var han ej sen, at med sina slag och accorder understödja de sjungande; stundom ock att med sitt strångaspel intaga och uppfylla den plats, som den vanliga medhjelparen i sången annars ålåg att svara före. Men af de Blås-Instrumenter, som hos Nationen, redan ifrån äldre tider tillbaka, voro kände (*Torvi* Lur eller Skallmeja, och *Pilli*, eller *Huilu*, Pipan) gjordes ej i deras samqvåm något bruk, utan synas de hafva varit bestämde för andra behof och åndamål.

Saknades någon gång i deras sammankomster detta för Nationen så angenäma sällskaps-nöjet, så fördrefs tiden med förtroligt glam, då samtalet gerna kryddades med mångfalldiga, oftast ganska sinnrika, *Ordspråk* (*Sananlaskut*) gemenligen i en slags poëtisk eller bunden stil uttryckte, af hvilka än i dag hos Finlands inbyggare ganska många finnas bibehållne i dagligt tal, tjenande liksom till prof och måttstock af den odling, som förfädernes både seder, smak och tankestyrka hunnit till.

Men huruvida de *Gåtor*, som nu hos Nationen äro bekannte, och stundom till tidsfördrif i deras sällskaper plåga framställas, äro af inhemskt ursprung, är mycket tvifvelsmål underkastadt, emedan åtminstone de fleste tydeligen röja sin Svenska hårkomst, och språket dessutom ej har något låmpeligt ord att uttrycka begreppet af hvad vi kalle en Gåta; hvar-

hvarföre jag ej heller tror mig äga nog *skäl*, att tillägna dessa flags tanke-öfningar åt den äldre Finska Vitterheten.

Dansen, så öflig och ällskad hos snart sagdt alla både hyffade och villda Folkslag var hos de gamla Finnarne så alldeles okånd, att de ej hade något ord en gång att beteckna denna kropps-öfning, åfvensom de saknade all för detta slags Sällskaps-nöje lämpelig *musik*. I samqvåm och Gästabud måste de således umbära detta först i senare tider bland Finska Allmogen införda Tidsfördrif, som icke heller än i de öfre delarne af Landet hunnit komma i allmännt bruk.

Det samma gäller åfven om alla slags *Spel*, hvaruti de fordomdags voro fullkomligen okunnige; ehuru desse för Allmogens seder farlige och fördärfvelige öfningar numera nog allmännt åfven hos Finska folket sig inritat.

Vissa *Lekar* deremot voro Nationen egne, ehuruväl de mer synas hafva tillhört Ungdomen och barna-äldern, än utgjort något allmänneligt Sällskaps-nöje vid de äldres förr nämnde Sammankomster; då deremot hvarjehanda *kropps-öfningar*, som fordra styrka och vighet, såsom skjuta med båge, löpa på skidor, simma, bråttas, draga handkafvel, med flere dylika — voro dessas vanliga tidsfördrif, och tjente att gifva dem den hårdighet, det mod, och den säkra förtröstan till sig sjelfva, som alltid utmärkt Nationen, så väl i fredliga yrken, som dess krigsöfningar.

Hvad

Hvad vårkan Finska Folkets åldsta krigsfärder, sjötåg och få tillfälliga umgången med de fremlingar, som stundom i fredliga, stundom i fiendtliga vårf nallkades dess kuster, må haft på Sederna, tånke- och umgångesfättet; år numera, i brist på underråttelser ifrån forntiden, omöjligt att bestämma. Men att landets inkråktande af de Svenske i det 12:te och följande Seklerna, samt den ifrån dessa tider efter hand införda Catholska Religionen, i betydelig mon omskapat Nationens lynne, plågseder och lefnadssått, i synnerhet uti de nårmare mot sjökusten belägne, och i ansende dertill af fremmande mera besökte och bebodde landskaper, år en sak, så lått och naturlig att förmoda, som den med mångfalldiga bevis kan af Seklers erfarenhet bestyrkas. Den fordna, torftiga, indragna och enfalldiga lefnaden har allt småningom blifvit på de flåsta ställen aflagd, och en fremmande smak i mat och dryck, klådedrågter, boningsrum, tidsfördrif o. s. v. har efter hand blifvit i landet införd, som gjort Finlands nuvarande Invånare sina forna mindre hyffade förfåder mycket olika; att jag ej hår vidlyftigare må omnåmna den förådling i seder och tånkesått, som den Christna Religionslåran, och en af lagar stadgad borgerlig ordning, nödvåndigt måste åstadkomma, hvarigenom mycken vantro och vidskeppeliga upptåg, stråfhet i umgånget, och afvighet emot obekanta och fremlingar lyckeligen förfvunnit, och vågen således blifvit banad till en angenåmare och mera odlad samfundslefnad. Svenska seder och

och moder utbreda ſig efterhand i alla Landsorter, hvarigenom märkeliga förändringar redan öfver allt blifvit införda, äfven i deras Sällſkaps-nöjen och inbördes luſtbarheter; hvarå jag ſom bevis endaſt må anföra den omſtändigheten, att ſjelfva den hos Finlands äldre Invånare ſå allmännt herrſkande ſmaken och böjelſen för Skalde-öfningar redan i viſſa Landſkaper ſå alldeles utgått och förſvunnit, att de, ſnart ſagdt, alldeles icke känna denna Förfädernas Vitterhet, än mindre att Poëter mer ſkulle finnas på deſſa trakter, ſom vore i ſtånd, att dikta ett Skalde-ſtycke i den äldre *Runo-ſtylen.* Endaſt upp i Carelen, Savolax och den deråt gränſande delen af Norra Öſterbotten, har Förfädernas ſmak i detta affeende måktat ſåvida bibehålla ſig, att Folket å deſſa orter icke allenaſt ur minnet kan upprepa, och på Forntidens vis affjunga, en mängd *ſlika* både äldre och nyare National-ſånger, utan ock Poëter än finnas, ſom äga både kallelſe och ſkicklighet, att uti egna och nya Qvåden beſjunga tidens händelſer, och tillvinna ſig både Menighetens och äfven upplyſtare folks bifall. Det är ock i deſſa ifrån umgänge med fremmande mera affföndrade Provinſer, ſom de ſläſta ſpår, äfven i andra affeenden, än röja den forna National Caracteren, ſom dock efterhand, Slägte från Slägte, äfven å deſſa orter, iklåder ſig ett annat lynne, och kanſke 100 år härefter ſkall vara lika ſå förbydt och omſkapad, ſom nu i det öfriga Finland.

Men

Men af aktning och erkänſla för den godhet, hvarmed J, M. H., behagat afhöra deſſa ſtrödda min hembyggd och deſs fornſeder rörande anmärkningar, bör jag redan upphöra att trötta Eder uppmärkſamhet, åfvenſom, att längre betaga mig förmonen af den lycka jag i dag för förſta gången njuter, att ſom Ledamot biviſta de vittra forſkningar och öfverläggningar, ſom utgöra Akademiens yrke, och i hvilka jag oftare, än min viſtelſe i en aflägſe landsort vill tillåta, både önſkade och behöfde deltaga, för att någon gång kunna ſvara emot Academiens väntan, och mina i deſs Lagar ſtadgade förbindelſer.

Sekre-

Sekreterarens Svar.

MIN HERRE!

Då Akademien af sin höge Beskyddare emottog rättigheten, att rikta sitt Samfund med flere Medlemmar, än hennes Lagar föreskrifva, var Ni en af de värdige Män, som i synnerhet kallade hennes upmärksamhet. Hon fann hos Eder alla de egenskaper förenade, som befrämja de grannlaga Yrken, hon vårdar. Hon såg i Eder, en Författare, som med Sångens behag upväckt en ljufvare känsla af lifvet, en varmare kärlek till Fäderneslandet: med sanna och ädla Öfversättningar riktat Svenska Vitterheten: med urskillning, kunskap och ordning affkilldrat en betydlig del af Svenska Sjömagtens öden: med segrande styrka blottat en fördom, som oförrättat sednare tiders Snillen, då den bestridt dem all förmåga, att utan kännedom af ålderdomens mästerstycken kunna behaga. Desse förtjenster, redan krönte med det mäst utmärkta bifall, har Ni i dag ökat med det Tal, hvarmed Ni befästat Eder förening med Akademien.

Nöjet grundlades tillika med verlden för att understödja dygden, bårtjaga bekymren samt befrämja arbetsamhet och drift. Den inflytelse, som nöjet i alla tider ägt på Rikens öden, gör den till ett ämne för Häfdateknarens uppmärksamhet. En Nations tänkesätt och seder, dess odling och smak visa sig

deruti. Intet åmne kunde fåledes vara angenåmare, intet mera efterlångtadt, ån den teckning Ni gjort af de Nöjen och Tidsfördrif, fom fordom voro i bruk hos ett Folk, hvilket i flera århundraden delat med det Svenfka defs lycka och olycka.

J haften nu, Min Herre, tillbaka till det Låro-fåte, dår Ni uppoffrat en flerårig möda, att bereda åt Fåderneslandet upplyfte och råttfinnige Medborgare. Vår faknad ledfagar Eder, med vår önfkan, att långe njuta frukten af Edra infigter, långe fågna ofs öfver Eder vålgång, och att ofta för Eder nårvarande betyga all den aktning, Edra Snille-gåfvor fordra, och den vånfkap, man ej kan neka det muntra och behagliga i Edert våfende.

TAL,

Innefattande en underfökning, huruvida Osfians Sånger kunna förtjena våre Fornforfkares uppmärkfamhet, jemte en jemnförelfe emellan desfa Sånger och de gamla Skandinavifka Barders Qväden;

Hållet

Vid Inträdet i Kongl. Vitterhets, Hiftorie och Antiquitets Akademien d. 23 Maji 1797

Af

ERIK SKJÖLDEBRAND.
Kommerfe - Råd.

MINE HERRAR!

Att Kongl. Vitterhets, Hiftorie- och Antiquitets Akademien behagat, genom Defs enhålliga Val, kalla mig til Ledamot i Defs upplyfta och lärda Samfund; har hos mig väckt den måft vördnadsfulla erkänfla, få mycket mer fom det ej undfaller mig, huru litet jag kunnat göra mig förtjent af en få utmärkt och hedrande välvilja, famt tillika infer min oförmögenhet, at framdeles i mina få återftående år, kunna göra mig deraf värdig.

Det

Det åligger mig nu, då jag första gången får åran intaga ett rum i Kongl. Akademien, att tala om något, hörande till de yrken, hvilkas vårdande egenteligen blifvit Kongl. Akademien uppdraget: under nog villrådighet vid val ibland de få åmnen, som icke åro öfver min förmåga, eller utom min lilla kunskaps-krets; har jag fåstat mig vid ett, som på en gång synes sträcka sig till alla de 3:ne fårskillta Kongl. Akademiens föremål: Vitterheten, Historien och Antiquiteterne; och detta åmnets naturliga förtjenst lårer blifva den förnåmste, om ej den ende, som det under min hand kan erhålla.

Man vet, att de i senare tider ryktbare, och åfven hos ofs nog kånde, så kallade Ossians Sånger, innefatta åtskilligt, rörande Skandinavien, och som det synes, åfven Svea och Götha Riken. Det skall blifva mitt föremål, vid detta tillfålle, att utmårka sådant, och derigenom gifva någon anledning til nogare undersökningar, om och huruvida åtminstone något deribland, kunde förtjena våre Fornforskares uppmårksamhet; hvarjemte jag vill försöka en jemnförelse emellan Ossians Sånger, otvifvelaktigt författade på 300:de talet efter Christi Födelse, samt våre gamle Skandinaviske Poëfier.

Det år bekant, att James Macpherson, en lård och vitter Engelsman hade samlat, som han sjelf låtit ofs veta, af gamla Kåmpevisor, Sånger och Traditioner, hvilka ifrån de åldste tider blifvit bibehållna, i synnerhet långt upp i de Skottska Bergen, hos det enfaldiga

 folket,

folket, som icke haft stor gemenskap med andra Nationer, dels ock under resor, till de Skottske Higlands, samt ifrån hvad han kallar Gallifka Språket, hvilket jag sett nämnas på Fransyska: La Langue Erse ou Celtique, öfversatt på Engelska i prosa, dessa gamla Poësier, eller *Songs of Osfian the son af Fingal.*

De äro ganska poëtiska, rörande, och i vissa affeenden så vackra, att några, som *mindre* grundeligen kände dem och den gamla Skottska Poësien, nåppeligen ville tro dem vara af den uråldrige Period, som de utmärka, ibland folk, som man ansett föga båttre än vilda, i den tiden. Man tog misstankar, att Macpherson sjelf componerat dem, och tillägnat dem Ossian, en mycket namnkunnig gammal Skottsk Bard, eller Skald, endast för att undgå den bittra kritik och afund, som gemenligen förföljer en samtida Auktor af någon förtjenst. Macpherson säger oss sjelf, att en kunnig och djupsinnig Herre af hans Landsmån, först framsatte ett sådant tvifvelsmål, då han endast hört talas om Poëmet Fingal; men att han alldeles ändrade sin tanke, så snart han fått läsa det; och så bör jag tro, att hvar och en, som med någon uppmärksamhet genomgår Ossians Sånger, måste göra, emedan de hafva för många och säkra ålderdoms-märken.

Professor Blair i Edinburg, en lärd och djupsinnig man, på hvars vittnesbörd man ock bör kunna lita, så mycket mer, som han visat sig äga den vidsträcktaste och tillförliteligaste kunskap om Skottlands gamla Språk och

och Håfder, har nog klarligen bevist Osſians Sångers ålder, af både deras förtjenster och fel. *Osſian*, ſäger han ibland annat, *liknar myc- ket Homerus, men man ſer tydligen att Grekeland var i dennes tid mera odladt och policeradt, än Skottland och Irrland i Osſians; ſåſom den förre har mera varietet i berättelſerna, mera olikhet i karak- tererne, mera utrymme i idéer, ſamt mera kunſkap om månniſkan och naturen; då deremot Osſian ut- mårker ſig genom en ädel, behaglig Simplicitet, ge- nom driſtiga figurer, Allegorier, Metaforer, tagne af de nårmaſte föremål, ſamt af den råa, men alltid vackra, naturen; hvilket ock viſar oſs på Perioden, eller Skottſka Samhållets barndom, då man ännu ha- de få, eller inga abſtrakta idéer, eller termer för dem.*

Man anſer, ſäger han ännu, *Figurer ſåſom konſtens foſter, ſkapade af Poëter och Oratorer i od- lade tider. Motſattſen är ſann. En hufvudman för Huroner och Cheraquis, brukar i ſitt tal, mera dri- ſtiga Metaforer, än en Europeiſk Auktor ſkulle våga nyttja i ett Epiſkt Poëm.*

Då nationer blifva mera uppodlade, går Språket från fattigdom till öfverflöd, ifrån en naturlig vårma och entuſiasm till en kall och regelbunden noggrannhet.

De förſta och äldſta Språk härma och bilda Naturen, och många ord måſte tagas af och efter den, och således äro de ganſka gyn- nande för Poëſien, ſom derigenom blifver lik- ſom en målning af ljud. Naturen framter ock- ſå förundransvårda ſcener, ſom kunna lifva inbillnings-kraften och känslorna. Hos odlade Folkſlag deremot äro Skalderne omgifne af konſtens regelbundna uppfinningar, och deras

Snille

Nåppeligen finnes i hela Hiſtoria Litteraria en ſå ſällſam proceſs, ſom den man velat påföra Macpherſon. Hår år fråga om Poëſier, ſom, efter allmånt vidgående, verkeligen hafva en myckenhet dråpliga ſkönheter, ibland åtſkilligt, ſom man nu för tiden med ſkål kallar fel, men ſom icke anſågs ſom fel i den Period, då arbetet författades, och ſom höra denſamma mera *till*, ån Osſian. Hvilken Auktor ſkulle ej med nöje och ett ſlags högmod vidkånnas det vackraſte af Osſians Sånger, om han hade någon rått dertill? Men hvilken modern Auktor ville vål nu förlikna *ſin ſkönas bröſt vid två klippor, hennes armar vid pelare, hennes blick vid dimman på vågen, hennes hår vid dimman på Cromla, och vid en korps vingar, &c.* Hvilken ville i ſina Metaforer, Figurer och Allegorier tätt och ofta hålla ſig vid ſamma föremål, vid Cromlas högder, Malmorſke hafvets ſtormar, Sjön Legos vaſs-rör och dimmor &c. Macpherſon ſåger och beviſer på flerehanda ſått, att han år Samlare och Öfverſättare af desſe Osſians Sånger; men några kritiſke tvifſlare hafva velat göra honom till Auktor för dem. I Skottland år man allmånt öfvertygad om deras ålder och authenticité. Sedan orimlige tvifvelsmål om dem börjat uppkomma, har, utom andre, en ryktbar och ganſka Lård man, i en utförlig Traktat med flera ſkål, och af deras natur beviſt, att de åro hvad Macpherſon utgifvit dem före. Han ſjelf, Skottlands Invånare, och i ſynnerhet deſs Lårde, borde förmodeligen i denna ſak åga

vits-

vitsom framför andre. När en, som naturligen nogast bör känna allt hithörande, säger: *Les Poësies d'Ossian portent un caractere d'antiquité, si frappant, que quand il n'y en auroit pas d'autre preuve, tout homme d'esprit & de gout n'hesiteroit pas à les regarder comme la production d'un Siecle très reculé;* så tyckes mig, att det borde stoppa munnen på dem, som hafva långt mindre rätt att yttra sig deröfver; såsom till exempel en Irrländare, hvilken i Journal des Savans, låtit införa sina tvifvelsmål; men på ett så oredigt sätt, att, som en god Fransysk granskare säger: *il est difficile, d'y demêler nettement la Doctrine de l'Auteur.* Ett sådant vittnesbörd borde ej vara af stort värde.

De, som öfversatt Ossians Sånger på alla de mäst odlade Europeiska Språk, och som naturligen haft bästa tillfälle att granska dem, komma enhälligt öfverens om deras af Macpherson uppgifna ålder. Jag skall härvid ännu tillägga något, som jag funnit i de Parisiske Variétés Litteraires för 1768: *M. Blair,* säges här, *a joint à sa disseriation un Appendix dans le quel il etablit d'une maniere victorieuse l'authenticité des Poëmes Erses. Il prouve par un très grand nombre de temoignages irrecusables que ces Poëmes sont encore aujourdhui recités & chantés par un grand nombre de Montaghards d'Ecosse, qui les ont appris dans leur enfance. Dans cette foule de temoignages, qu'il rapporte, il en est un, dont nous respectons l'autorité. C'est celui de M. Le Chevalier Macdonald, dont l'esprit, la raison, les lumieres & sur tout l'honneteté profonde, nous sont connus. Nous lui avons entendu reciter en original quel-*

quelques morceaux des Poëmes qu'a traduits M. Macpherson & il en a entendu reciter une grande partie aux habitans des Montagnes d'Ecosse, où il est né & où il possede des grands biens. Mais quand on n'auroit pas des preuves si fortes de l'existence traditionelle de ces Poësies, la lecture seule nous paroit en garantir l'ancienneté.

En Harhold har som han tror utfunnit flere af Ossians Sånger än, Macpherson gifvit oss. En Samling af sådane senare upptäckte Sånger är ock utkommen, på Engelska. De äro ungefärligen af samma natur som de förre. Källan torde således ännu ej vara uttorkad; dock bör en Samlare af dem hafva all Macphersons grannlagenhet och urskillnings-gåfva för att rätt kunna igenkänna det som verkeligen är Ossians. I Noten till Poëmet Croma anför Macpherson Verser, som äro mycket yngre än Ossians; *but*, säger han, *the Authors seem to have observed his manners and adopted some of his expressions.*

När allt det anförda sammanlägges och öfverväges; så tyckes mig, att inge andre böra tvifla på Ossians Sångers ålder och trovärdighet, än de, som föga känna dem, eller som icke med nog granskning ransakat deras natur. När man vill säga eller eftersäga paradoxer, bör man åtminstone hafva rimlighet och någon sannolikhet på sin sida.

Jag skall sluta denna digression, som jag funnit nödig till stadgande af det verkets trovärdighet, af hvilket jag tänker draga slutsattser i mitt ämne, med en strof af den ofvan citerade Auktorn, som ock väl öfversatt

fått på Franfyska en stor del af Osfians Sånger: *S'il est extraordinaire*, fåger han, *qu'un Bard Celte du 3:e Siècle ait composé ces Poëmes; il seroit bien plus merveilleux encore, qu'ils fussent l'ouvrage d'un Moderne; Nous aimerions autant croire avec le P. Hardouin, que les Odes d'Horace & l'Eneide de Virgile ont été fabriquées par des Moines du 13:me Siécle.*

Det största af Osfians arbeten år Poëmet Fingal, fom har för åmne en Skandinavisk Konung Swarans landstigning och krig på Irrland, emot Cuchullin och Fingal. Macpherfon kallar det: *an ancient Epic Poëm, et gammalt Episkt Poëm.* Det hör icke till mitt föremål, att hår underföka, om Poëmet Fingal verkeligen har rått till detta namn; jag skall endast nåmna, att om Homeri arbeten Iliaden och Odysféen egenteligen och först fått namn af Epopéer, eller Episke Poëmer; om alle kunnige granskare medgifva, att de nåmnde Poëmer i 4 eller 500 år, och intill dess Pherecides skref i profa, eller Herodotus fitt namnkunniga Verk, varit Grekelands förnåmsta Historia; om en god och förnuftig Auktor utan tvifvel anfer för hufvudfakligt, att i ett Historiskt arbete hafva åtminstone en fann Historisk grundval att bygga uppå; få kan man utan fvårighet tro, att Fingal har den Historiska delen och egenskapen af en Epopée, fåfom ock Macpherfon fjelf fåger om Fingal: *the Story of this Poëm, is so little interlarded with fable, that one can not help to thinking it the genuine history of Fingals expedition, embellished by Poetry. Berättelsen i detta Poëm år få*

litet

litet uppblandad med Fabler, att man måste tro den vara en sannfärdig Historia om Fingals expedition, prydd på Poëtiskt sätt. Men Epopéen har, efter Homeri grundritning, en annan väsendtlig del, nemligen det underbara, Deorum ministeria. Besynnerligt är, att ingen Landets Gudomlighet omröres i Ossians Sånger; men oftast finner man omtaldt, huru Själarne dväljas i skyarne, rida på moln, stormar och ljungeldar, vistas i sina grottor, grafvar, och tala om de dödelige, samt syssellätta sig i deras särskillta tillstånd med samma göromål och nöjen, som människan hade i lifvet.

The wild boar often rushes over their tombs; but he does not disturb the hunters. They pursue deers formed of clouds and bend their airy bow; They still love the sport of their youth, and mount the wind with joy. Vildsvinet rusar ofta öfver deras grafvar, men Jägaren oroas ej deraf, de förfölja hjortar sammansatte af moln, och spänna sina luftbogar, de älska ännu deras ungdoms tidsfördrif, och rida glada på skyar.

Ghosts fly on clouds and ride on winds; Said, Connals voice of wisdom; they rest together in their caves and talk of mortal men. Oscars Fathers sit dim in their clouds; Lightning glances on the rocks & Spirits ride on beams of fire. Peace, said Cuchullin to the Souls of the heroës; Let them ride around me on clouds and shew their features of var. Hvad kan nu vara orsaken till uteslutande af all Gudomlighet, Guda-lära eller Mythologie i ett verk, som annars är nog Episkt?

Jag kan icke gerna antaga det skälet, som Macpherson nyttjar, nemligen att Barderne uppsatte krigs-åran så högt, att någon hjelp, gifven Hjeltarne af någon Gudomlighet, skulle hafva förringat deras mod, tapperhet och styrka m. m., ty, utom andra Folkslag, voro Greker och Romare, hvilkas ryktbare Episke Poëmer tillägna åt Gudomligheterna en vidsträckt verkan på månniskors företag, visserligen icke mindre nitiske för krigs-åran, än Skottarne. Deorum ministeria borttaga visst intet af Hjeltarnes åra, når de med högsta mod och ståndaktighet utföra deras affigter; tvärtom hedrar det Hjelten att han interesferar sjelfva Himmelen, och blir vald af en Gud, såsom det värdigaste redskap.

Men något annat tyckes mig förtjena mera uppmärksamhet:

Fingals Farfader var *Vergobretus (Fergubreth) the man to judge*, eller högste Domaren i Skottland, med en magt, som lärer i det måsta varit konungslig; men Druiderne påstodo, att det af ålder hört dem till, att af och tillsätta Vergobretus; de sände således en sträng befallning till honom, att genast nedlägga sitt höga Embete, hvartill han alldeles icke var hugad att samtycka. Deraf uppkom ett inbördes krig, som slöts med hela den Religieusa Druidiska Ordens undergång i Skottland. Det högsta förakt och affky för dem, för deras Religions Principer och Ceremonier följde derpå; de glömdes således snart alldeles borrt.

Macpher-

Macpherson vill väl icke gerna medgifva, att hans Landsmän under denna Period ej hade någon Religion, som dock de vildaste Nationer, säger han, alltid haft; men om man betänker, att de, som voro depositårer af Religionen och Ceremonierne, i en hast blefvo utödde, och för Allmänheten satte i sådan affky, att alle de förmodeligen voro i lifsfara, som visade sig äga något nit för Druiderne, och deras Guda-lära, i hvilket affeende det ock utan tvifvel var farligt, att på något sätt omröra Religions-saker, som måste haft någon lemning af Druidernes grundsattser, så vida ingen annan Religion ännu var uppkommen i Landet; så tyckes mig att Skottarne, deras Barder eller Skalder och ibland dem Ossian, väl kunde i sina hjertan vara öfvertygade om en Gudomlighet, och äfven i enslighet tillbedja den, utan att derföre våga införa något af Religion i sina Poëmer; hvilket borde fortfara, till dess de återfingo en Religion, som förmodligen snart skedde, eller i början af 4:de Seklet, då, efter förföljelsen under Diocletianus, den milde Constantius Chlorus, som då kommenderade i Brittannien, lärer hafva gifvit de förföljde Christne en tillflygt dit, då ock förmodligen de mäst nitiske, eller rådde begifvit sig till Skottske högländerne, eller bergen, att sprida den Christna Läran. De intogo Druidernes grottor, höllo sig försigtigt, och predikade med allt sagtmod och framgång, så att de redan i Ossians höga ålder voro kände under namn af Culdéer, och sades hafva disputerat med

hönom

honom om Christna Religionen. När härtill kommer att Osian, den store Skottske Barden var Sons-Sons Son af den, som utrotat Druiderne, och att Konunga-väldet, i hans Familj, just grundade sig på deras undergång; få lära dessa skål bättre kunna förklara Gudalärans uteslutande ifrån Osians Poëmer, än det af Macpherson anförde.

Men, jag lemnar allt detta derhån; för mitt åndamål vid detta tillfälle år nog, att man med visshet och såkerhet kan tro; det Osians Sånger åro ganska gamla, började ungefårligen 200 år efter Christi Födelse, och fortsatte i det måstå uti 3:dje Seklet, samt att de för Högländarne i Skottland varit i lång tid det samma, som Homeri Poëmer för Grekerne, nåmligen deras förnåmsta och redigaste historia, hvaraf man bör sluta till deras trovårdighet, så mycket mer, som de åro författade af en kunnig och förnuftig Auktor, som vål kunde veta, att Historiens yppersta förtjenst år sanning.

Den Caracul, som omtalas i Poëmet Comala, måste vål vara Caracalla; som ock kallas *Verldens Konungs Son*, såsom det år öfverenskommande med Romerska Historien, att Kejsar Severus år 211 företog i sållskap med sin Son Caracalla, ett krigs-tåg emot Caledonierne, Skottlands gamle Innevånare; hvarunder Fadren slöt sina dagar, då sedan dess vilda onaturliga Son afbröt Fålttåget med liten heder.

Poëmet *the var of Caros* måste vål efter all sannolikhet angå den ryktbare Carausius, som

upp-

upphäfde sig till Kejsare år 284, och bemägtigade sig genast Brittannien, var stor Sjö-hjelte, och slog Maximiliani Herculii Flottor, hvarföre han ock i Poëmet kallas *the king of Ships*, Sjö-konung, reparerade Agricolas mur till värn emot Caledonierne, under hvilket arbete han blef anfallen af Osscar, Ossians Son; han fick ändteligen Augusti-titeln af Diocletianus och Maximianus samt Brittannien till sin del. Sådant utmärker med nog visshet Epoken för Ossians Sånger.

Poëmet Fingal lärer väl vara det äldsta af dem, såsom det angår den nyssnämnde Osscars Farfader, och Macpherson äfven satt det främst i Samlingen. Ämnet är ett krig emellan en Skandinavisk Konung Swaran, och en Irrländsk Regent Cuchullin, som blef på flygten drifven af den förre; men hade kallat sig till hjelp den store Skottske Hjelten och Konungen Fingal, som ock anlände i så behaglig tid, att han åter öfvervann Swaran, och tog honom till fånga; men bemötte honom väl, och lät honom resa hem, på villkor att ej återkomma. Det skedde mäst på det skäl, att Fingal hade varit förlofvad med Swarans Syster Agandecca, som hade det sällsamma hårda ödet, att hon blef ihjälslucken af sin Fader, den Skandinaviske Konungen Starno, för det att hon upptäckte för sin älskare Fingal ett försåt, som var honom ämnadt af Starno, hvilken dock bjudit honom till Skandinavien på löften om hans vackra dotter, som kallas: *the loveliest maid that ever heaved a breast of Snow*: *den mäst älskvärda mö*,

som

som någonsin hägde ett snö-hvitt bröst; hvilket genast hämnades af Fingal, som med sina Skottska kämpar gjorde ett stort nederlag på Starnos folk, och bortförde med sig sin döda Fåstmö, för att begrafva henne i Skottland.

Man vet huru svårt det är, att kunna utsätta en tillförlåtlig Tideräkning i våra äldre Konunga-Långder; det torde således kunna bidraga till faststållande af en Epok i vår Historia, vid ungefärligen 200 år efter Christi Födelse, om man i Skandinaviens Visor, gamla Sagor eller Historier kunde utfinna sporr af någon eller några af de personer, som omtalas i Fingal och andre Ossians Sånger, såsom till exempel: Starno och Swaran Konungar derstådes; Prinsessan Agandecca; Orla, en namnkunnig Anförare derifrån, som föll i Irrland för Fingals hand; Annir Konung af Inisthona, ett Land, som hörde till Skandinavien, men hade sin egen Regent; hans Måg Cormalo, Konung af ett annat Land i Skandinavien, som låg bredevid Sjön Lano, hvilken sades sprida dödande dimmor om Hösten; Anirs Söner Argon och Ruro, som ihjälslogos af Fingals Sone Son Osscar, i ett envige; Erragon Konung af Sora, ett Land i Skandinavien; Lorma hans Gemål, som flydde ifrån honom med en Aldo till Skottland; Borbar en annan Konung af Sora, som ihjälsköt Faina-söllis Konungens Dotter af Craca, då hon flydde ifrån honom till Fingal; mordet skedde då hon stod vid dennes sida; men Fingal hämnade det straxt, och nederhögg Borbar; Inibacka, en Syster

till en Konung i Skandinavien, fom då Trenmor Fingals Farfars Far var der, blef kår i honom, och då han ville refa, mötte honom i Mans-kläder, och under namn af Lonvals Son, böd honom till envige, hvartil han förft nekade, fåfom Hjelten tycktes vara allt för ung och klen för honom; men åndteligen måfte famtycka, då hon förefslog, att hon fkulle på något affiånd få bruka pilar i ftället för fpjut, och att de bågge fkulle aflägga fina Harnefk, det hon erböd fig förft att göra; då Trenmor fick fe *the heaving of her breaft*, och kånde henne för den, fom *han fett i Gormals Salar, lik en Sol-ftråle.* Hon bad, att få fly med honom undan en förhatlig Corlo, fom ville taga henne med våld och Hårsmagt, fåfom *han kommenderade* 10.000 *fpjut.* Trenmor manade denne öfver Skandinaviens Land i 3:ne dagar, ut till envige; men då han ej ville infinna fig, gifte Konungen den vackra Mön med Trenmor. Inibackas påfund var väl imagineradt, hvaraf kan flutas, att våra Nordifka Stam-mödrar voro fintliga nog. Man fer ock håraf, att Fingal och Osfian hårftammade på Möderne af Skandinavifkt blod; hvilket ock nyttjas, då man fkånker Swaran lif och frihet, *king of Lochlin (Skandinavien)* fåger Fingal, *thy blood flows in the veins of thy foe. Ditt blod rinner i din fiendes ådror.*

I 3:dje Sången af Poëmet Fingal fåges det: *He (Starno) fat in the Hall of his Shells in Lochlins woody Land; he called the grayhaired Snitvan, that often fung round the circle of Loda, when the ftone of Power heard his cry. Starno fatt i fin*

Snäck-

Snäck-sal, som betyder Gäst- eller Fäst-sal, ty de gamle nyttjade Snäckor till dryckes-käril, i stället för glas och Pocaler, *uti Lochlins skog-rika Land, han kallade den gråhårige Snivan*, en Skald, *som ofta sjöng i Lodas krets, då stenen af mägt*, det är Afguden af sten, *hörde hans rop.* Namnen äro mycket förvände, såsom, Skandinavien kallas *Lochlin*, dess Konung *the king of Snow*, förmodligen af den myckna snö, som der faller: hela Nord-västra Kusten af Skottland, *Morwen*, och så vidare. Orcken-Öarne heta *Inistore* m. m. Loda torde hafva varit Sigtuna eller gamla Upsala, der Skandinaverne hade sitt förnämsta Tempel till sine Afgudars dyrkan. I 5:te Sången talas om *the banks of streamy Loda; stränderne af det strömmiga Loda*, åfven som vi i gamla handlingar finna Fyris-wall och Fyris-å omtaldte; hvilket icke lika väl passar sig på Ledro i Danmark, som man satt härvid i fråga. Siön Lano, omkring hvilken Erragon och Trothal hade sina Länder; eller Konunga-Riket Sora, kan hända Södermanland, och som spridde skadelige dimmor, torde vara Logaren eller Mälaren, hvars små Vikar äro osunde at bo vid.

Sådane undersökningar tillhöra egentligen våre kunnige och djupsinnige fornforskare; jag kan ej mera, än framsätta anledningar dertill, hvarmed jag skall fortfara. Saxo Grammaticus berättar om sin 5:te Konung Gram, att han fick Graa Konung Sigtruds Dotter af Sverige till Gemål, och att han ihjälslog sin Svärfader, samt stärckte sig

i sin eröfring af Sverige, genom det, att han nedlade Svarine, en Höfdinge i Westergöthland, som stod efter Riket. Emellan Swaran och Svarine, är nog mera likhet, än emellan andra Skandinaviska namn, som de finnas i våra Historier, och som Ossian nyttjat eller vanskapat dem; det kunde hafva kommit deraf, att Fingal i sin ungdom varit förlofvad med Agandecca, Swarans Syster, hvilken relation båttre kunnat fästa hans namn i Fingals och hans Sons Ossians minne.

Johannes Magnus kallar den Konungen, om hvilken här är fråga, Sigtunius eller Sigtrugus, *Gothilæ Regis Nepos, ejusque in Regno Svetiæ successor.*

Begge desse Auktorer säga, att han blef ihjälslagen med en Guld-klubba af Gram, som tog hans Dotter Graa eller Gro, om hvilken skall funnits Svenska Visor; *de cujus pulcritudine & moribus, cantiones nonnullæ, sermone Patrio ad nos pervenerunt,* säger Johannes Magnus, som börjar en på Latin således:

Gro mihi nomen,
Rex pater extat;
Sangvine fulgens,
Fulgidus armis.

I en gammal Dansk Visa kallas Sigtrugi Bane man: *Gram Guld-kolf,* som införes i den, talande således:

Jag fulde min Faders mandom och dyd, Want Sverig och slog Konung Sigtrud, med Min Guldkolfve hin röde; jag tog hans Dotter Graa till Egta &c.

I Fun-

I Fundin Noregur såges Haldan gamle hafva hårjat vidt i kring i Austerveg (Östergöthland) och der nederlagt en Konung Sigtryg; Sturleson anmårker såsom brukeligt i denna tid, att man kallade Store Konungar och Höfdingar i allmånhet Gram, hvarföre ock Tiodolfer gaf Sager detta namn; på samma skål hade det kunnat tilläggas Haldan gamle, som ock hade en Son Gram, hvilken kunnat strida för sin Fader, eller i hans ställe. Saxos Svarine kallar Johan Magnus Scarine eller Scarinus, och gör honom, såsom en slågtinge till både Sigtrugus, Sveriges, och Svibdager Norriges Konung, till hela Götha Lands Regent, ehuru han *hålst*, som det såges, *uppehöll sig i Westergöthland*, hvarest han skall hafva uppbyggt och gifvit namn åt Skara Stad. Efter Svenska Konungens Sigtunii eller Sigtrugi död ville Svarin eller Scarin ock tillågna sig Sveriges Rike; men blef af Gram ihjålslagen i envige, dock blef efter Johan Magnus, Gram icke derigenom Konung i Sverige, utan det, så vål som Götha Rike, tillföll Norriges Konung Svibdager, såsom nårmaste slågtingen till både Sigtrugus och Svarinus, hvilken också hämnade de oförrätter, som Gram tillfogat dem, att han våldtog hans Syster, bortförde hans Dotter, och slutligen dödade honom sjelf. Når hårtill kommer, att emellan Vestergöthland ifrån Götheborgs sidan och Skottland, Fingals och Ossians Fådernesland, år en nog korrt Sjöväg; så vore det kanske icke alldeles orimligt, om man droge någon misstanka, att de nåmnde

Aukto-

Auktorers Svarine vore den samma, som Ossians Svaran.

Gamla Kämpe-visor, Sånger och Sagor torde förtjena så mycket mer uppmärksamhet, som Isländaren Sturleson, hvilken i synnerhet våre nyare Nordiske Historie-skrifvare tillagt så mycken och stor trovärdighet, sjelf erkänner, att han inga andra Ledare haft, än *gamla berättelser, Slägt-linier och Land-fågda Tal, uppskrefne, som han säger, efter gamla Visor eller Sago-rim, hvilka man hafver i gamla dagar brukat till tidsfördrif.*

Det är möjeligt, att Historie-skrifvaren Saxo Grammaticus, som var nästan samtida med Sturleson, samt född och alltid vistande i Skandinavien, understödd och uppmuntrad af den mägtige och lärde Årke-Biskoppen Absalon i Lund, har kunnat finna, utom *Knutlinga-Sagan*, och den gamla Chronologien: *Gesta Danorum*, den han ock väl nyttjat, andra och flera sådana gamla Visor, än Isländaren; sådana tillgångar af historiska Handlingar har Johan Magnus ock kunnat åga, ehuru en senare Skribent. Desse uppsätta för oss samtida Regenter i Sverige, Danmark, Norrige och Vestergöthland, med många anförda sammanhängande omständigheter, om deras lefnad, bedrifter och frånfälle; de åberopa sig äfven gamla Visor.

Sturleson citerar 50 eller 60 gamla Skalder, och deribland ganska ofta Tiodolfer, som af honom och flere kallas den Hvinverske, eller af Hvine. Han var Gunstling och Skald på goo:de talet hos 2:ne Norrske Konungar af

Yng-

Ynglinga Åtten, Ragvald Skulderhög och Harald Hårfager, och ehuru han icke för vår skuld, utan till dessas åra uppsatte sitt ryktbara Qvåde, *Tnglinga-Tal* kalladt; åro vi dock honom så mycken tack skyldige för dess Historiska och Genealogiska underråttelser om Ynglinga Åtten, som liten eller ingen för någon annan Poëtisk förtjenst. Men i de så kallade *Skalda-Tal*, hvaraf ett finnes i Heims Kringla, och ett annat något olika i Norrländska Chrönikan, uppråknas öfver 200:de Skalder, ibland hvilka åtskilliges Visor torde varit så gode och pålitlige, som flere af Sturleson anförde, till ex. Brage hin gamles, i hvilken oss beråttas, att Oden skickade Gefion ifrån Dannmark till Gylfe i Sverige, som gaf henne ett Plogland, hvarefter hon aflade med en Jåtte 4 Söner, dem hon förvandlade till Oxar, och förde med dem sitt Plogland ut i hafvet, der hon nedsatte Landet, som nu kallas Såland i Dannmark, *men*, såger han, *dersammastådes i Sverige, som detta Plogland var upptagit, år nu igen ett mycket stort vatten, som kallas Lögaren eller Målaren.* Når Sturleson nog alfvarsamt kan citera sådana Visor, så låra så andra funnits, som varit mera trovårdiga eller tydliga.

Vi hafve, emot hvad andre Nationer gjort, nog vanvårdat gamla Kåmpe-visor och Sånger, som dock snart hos alla Folkslag varit grunden till deras åldsta urgamla Historia: vi hafve sett, hvad Macpherson gjort af dem för Skottland.

I Dann-

I Dannmark hafva 2:ne Pråſter: Anders Vedel eller Velejus Söfrenſon, och Peder Syvs, ungefärligen 100:de år efter hvarandra, ſamlat tillſammans åtſkilliga gamla Viſor, om hvilka i Approbationen ſäges: *att de tjena ſå väl till Fäderneslandets Hiſtorias grundvold, och att uppliſſa, ſom vid deras offentliga tryck till mångis förnöjelſe*, ehuru en ſtor del af dem ſkulle tyckas vara af föga trovårdighet.

Kejſar Caroli Magni Sekreterare och Måg Eginhardt ſäger oſs ſjelf, att han ſamlat och med egen hand afſkrifvit många gamla Kämpe-viſor och Dikter.

I Tyſkland hade man, redan i början af 1500:de talet, en ryktbar ſå kallad *Helden-buch* af Eſchilbach och Oſtendingen, men en ny Tyſk granſkare ſäger, *von Bardſchen urſprung und aus alten National-ſagen entſtanden.*

I Södra Europa hafva i ſynnerhet Provençalſke Skalder utmärkt ſig, och mycket upplyſt åtminſtone Medeltidens Hiſtoria.

Hos oſs, har mig vetterligt, ingen vårdat att göra någon ſynnerlig Samling af våra gamla Kämpe-viſor och Sånger. Nu torde de till ſtörre delen blifvit tidens rof; och ſkulle de efterſökas, ſå borde det kan hända ſke i aflägsna Provinſer, ſåſom: Dalarna, Helſingland, Medelpad, Ångermanland &c.

En Danſk Hiſtorie-ſkrifvare, den åfven Mallet kallar *aktningsvärd*, nemligen Baron Hollberg, påſtår med ſkäl, att man till redighets vinnande i Nordiſka Hiſtorien, bör gifva mycket vitsord åt utländſke Häfdatecknare, och att han funnit, att Saxo båttre öfverens-

ſtämmer

ſtåmmer med dem, än Isländarne. Af allt torde följa det enda jag vågar påſtå, nemligen att vid Skandinaviens Hiſtoria kunde, oaktadt hvad våre ſtore och berömvärde Hiſtorici anmärkt och antagit, ännu flere granſkningar och underſökningar äga rum, och tjena till upplysning. Kan hända är det med Saxo Grammaticus, Johannes Magnus &c. i Hiſtorien, ſom med Goltſius i Nummismatiken; hån vågade i ſitt Verk införa några Medailler, ſom voro tvifvelaktige, miſstänkte eller falſke, han led derigenom mycket till ſin trovärdighet; men man har ſedermera efter hand funnit flere vara antika af dem, ſom man hos honom tagit för falſka, dicktade eller eftergjorde. Såkerligen hafva de ſiſtnämnde Auktorer mycket orimligt, men på ſådant är icke heller någon briſt hos Sturleſon.

Att Oden efter ſin död och vid Fingals tid varit fruktad af åfven utländſka Nationer, ſamt hans krigiſka lynne väl kändt, kan ſlutas deraf att han i Poëmet om Cuchulins död, kallas: *the terrible Spirit of Loda, Den förſkräckclige Anden från förmodligen Sigtuna eller Upſala.* Han beſkrifves ock ſådan: *he comes in the roar of a thouſand ſtorms and ſcatters battles from his eyes. He ſits on a cloud over Lochlins ſeas; his mighty hand is on his ſword and the vinds lifts his flaming locks: han kommer i dånet af 1000:de ſtormar, blixtrar krig och ſtrid från ſina ögon. Hån ſitter på ett moln öfver Skandinaviens Sjöar. Hans mägtiga hand år på hans ſvärd, och vädret lyfter hans flammande hårläckar.*

I Poë-

I Poëmet Carrie Thura, eller Konung Catulas Refidens på Iniſtore eller Orcken-Öarne, ſom var belågradt af Trothal, en Konung af Sora i Skandinavien, införes Oden lika förfårlig; han ville då ſkråmma Fingal ifrån att angripa Konungen af Sora, ſom han kallar ſin Son. Fingal har en håftig ordvåxling med Oden, om hvilken ſåges: *his eyes appear like flammes in his dark face; his voice is like distant thunder. Hans ögon ſyntes ſåſom eldslågor i hans mörka anſigte; hans röſt liknade ett Thordön på afſtånd.*

Fingal ropar: *Son of night! retire; dismal Spirit of Loda! fly from my preſence! Fly du nattens Son, du ohyggelige Ande ifrån Loda.*

Oden lyfte ſitt ſpjut, men Fingal högg med ſitt ſvård i Anden; ſom föll utan form eller ſkapnad i luften, ſom en pelare af rök; han rullade ihop ſig och ſkrek ſå att Iniſtore darrade vid ljudet.

Att Orcken-Öarne och Skettland i 2:dra eller början af 3:dje Seklet, lydt under Skandinaviſkt välde, finner man af flera ſtällen i Osſians Sånger, ſåſom då det ſåges i Fingal, ſedan Cuchulin dödat Trenar, ſom var med i Swarans Hår, ſåſom en af deſs Jarlar eller Hjeltar: *Weep o Maid of Iniſtore! Trenar, lovely Trenar died; his gray dogs are howling at home and ſee his paſſing ghoſt. Gråt du Mö af Iniſtore! Trenar, den älſkade Trenar dog. Hans grå hundar tjuta nu hemma, och ſe hans vandrande Själ.*

Att våre Förfäder redan för 1600:de år ſedan vetat nyttja vårt myckna Jern, och haft goda kunniga Smeder, kan ock ſes af

desſa Poëmer. Fingal hade ett ſvård, ſom var gjordt af Luno, en Smed i Skandinavien; det dödade en man i hvart hugg, och gaf alldrig två ſår, *it gives no ſecond wound*, ſom orden lyda i Poëmet. Fingal ſäges alldrig hafva nyttjat det, utan då han var i högſta nöd. Detta har någon likhet med det hos oſs namnkunniga ſvärdet Tirſing, ſom efter Hervora-ſagan, dvårgarne Dyren och Dvalen förfärdigat, och hvilket alldrig utdrogs utan bane.

Mycket kunde ſlutas af Oſſians Sånger till våra Förfäders ſeder; Gäſtfrihet, ifver för krigs-äran, lefnads-ſätt m. m. hälſt flere af hans Hjeltar ofta haft vigtiga göremål i Skandinavien, ſåſom Krig, Frid, Allianſer, Förlofningar, Giftermål, enlevements, Gäſtabud &c.; men anförandet deraf blefve för vidlyftigt, det kan lätt ſes och utmärkas, då man igenomläſer Verket.

Det återſtår mig, att göra en jemnföreliſe emellan Oſſians Sånger, och våra gamla Skalders Poëſier eller Viſor, ſamt att underſöka orſakerna till den ſkillnad, ſom man torde finna dem emellan.

Oſſians Sånger hafva en ſtor förtjenſt genom vackra pathetiſka, väl valda och intresſanta ämnen, hvilket alltid borde vara en hufvudſak för Poëmer.

Snart alla Oſſians Sånger utmärka ſig genom något rörande och ſorgligt; med vackra och ömma känſlor, med häftiga och heroiſka pasſioner, hjertats naturliga och enfalldiga ſpråk. *I ſådant*, ſäger Macpherſon, *har Oſſian excellerat*.

utarbetat; om han någonsin skrifvit något gladt eller lustigt, så är det längesedan förloradt; men det pathetiska, alfvarsamma, melankoliska; som gör det djupaste intryck på månniskors hjertan, har bibehållit sig genom tradition ifrån slägte till slägte. Osſians Sånger ſkola alltid af rätta kännare beundras och vårderas, ſåſom taflor af dråplig desſein, om man än ville ſäga, att de ej äro lyſande af varierade färgor.

Jag ſkall ſåſom till prof, och egentligen för jemnförelſe med de gamle Skandinaviſke, intaga ett par åmnen af Osſians Sånger.

Comala, Sarnos Konungens af Orcken-Öarne, Dotter, hade vid en Fäſt blifvit ſå kår i Fingal, att hon följde honom förklädd, ſåſom en Yngling i hans krigståg; hon blef igenkånd af Hidallan, en af Fingals Hjeltar, ſom förr varit kår i henne, men blifvit förſmådd; hennes ſkönhet och häftiga kärlek för Fingal gjorde, att han valde henne till ſin Brud, juſt då han fick tidningar om Caracallas antågande. Han gick emot fienden, och lemnade Comala på en bergshögd, ej långt ifrån Strids-fältet, men lofvade, att om han ej blefve ſlagen, ſkulle deras Bröllopp firas ſamma natt. Fingal vann Fält-ſlaget, och ſände Hidallan till Comala att tillkänna gifva detta och hans ſnara återkomſt. Denne, för att hämna ſin förſmådde kärlek, ſade henne, att Fingal fallit i ſtriden. Hon uttrycker ſin förtviflan, på det häftigaſte: *må*, ſäger hon, *beſtörtning följa dig, och fördärfvet upphinna dig, dig du Verldens Konung; må dina ſteg till grafven blifva få, och må en Mö begråta dig;*

dig; denna sista strof är nog significatif, och lemnar mycket att tänka. *Hvarföre sade du mig Hidallan! att min Hjelte föll; jag kunde en liten stund haft hopp om hans återkomst &c. Fingals Ande! rigta från din sky Comalas boge; Lät min fiende, Verldens Konungs Son, falla som en hjort i ödemarken.* I det samma kommer Fingal, och ber Barderna sjunga sin Seger och kärlek för Comala; hon tror att det är hans Själ eller Skugga. *Tag mig,* säger hon, *till din hvilas grotta, du älskansvärda dödens Son!* Han försäkrar henne, att han är både lefvande och segrande. *Han är återkommen,* säger hon, *i all sin ära och kärlek, jag håller ju hans oöfvervinnerliga hand; men jag måste hvila mig vid sidan af klippan, till dess min Själ kan sansa sig ifrån bäfvan.*

Hon gick, Fingal bad Barderna sjunga om striden vid den strömmande Carun, *på det,* säger han, *min hvit-armade Mö må vederqvickas till glädje, under det jag efterser tillredningen af min Kärleks-Fäst eller Bröllopp.* Men Comala kunde ej uthårda med en så hastig öfvergång ifrån den yttersta sorg och förtviflan till den högsta och lifligaste glädje. Hon dog vid sidan af klippan; man hörde hennes vän Melicoma ropa: *kommen med J ljusa skyar ifrån högden; Måne-strålar! upplyften hennes Själ, Mön ligger blek vid klippan; Comala är icke mer.*

Man kan föreställa sig Fingals tillstånd. Hidallan kommer i en häftig ånger, och bekänner, att han skrämt henne till döds; Fingal visar honom ifrån sig; *du skall,* säger han, *aldrig mer glädjas i min Sal; du skall ej mer del-*

taga

taga i min Jagt och i mina Segertåg. Led mig till hennes hvilas rum, att jag än en gång må se hennes skönhet, der hon ligger blek vid klippan, och vädret lyfter hennes vackra hårlåckar. Sjungen Skalder, Sarnos Dotters lof, låt vädret föra hennes namn öfver högderna &c. Man finner i en svit häraf i en annan Sång, att Hidallan kom hem till sin gamla och blinda Far, som sade: *Hidallan! hvar äro mina män, som plägade komma hem med klingande sköldar, hafva de fallit vid Caruns stränder? Nej, svarade den suckande Ynglingen: Lamors män lefva, och äro namnkunnige; Jag måste sitta allena på Balvas strand, när krigsbullret växer; men sade Lamor: dina Fäder sutto alldrig allena; när krigsbullret utbredde sig, ser du den grafven? Mina ögon skönja den ej; der hvilar den ädle Garmallon, som alldrig flydde ifrån striden. Konung af den strömmande Balva! svarade Hidallan, hvarföre vill du plåga min Själ? jag var alldrig rädd. Fingal blef vred på mig för Comalas skuld, och vill icke mer låta mig strida i dess krig; gå, sade han, till de grå strömmar i ditt Land, och multna där, som en Ek utan löf, den vädret har sträckt öfver Balva, för att alldrig mera växa.* . . . .

Måste jag, sade Lamor, höra Hidallans ensliga steg, när tusende blifva namnkunnige i strid. Skugga af den ädle Garmallon! för Lamor till sitt rum; hans Själ är bedröfvad; hans Son har förlorat sitt rykte. Hvar, sade Hidallan, skall jag söka äran, för att glädja Lamors Själ? Jagar jag hinden, så blir mitt namn ej deraf kunnigt, Lamor vill icke klappa mina hundar &c.; Jag måste falla, sade Lamor, som en Ek, hvilken växte på en klippa, och den stormarne hafva kullkastat. Min skugga

ſkall ſes ſörjande på mina högder, för min unga Hidallan &c. Han ber ſlutligen ſin Son gå och hämta hans Faders vapen, Garmallons ſvärd, och leda honom till dennes graf, ſom ſkedde; han ſtack då förſt ſin Son, och ſedan ſig. *De ſofva,* ſäges det, *tillſammans. Deras gamla Sal multnar på Balvas ſtrand; man ſer der ſkuggor om aftonen; dalen är tyſt; och folket ſkyr för Lamors graf.*

Man ſer ibland annat häraf, hvad värde ſattes på det att blifva firad i Bardernes Sånger. När Hidallan ej mer kunde blifva det igenom bedrifter i lifvet; ſå ville han vinna deras lof och hugkomſt genom en död, den han väl kunnat undfly, om han velat, och han vann ſitt ändamål.

Duchomar älſkade den ſköna Morna, men hon älſkade Cathbat: den förre hade nedhuggit ſin med-älſkare, och kom ſtraxt derefter till Morna, den han ſökte öfvertala att älſka ſig; men hon ſvarade, att hon gifvit ſitt hjerta åt Cathbat, och att hon nu väntade honom till ſig. *Länge ſkall Morna vänta,* ſade Duchomar, *mitt ſvärd är färgadt i hans blod; han föll vid Brannos ſtröm. Högt på Cromla vill jag uppreſa hans Grafvård; men fäſta nu din kärlek vid Duchomar. Hans arm är ſtark, ſom en ſtröm. Är Tormans Son fallen, Ynglingen, med det ſnöhvita bröſtet? ſade Mön med det tårfulla ögat. Duchomar! du är i ſanning mörk för mig;* (hans namn betyder den ſvarta mannen) *gruſvelig är din arm emot Morna; men gif mig detta ſvärd min fiende! jag älſkar Cathbats blod, ſom är derpå. Han gaf ſvärdet åt hennes tårar; hon genomſtack hans manliga bröſt; han ſträckte ut ſin arm och ſade:*

Sida: Dotter af Cormar, Cairbar! du har slagit Duchomar; svärdet är kallt i mitt bröst. Morna! jag känner det är kallt; gif mig åt Mön Moina; Duchomar var hennes dröm om natten; hon vill uppresa min Grafvård; men drag svärdet utur mitt bröst, Morna! Stålet är kallt. Hon kom i alla sina tårar, och drog svärdet utur hans bröst. Han genomstack hennes hvita sida med stål, och spridde hennes vackra hårlåckar på marken; blodet strömmade och hennes hvita arm blef stänkt med rödt. Hon låg i sin dödskamp, och Thuras grotta svarade på hennes suckar.

Af ungefärligen sådan natur äro Ossians Sångers ämnen, man minnes dem, äfven då man glömt de ord, med hvilka de blifvit utförde; men de måste göra djupa intryck, då de lemnas oss i den behagligaste Skalde-prydnad. Det torde blifva svårt, att finna något jemngodt hos våra gamla Skalder.

En Abbé Cesarotti har vid en Italiensk Öfversättning af Ossians Sånger, med skäl anmärkt, att denne Skalden gifvit sin Fader Fingal, den fullkomligaste karakter, som någon Hjelte kan hafva. En karakter, som, antingen han målat efter Naturen, eller efter sin imagination, hedrar månskligheten och Poësien: *Fingal*, säger han, *älskar äran, då den, efter tidens tankesätt, var rätt förvärfvad. Han strider antingen till eget eller oskulldens försvar, och söker häldre, att vinna genom ädelmod, än vapen. Han är stor utan att tvinga sig att vara det, stark och tapper utan villdhet, medlidande utan svaghet, han älskar sitt Folk högt, är vänlig emot Utlänningar, ädelmodig ovän; han känner månskliga lif-*

vets plågor och röres af olyckligas lidande &c. En sådan karakter finner jag icke i någon af våra gamla Skalders arbeten.

Ossians Sånger, säger Professor Blair, *äro ömme och sublime; de hafva intet frivolt; öfver allt råder i dem en Pathetisk och alfvarsam ton. De äro hjertats Poêsier, fulle af ädla och ömma känslor; de utmärka ett lätt eldadt hjerta, hvars låga upptänder Imaginationen. Hvars röst är det, ropar han, som hinner till Ossians öron, och uppväcker hans Själ? Det är de förflutna tiders, de återföra med sig människornes gärningar för mina ögon.*

Jag kan och bör ej göra många citationer af ett Verk, som vi redan hafve till en del i Öfversättning, af hvilken jag dock icke begagnat mig i det af mig anförde; men jag vill dock för mitt åndamål anföra något prof af Ossians Styl: *Wår Ungdom,* säger han, *är lik en Jägares dröm, han sofver vid klippan på heden i ett ljufligt Solsken, men vaknar i en storm, ljungeldarne flyga omkring honom, och tråden böja sina toppar för vädrets våld, han minnes dock glad solen och sin dröm.*

Hans invocation i Poëmet Carthon till Solen, den en Fransk Auktor icke utan skäl utmärker, såsom ett af de vackraste Skaldestycken, som finnas i något Språk, förtjenar att anföras, hvarvid bör erindras, att Ossian, då han författade det, var blind, som Homerus och Milton.

Du, säger han, *som hvälfver dig öfver våra hufvuden, rund, som mine Fäders sköld, Sol! hvarifrån hafver du dina strålar, ditt evigt varande ljus? Du skrider fram i din majestätliga skönhet, och*

ſtjernorna gömma ſig för dig i ſkyn. Månen kall och blek ſjunker i Veſterns vågor, men du går allena din gång, hvem kan göra dig ſällſkap i ditt lopp? Bergens Ekar falla, Bergen ſjelfva ramla i en långd af år, Verlds-hafvet tager af och till. Nattens Drottning ſes ofta ej på himmelen, men du är evigt den ſamma, triumferande genomlöper du jemnt din lyſande bana. När Verlden är mörk af ſvarta ſtormiga moln, når åſkan dundrar och ljungeldar flyga, ſpeglar du din ſkönhet i ſkyarna, och ler åt ſtormarna; för Oſſian viſar du dig dock förgåfves. Han ſer dig ej mera, antingen ditt ljuſa gyllene hår hveſtar öfver Öſterns ſkyar, eller du darrar vid Veſterns portar. Men du är kan hända ſom jag, endaſt till för en tid; dina år hafva kanſke en ända, då du ſkall ſofva i dina ſkyar och icke mera akta på morgonrodnans röſt, gläds då o Sol! i din ungdoms ſtyrka, åldren är mörk och obehaglig &c. Han har ock på annat ſtälle en invocation till Månen, ſom Macpherſon ſäger vara en ſtor ſkönhet i original-ſpråket.

Den ſom någorlunda känner våra gamla Skalder, lär väl ej ſöka något, ſom kan jemnföras med detta hos dem. Jag ſkall dock göra dem all rättviſa, då jag nu kommer att ſkärſkåda det förnämſta, ſom oſs blifvit lemnadt af deras Arbeten.

Oſs förekomma förſt *Sæmunds* och *Snorre Sturleſons* Eddor, den förra beſtår af *Voluſpa*, ſom betyder quinnan Volas Profetſior. Vola var för Norden ungefärligen det ſamma, ſom Sibylla för Rom och ſödra delen af Europa. Hon ger oſs ett Syſtem af hela Nordiſka Guda-läran, i berättelſer, med hvilka hon

går

går ifrån Chaos, famt Profetsior om Verldens undergång och defs förnyande.

Sæmund Frode eller den Lårde föddes ungefårligen 1057 på Island. Om honom fåger Refenius: *Eddæ antiquioris autor dicitur Sæmundus Sigfusonius, vulgo Frode dictus, constans meris Rhythmis obscuris, adeo fabulis involutis, ut vix Jam intelligatur a recentioribus Poëtis Islandis. Sæmundus hic in Papatu vixit, & Pastor fuit Oddensis. Edda hæc pluribus constat capitibus, quorum quodvis Cantilena est, diversis metri generibus exarata. Volufpas seu Volæ gnomas fuisse duplices docet Gudmundus Andreæ sc. Voluspaa* en meire, *Voluspaa major, & Voluspaa* hin Skemre, *Voluspaa minor. Minorem tantum habemus, in qua e priori multa reperiuntur citata.*

M. Gottfrid Schütze har i fin lårda Traktat om Tyfka och Nordifka Folkets Låra, rörande Själens tillftånd efter döden, gifvit ofs af Volufpa 152 Versrader i Original Språket, med en god Latinfk Öfverfåttning. Ehuru Refenius förut gifvit ofs den fullftändig i bågge defsa Språk, fkall jag dock anföra ett litet prof med Schützes Öfverfåttning:

Hvar er med Asum?
hvar er med Alfum?
gnyr allr Jotunheim;
Aesir ro a Pingi;
stynia dvårgar
fur steindyrom,
veggbergs visir.
Vitod er en edr hvar?

Quid novi apud Deos geritur?
quid apud Genios?
fragore personat totus Gigantum mundus;
Dii in foro versantur;
gemunt Nani,
Ante Lapidearum habitationum ostia;
Lapideorum meatuum gnari.
Nostin' adhuc aut quid rei geritur?

Resenius säger med skål, att Voluspa är invecklad i ganska mörka Fabler. Det klaraste och kanske vackraste deraf är, då vid slutet Himmelen beskrifves således efter Resenii Öfversättning:

Curia stat clarior Sole,
Auro tecta in Gimle;
illam probi populi colant,
per Secla fruentes summo bono.

Dernäst finne vi i Eddan Havamal ett Poëm, som tillegnas Oden sjelf, och består i ungefärligen 120 strofer af idel Sedo-läror och Maximer, ungefärligen som Salomos Ordspråk. Ordet Havamal deriveras af haar eller häa celsus, altus, sublimis, och maal sermo. Jag skall äfven af detta slags Poësi låna af Resenius en liten prosbit:

Gatter allar adur enn gange framm,
ummskodast skulú og af skygnast,
Thuy öngvann ma örvaent um Alldur vera
hvars hans sitia fiendur á flere fyrer.

Ostia quæque; ante exeundum contemplentur atque considerentur; Nemo enim perpetuo periculo caret, ubinam hostes in area insidientur.

Dessa

Desfa Sedo-lärors natur kan man vidare se af följande:

Den galne tror sig alltid kunna lefva, om han blott undviker krig; men om vapnen skona honom, så ger honom dock åldren icke qvarter.

En fråsſare äter sin egen död.

Illsinte menniskor le ofta åt allt.

En narr vakar och grubblar hela natten, han befinner sig om morgonen trött; men icke klokare, än han var om aftonen.

Älsker edra vänner, och vänners vänner; men icke edra ovänners vänner.

Det gifves ingen svårare sjukdom än den, att vara missnögd med sitt öde.

Vill du vinna den du älskar, så gack till henne om natten, eller ganska hemligen, sällan lyckas det som tre personer veta &c.

Ändteligen följer Runa-Kapitlet, eller Odens Trollkonst, hvaruti han uppräknar alla de underverk, som han kunde göra genom Runor och Skalde-kraft, samt säger sig genom sina Visor förmå att stilla tråtor, sjukdomar och sorg, förtrolla sina fienders vapen och vårjor, så att de ej skulle kunna skada, skaka band och bojor af sig, qväfva stormar och oväder, göra sig älskad af det vackra könet m. m. Skada är, att han ej lemnat oss på desfa kraftiga Visor något prof, som vi kunnat nyttja.

Jag skall anföra något af Runa-Kapitlet, som försvenskadt så lyder:

Jag kan sjunga en Sång, som Konungens Gemål icke kan, ej eller något menniſko-barn; den heter

ter Hjelpen, och fördrifver oenighet, sjukdom och bedröfvelse.

Ser jag en håxa i luften, så förvirrar jag henne med en enda blick, så att hon måste afstå ifrån sitt förehafvande.

Ser jag någon hånga i ett tråd, så tecknar jag så undergörande Runiska bokståfver, att han straxt stiger ned och talar vid mig &c.

Af 29 Kap. i Volsunga Sagan ser man dock, att Brynhilda var nåstan så lård håruti, som Oden sjelf. Hon meddelar, i 124 Vers-rader, Sigurd Sven sin visdom, och såger honom att hvad man kan göra *med kostliga stafvar, Spå-konster goda och gamman runor, Seger-runor, Öl-runor, Hjelp-runor, Svall-runor, Lä-runor, Mål-runor, Hug-runor &c.* Jag skall anföra ett litet prof af dessa Verser:

Seger-runor skall du kunna,
om tu vilt seger hafva
å svårds-fåste dem rista
Somliga på Svårds bandet,
somliga på gjördelen;
nåmn så två gånger Tyr
Öl-runor du kunna skall
om du vilt att kvinnan dig
som du såkert tror ej skall besvika
å horne du rista dem
och å handbaken
och mårckia å naglen naud;
drycken du signa skall
och se dig vel före
och kasta lök i vattne.

Sturle-

Sturlesons Edda, som blifvit gifven oss på nog olikt sätt af Resenius och Göransson, efter olika Manuskripter, har alldrig varit skrefven på Vers, hör dock egentligen till mitt ämne, såsom af den förra utdragen. Uti Samtal emellan Gylfe, en Svensk Konung, och tre Asar i Asgård, dit Gylfe reste för att pröfva, om de voro Gudar eller månniskor, uppställes i frågor och svar hela Celtiska eller Skandinaviska Guda-låran och Mythologien. Naturligen förekommer här det tvifvelsmålet, huru en så okunnig Herre, som Gylfe, (hvilken ock icke kunde förstå det så kallade Asa-målet, så framt det ej var Sveriges Språk för Odens hitkomst, då likvål Eddan säger, att han hitförde Asa-målet), kan företaga sig en resa till Asien, i den nämnde affigten just då Oden och de förnämste Asar voro som det synes i hans Land, och förförde hans Folk. Detta kunde gifva Forn-forskare anledning att nogare undersöka hvad Eccard anfört i sin Traktat: de Origine Germanorum, samt den mening, som den mycket lärde och djupsinnige Pelloutier framställt, att alla de många Folkslag, hvilka i de uråldrigaste tider, flera hundrade, kan hända tusende år för Odens flyttning, efter hand utgått ifrån det vidsträckta Land, som kallas Schytien, och utbredt sig snart öfver hela Europa m. m, först och i allmänhet blifvit kallade Schyter, sedermera Celter, och haft till grunden ett och samma Språk, af hvilket Tyskan, Svenskan, och de öfriga Skandinaviska Språk, så väl som Engelskan, Holländ-

ſkan med flera, hårſtammat, då deremot ſom nyſsnämde Auktor ſäger: *Le nom Sauromates ou Sarmates ſert à deſigner tous les peuples, qui parlent la langue Eſclavonne, les Moſcovites, les Polonois, les Bohemiens, les Venetes, & pluſieurs autres.* Om det är ſannt, att i alla det Celtiſka Språkets afkomlingar ordet *As* betyder Gud, och *Aſgard*, Gudarnes hemviſt, ſåſom i den gamla Tyſkan, hvilken Pelloutier tror vara äldſta Dottren och förnämſta Arfvingen efter Celtiſkan med alla deſs många Slågtingar; om de gamla Nordiſka Språken deribland ſå mycket mer böra räknas, ſom man ännu känner det åldriga Nordiſka Eds-formuläret: *Swa hjelpe mig Njorder ſom Freyer och hin allmagte As;* ſå torde Eccard åtminſtone kunna förlåtas, när han vågat tro, att *As, Aſar &c.*, haft afſeende på den Gudomlighet, ſom Oden efterſträfvade, och ſom man tillade honom, (ſåſom han och i 12:te Dæme-ſagan, af Eddan ſäges heta *Aſfader)* men alldrig på Aſien, eller någon Aſiatiſk utvandring, hvartill Sturleſon med flera, för likhetens ſkull i ljudet velat lämpa det, ſamt att ſåledes Oden troligaſt varit en Vandal eller Pomerink, men icke en Aſiat, ehuru både vi, och andra Celtiſka Folkſlag, kunnat hafva gamla traditioner, ſå väl om vår urſprungliga härkomſt ifrån ett ſtort Land öſter om Tanais, hvilket förr eller ſenare blifvit kalladt Aſien, ſom om en detta Landets uråldriga Gudomlighet, hvilken kallades Voden, Voden, till och med Goden, den gode eller Oden, och efter hvilken en ſtor och konſtig åfventyrare, Sigge Fridulfsſon, upptog namn,

namn, härkomst och attributer, för att dermed bedraga de enfaldiga Rim-tussarne i Norden.

Man har länge anmärkt, att vissa djur trifvas bäst, föröka sig, och komma till största fullkomlighet i vissa Länder, som synas för dem så naturliga, att man snart kunde tro dem vara deras första ursprungs orter, hvarifrån de sedan, efter hand, blifvit flyttade till andra Länder. Således har Arabien de bästa hästar i verlden; Spanien de skönaste Får; England, Holland, och en del af Tyskland, den största och vackraste Boskap &c. Skulle något sådant kunna sägas om människo slägtet, så borde väl de Länder, som ligga Öster och Söder om Tanais, emellan Svarta och Caspiska Hafven, såsom i synnerhet Georgien och Circassien dervid komma i fråga, hälst vårt slägte på intet ställe i Verlden, hunnit eller hinner till den fullkomlighet, som der, hvarest man ibland hundrade till större delen undransköne ansigten, näppligen finner ett enda, som skulle kunna kallas fult; hvarföre ock Turkiske Kejsaren, samt andre store Orientaliske Herrar, hafva härifrån, merendels af röfvade eller sälda Flickbarn, de förnämsta tillgångar för sina Seraljer.

Sådane Länder torde med mera skäl, än den kalla, troligen alltid folk-fattiga Norden, kunna kallas som Jornandes säger: *Officina gentium & vagina Nationum*, och vore ej underligt, om derifrån i ur-äldrigaste tider, efter hand utgått alla de Celtiska Nationer, som haft ungefärligen samma Språk, och som befolkat större delen af Europa, utom andra

Länder.

Om denne Starkader, som det säges i Göthriks och Rolfs Saga, fått af Oden det ödet, att lefva 3:ne mans-åldrar, så kunde detta anförande komma öfverens med Skalde-talet, och denne Starkader åfven få, hvad tiden angår, blifva *den gråhårige Snivan*, om hvilken Ossian talar; men troligen hafve vi haft mer än en Starkoter i Norden. Af dessa Visor hafve vi åtskilliga lemningar i nyssnämnde Saga, men så magra, att jag ingen ting deraf kan citera, minst såsom till någon jemnförelse med Ossians Sånger. Annars har Thomas Bartholinus i sine Antiquit. Danic. ett litet Poëm af en Starkader, som nämnes Wikars Balkr. Det innehåller egentligen hans confession; han säger sig hafva varit lyckligast, så länge han följde med Konungen, som han sedan genom svek offrade åt Oden, och fick derföre namn af *Niding*, hvilket måst harmade honom; hvarefter *han for omkring Landen*, som han säger, *med hugen illa*, *Penninge-löser*, *Lastfuller*, *Herrelöser*, *Teper* (bedröfvad) *i hugen*. Man finner ock på Latin hos Saxo Grammaticus, och Johannes Magnus, flera af en Starkoters Verser, såsom om krigs-måns lefvernes-sätt; *Fortium crudus cibus est virorum &c.* Han skrifver ock mycket om sig sjelf, om sina bedrifter; som mycket gammal önskar och söker han att få dö; *quod nequeas fugere, hoc etiam anticipare licebit; arbor alenda recens, vetus excidenda. Mors optima tunc est, cum petitur, vitaque piget, quum funus amatur, ne miseros casus incommoda prorogat ætas.*

Herr

Herr Kansli-Rådet Lagerbring ger oss efter Sturleson, dock något förändradt, början af det så kallade Bjalkamal, som Thormod Kolbrunar Skald sjöng om morgonen för Sticklarstads Träffning, för att väcka och ägga Konung Olof den Heliges Folk till slaget, och för hvilket han fick af Konungen en Guldring, som vågde en half mark.

dagen år upprunnen
dåna tuppars fjädrar
mål år för vålmenta
att vinna arfvode
Vaken upp, Ja vaken
vånners hufvud
alle de förnåmste
af Konungens Bussar.

Har den handfaste,
Rolfur skjutande
mån af godan slåkt,
de som aldrig flykta.
Er jag våcker ej till vin
eller Flickors skemtan
heldre Er jag våcker till
hårda Bardalekar.

Men man bör märka, att Thormodr förtjente sin Guldring endast för att sjunga en gammal ryktbar Visa, förmodligen en af de åldsta, som Norden kan uppvisa, såsom den efter all liknelse år gjord vid Rolf Krakes tid, under Adils Regering i Sverige.

Saxo har den utförlig på Latinsk Vers. I Norrlands Krönikan pag. 204 finnas ock lika många Verser med de anförda; men något olika;

1.

dagen år uppkommen,
dåna Toppens fjädrar,
tid år Odens Sönner,
arbete göra.
vake ock å vake
våre hufvudsmån
alle the Fornåmste
modige Adils Bussar.

2.

Haar then hargeeipi
hrolf then skjutande
mån af goda åtter
minst som fly kunna
våck jag Eder intet
till vijn och Vijf-runor
hålder våck jag Eder
till hårda krigs-slångar.

Man

Man ser att Thormoder, som sjöng för den Christne Konungen Olof, försigtigt ändrat det, som ej passade sig för honom, såsom om Odens Söner, om Adils Bussar, om Haar och Hrolf &c., här säges ock att Thormoders Sång blef kallad, *Hus-karla hvöt, eller hvöt; thet är: en uppäggelse visa för husfolket.*

Syvs här i sin Samling af Visor, detta Poëm, som der kallas *Bjalke-Maal hin Gamle;* i dubbelt så många, eller 32 Vers-rader, men uppstufvadt ifrån gamla Språket, och satt på Rim; det börjas således:

Nu dagen vill oprinde,
och hanen gal på rinde.

Slutet häraf tyckes utmärka, att det varit gjordt vid Rolf Krakes död, för att uppägga hans Folk till hämnd:

Rolf gaf oss Guld och Svärde
nu ligger han nedfälded
med svig, och overvälded
Den skall en Niding vere,
som hevner ej sin Herre.

I förklaringen öfver Visan säges, att *den har sitt namn af Bjarke, Konung Rolfs Svåger, som blef slagen i Lejre.* Den borde då rättligen heta *Bjarke-maal,* af *Bjarke;* men *Bjalke* och *Bjarke* lär hafva kommit på ett ut. Ragnar Lodbroks Svane-sång, skulle då blifvit kallad *Bjarka-maal* efter förste Visan af det Vers-slaget, hvarom något mera här nedan. Samlaren af Danska Visorna säger, att han tagit 2:ne Verser, af 8 rader hvar, af Norrska Krönikan och Konunga-sagan; men utvalt de 16 öfriga

öfriga rader af Saxos vidlöftiga Dikt. Af allt ses, att Poëmet varit ifrån de äldsta tider, mycket ryktbart, hvilket det ock tyckes förtjena, såsom ett af de bästa urgamla Nordiska. Bjarke finnes dock icke i Skalde-talen, men nämnes i Eddan, såsom en af Rolfs Kämpar.

Här måste väl lemnas rum åt Brage eller Bragde hin Gamle, af hvilken Sturleson anför något i synnerhet om det stora Landet, som Gefion förde med sina Söner, *förvände i oxar med hvita stjernor i pannan*, derifrån, hvar Målaren kommit i stället, till Hafvet vid Dannmark, hvarom förr är taldt, och till hvilkets förklarande fordras större skarpsinnighet, än jag äger.

Den arbetsamme, framl. Herr Assessor Björner har alldraförst lärt oss känna ett Poëm om *Karl och Grym, Svea Konungar*, samt om *Hjalmar Kong Hareks Son på Bjarmaland*, hvaraf han funnit en Afskrift i Antiquitets-Arkivet, *som*, säger han, *kommer öfverens med en gammal Visa, hvilken än i dag skall sjungas i Norrlanden, hälst i Medelpad.* Detta Skalde-stycke förtjenar i flera afseenden mycken uppmärksamhet. Mallet har ock trott det värdigt af en fullständig öfversättning, och införande i dess Dannmarks Riks-Historia, såsom ett betydligt Nordiskt ålderdoms minnesmärke, det han dock medgifver höra Sverige och icke Dannmark till, oaktadt man i Syvs Samlingar finner en Kämpe-Visa *om Grimmer och Kamper af Birtingsland*, mycket ofullständig emot Poëmet; den nämner hvarken Sverige, dess Konung Carl eller Hjalmar, men tyckes lika-

som vilja tillägna Dannmark ämnet, derigenom att enviget skall hafva skedt vid *Wimmings-hög*, som Utgifvaren säger *ligga i Skåne, hvarest skall finnas en stor Kämpe-sten med Runbokstäfver på;* hvilket väl kan vara, såsom i Poëmet säges, att Grym fann Hjalmar sin fiende i Götha-land, hvartill Skåne i fordna tider räknades; men det gifver ej Dannmark den minsta rätt till ett Skalde-stycke, som kanske af alla gamla Skandinaviska, är utfördt med den mästa ordning och prydlighet, och som derjemte genom ett intressant ämne närmast kan sägas likna Ossians Sånger. Såsom oförnekligen Svenskt, ger det vår gamla Vitterhet ett företräde för den öfriga Skandinaviska, och är det nog besynnerligt, att våre store Riks-Historie-skrifvare ej värdat nämna det, när den bäste Danske, fästat så mycken uppmärksamhet dervid, att han ock beledsagadt sin Öfversättning med Critiska noter. Auktorns namn är ej kändt. Om Konung Carl och Grym varit de samme, hvilke Johannes Magnus i anledning, *af gamla Skrifter, hvilka legat i Häfda-burarne intill hans tid, eller Sago-brott, som han sett i St. Britas hus i Rom*, uppfört såsom tvenne, efter hvarandra följande, Svenske Konungar, under namn af Carolus och Grimmerus, som Björner tror, ehuru han efter Loccenius nedsätter deras Period till 300:de talet efter Christi Födelse, så vore det icke omöjligt, att den förr omnämnde Starkader, såsom den enda namnkunnige Skald af den tiden, författat dessa Verser. Mallet säger, att om man vill dömma af

af Språket i Poëmet, så kunde man tro det vara af ungefärligen 1300:de talet; *men säkert är*, fortfar han, *att det är långt äldre, som kan slutas af Sederna och Hedniska Religionen, som ofta deruti utmärkas;* han tror då, att man så ofta omskapat och förnyat Språket i Dikten, som det varit nödigt, för att förstå det. Man lemnar derhän, huruvida Mallet kan anses berättigad att dömma i den grannlaga frågan om våra gamla Poesiers ålder efter de ändringar, som Nordiska Språket kunnat undergå, hvilket måste hafva skett småningom efter hand, såsom i alla Språk sker, åtminstone årkänner han sjelf det han så litet kändt våra gamla Språk, att han behöft hjelp dervid af andra. Poëmet kunde förtjena att helt och hållet sättas efter Ossians grundritning, samt Macphersons öfversättnings-sätt, och styl; men här tillåter jag mig ej mera, än att, under det jag upptager innehållet, anföra några få Strofer, och gifva prof på Vers-slagen i Originalet. Märkeligt är, att hela Skalde-stycket är på Rim, det börjas på Jambisk Vers af 7 eller 8 stafvelser:

Karl hefur heited Kongur Sa,
er koppum atte ad radá,
Sikling hafde Svidiod a
Fest til glede og nada &c.
Eyrik nefne eg ytrann Jall,
er odlings varde velde,
war han naer dar geirinn gall
og Garpa marga fellde.

Efter Björners Öfverſättning:

En Kong har hetat Carl, ſom för Kämpar åtti att råda, Han hade ſatt ſig i Sverige till glädje och ro.

En hurtig Jarl benämnd Eric förſvarade be-rörde Konungs välde och Rike. Han var nåra der ſvärd och ſpjut gullo, fällande månge Garpar eller ſtormodige Busſar. Härmed continueras i 144 rader, med jemnt ombyte af maſculina och feminina Verſer, då ſedan ſlaget ombytes, ſå att alla Verſer blifva maſculina:

Grymur Kjemur a Gauta Lad
giefaſt mun vargi nockr brad
Ef dar Stryda Sterker nu,
Stoltar menn fyrer biarta Fru.

Grym kom till Götha-land, och ſkulle väl ſki vanka för Vargar, när ſtarke och ſtålte mån måſte ſtrida för en fager Fru; hvarmed fortfares i 130 rader eller Verſer, hvarefter åter Vers-ſlaget ombytes på det ſätt, att 3 rader i ſvit äro på Rim, den förſta har 12 eller 13 ſtafvelſer, men de 2:ne följande endaſt 7 eller 8 till ex.:

Blikudu Skilderi bordum a med biortum Steinum,
Séglinu voru af Räfils reinum
raud og bla med vodum hreinum.

Skölden blänkte på Skepps-borden med ſkinande ſtenar. Seglen voro af röda och blå dukar, med rena vådor; härmed fortfares i 84 Rim-rader, hvarefter Skalden återtager oblandade maſculina Verſerna, af 7 eller 8 ſtafvelſer, och ſlutar Poemet med 116 ſådana; hela antalet af Verſer, delade genom rimmen, utgör ſåledes 476, om jag räknat rätt.

Mallet

Mallet slutar af åtskilligt, såsom af de nämnde högar, som man uppkastade öfver de döde m. m. att Poëmet måste vara ifrån hedna tider, ganska gammalt, och tror med skål, att inbillnings-kraften kan utveckla sig hos folk och Nationer, flere hundrade år förr, än förståndet hinner ur sin barndom; men han gör ingen anmärkning vid Rimmen uti detta Skalde-stycke. Torfæus har trott dem icke vara äldre, än af 14:de Seklet; men hans tanke lår så mycket mindre kunna antagas, som vi med visshet vete, att Otfrieds Öfversättning af Evangelierna, som är det första Verk på Tyska efter Ulphilas, är skrefven på idel korrta rimmande Verser; han lefde ungefärligen år 800; intet skål lårer ock gifvas, hvarföre de för Skalder så naturliga, Rimmen, ej tidigt kunde antagas i Norden, så väl, som i Tyskland. Det är ock visst, att vi finne några sådana i Frithiofs den fräckes Saga, som är ganska gammal, det ock Språket i densamma bevitnar:

Er at Sem eckia
a did vilje drecka
biort baugvara
bydje n'är fara
Sollt ero augu
Syckut i Laugu
bil sterka arma
bytur mer i hvarma.

Sturleson ger oss ock i Heims Kringla, Tom 2, pag. 341-42-43 och 344, flere prof på rimad Vers af Einar Skulason, som var

 Skald

Skald hos Sverker Kohlſon i Sverige, vid paſs 1150, ſåſom:

Vikverjom gallt
var thannug hallt
giorendi gramur
giof milldur oc framur &c.

Det lårer ſåledes ej behöfvas att härvid taga ſin tillflygt till den invåndning, att någon ſenare Skald kunnat ſåtta ett mycket äldre Poëm på Rim, ſom dock icke borttoge något af deſs ålder och öfriga vårde.

Som vi hafve Poëmet på det gamla Nordiſka Språket på Svenſka, och Latin, ſamt i Mallets Riks-Hiſtoria på Franſyſka och Tyſka, ſå upptager jag endaſt deſs innehåll korrteligen.

Carl, en Konung i Sverge, hade en Dotter Ingegård, hvars like i ſkönhet, ſeder, årbarhet och rikedom icke fanns.

En ſtridſam och tapper Jarl Eric var Carls Landtvårns-man; han hade en Son Grymer, ſom, ånnu ung, gjort ſå ſtora framſteg i tidens Ridderliga öfningar, att vid 12 års ålder tordes ingen bjuda honom ſpetſen. Han roade ofta Konungs-Dottren med Lekar och idrotter, ſökte att vinna och vann hennes kårlek, frågade henne åndteligen, om han vore nog lycklig för att kunna göra ſig hopp om hennes hand och hjerta, hon gaf honom lof att begåra henne af Konungen, det han gjorde; men fick det ſvar, att han vore nog litet namnkunnig ånnu, för att kunna anſes ſåſom henne vårdig; hvart ſkall jag då gå, ſade Grym, att rödfårga ſvårdet och vinna åra?

åra? Konungen ber honom söka Hjalmar, Konungens Son från Bjarmaland; jag känner, säger han, ingen man, som öfvergår honom i Hjelte-bragder; kan du fälla honom, så vill jag gifva dig den guld-smyckade Jungfrun. Grym gick till Ingegårda, och sade henne, hvad vilkor han fått. Min Far, svarade hon, vill hafva dig till en fegan man; men jag skall skänka dig ett svärd, som biter på stål och vapen, samt brynjo-a mar, nyttja det lyckligen och väl. Grym fick af sin Fader folk och skepp, hvarmed han for borrt att söka Hjalmar, den han fann i Göthaland. Hjalmar sporde de ankomne, hvilken för skeppen rådde. Grym steg fram, sade sitt namn, och att han hela sommaren letat efter honom; välkommen svarade Hjalmar, jag önskar dig lycka, hälsa och heder, samt bjuder dig klart Guld och godt Vin. För annat är jag kommen, sade Grymer, min hog är hetsad emot dig, laga dig till strids; bättre råd vet jag, svarade Hjalmar, låtom oss binda Brödra-lag, och alltid följas åt; freslom ej Barda-lek, jag känner den bättre än du. Jag vill nu först söka Svenska Prinsessan, och föra henne borrt med mig; men jag har en fager beromd Syster, den vill jag gifva dig jemte Bjarmaland och Konunga-namn. Jag, sade Grym, vill ej se din Syster; tala ej om förlikning, fruktar du för striden, den fagra Bruden torde spörja det.

Nu, sade Hjalmar, skall jag ock ej länge draga mig undan, utan skolom vi rödfärga svärden, och pröfva dem i sköldarna; hvarpå han

han grep till fina goda blånkande Vapen, Grym högg förft och fkar hans Svård af Hjalmars Skjöldekant och hans ena hand; Denne brydde fig ej derom, utan fvingade fitt Svård, högg till och riftade af Grym både Brynja och Hjelm, fargade hans bröft, få att blodet håftigt rann och mannen bettades; löpandes Svårdet fedan neder i vallen. Hjalmar beklagade fig, att Svårdet bet alltför litet; hade jag, fade han, kunnat hugga med bågge hånder, få fkulle vål Grym hafva ftupat. Grymer lyftade då med båda håndren fitt Svård, högg och fkar fönder Hjalmars Hjelm, famt klyfde hans hufvud. Hårarne fågo med håpnad hans fall; men Grym föll ned af fitt grymma får, utur hvilket ftrida blod-ftrömmar utflöto. Hjalmar högades och Grymer bars af fitt Folk på Skeppen, fom ftraxt feglade till Sverige. Den ömma Ingegård påtog fig att fjelf låka Gryms får: hvarefter hon blef hans Brud; Brölloppet firades med all pragt, Gåfterne fingo af Konungen fkånker af Silfver och Guld. Den fköna Ingegård gjorde fin Hjelte högft fåll och lycklig.

När Hjalmars Skepp kommo till Bjarmaland, fåg Kong Harek, att manfkapet var blekt, och frågade hvar Hjalmar vore, och om han fått den fagra Jungfrun. Han fick ej fe den, fvarades, utan föll han af ftora får. Harek puftade fvårligen, men beflöt hämnd. En Krigshår famlades, fom feglade till Sverige och hårjade det med eld och fvård. Grymers Fader, Jarlen Eric, drog med fitt famlade

låde manſkap emot Harek, och blef der en hård ſtrid. En Kåmpe Grund utmårkte ſig med ſtora Hjelte-dater emot de Svenſka. Eric geck emot honom, men föll för hans hand, hvarpå hela Svenſka Hären flydde, och hårjningen fortſattes. Konung Carl ſporde allt detta, då han ſatt till bords med Grym, ſom dervid högg ſin knif genom bordet. Luddrarne klingade genaſt, och mycket manſkap ſamlades. Grym förſedd med dråpliga Vapen, ſkyndade ſig till ſtrids, ſlaget blef hårdt, men Grund gick grufveliga fram, och fällde allt för ſig, det ſåg Kong Carl, och gaf ſig emot honom, de ſkiftade ſtora hugg; men omſider föll Konungen för honom, och de ljuſa Ödets Jungfrur budo honom till Odens hem. Grund fick ſe Grym, och ropade till honom; Jag har fällt din Far och din Konung, nu kommer ordningen till dig, och år vål tid att mitt Svård ock klyfver dig. Grymer angrep honom ſåſom en ljungeld, med tåta hugg af ſitt Svård, ſom var hårdadt i etter, hans Hjelm klyfdes, hans bröſt fick djupa ſår, ſå att Svårdet ſönderſkar Grund, ſtrömmar af blod runno ifrån honom, de Svenſke gingo då hårdt fram, och Bjarmarne flydde på ſina Skepp, ſå fort de hunno; men Harek ſågs ej fly, når allt var förloradt. Hans mån ſökte honom, gingo till Grymer och ſade: Liten åra får du af Segren, om du dödar en ſådan man, hvars like icke finnes, och ſom håmnat ſin Sons Hjalmars död. Grymer ſåg på Konungen och ſade: Din Son var en ſtor Kåmpe; jag fällde honom, nu har Konungen min Svår-

Svårfader fallit. Jarlarne Eric och Grund kunna vål ſåttas emot hvarandra; vi kunna ſåledes råkna mans-fallet likå. Tag du tappre Konung! vid frid och lif, behåll dina breda Skepp, och Riket Bjarmaland. Harek fågnade ſig öfver hans ord och råd, ſamt var glad att få behålla lifvet, de bundo ſins emellan vånſkap och trohet. Harek ſtyrde till Bjarmaland, Kåmparne låto ſina Vapen hvila, de döde högådes, de ſårade flyttades hem och låktes. Grymer tog emot Riks-våldet, hans ſköna Drottning priſade och årade honom, alle Underſåtare voro under honom lyckliga, och vålſignade honom. Detta torde få blifva det vackraſte och båſt ſammanhångande Poëm, ſom vi hafve från urgamla tider. Det liknar åfven Oſſians Sånger genom ömhet och ådelmod i karaktererne. Den efter ett blodigt Fåltſlag ſegrande Grymer berömmer ſina fiender, ſamt ſkånker Harek Lif och Frihet, tildeles ſom Fingal gjorde med Swaran.

Eidvin Skalda-ſpiller, ſom åtminſtone li-nade Oſſian deruti, att han var, ſom man ſåger, en Prins af blodet eller Konung-kans Syſter-dotters Son, ſynes hafva i ſynnerhet utmärkt ſig, uti Skalde-ſtycket Håkans Maal, eller *Konung Håkans Adalſtens Foſterſång*, ſåſom den kallas, ty i Dikten röjes en någorlunda underhållen bildnings-förmåga. Den börjas ſåledes, efter Peringſchjölds Öfverſåttning;

Gandel och Skagel

(Efter uttydning: Parker eller Valkyrior)

Si-

Sände Göthernes Tyr,
Att kesa Konungar,
Af Yngva - åtten,
Skulle med Oden fara,
I Wallhall att vara.

Parkerne hade då affändt Göthernes Tyr eller Mars, för att välja Sällskap af Yngve Åtten för Oden, som man vet tillägnade sig alla dem, som föllo i strid; derefter anföras Hjeltarnes och i synnerhet Konung Håkans Bedrifter i 8 Verser af 8 rader hvar:

Svärdet i Kongens
händer skar sönder
Hjelm och härtygen,
som i vatten huggdes
Bråddar - brakade
Sköldarne brusto
Värjorne klingade
i Kämparnes hufvuden &c.

Håkan vann Seger och satt nu med draget Svärd och sönderhuggen Sköld; men han hade dock redan fått sitt banesår; han hörde en af Valkyriorna säga, *att Gudarne hade budit honom med mycket härfolk till Gästabud.* Han frågar henne, *hvarföre hon så skaffat, i striden? Vi vålde,* svarar hon, *att du fick seger; men nu skole vi rida till Gudarnes gröna Hemman, och säga för Oden, att en Öfver-Konung kommer.* Oden sände tvänne sina Söner Härmod och Brage att emottaga Håkan, såsom en stor Krigs-hjelte. Han sade; *nog elak tycks oss Oden vara, nu se vi huru han förordnar.* Brage svarar; *Alla Hjeltars frid skall du få behålla; drick nu Asars Öl, du Jarlars försto-*

förstörare! du skall få se åtta dina Bröder. Konungen förbehöll sig, att få sina Vapen med sig; *det är godt,* säger han, *att hafva Hjelm och Brynja till försvars och Värjan tillreds. Nu,* säger Skalden, *kunde det ses, huru Konungen helig frid hållit, när hela Gudarnes Råd och Regering bad honom vara välkommen;* han fortfar:

then Konung blifver boren,
I önskelig tima
som sig sådant namn förvårfvar,
Hans varande tid varder allt stadigt
Med högt ros behedrat.
Obunden lärer
Om Länderne vanka
then faseligt Fenris Ulf,
förr än jämngod,
innom ödets tröskel.
Kongsman kommer, &c.

Fenris Ulfven skulle efter en gammal spådom ej blifva lös förr än vid Världens ända.

Som Sturleson har denne så kallade *Liksång,* består den af 21 Visor. Man finner någon skillnad i Original-språket uti Heims Kringla, och hos den förr omrörde Gottfr. Schütze, äfven som i Latinska Öfversättningarna, såsom vid den sist anförde Versen har Peringskjöld:

Lupus ille Fenrerus, vinculis solutus inter homines in mundo vagabitur, priusquam æque celeber ac bonus vir regius in desolatam Semitam, id est, in Regnum incolis vacuum veniat.

Schütze:

Schütze:

Proruet solutus in virorum catervam Lupus ille Fenrir, antequam æque bonus in orbam terram Rex veniat.

Mallet har ock trott denna Likfång vård öfverfättning, famt införande i Danfka Hiftorien.

Jag fkall här anföra något om en tåflan emellan tvånne gamla ryktbara Skalder.

Konung Gamle, Ericsfon eller Blodöx i Dannmark föll i en ftrid för den nyfs omrörde Håkan Adalftens Foftre, fom åter korrt derefter åndade fitt lif i ett Fältflag, det han dock vann emot Blodöxes Söner; Harald den åldfte och förnåmfte ibland dem hade en Skald, benåmnd Glumer Geirafon, fom *gjorde en Vifa till fin Herres åra, i fågnad öfver Håkans död:*

Gamles död har Harald vål hämnat;
Hårligen vant Folkmodige Kongen;
Men de med fvård fargade mån,
Månde förakta fitt lif then gången.
Jag vifst förnam rörlika vårjan,
vara rödfårgad i fåren;
då fvarta korpar Håkans blod dricka,
Utan för ovånnens Landshaf.

Sturlefon fåger; *thenne Vifan blef mycket afhållen; men,* fortfar han, *fom Eyvinder Finnfon, eller Skalda-fpiller,* hvilken varit Konung Håkans Skald, *thet fporde, gjorde han en annan Vifa, hvilken ockfå blef mycket afhållen;* den år fom den förra korrt, och kan anföras:

Förr

Forr vår Konung fäkta
och färja röd sin värja
i Gamles blod. Så svåra
svall modet på the karlar
når som han Eriks Söner
på Sjön utdref med möda
nu käcke Götho-kämpar
Kongens död tråget sörjd.

Eyvinder gjorde, säger Sturleson, *thenna Visan, når som Glumer Geirason fägnade sig mycket af Konung Håkans fall.* Af bägge finner man, huru litet det fordrades för en Skald att behaga, i denna tid. Men följden af denna täflan var vådelig för Eyvinder Skalda-spiller. Harald, Eric Blodöxes Son, var nu Herre öfver Landet och *han gaf,* som Sturleson berättar, *Eyvinder lif-sak för sin Visa, allt till thes theras vänner förlikte them på sådant sätt, att Eyvinder skulle blifva hans Poët, likasom han tillförene hade varit hos Konung Håkan, och skulle han therjemte göra Visor om Konung Haralds manliga bedrifter, uti hans tid, ty Eyvinder var alla Poëters Mästare, och kallades therföre Skalda-spiller, eller the förra Poëters förderfvare. Eyvinder gjorde och straxt om Konung Harald thenna Visan;*

the sade Tig Landvårdande,
tå litet hafva mist och låtit
når tu bar Hordalands pilar på Brynjorne
bogar och strånger tillreddes och byggdes
att gå genom bröstet och sinnet
når ogömda svärd fulleggjade gullo
ur tin hand tu Konunger Harald!
till rofdjurs fyllnad och mätta.

Nu förekommer det namnkunnige Bjarkamal, som finnes i Ragnar Lodbroks Saga, så väl som i åtskilliga Isländska Krönikor, såsom ock Vormius har det i Rune-skrift med Latinsk Öfversättning. Mallet har ock deraf infört ett utdrag i sin Riks-historia.

Man vet, säger Lagerbring, *att utom andra Konungar och Herrar, voro Ragnar Lodbrock, dess Söner och Gemål Aslög berömde för Skald-skap; härmed,* fortfar han, *ökte Ragnar sina Hjeltedater, och hans Aslög, om hon är författare af det Döds qvädet öfver Ragnar, som finnes i Sagan, hvilket är troligit, har upprättat ett varaktigare minne åt sin Herre, än allt det öfriga, som både Sago- och sladder-skrifvare till hans åminnelse uppfört.*

Tradition är den, att Ragnar Lodbrok, som troligen regerade i början af 9:de Seklet, och som vunnit många och stora Segrar äfven i vidt aflägsna Länder, tappade ändteligen ett Fältslag emot Konung Ella i England, som fick honom till fånga, och lät kasta honom i en Ormgrop, på vilkor, att han skulle upptagas, om han sade sitt namn, hvartill han ej kunde förmås; utan sjöng sin Svane-sång Bjarkamal, och blef till döds biten af Ormarne. Poëmet består af icke mindre än 29 Verser, af merändels 10 rader hvar, dock hafva den 15:de och 26:te endast 9, den 23 samt den sista endast 8 rader.

Mallet säger, att man på goda skäl tror, det Ragnar ej författat mera än en eller två strofer af Poëmet, och att det öfriga blifvit tillagdt af någon Skald efter hans död. I sig sjelft är det ett korrt sammandrag af Ragnars

nars Hjelte-bedrifter; hvar Vers börjas med *hjuggum vier med hiorvi*, eller efter Öfversättningen, *höggom vi med Svärde*; hvarpå i Versen korrt berättas, hvar och emot hvem det skedde. En vild krigs-åra, mod, som trottsar alla faror och döden, äro regerande i Poëmet. Krigs-orsakerne vidröras föga, egentligen berättas huru slagen utfördes. Jag har i det räknat 14 ställen, i hvilka omtalas, huru man högg stekar för rofdjur, Vargar, Örnar, Hökar &c. Sådant måste hafva varit en favorit idée för våra gamla Skalder; man finner det alltför ofta hos dem.

Mallet säger sig hafva funnit många drag af ett Ridderligt galanteri i Bjarkamal, och vill ibland annat deraf sluta, att de vandrande Riddare-lagarne, som befallte att tjena, beskydda och behaga Fruntimmer, utbredt sig ifrån Norden. Det lärer vara sagdt på höft; åtminstone har jag ej kunnat finna i Bjarkamal något, som kan gifva anledning till sådan mening.

Ragnar hade kunnat finna vackra ämnen, i sina kärleks-historier, om bägge sina Gemåler, som efter traditionerne äro nog intressante: allt hvad i Poëmet säges om den förra eller Thora, är detta:

När vi till Göthland gingom
Att gifva Lingormen bane
Då fingom vi Thora
Och dädan kallade mig Hjeltar
Att jag Lingormen lade
Lodbrok, i den striden.

Om den senare Aslög nämnes endast, *att hennes Söner ville med bittra Svärd hämna honom; ty han hade gifvit dem ett Möderne, så att hjertan deras duga.*

När härtill läggas de enda korrta utlåtelserna: *Möjor greto morgon-striden*, och *alltid skall Möjors kära vän, alfvare syna i Svärds-dån;* så finnes ingen enda rad i Poëmet, som har den minsta relation till det vackra könet, utom tvånne framsatte kontraster af det innehåll, att det var något annat i striden, än att *skinand' Brud i sängen hos sig lägga, och att ungan Änka i Högsätet kyssa.*

I öfrigt hafva Ragnars döds-betraktelser äfven märken af Odens grymma och sällsamma Guda-lära, till exempel:

Baldurs Faders bänkar,
jag vet bonade i Salen.
Drickom Öl skolom vi snart
af hål-vida skallar &c.

* * * —

Glader skall jag Öl med Äsar,
i Högsätet dricka.
Lifs-stunder äro lidna;
Leende skall jag dö.

Mig tyckes, att detta Bjarkamal, som af alla gamla Skandinaviska Poëmer gjort den största lyckan, och blifvit mäst ryktbart, icke kan tjena till annat, än en grundval för någon, som ville skrifva Ragnar Lodbroks Krigs- och Döds-Historia; men att det långt mindre kan sättas i jemförelse med Osians

Sånger,

Sånger, eller gifvas som prof af en vacker Poësi, än det ofvan anförde om Grymer och Hjälmar.

Jag har förr nämnt något om *Bjalke*- eller *Bjarke-maal hin Gamle* som skall fått sitt namn af Bjarke, Rolf Krakes Svåger och Kämpe, förmodligen Skald. Svårt lärer vara att utfinna någon annan orsak hvarföre Lodbroks döds-qväde ock skulle kallas *Bjarka-maal* än den, att det blifvit ståldt på samma Vers-slag, eller vore af lika natur med det förra urgamla; Men Ragnars Poëm kallas ock *Kraka-maal*, som torde utmärka att Aslög, hvilken förr än hon blef känd för Sigurd Svens och Brynhildas Dotter hette *Kraka*, författat åtminstone större delen deraf. I Lodbroks Saga finnas ock åtskilliga små Verser, som tillegnas Ragnar, Aslög och deras Söner. Syvs säger: *dette slags Vers er kaldet Krake-maal og Bjarke-maal af paafinderne eller att det är gjordt efter den maade som Bjarka-maal* neml. det gamla.

Mallet har ännu trott sig kunna utmärka ett annat Skalde-stycke, som är yngre och af ellfva hundrade talet, taget af en gammal Isländsk Krönika, *Knytlinga-Sagan* kallad, om Harald den tappre, en Norsk Prins, och stor åfventyrare: han berättar, som Ragnar Lodbrok, sina Bedrifter; kär i Ellisif, Konung Jarislavs i Rysslånd Dotter, som försmådde honom, och slutar hvar Vers med de orden: *ändå föraktar mig en Rysk Flicka.* Sådana Verser kallades Stefja balk-maal; af Stephanius intercalaris versus, Carmen constans intercalaribus, såsom detta qväde, det föregående

Bjarka-

Bjarka-maal och ett som en Thorarin gjorde för Knut den Rike, hvarom skall sägas något här nedan. Besynnerligt är, att Mallet ej anmärkt, det denne så kallade *Harald den Tappre*, var just den samme, som *Harald Hårdråde*, en af de namnkunnigaste Norjes Konungar. Mallet säger, *att sedan han genomstrukit alla Nordiska Haf, röfvade han i Medelhafvet, och på Afrikanska Kusten; men blef ändteligen fasttagen, och någon tid fängslig hållen i Constantinopel.* Sturleson anför deremot, att han, såsom i tjenst hos Grekiske Kejsaren, var i Medelhafvet Anförare för Våringarne, och att han vid återkomsten till Constantinopel blef kastad i fängelse af Kejsar Constantinus Monomachus och Zoë, icke såsom Sjö-röfvare, utan för det att han af bytet försnillat hvad Kejsaren borde hafva. Här kan i hast anmärkas, at Sturleson just icke alltid är mycket trovärdig, såsom då han säger, att Harald, efter det han genom ett Järteckn af Olof den Helige, kommit utur fängelse, stuckit, med Våringarnes tillhjelp, ut bägge ögonen på Kejsaren, och flytt genom det, att han rodde med två Galärer öfver Jern-bommarne, som tillspärrade Kanalen, hvarvid dock ett af Fartygen blef faststittande och förgicks; men han sjelf kom öfver med sitt, och seglade sedan, som orden lyda: *genom Svarta Hafvet eller Euxinske Sjön, och therefter Norr ut genom then Sjön Hellespontum.* Den, som något känner Historien, vet dock, att Constantinus Monomachus begaf sig med begge sina ögon i Kloster, vid slutet af sin lefnad; man begriper ock icke lätteligen, huru

Harald, ſom med lifsfara, och förluſt af en ſin Galår, kom öfver Jern-bommarne in i Svarta Hafvet, kunde ſedermera utan fara återkomma i Hellesponten; *hvarefter han*, ſäges det, *drog öfver Öſterrike, och under desſe tåg ſammanſatte den Skalde-dikt, ſom kallas Gamman-Viſor, 16 tillhopa, hafvandes alla ett ſlut;* men det proſ, ſom Sturleſon af dem anför, har en refräng, ſom är tvärt emot den, hvilken finnes i Mallets Verſer; ſom kan ſes af de proſ jag väl måſte anföra, efter tvånne ryktbara Auktorer, ehuru jag ej finner något beſynnerligt vackert eller ſinnrikt i dem.

Af Mallet:

Mina Skepp fulländade ſin fart till Sicilien, i min pragts och åras dagar; mitt bruna Skepp laſtadt med Folk flög ſnält och efter min önſkan; ſysſelſatt med ſtrid, trodde jag, att alltid ſå ſå ſegla; under det föraktar mig en Ryſk Flicka.

Af Sturleſon:

Vid Sicilien vida
våre ſkeppsbord tå löpa
vel vi oſs ſkickade
på våra farkoſter ſnabba.
Manliga hålla ſig
är bättre än låttjas;
ty må mig vel emottaga
En dygdig Jungfru i Gardarik.

Harald får en ypperlig rätt att räknas ibland Konungar, ſom öfvat Skaldſkap. Utom *Gammans Viſorna,* gjorde han flera, ſom finnas hos

hos Sturleson. Harald gjorde, som Sturleson säger, hälften af en Visa, eller dessa 4 rader:

Förr hafve vi en gång härjat,
Här uti Godnar fjärden
När qvinnorna höllo,
trolle-kärl för männerna.

Hvarpå han bad Thiodolfer göra den andra halfva delen af Visan, som straxt verkställdes i dessa 4 Verser:

Sunnan för en annan Sommar
Skole vi hälla
utöfver Sjön
Med här-skepp, Folk och Värjor.

Begge hälfterna tyckas vara nog platta, men då Sturleson bevårdigar dem med anförande, lära de väl i sin tid blifvit hållne för sublime eller Gudomlige, åtminstone för Auktorernes skull.

Som 4 rader kallas hälften af Visan, så kan man sluta, att för en hel Visa af detta slag fordrades 8 Vers-rader.

Harald Hårdrådes Historia finnes annars utförlig i Heims Kringlas 2:dra Del. Han kallas der Harald Sigurd Syrsson, och säges hafva varit Olof den Heliges Broder till Mödernet. Han fick ock, som Sturleson säger, vid återkomsten ifrån Constantinopel, af Konung Jarislef i Holmgård, hans Dotter, den älskade, förmodligen i början hårda, men sedan blidare Ryska Mön, Prinsessan Ellisif eller Elisabet till Gemål, hvars Morfader var *Olof then Sönske,* Sveriges Konung.

Lagerbring ger ofs prof på ett nog oredigt konftruktions-fätt i en Vers af *Sigvatur Skald*, fom annars råknas ibland de båttre:

Ofs hafva augu thesfi
Islands konan vifat
Brattan ftig att baugi
Bjartum langt en Svarto.

Som efter orden blifver: *Ofs hafva ögon dessa Isländska hustru visat brantan våg till ringen klara, långt och Svarta.* Men meningen måste vål vara: att, denna Isländska hustruns fvarta ögon hafva vift ofs branta och långa vågen till den lyfande ringen eller Gullet; fådant kan man kalla Vers-krångel.

Jag finner i Hervorar-Sagan något, fom jag tror förtjena att anföras. Hiftorien är denne:

Andgrim på Bolms-ö, en mågtig Höfding hade med Eyvor, Ryfke Konungens Svafurlams Dotter, 12 Söner, alla ftora Slags-kämpar; dock öfvergick Angantyr den åldste, fom ågde Svårdet Tirfing, alla fina Bröder vida. Hjorvarder, den tredje i ordningen, gjorde om Jul-afton, på Bolms-ö ett löfte, att han fkulle åga Ingeborg, Konung Inges Dotter i Upfala, den förnåmfta Mö i Norden, få vål i fågring, fom annat. Alle 12 Bröderne foro tillfammans till Upfala, och Hjorvarder framfade fitt årende för Konungen, fom fatt i fitt Högfåte. Nårvarande voro: Hjalmar then Hugfulle, och Oddur then Vidtbevandrade. Hjalmar påminte Konungen om de ftora tjenfter han gjort honom, att han

länge

länge älſkat Prinſesſan, och *vore henne värdigare, än, ſom han ſäger, desſa främmande Slagskämpar, ſom intet annat hafva gjort, än bedrifvit ondſko och arghet i Konungens Rike, ſå väl, ſom annorſtädes.* Konungen, ſom fruktade för Bolmsö-Kämparna, lemnade valet till ſin Dotter, ſom genaſt utan betänkande förklarade ſig för Hjalmar, den hon högeligen älſkade. Hjorvarder böd då ut Hjalmar att ſläſs med ſig på Samsö, och kallade honom *hvars mans Niding*, om han undvek ſtriden. De råkades efter aftal på Samsö. Hjalmar hade endaſt Oddur med ſig, och frågade honom, om han ville ſläſs emot Angantyr allena, eller emot de öfriga 11 Bröderna. Oddur trodde det förra vara ſvåraſt, hvarföre ock Hjalmar påtog ſig det ſjelf. Oddur nedhögg de 11 Bröderna efter hvarandra; ſå gjorde ock Hjalmar med Angantyr; men han hade dock derunder fått ſitt dödsſår. Oddur kommer till honom; och ſäger:

Huru ſtår till, Hjalmar!
hafver tu ombytt färgan,
nu orkar tu intet mer,
för the ſtora Såren &c.

Hjalmar qvad då ſin ſiſta Sång, i 56 Vers-rader; Jag ſkall deraf anföra något efter Verelii Öfverſättning:

Sår hafver jag Sextan,
och ſlitna Brynja,
ſvart är mig för ögon
jag orkar intet gå.

Stötte

Stötte mig vid hjertat,
Angantyrs vårja
Med sin hvassa Udd
Hårdad i Etter &c.

Följde mig till vågs,
Kongens Dotter hvita,
Ut på Agnafit,
ytterst på Skåren:
then sagan blir sann
som hon mig sade
att jag aldrig månde,
komma tillbaka.

Drag mig af handen
Gullringen röda,
och gif min unga
Jungfru Ingeborg
then ther skall vara,
henne ett Sorgebud,
att hon härefter
aldrig får se mig.

Ramnen flyger östan,
af hammarhede
flyger honom efter
Örnen icke mindre,
then store Örnen
varder jag till stek;
mitt blod thet röda
skall han ock suga.

The Tolf Bröder, säges vidare, *blefvo ther på Ön uti stora högar begrafne; men Oddur förde Hjalmar dädan till Sigtuna. Ingeborg, Kong Inges Dotter, ville ej lefva efter Hjalmar, och gjorde af med sig sjelf.*

Detta ämnet, som visserligen är ganska sorgligt och pathetiskt, tyckes nog likna Ossians, och vara ibland dem, som göra djupa intryck. Hjalmars döds-qväde är ock säkerligen ibland de bästa Nordiska. Att det egentligen hör Sverige till, och är af en hög ålder, lärer vara oförnekligt.

I Her-

I Hervorar-Saga få vi ock prof på en utmaning till ett Fältflag, af Gisfor den Gamle:

Rädder är Er Höfvitsman;
feger är Eder Vise;
på ftalpet är Eder Fana;
grammer är Eder, Oden;
jag bjuder Eder
Att flåss vid Dilgia
och på Dunhede
och på Jassa Fjällar,
Låte så Oden
Edra håftar flånga
Som jag Er önfkar.

Jag fkall ännu nämna något om ett Skalde-ftycke, fom tyckes vara märkvärdigt i anfeende till fitt ämne.

Magnus, Konung i Dannmark och Norje, Olof den Heliges Son, blef fom andre öfverhopad och förderfvad genom fmicker. Han regerade illa; men allt hvad han gjorde, upphögdes af några Skalder; de talte, fom brukligt plår vara, i Allmänhetens namn, och Magnus trodde fig vara högt älfkad af fina Underfåtare, under det de började tänka och arbeta på ett uppror.

Sigvater, en af de bättre Skalderna i den tiden, märkte huru det ftod till; ville öppna Konungens ögon, och förföka att rädda honom, medan ännu tid vore; han trodde det böra fke, icke genom fmädelfer, utan genom ett inför Konungen fjelf affjunget Varningsqväde. Skalde-ftycket kallas: *Berföglis-Vifan*, fom af Peringfkjöld uttydes med desfa ord:

thet

thet är en sådan Dikt, hvaruti man rent ut säger sin mening, och åtvarnar then andra om hans fel, och hvad fara honom therigenom förestår. Sturleson har af Poëmet anfört 72 Verser, jag skall af dem endast uttaga några till prof, efter Peringskjölds Öfversättning:

thet skall intet Kongen vredgas,
på sine Rådgifvare;
jag säijer bara sannings ord,
thet länder, Herre! till tin ära;
Lands-hären, om han ej ljuger,
klagar sig hafva värre lag,
än de fingo i Ulfva-sund,
och annan, än du hvar man lofvade.
Hvem uppäggjar tig Herre!
häftig och sträng att gånga!
du, som ofta röner och pröfvar,
thine tunne stål i åtskillige mål;
tu af inkomster mycket sälle Konung!
tu skall trofast vara i orden,
Att tin lofven skall rifvas i ungdomen
bör alldrig nånsin höras.
Hvem uppäggjar tig hugga
böndernes fä med värjor?
oanständigt är det för en Konung
innomlands, att vinna och röfva.
Ingen hafver tillförende
så inrådt enom ung Konung.
Jag tycker tine förnäme Män
vara vrede och ledsne vid rån,
Försiktigt tu tig akta
för them, som nu tillhopa komma;
thet är fara värdt, när alle hotas,
Att komma med råd emot Konungen,

Grymt

Grymt är det, när hufvuden nicka
heller ock nederfalla;
när tysthet hafver slagit Undersåtarne
och Thingzmän sticka näsan i barmen;
Ett tahl är allmänt, som talas:
Min Herre han lägger
Tjenarens Odalgods bland sina Ågor;
Rån, lärer then man thet spottliga kalla
som sina Fädernesgods utantvarda måste;
Till Konungens Grefvar,
När sista dommen fälles.

Sturleson säger: *efter thenna påminnelse förändrade Konungen sig märkeligen vel, och allt efter then tiden kom Konung Magnus uti stor ynnest hos alla sina Undersåtare, och blef han alltid sedan med rätta kallad Magnus then Gode.*

Exemplet hedrar Konungen, Skalden, och sjelfva Poësin, i anseende till sin verkan.

Man finner hos Sturleson, att ett slags små-vers, som kallades Flocker, voro nog föraktade. Thorarin, med det passande tillnamnet *Lof-Tunga*, hade, som orden lyda, *för Konung Knut den Rike sammansatt en Dikt af det Vers-slag, som Flocker kallas; när nu Konungen thet sporde, att Thorarin om honom en Flock diktat hade, blef han förtörnad emot honom, och befallte, att han dagen derefter skulle framvisa sin Dikt, eller ock hänga i galgen för then driftighet, han sig företagit hade, i thet han om Konung Knut, en dråpling eller slackot Visa diktat hade. Tå förökade Thorarin sin förriga Dikt med ett ordstäf, hvilket han med thet samma infattade uti visan, läggjandes ock*

några

allt sedan blifvit Salt; med flera dylika, som nog tyckas likna kåring- och Munk-sagor, har jag äfven så litet som Mallet trott värdige att upptagas ibland de vackrare Forntidens Poësier, alldraminst tjena de för mitt ändamål. Vid sådana saker kan ej Öfversättningarnes felaktighet tjena till undskyllan. Skalde-konst och ordpràl kunna icke mycket hjelpa det, som i ämnet är orimligt, *låg*-artadt och otjenligt för Poësi. Jag har visat Naturen af den historiska delen i Ossians Sånger; af underbart (le merveilleux) har han intet annat än det, som var grundadt på allmänt vördade eller trodde sägner och traditioner. Macpherson uppgifver det som är anfördt om Odens och Fingals strid såsom *det* mäst utsväfvande i hela Ossians Verk; men troligen har han tillåtit sig härvid, att upptaga de idéer, som Skandinaverne hade om Oden, hvilken ofta finnes vara införd i våra gamla Sagor, såsom efter döden närvarande och medverkande i strider och Fältslag. *Det* lår då blifva oförnekligt, att den gamle *Skandinaviske* Poësin i allmänhet är så långt under den Skottske, eller Ossians, att knapt någon jemnförelse kan äga rum utom i några få här utmärkta Skalde-stycken, som i ämnen, sammanhang och känslighet tyckas nalkas de Skottska.

Dristige, ofta utsväfvande Metaforer, Figurer, och Epitheter, finne vi ymnigt hos våra gamla Skalder, såsom då de kallade Floder: *Dalarnes Blod;* Pilar: *Olyckans Döttrar;* Ögat: *Ansigtets fackla;* Gräs: *Jordens Ull;* Hår: *Hufru-*

Hufvudets Skog; och då de voro hvita: *Hjessans Snö;* Jorden: *ett Skepp, som simmar på tiden;* ett Fartyg: *Vågornes Häst;* Stenar: *Jordens Benknotor;* en Storm: *Lejon eller Tiger;* stora Vågor: *Hundar, som skålla på Himmelen;* Daggen: *Jordens och Ljusets Son.* Oden fick af Skalderna 126 särskillta namn. Utom alla dem som finnas i Eddan kallades han; *Seklernes Fader, den stållte, Örnen, en Stormvind, Mord-brännare, Skalde-konstens Fader.* Thor hade 12 tillnamn, såsom *Jordens och Odens Son &c.* Trettio särskillta ord beteknade en Regerande Herre eller Anförare, m. m., som man allt utförligen kan se i den delen af Eddan, som kallas Skalda, hvilken egentligen är en Poëtisk Ordbok.

Med allt förhåller det sig säkerligen, som Professor Blair säger, att neml., emellan de Skandinaviska Poësier, såsom Lodbroks, dem han läst, och Ossians, är en så stor skillnad, att då man först läser de förra, och sedan de senare; tycker man sig komma utur en vild Ödemark till ett fruktsamt och väl odladt Land.

Jag bör slutligen söka att utfinna någon orsak dertill. Det som ömt vårdas, hedras och belönas, går gemenligen snarast till fullkomlighet. Skalde-konsten var utan tvifvel i högt värde vid Ossians tid i Skottland: men den har ej mindre varit det i Skandinavien. Skalder voro i största anseende hos våra Konungar och Jarlar, dessas minnen skulle förvaras i de förres Visor och Sånger, hvarföre de ock ärades, samt rikeligen belöntes. Erpur Skald frällste sitt lif genom ett Skalde-stycke

öfver

öfver Konung Saur på Håga och Hjarne fick, som Saxo säger, Danska Kronan för en Graf-skrift öfver Konung Frode, i 8 rader, som kunna anföras:

De Danske förde tig, try aar om Land,
Kong Fröde, hin Frede-Gode;
Saa gierne hafde seet baade qvinde og man
Han lenger för Riget maatte raade
Her ligger begrafven den Kempe saa stark
Hos Leerebro sees disse steene
Under oben Himmel paa vilden mark
Der hvilis den Herres beene.

Större helöning för litet och nog platt arbete lärer väl ej omtalas i Verldens Annaler. Men jag får här nedan tillfälle att säga något mera, om det, som egentligen rör Skottska Poësin i affeende på uppmuntringar.

Skulle man kunna säga, att en stor del af våra äldsta Poësier, som skulle bibehållas endast genom minnet ifrån slägte till slägte, gått förlorad i ett långt mera, än Skottland, vidsträckt Land; hvarest Folket varit mycket spridt, och sällan kunnat komma tillsammans i Fester och Gästabud, för att fira sina framfarna Hjeltar, genom sjungande af de om dem gjorda Visor; i ett Land, som undergått många förstörande öden &c.; men det bästa bibehåller sig gemenligen längst. Skall man af hvad vi hafve qvar, dömma till det vi mistat; så har åtminstone Skalde-konsten ej mycket derigenom lidit.

Skall man tro, att Odens barbariska Gudalära, efter hvilken man snart endast ifrån

Val-

Val-platsen, eller ristad med svårds-udd kunde komma till hans himmel, hast inflytelse på Skalderna, och betagit dem alla idéer om det ömma, det ljufliga, det vackra och rörande, samt fyllt deras hufvuden endast med vildheter om slåss, mörda, förakta plågor, trottsa döden m. m.; men alla vilda eller half-vilda Folkslag hafva ju satt den högsta åran i sådant. Druidernes Guda-låra var icke mycket vackrare ån Odens; det torde dock böra anföras såsom något märkeligt, att den förträffliga Skottska Sången ej låtit höra sig förrån i 3:dje generation efter Druidernes utrotande i Skottland. Hierarchin har nåstan alltid lagt band och bojor på Snillet.

Det kan icke med någon sannolikhet sågas, att man i Skandinavien börjat så tidigt med Historiens skrifvande i Prosa, att Poësin derigenom blifvit mindre aktad, eller hindrad att komma till den högd, som den borde få hos de Folkslag, som regerades af Druiderne, hvilka, för att allena vara Depositårer af allt, som kunde intressera Nationerna, hade för Religions-princip, att alldrig låta skrifva något, utan endast genom traditioner, Visor och Verser, i minnet bibehålla, så väl Mythologin, som de största och märkvårdigaste håndelser och Hjelte-bedrifter, hos hvilka Poëmerne, såsom deras endaste Håfdateckning, nödvändigt skulle efter hand hinna till någon ypperlighet. Men man vet att Skandinavien ej hade någon prosaisk Historieskrifvare, förrån ungefårligen på Tolf hundrade talet.

Var

Var det åndteligen i Norden, Skottland inberäknadt, såsom i Grekeland? Det senare hade ej mer än en Homerus, och Norden ej mer, än en Ossian; hvarföre skulle då just den födas i det trånga, bergiga Skottland, och ej hålldre i det vidsträckta Skandinavien, i Albion, nu England, eller Norra delarne af Germanien, Gallien &c., som alle hade Celtiske Inbyggare; men de Skottske så kallade Menestrels, Sånger, Ballader och Visor, öfverträffade åfven alla andra Nationers Poësi i Medeltiden, Provençalernes icke undantagne, och bibehöllo sig i stort anseende, ånda till 16:de Seklet, då de, som en Auktor säger, började att förnedra sig och Poësin. De Skottske Menestrels hade under sina båsta perioder, lemnat flera åkta, ganska vackra Poësier, Visor och Ballader, som ånnu i denna dag åro mycket estimerade i synnerhet i den Vittra Brittannien; några goda Snillen hafva ock icke föraktat att imitera dem. Jag har sett flera, som man gifvit sig mödan att öfversätta på Latin i vacker Lyrisk vers, för att desto mer göra dem kånde af andra Nationer, såsom *Colins complaint*, *William and Margaret*, *Luci and Collin &c.* När desse sammanläggas med Ossians Sånger, så hafva Skottarne åtminstone i 1000:de år, vida öfverträffat Skandinaverna, utom flera Europeiska Nationer, i vackra Poësier; man kan dock ej tillskrifva det någon besynnerlig Climatets beskaffenhet; vårt Luftstrek år ock icke hårdare eller kallare, ån Skottlands. Edinburg lärer ligga ungefärligen under samma grad,

som

ſom Upſala. Osſians Fådernesland var dock långt långre i Norden.

Ännu mindre lårer kunna ſågas att den gamla Skottſka Dialekten af Celtiſkan haft något fåreträde i rikedom och prydlighet får den Skandinaviſke af ſamma Grundſpråk. Vi hafve genom Herr D. Gothenii fårſorg fått ſe i Götheborgs Tidningen får 1766 tvånne profbitar af det gamla Erſiſka Språket med Svenſk uttydning. Desſe åro ſimple och naturlige likaſom allt i Osſians Verk, men tåta alluſioner till ſamma objekter och repetitioner af ſamma utlåtelſer, röja fattigdom i Språket; annat kunde ock ej våntas hos ett Folk, hvars Samhålle var i ſin barndom, ſom utan Åkerbruk, Slögder och Vetenſkaper icke kunde hafva ett Språk, ſom ſträckte ſig öfver de få idéer det hade. Skandinaverne ſkulle deremot i detta affeende tyckas hafva haft någon fördel får Skottarne, ſåſom de förre ſåkerligen hade mera gemenſkap med andra Nationer, ſom kunnat bidraga till deras Odling. De hade ock redan i de uråldrigaſte tider Åkerbruk och Slögder, ſmidde goda Vapen och Vårjor, ſåſom ock Voluſpa borde gifva dem åtſkilliga abſtrakta idéer; man vet att Fornålſkare hos oſs ofta upptagit gamla Göthiſka ord får att dermed rikta vårt nu varande Språk, ſom allt kan gifva anledning att tro, det Norena Språket varit rikare och mer odladt ån gamla Skottſkan.

Med nog ſannolikhet torde kunna ſågas, att de ſenare Skottſke Barderne, eller Meneſtrels, deras Succesſorer, hafva tagit Osſians

vackra Episoder till mönster för sina Sånger och Ballader, samt att de, utan att just hafva kunnat alltid likna honom, dock hafva att tacka honom i det mästa, för beskaffenheten af dem. Snart alla de äkta hafva såsom hans, värdiga, rörande ämnen, med en merändels intresserande, sorgelig, ofta funest Katastrof. De hafva ock tämmeligen bibehållit hans simpla, naturliga, vackra styl. Man finner i flere af dem, såsom i hans, ömma och häftiga passioner, yttrade i hjertats eget enfaldiga, alltid rörande Språk.

Men nu återstår den frågan, hvilka sammanstötande eller besynnerliga omständigheter kunnat göra, att Ossian i en så uråldrig period blifvit en så ypperlig, samt alla Nationers Skalder i den tiden öfverlägsen Poët.

Vid undersökning härom bör man fästa ögonen 1:o på Skottska Samhällets tillstånd i Ossians period, och 2:do på Ossian personligen.

Hvad det första angår, så finnes näppligen i hela Ossians Verk något spårr efter Åkerbruk och Handel. Folket lefde af Boskaps-skötsel, Jagt och litet Fiske. Det höll sig, som man vet, tillhopa i små Samhällen, eller stora Familjer, som sedermera blefvo kallade Clans, och var snart hvar individu, en afkomling af samma Stam, eller i slägtskap med den; de lydde dock alle under någon viss Öfverherre. Landet var föga vidsträckt i jemnförelse med Skandinavien. Täta infall af Englands Inbyggare, af Skandinaviska Folkslag, och äfven af Romarne, gjorde att folket höll sig mycket i endrägt tillsammans, och ej förstörde hvarandra inbördes. Vid alla

glada

glada tillfällen, såsom Segrar, Bröllop, stora lyckliga Jagter, m. m., hade det af ålder kommit i bruk, att göra stora Gåstabud, då de kring-spridde Clans kommo tillsammans. Att ej blifva buden till dessa Feter, var en så öm sak, att tvånne Hjeltar Aldo och Maronnan för sådant, lemnade Fingal och Skottland, samt gåfvo sig under Konungen af Sora; *we are forgot at the Feast*, säger en af dem, *Let us leave the hills of Fingal. Serve the king of Sora.*

Hvar Clan hade sin egen Bard eller Skald, som täflade med de andres, om de bästa Poësier, för att upphöja och fira sina Hjeltar. Macpherson säger i en Not till Selmas Sånger, att Barderne i Ossians tid, och långt derefter, vid en årlig Fest, som Konungen eller Chefen bestod, sjöngo eller reciterade sina Poëmer, då det befalltes, att Barnen skulle lära dem, som dömdes vara de bästa och värdigaste, för att på det sättet bevara dem till och för Efterverlden. Skalderne blefvo derigenom så odödlige som Hjeltarne. Hvad större uppmuntran kunde de få? De lefde i stor frihet, som gaf Snillet luft. Folket hade mycken ledighet, emedan Åkerbruk och flera i ett kallt Klimat svåra Landtmanna-sysslor ej mycket sysselsatte det. Hjeltarnes högsta och snart enda belöning för stora, tappra och ädelmodiga gärningar var, att blifva firade i Bardernes Sånger. Det var den odödlighet, som de högst eftersträfvade. Jag har anfört huru Lamor, då han ej vidare såg någon utväg, för sin Son Hidallan, att blifva ihogkommen af Barderna för krigs-bedrifter, ville skaffa

honom den åran genom en död, som utmärkte huru högt den var dem begge om hjertat. Vid Poëmet Conlath och Cuthona anföres i en not, att då Fingal fick höra detta Parets olyckliga öde och död på en obebygd ö Ithona, sände han Stormal dit, för att begrafva dem, men glömde att sända med honom en Bard, för att sjunga en Liksång öfver deras graf. Conlaths Själ kom då långt efter till Ossian, och bad honom öfverlemna till Efterverlden hans och Cuthonas minne; *ty*, säger Macpherson, *man trodde i den tiden, att de dödas Själar icke kunde vara lycklige, förr än någon Bard sjungit deras lof.* Ja så mycket gjorde man af Bardernes Sånger, att Ossian på ett ställe säger, *det Fingals rykte genom dem kunde möjeligen vara längre, än Solens ljus.*

Skottarne hafva börjat i Vitterheten såsom andre Nationer, och Ossian har så mycket vissare haft företrädare, hvilke åtminstone afröjt det grofvaste på hans våg, som han sjelf talar om och gör tillämpningar på de gamla Barderna. Förtjensten af dessa lärer han hafva erkänt, och icke föraktat dem. Härtill kan läggas, att Ossian utan tvifvel var ett dråpligt Snille. *Han lefde*, säger Professor Blair, *i en tid, då han kunde draga all förmon af de gamla Minnes- och traditions-Poësier. Hans Förfäders bedrifter voro firade i Sånger, som man nog allmänt mindes. Begåfvad af Naturen med en utmärkt ömhet, och den för hjertat ofta kära Melankoli, som merändels är Geniets lott, hade han starka och lifliga känslor. Han var en Skald, som, till uppfostrad, kände alla sin konsts ädlaste tillgångar.*

Såsom

Såsom sjelf Prins och Krigsman hade han sett alla de förnämsta uppträden af Hjeltemod, i sin tid, och sjelf deltagit i dem under Fälttågen.

Ossians Epok var mårkvårdig af all den prakt, all den smak, som tiden tillåt. Den var ännu något vild; men nyss upphjelpt ifrån en större vildhet, eller Druidernes tyranni, genom stora Mån, som ock först stadfäst hans Familj på Thronen. När allt detta sammanlågges, blifver det ej så underligt, om ett i sig sjelft förträffligt Snille, kunnat uppbringa Poësin till en högd, som var otillgånglig för Skandinaverna och andra Nationer i den tiden, och om Ossians Sånger hunnit till all den ypperlighet, som perioden kunde tillåta, om de lysa af så mycken god smak, och verkelig naturlig poëtisk förtjenst, att de med skål kunna beundras i mera upplysta och odlade tider.

Jag har nu, som min förmåga medgifvit, afhandlat det af mig upptagna åmnet; jag har i de ryktbara Ossians Sånger, hvilkas ålder och trovårdighet jag sökt styrka, och fätta utom grundade tvifvelsmål, utmärkt åtskilligt rörande Skandinavien, som tyckes gifva anledning till nogare undersökning, i vår gamla Historia för ungefärligen 200:de år efter Christi Födelse. Jag har gifvit några prof på Ossians Sångers natur, åmnen och styl, till jemnförande af dem, som vi hafve i behåll af de åldste Skandinaviske Skalders bästa eller mårkvårdigaste arbeten, af hvilka jag anfört behöriga prof-stycken.

Jag

Jag tillägger en eller annan Anmärkning. Von Dalin säger, att *de gamle Skalders quäden mäst voro på Sapphiska Vers-slaget, sådant, som Horatius ofta brukat, hvilka voro beqvämast att sjunga.* Jag har ofvan anfört prof på åtskilliga. *Der vare*, säger Syvs, *mange slags Vers, i det Eldste Poëteri. De fleste bestode af ett Sang-vers, eller otte smaa Vers eller Linier, korrte, som Epigrammata. De blefve derfor kallade Drapustuffer, Skam-hendingur af Skamur brevis, och hending ett Slippe-vers. Der vare ellers Liljulag ett slags Vers, som overgick andre, som Liljen urterne, och Liomer lys, glands, som lysede for de andre.* Jag har nämnt något om *dråpling*, eller en *Stackot Visa*, som förargade Knut den Rike, hvarföre Thorarin måste ändra den, och gifva på köpet en lång, som kallades *Tåg-dråpa*.

De gamle brukade mycket att gifva åt sina Visor eller Poëmer namn och tittlar tagne af deras ämnen och andra omständigheter såsom de här omrörde Voluspa, Havamal, Bjalke eller Bjarkamal, Krakamal, Haconamal, Stefja-Balk, Haralds Gamman-visor, Bersöglis-visan, Nid-visor, Hufvud-lösen, Tåg-dråpa med ganska många flera, som uppräknas af visse Auktorer. Lägger man dessa namn till de olika Vers-slag som våre fordne Skalder nyttjade, så torde man någorlunda kunna förklara, det som Ärke-Biskopen E. Benzelius den yngre säger i sitt utkast till Svenska Folkets Historia, pag. 49, att nemligen: *gamle Skalderne hafva haft oräkneliga många slags Verser, men af de brukligaste 136 åtskilliga.* Den som något undersökt Mekaniska grunderna eller

Mekanismen af Vers, vet att Poësin i allmänhet har blott 4 hufvud-ſlag af Vers, nemligen Jambiſk och Trokaiſk, Daktyliſk och Antidaktyliſk. Desſe kunna varieras ifrån 2 eller 3 till 17 eller 18 ſtafvelſer. Verſer af flere äro utan exempel och blefvo ej annat, än en våldförd bortſkämd Proſa. All ſlags Vers, man må kalla den Heroiſk, Sapphiſk Adoniſk, Thaleſiſk, Pindariſk, Archilokiſk, Steſichoriſk, Simonidiſk eller hvad det vore, måſte lyda någon af desſa hufvudſlags Lagar, ty Poësin har icke flera ſlags takt-mått än desſe utmärka och tillåta. Våre gamle Skalder hafva dock på långt när ej nyttjat alla desſa hufvudſlags variationer.

Att de gamle Eddorne äro de äldſte af all Nordiſk Poëſi, lärer vara ovederſägligt; att de egentligen tillhöra Sverige, blifver lika ſå, då en af de tvänne Hufvud-Aktörerne, Gylfe, oförnekligen var Sveriges Konung, och den andre, Oden, hos oſs alldeles fäſtade ſina bopälar; här inrättade hufvud-ſätet för ſin ſå väl Monarki, ſom Hierarki eller Theokrati, ſamt efter all liknelſe här både länge lefde och dog.

Reſenius har väl, i ſin Upplaga af Sturleſons Edda, en tilläggning öfver det, ſom finnes i Göransſons, hvilken man ock velat kalla andra delen af Eddan. Men det ſynes ſom om någon, för att gifva Dannmark del i Eddan, imaginerat, att låta en förnäm Danſk Herre *Aeger*, i imitation efter *Gylfe*, afläggа ett beſök hos Gudarne i Asgård. Jag ſkall låta Mallet ſjelf här tala: *de vigtigaſte*

punk-

punkter, fäger han, *af hela Celtifka Mythologin finnas upptagne i förfta delen af Eddan, uti Samtal emellan Gylfe och Afarne, och ehuru den andra delen är tre fjerdedelar korrtare, vore det dock, att miffbruka Läfarens tålamod, om den här fkulle intagas. Man finner här väl Jättar och Gudar, fom täfla; Loke, fom bedrager dem; Thor, fom antager fig deras fak. Men för öfrigt fer man der Fabler förekomma, fom icke hafva någon gemenfkap med Mythologin; Fabler blandade med fådana Strofer utur Hiftorien, fom icke gifva några betydande vigtiga underrättelfer, eller, fom kunna behaga genom inventionen.* Man finner äfven i åtfkilliga Dæmefagor, förvånde Hiftorier om Rolf Krake, Konung Adil, Holge-Hogne, om Reigin, Sigurd Sven, Brynhilda, Gudruna, Svanhilda med flera; få att man med fkål lärer kunna fäga, det denne delen af Eddan, om den bör få det namnet, är af litet eller intet värde, emot vår Gylfifke Edda, den man bör anfe fåfom ett dyrbart, pålitligt Utdrag af Voluspa, Havamal &c., eller den uråldrigafte Eddan.

Då jag nu i denna min Afhandling, vid den anftällde jemnförelfen, emellan Osfians Sånger och de gamle Skandinavifke Poëfier funnit hos de förra en fynbar öfverlägfenhet, och fåledes efter min öfvertygelfe, trott mig böra tilldömma dem företrädet; få är det deremot med ftor tillfridsftällelfe, fom jag fer mig kunna tillegna mitt Fädernesland, framför det öfriga af Skandinavien, icke allenaft de vackrafte, båft fammanhångande, och Osfians Sånger närmaft liknande Poëmer, utan ock i våra uråldriga Poëfier, i fynnerhet Eddorne,

dorne, åldre Skalde-ſtycken, än hela Europa kan uppviſa, efter det Latinet icke mera blef någon Nations egentliga Språk eller Modersmål.

Jag ſkall för att ſtyrka detta, icke taga min tillflygt hvarken till vår ryktbara Rudbeck eller Göransſon, utan i korrthet citera något af andra de måſt odlade vittraſte Europeiſka Nationers egna Auktorer.

Sedan den ryktbare Italienſke Auktorn *Muratori* berättat, huru Latinet råkade i förfall, nemligen, genom Romerſka Rikets öfverſvämmande af Barbariſka Nationer, ſåſom: *Göther, Hunner, Eruler, Greker, Longobarder, Franker, Germaner &c.* af hvilkas Språk Italienſka Folket, *il volgo,* efter hand antog många ord, hvarunder det ock förändrade ſina egna, eller de Latinſka, genom förkorrtande förlångande och ombytande af deras ändelſer &c., ſå ſäger han: *Se ne formo un nuovo Linguaggio che volgare ſi appellava, perché uſato dal volgo d'Italia. Så tillſkapades en ny Jargon, ſom kallades volgare, emedan Folket i Italien i allmänhet nyttjade den,* då likvål de Lärde ännu ſkrefvo på Latin Vers, Böcker &c. Men desſa Språk började efter hand att ſå långt ſkilja ſig ifrån hvarandra, *che difficilmente dal rozzo popolo ſ'intendeva o punto non ſ'intendeva il Latino, att Latinet ſvårligen kunde förſtås, eller råttare, icke förſtods af den rå pöbeln,* och då började några att bruka *L'Idioma Volgare,* åfven i Skrift. *I primi fosſero i Poëti, che ſi rivolſero al Volgare e con esſo diederſi a Poëtare. Poëterne voro de förſte, ſom egentligen lade ſig på Lingua Volgare, under*

det

Akademiens ynneſt och vålvilja för mig, hoppas jag öfverſeende om håruti ſkulle finnas något felaktigt eller mindre fullſtåndigt. Kongl. Akademiens gynnande bifall vore för mig en uppmuntran, att till åfventyrs vid andra tillfällen fortſåtta Svenſka Poëſins Hiſtoria. Om ock ett lyckligare Snille kunde gifva åt desſa underſökningar ett mer intagande behag, ſå torde olika tankars framſtållande i Litteraturen, ej blifva ogagneligt, emedan det ger anledning till en nårmare granſkning.

Sekreterarens Svar.

MIN HERRE!

Långe har detta Samfund tillika med Allmånheten egnat Eder fin aktning; långe önfkat att nårmare njuta frukten af Edra infigter i Vitterheten och Håfderna. Den tillfridsftållelfe det i dag röner att fe Eder förtjenft fig tillhörig, år fann, ren och liflig.

Alla Folkflag hafva varit kånslofulla för Sångens behag. Den har i lugnet varit deras angenåmafte tidsfördrif och i Striden ofta gifvit dem mod och ftyrka. Ibland Qvåden i Barbariets tidehvarf utmårka fig de Svenfke och Norrfke Barders fördelaktigt. Man finner i dem ofta vackra tankar, uttryckta i en okonftlad, korrt och finnrik ftil. Men hvilken fkillnad imellan dem och de gamla Skottfka! Osfians Sånger, ftåmplade af tankans ådelhet och höghet, af en eldrik bildnings-kraft och en högtidlig alfvarfamhet, hafva tillvunnit fig ett allmånt bifall. Ni, Min Herre, har gått ånnu långre, Ni har fökt bevifa dem kunna vara åmnen för Håfdateknarens uppmårkfamhet. Om några tvifvelsmål hårvid åga rum, blifver dock Eder möda alltid berömvård.

Lefver-

Lefvernes Beſkrifning
öfver
Aflidne Profesſoren
JOHAN HENRIC LIDÉN,

Författad och uppläſt för Kongl. Vitterhets, Hiſtorie och Antiquitets Akademien den 27 Febr. 1795.

Af

ANDERS WILDE,
Kansli-Råd.

Herr Johan Henric Lidén föddes i Linköping d. 6 Jan. 1741. Fadren var Lektoren och Proſten Mart. Lidén, född af ringa Föräldrar, ty hans Fader var Frälſe-fogde, men dennes Fader en fattig Fiſkare, och Modrens välmåga obetydlig. Hvad i förmögenheten ſaknades, årſattes med outtröttelig flit och arbetſamhet vid Skolor, Gymnaſier och Akademier, hvarigenom Proſten Lidén bragte ſig upp ſteg från ſteg till det heders-ſtälle han vid ſin död innehade. Han var tvånne gånger gift, förſt med Eliſabeth Rydelia, Brorsdotter af den bekante Biſkopen i Lund, ſedan med Hedvig Sophia Exing, Kyrkoherde Dotter. Från den förra härſtammar Profesſor Lidén.

Fadren var allmänt kånd för grundelig lärdom, för dygdig och exemplariſk lefnad, för alfvarſam och oaflåtlig drift i ſynnerhet i an-

i anseende till Skol-Verkets befrämjande. Mödrarne fullgjorde med laggrannhet de icke mindre vigtiga, men mindre i ögonen fallande pligter, som deras kall tillhörde. Att vara Maka, att vara Mor för sina Barn, Mor för sitt hus, medför förbindelser, hvilkas dyrbarhet i Samhället gör deras uppfyllande aktningsvårdt, ehuru inskränkt den krets må våra, hvarest det kännes. En kärlek för Vetenskaper, ett nit med öspard kostnad för deras befrämjande, som är ovanligt och snart sagdt ej synes kunna förmodas hos ett Kön, hvilket genom uppfostran och lefnads-sätt sällan har tillfälle att lära känna deras värde eller behaglighet, utmärkte för öfrigt Lidéns Styf-moder och hedrar ännu hennes minne.

Under så beskaffade Föräldrars handledning kunde Lidén ej annat, än anföras till de i första början nödigaste kunskaperna, och derjemte till det nit för Vetenskaper, som han sedermera vid mognare ålder öfverflödigt ådaga lagt. Han förlorade sin egen Moder vid 15 års ålder. Men Styf-modren ersatte till fullo denna förlust och beviste honom all upptänkelig ömhet. Lidén deremot betalade henne med alla prof af en läraktighet och ädla tankesätt, som kunde väntas af en sådan Yngling. Här växte nu uti Föräldrarnes hus en ung planta, som redan började drifva blommor, hvilka gåfvo förhoppning om mogna växter åt deras Stam. En ljuf förhoppning för Föräldrar, som dervid fästade sin Sons framtida lycka och sin egen glädje.

Nödvän-

Nödvändigheten af Fadrens många och trågna Åmbetes göromål tvingade honom att antaga främmande Lärmästare till sin Sons undervisning. Uti sin egenhändiga Lefvernes-Beskrifning beklagar sig Lidén öfver dessa Lärmästares hårdhet. Man bör icke tvifla det ju denna förebråelse äger grund, då den af en mogen Man framföres, vid den ålder, då han ej kan vara partisk för sin egen barndom, och då uplysning och erfarenhet böra föra honom sjelf till sinnes de ursäkter mot en någon gång förkastad stränghet, som finnas i Lärares ofta på prof ställda tålamod och i de unge lärandes ysterhet, håglöshet eller olydnad. Vi få derigenom en anledning att lyckönska oss till ett mera hyffadt tidehvarf, då Läro-methoden i allmänhet blifvit mildare, och då den grundsatsen både vanligare kännes och utöfvas, att man bör inplanta hos Ynglingen kärlek till de Vetenskaper, i hvilka han behöfver undervisning, om man annars skall vänta att han sjelf skall fullkomna den byggnad, hvartill i spädare åren blott grunden kan läggas af andras händer.

En fråga af vigt hade både i gamla och nya tider varit öfvervägad, antingen den enskilda eller allmänna uppfostran är nyttigare? En Lärares odelade tid att vaka öfver den anförtrodda Ynglingens lefnad och undervisning, tyckes tala för den förra: Täflan, manliga och samhälleliga Seders tilldanande, genom sammanlefnad med flera Ynglingar, för den senare. I Lidéns Lefvernes-Beskrifning

behöf-

behöfver denna fråga icke afgöras, ty han nyttjade båda desſa undervisnings-ſätt. Sedan han, ſom ſagdt är, någon tid haft enſkillda Läromäſtare, flyttades han till offentlig undervisning vid Gymnaſium uti Linköping. Änſkönt här handledd ibland flere, af ſin egen Fader, ſom gärna velat att han med tiden ſkulle träda uti Präſta-Ämbetet, var dock Lidén ännu icke nögd. Det mäſta af hvad honom lärdes och föreläſtes, anſåg han för idel grål. Det är förlåtligt, om ett eldigt Snille föga finner ſin räkning vid den kärfhet, hvarmed en del filoſofiſka Vetenſkaper föreſtällas, då de kunſkaper, ſom innehålla grund-begrepen till alla andra ſamt till de förnufts-ſlut, vi böre, fälla, blott beſtå i toma ord, onyttiga diſtinktioner. Detta miſsbruk har länge gjort den Theoretiſka Filoſofins förfall, och äfven till våga bragt den obilliga fördom att den är lika orimlig med föreſtällnings-ſättet. Att likväl Lidén hade både hufvud och uppmärkſamhet nog, att kunna följa abſtrakta ſlut-ledningar, beviſtes tillräckligen, af hans böjelſe för Euclides, den enda bok han med nöje läſte. Emedan Lidén var begåfvad med ett lyckligt minne, och hade mycken hog för Språk, använde han ſin mäſta flit på de lärda och de mäſt gångſe Europeiſka Språkens lärande. Imellertid lärer Lidén hafva här funnit, att ockſå den offentliga undervisningen kan hafva ſina olägenheter.

Vid 17 års ålder beſökte Lidén Upſala Akademi. Nu kommen till mognare ålder,

och anförtrodd i de skickligaste Lårares händer, kunde han ej annat, än göra stora framsteg. Han fick en outsläcklig lust att läsa och låra både nätter och dagar. Ibland hans Låromästare var den förnämsta, för detta Herr Kansli-Rådet Ihre, som för Lidéns qvickhet fattade ett så ogement tycke för honom, att han antog honom till sin Hand-Sekreterare. Under ett så nära inseende af en så förtjent Man kunde Lidén ej annat än vinna. Hans öfrige Låromästare voro hans egen Halfbroder, numera Dom-Prosten i Linköping Herr Doktor Ælf, en man känd för mycken skicklighet i den vackra Litteraturen, och som visserligen icke vårdslösat Lidén; Herr Professoren Mallet; Herr Lektoren Zegollström, Herr Lagmannen Apelblad, Herr Lagmannen af Sotberg, Herr Professoren Aurivillius, alle Män, som nöjaktigt anförde Lidén uti Vitterheten och de vackra Vetenskaperna. Lidén försummade icke något af de stycken, som skulle pryda hans Snille. Men änskönt han som en vettgirig ungdom med flit bivistade alla sådana föreläsningar, blef dock Lärdoms-Historien hans egentliga ögnamärke, och vid alla andra undervisningar, lemnade han den alldrig ur sigte.

Den gamle Lidén låt icke Sonen sakna det minsta af hvad han till dess Akademiska lefnad kunde behöfva, icke heller hvad till Vetenskapers inhemtande nödvändigt tarfvades, så att ock den unge Lidén nu redan genom biträde af Magister Alnander och Fadrens frikostighet ägde en vacker Boksamling af de nödvän-

nödvändigaste och bästa Auktorer. Men den gamle Lidén var så intagen af den tanken, att man bäst kunde sjelf lära under det man undervisar andra, att han oumgångligt fordrade, det Sonen skulle antaga främmande Måns barn till undervisning. I följe häraf nödsakades den unge Lidén, att blifva Informator för en hederlig Mans Son på Jockis Herregård i Tavastland. Vår Lidén for dock icke illa härvid. Den enslighet han här njöt, gaf honom anledning att med så mycket större flit vårda sina Studier, ej allenast enskillt för sig sjelf, hvarvid han nyttjade sin medförda Boksamling, utan ock sedan ett år vid Åbo Akademi, hvilken derföre fått längre fram röna hans erkänsla. Han fick också nu tillfälle att anställa en resa genom Finland till Ryska gränsen, alltid behaglig och upplysande för en lärgirig Ungdom.

Lidén drögde icke länge här. Han kom snart tillbaka till sitt kära Upsala. Där antog han Magister graden, blef Magister Docens uti sin mäst älskade Vetenskap Lärdoms-Historien, och snart efter Amanuensis vid Biblioteket i Upsala, där han författat en god del af den nya Katalogen öfver denna vidsträckta Boksamling. Hans vistande härstädes gaf honom tillfälle att blifva vidare känd för sin qvickhet och sitt Snille. Vår då varande Höga Öfverhet besökte Upsala Akademi, och befallte att tvänne Disputations-Akter skulle anställas, hvartill Öfverheten sjelf uppgaf ämnen. Lidén blef tillsagd att härvid blifva den första Opponens, och änskönt mindre

 gärna,

gårna, åtog han sig likvål, och utförde det honom uppdragna vårf med sådan skicklighet och qvickhet, att han århöll de mäst smickrande loford, ej allenast af sjelfva Öfverheten, utan ock af sina nårmaste Förmån vid Akademien. Denna håndelse lade grund till den Nåd, som Konung GUSTAF III. låtit honom vederfaras, först som Kron-Prins och Akademi Kansler, sedan som Konung.

Den eldiga Lidén kunde ej långe vara stilla. En brinnande hog att utvidga sina kunskaper, och att se sig omkring i Verlden, föranlåt honom att företaga en resa till utlånska Orter. Hans Fader bidrog gårna dertill, och huru Sonen användt till sin egen och sitt Fåderneslands nytta sitt vistande i Dannemark, uti större delen af Tyska Riket, uti Holland, England och Frankrike, vittnar hans efterlemnade egenhåndiga Dagbok öfver dessa resor, bestående af flera Band. Han hade föresatt sig att jåmvål besöka Italien, men Fadrens infallande död och nödvåndigheten af Sonens nårvaro hår hemma, gjorde att han måste inställa sina resor och komma tillbaka till Fåderneslandet.

Korrt efter hemkomsten utnåmndes han till Historiarum Adjunkt vid Akademien i Lund, och att vikariera för då ånnu lefvande Kansli-Rådet Lagerbring, som sysselsatt med sin Svenska Historias utarbetande, och kommen till hög ålder, ej förmådde sjelf förestå de trågnare och mödosammare göromålen vid Professionen. Men Upsala Akademi ville icke släppa Lidén, och medan de båda Akademierna

demierna tåflade om att ega honom, afgjorde Förfynen hans öde på annat fätt. Vid ungefär 30 års ålder fick Lidén vidkännas en få svår och smärtefull gickt-plåga, att han, oaktadt nyttjandet af Loka Källa, varma Baden i Aken, åtskilliga Bruns-drickningar och flera andra Låkemedel, sedermera måst ständigt hållas vid sängen, affäga sig alla befordringar och lida plågor, hvarmed ingen utom ett fullkomligt Christeligt tålamod och undergifvenhet i Guds vilja kan uthårda. Dock saknade icke Lidén, jämvål på sjuk-sängen, Konung GUSTAF III:s Nådiga åtanka, och flere förnäme Personers vånliga besök och tröstande uppmuntran.

Lidén har i alla sina dagar varit arbetsam. Det följde med hans temperament och kropps beskaffenhet, att han ej kunde vara fåfäng. På sjelfva sjuk-sängen arbetade han, fastän han ej kunde bruka egna, utan måste låna andras händer, och muntligen säga för dem, hvad de skulle fatta i pennan. Ett muntert och verksamt Snille kan alldrig aflåta, att lämna bevis derpå. I sina yngre år, då han ännu vistades vid Kongl. Akademien i Upsala, gaf han ut och försvarade en Disputation de favore Domus Mediceæ in migrantes ab Oriente ad Occidentem literatos & literas. Derpå följde snart en annan mer betydlig, som bestod af 4 delar, och innehöll Lärdoms-Historien öfver Sveriges Poëter. Lidén har i sina berättelser och omdömen om dem yttrat goda och väl samlade kunskaper. Man torde väl icke alltid finna sig vid de Satiriska infall, med hvilka han kryddat

detta

detta arbete; men desfa böra af en mild uttydare tillräknas den ålder, då Snillet älskar att leka, och den mer än vanliga eld, hvaraf hans var upplifvadt. I senare åren har han utgifvit Anmärkningar öfver Animaliska magnetismen och Svedenborgianismen samt ytterligare från Sällskapet pro Senfu communi rörande Animaliske Magnetismen och Svedenborgianismen. Desse ämnen hafva så liten gemenskap med Akademiens yrken, att jag ej kan vidare utlåta mig derom, utan gärna låter bero vid de omdömen, som allmänheten redan derom fällt. De voro dock säkert af den beskaffenhet, att Lidéns qvickhet och benägenhet för skämt ej annat kunde än finna tillräckligt utrymme. Närmare angår mig och Akademien Utkastet till en Historia om Linköpings Bibliotek; men som detta arbete icke särskilldt utgifvits, utan blifvit inryckt och inblandadt i en vidlyftigare Samling, så underlåter ock jag deröfver fälla något omdöme. Så mycket är visst, att Lidén var här stadd i sitt rätta fält, och man kan föreställa sig, att han med noggranhet fullgjort hvad hans käraste och af honom mäst idkade Vetenskap äskade af honom. Detta är icke den enda smärre Skrift af Lidéns hand, som influtit i större Samlingar; åtskillige hafva blifvit dermed riktade. För att lära känna Lidéns lynne i hans yngre år, hans benägenhet för Satir och skämt, behöfves ej mer, än att läsa hans Recension öfver Delsboa illustrata, införd uti en nog bekant Månads-skrift. Genom Lidéns hjelp-

samma

ſamma, och då det angeck Vetenſkapernes befråmjande, icke njugga hand, hafva i dags-ljuſet utkommit Rydelii Opuſcula Latina collecta; Catalogus Diſputationum habitarum in Academiis & Gymnaſiis Sveciæ &c. &c. Handlingar rörande Riksdagen år 1682. Repertorium Benzelianum, ſom egentligen angår de af framlidne Årke-Biſkop Eric Benzelius till Linköpings Gymnaſium ſkånkte Hand-ſkrifter, och en ganſka intresſant Bref-våxling emellan tvånne Bröder, den nåmde Eric Benzelius och Guſtaf Benzelſtjerna, båda kånde för vidſtråckt Lårdom. Det år vål ſannt, att Lidén, några tillåggningar i Företal och Anmårkningar undantagne, icke ſjelf tillgjort ſtort mera, ån att han burit hjelpſamma hånder till deras framkomſt i dags-ljuſet, och oaktadt ſin ſmårtefulla ſjukdom lagt oförtruten hand, ſamt icke ſpart någon koſtnad vid deras utgifvande genom trycket. Dock det allena bör lånda honom till förtjenſt. Ofta förtjenar en Utgifvare af andras arbeten åfven ſå mycket, och ſtundom mera loford, ån ſjelfva Författaren, ſom ſjelf utgifver ſina Skrifter. Huru månge hafva icke hedrat ſig dermed, att de hulpit åldre Auktorers arbeten i dags-ljuſet håldre ån att pryda ett Titel-blad med ſina egna namn, hvilket dock en Utgifvare icke heller kan förvågras. Lidén förtjenar vår tackſamhet, han har gjort oſs bekant med våre egne lårde Författare i åldre tider och i hvarjehanda Vetenſkaper, hvilka utom hans tillhjelp ånnu torde varit undangömde, och till åfventyrs genom tidens långd

alldeles

alldeles förfvunnit. Det öker Lidéns beröm, att han hårunder icke haft någon egennytta till ögnamärke. Tvårtom har han fkånkt till allmånna Verk, fåfom Akademifka Bibliotheket i Upfala, en del af desfa koftfamma Förlag, för att anvåndas till den dårvarande talrika Bokfamlingens förökande. Då jag nu nåmnt de flefte arbeten, fom Lidén af nit för Vetenfkaper utgifvit i dags-ljufet, bör jag icke heller utefluta framlidne Kommerfe-Rådet Krügers Svar på den af Kongl. Svenfka Vetenfkaps Akademin förefatte Frågan, om Svenfka Folket år i af- eller tilltagande i anfeende till Sederna. Profesfor Lidén låt utgifva genom trycket detta Tal i Upfala år 1782, och bevifte derigenom fitt nit, att oafbrutit och i flere åmnen bidraga till fine landsmåns upplysning.

Hans lårda förtjånfter kunde icke blifva okånde och obelönte. Lidén föktes och hylllades af flera lårda Samhållen. Han utnåmdes till Ledamot af Sållfkapet Utile Dulci, af Societeten pro Fide & Chriftianismo, af Uppfoftrings Sållfkapet, af Vetenfkaps och Vitterhets Samhållet i Götheborg, af denna vår Akademi. Under fitt viftande utom Riket, hade han redan blifvit antagen till Korrefpondent vid Vetenfkaps Societeten i Göttingen. Han hade till åfventyrs ockfå kunnat blifva införlifvad med hårvarande Kongl. Svenfka Vetenfkaps Akademin, få framt han icke fjelf undanbedt fig detfamma, ånfkönt han vid famma tillfålle vifade fin frikoftighet emot Akademin.

Vi

Vi böre icke, då vi med undvikande af allt smicker, rese Äre-minnet öfver den aflidne Lidén, underlåta att närmare nämna hans frikostighet till Vetenskapers och upplysningens befrämjande. Till Bibliotekerne i Upsala, Lund och Åbo, samt Gymnasii Biblioteket i Linköping har han förärt ej allenast sin talrika Boksamlig, utan ock en betydande summa till nya Böckers inköpande. Hans Stjuf-moder, ledd af lika drift till Vetenskapers befrämjande, har på Stjuf-Sonens tillstyrkande ökt denna summa med en icke mindre betydlig till årlig lön för en Amanuensis vid Biblioteket i Upsala och till underhåll för trenne Stipendiater därstädes. Vår Akademi bör och lärer icke förgäta den gåfva af 1000 R:dlr, hvarmed han ihogkommit oss, då sjuklighet förnekade honom, att efter önskan aflämna till Akademien sitt Inträdes-Tal, och att bivista dess Sammankomster, vid hvilka Akademin långt förut nödgats gifva allt hopp förloradt om åtnjutande af den fägnaden att se honom närvarande. Ehuru frikostig Lidén var, önskade han dock icke, att det skulle blifva bekant bland Allmänheten. Den gåfva han gjort vår Akademi var förknippad med uttryckligt förbud, att den icke i hans lifstid skulle komma till Allmänhetens kännedom. Detta förbud är orsaken dertill, att gåfvan icke förr än nu kunnat lämnas till Allmänhetens kunskap, och att Akademin måst innesluta sin tacksamhet innom ett enskilldt hand-bref till

den

den nu aflidne Gifvaren *a)*. Dylikt torde hafva håndt med Kongl. Svenſka Vetenſkaps Akademien, hvaråſt han, utan affeende på ſin frikoſtighet, hvarken ville vara Ledamot eller blifva vidarè kånd i Allmånheten. Årkånne Allmånheten en ſå oegennyttig Vålgörare, och bibehålle hans minne. Biblioteket i Åbo och Fattig Kasſan i Linköping, hafva icke ſaknat hans frikoſtighet. En man ſom gjort ſådant bruk af ſina Egodelar, förtjenar visſerligen Efterverldens tackſamhet. Dock hafva icke alla med lika tyſtlåtenhet emottagit hans rikligt utdelta håfvor. Öſtgöta Nationen i Upſala låt till tackſamhet för det den ſamma ſkånkte rika Bokförrådet, ſlå öfver honom en Minnes-penning. Nödvåndigheten

a) Brefvet var ſå lydande: Genom Herr Kansli-Rådet von Roſenſtein, har Kongl. Vitterhets, Hiſtorie och Antiqvitets Akademien erhållit Herr Profesſorens ſkrifvelſe af den 24 nåſtl. Jan. jåmte desſ Gåfva af 1000 R:dlr Sp. uti en Riksgålds Kontorets Sedel.

Akademien, hvilken vid ſitt upplifvande för 5 år ſedan, ſåſom ett vedermåle af ſin Beſkyddares Nåd, erkånde det val Hans Maj:t gjorde af Herr Profesſorens perſon, till förſtårkning af Deſs Ledamöters antal, har ſedermera under den ſaknad ett oblidt öde tillſkyndat henne af Herr Profesſorens upplyſta biträde, alldrig underlåtit att med högaktning och tillgifvenhet ihogkomma en Medlem, ſom genom ſina vittra förtjenſter både innom och utom Fåderneslandet gjort ſig ſå fördelaktigt kånd.

Men då Herr Profesſoren genom en åfven ſå ådelmodig ſom betydande förüring ådagalagt ett ſållſynt prof af nit för denna Akademiens beſtånd och förkofran, ökar erkånslan billigt de tånkeſått

heten af Konungens Stadfästelse på denne af Lidén träffade Inrättning, hade redan gjort densamma så känd i Allmänheten, att Lidén icke mera kunde förmå sina Landsmän att afstå ifrån deras fattade beslut att derföre offentligen betyga honom sin erkänsla.

Med

Akademien med fulla skäl Herr Professoren redan egnat.

Akademien önskade att kunna uttrycka sin tacksamhet med den liflighet hon den känner. Men då sådant sällan genom ord kan åstadkommas, tror hon sig kraftigare måla den genom ett ögnakast på framtiden, på de upplysningar för Medborgare, på de uppmuntringar för Snillen, på den täflan uti nyttiga och prydliga Kunskaper, hvilka skola befrämjas genom Herr Professorens frikostighet. De förnämsta Svenska Läro säten hafva redan rönt den; Akademiens Häfder skola äfven förvara dess åminnelse och tillägga en rättvis Efterverd ett nytt skäl att mångfalldigt nämna Herr Professoren ibland Vetenskapernes Befordrare.

Akademien, som i allt annat afseende är skyldig att följa Herr Professorens förordnande vid denna dess Gåfva, kan alldrig förmås att samtycka till det villkor, att betaga sig Herr Professorens namn ibland sina Ledamöter förrän Tiden en gång tillskyndar Henne denna alltid smärtande förlust. Akademien smickrar sig att Herr Professoren afstår från en önskan som hos henne skulle väcka den ömaste oro. Hon utbeder sig deremot att årligen få meddela Herr Professoren kunskap, på hvad sätt få det skänkta Kapitalet, som Räntan derföre blifvit till Akademiens bästa använde; och jämte tillönskan af den fortfarande sinnes-förnöjelse, hvilken under en saknad hälsa redan så länge utgjort Herr Professorens sällhet, framhärdar Hon &c. Stockholm den 15 Febr. 1791.

Med mycken liflighet i kånslan, mycken munterhet i lynnet, var Lidén i fin Ungdom benägen för ett glättigt ſkåmt. Om deſs udd någon gång ſårade, var ſådant ſnarare oförſigtighetens ån uppſåtets fel. Med tilltagande år och mognare eftertanke råttade han ſig, och hans qvickhet blef oſkyldigare. Den lyſte då i en fördelagtigare dag genom ſin förening med nyttiga och behagliga kunſkaper, hvarigenom hans umgånge blef ålſkansvårdt och ſöktes åfven på ſjuk-ſången af de förnåmſta Perſoner i Riket. Det var dår, det var på en mångårig plågo-bådd ſom Lidén var förundransvård. Hans glada anblick, hans muntra tal ſkingrade vid förſta annalkandet den bedröfvelſe de beſökande ſjelfve kånde af ett det billigaſte medlidande. Glådjen log ifrån hans viſsnade anlete — och man ſkilldes alldrig vid honom utan att finna ſkål till tackſamhet emot Förſynen, ſom då den ſkickar olyckor, hvilka åro föremålet för vår fruktan, tillika förmår gifva ſtyrka att båra dem.

Konung GUSTAF III., ägde för Lidén och viſade honom mycken Nåd. Såſom Kron-Prins och Upſala Akademis Kansler, ville denne Herre icke miſta honom ifrån ſamma Hög-Skola. Lidén hade ſåkert dårſtådes åtnjutit anſtåndig befordran, om ej ſjukdomen gjort honom till all tjenſtgöring oförmögen. Men detta bedröfliga hinder uteſlöt honom icke ifrån Konungens åtanke, hvaraf han hugnades med Profesſors Fullmagt. Den åran att förvaras i ſin Monarks Minne hugnade

honom

honom vid flera tillfällen, och den tröften, då han med känslan af sitt lif, likfom fann sig snärd i dödens armar, att få skåda Sveriges hopp, Sveriges nya GUSTAF ADOLF, som vid resan genom Norrköping besökte honom, kan förliknas med Simeons glädje, då han önskade att få fara i frid.

Religionen, hvars grundsatser han tidigt omfattat, utgjorde hans styrka. Den tröstande öfvertygelsen om en Försyn, som gifver hvad nyttigt år och förer åfven det, som synes oss ondt, till ett godt åndamål, svigtade icke under hans mång-åriga lidande, framlyste i hans samtal, och lade grund till de Christliga dygder han efter förmågan utöfvade. Hans hjerta för Konung och Fäderneslaud var varmt och nitiskt; Hans vånskap uppriktig och pålitlig; Hans månniskjo-kärlek intygad af vålgörandet; och då det år en sanning, att månskligheten år oskiljaktig ifrån fel, blifver det lika såkert, att Lidéns vida öfvervågdes af hans goda egenskaper.

Lidén befriades ifrån sina långvariga besvår och skilldes ifrån verlden den 23 April 1793, sedan han lefvat föga mer ån 50 år, och i mer ån 12 år funnit en beståndig öfning för sitt tålamod och sin saktmodighet. Döden kunde snarare vara ett mål för hans långtan ån fruktan; och Lidéns sista författningar, samt bland andra den om hans förestående begrafning vittnade om det lugn, hvarmed han afbidade sin förvandling. Om i den sistnåmda anstalten visar sig någon månsklig svaghet, någon öfverdrifven bekymmersamhet

om

om obetydliga föremål, bör undseende förlåta dessa brister åt en med lifvets krafter flyende sinnes-styrka, och åt en oskyldig afsigt, som reste sig mot fördomar.

Vare imellertid Lidéns Minne hos oss beständigt! Vare vår erkänsla för hans välvilja oförgåtlig! Snille och flit begynte hans namnkunnighet; Gudsfruktan och undergifvenhet under den Högstes hand gjorde honom till ett efterdöme. Användandet af lyckans håfvor till goda och nyttiga ändamål fullkomnade hans åra.

Lefvernes Beſkrifning

öfver

Stats-Sekreteraren, Landshöfdingen och Kommendören af Kongl. Nordſtjerne-Orden,

Herr ELIS SCHRÖDERHEIM,

En af de Aderton i Svenſka Akademien;

Författad, och Uppläſt

för Kongl. Vitterhets, Hiſtorie och Antiquitets Akademien, den 27 Febr. 1796

Af

G. ADLERBETH,

Kansli-Råd, Riddare af Kongl. Nordſtjerne-Orden, En af de Aderton i Svenſka Akademien.

Elis Schröderheim, Stats-Sekreterare, Landshöfding och Kommendör af Kongl. Nordſt. Orden, föddes i Stockholm den 26 Mars 1747, åldſte Son af då varande Kongl. Håf-Prådikanten *Jöran Schröder* och deſs Fru *Margaretha Elis a)*. Fadren, lika vördnadsvård genom ſeder och lårdom, genom ſällſynta gåfvor och en oföränderlig dygd, var en prydnad för Svenſka Kyrkan, både vid Håfvet, dår han blef Konungens Öfver-Håf-Prådikant, Bikt-fader och de Kongl. Barnens Handledare i Reli-

a) Dotter af Öfver-Direktören vid Stora Sjö-Tullen i Stockholm, Elis.

i Religionens sanningar: i Hufvudstaden, där han sedermera länge såsom dess förste Pastor bestridde Själavården i St. Nicolai Församling, och i det ännu vidsträcktare andliga kall, hvilket honom slutligen anförtroddes, såsom Biskop öfver Carlstads Stift, hvaruti en värdig Son följer hans fotspår. Biskopen Doktor *Schröder* lefver ännu, icke allenast i de vänners minne, dem förgängligheten till våra dagar skonat, hvilkas uppbyggelse han befrämjade, hvilkas dygd han stödde, utan ock i hela Församlingens välsignelser, såsom en af dess lyckligaste Lärare. Hans förtjenster lefva ock i den adliga värdighet, hvartill hans barn *b*) upphöjdes, då tidens sed och den blygsamma försakelse, som tillhörde både hans Stånd och hans lynne, hindrade honom, lika med flera hans andliga Medbröder, att sjelf för sig njuta detta vedermåle af Öfverhetens Nåd.

Schröderheims barndom utvisade redan gnistor af den eld, som med tiden hos honom skulle blifva så lysande. Ehuru han njöt en sorgfällig uppfostran, kan man dock säga, att hans Snille utvecklade sig, mindre genom dess verkan, än genom sin egen kraft. Det kände föga de band, som åtfölja den vanliga undervisningen. De behöfdes icke eller för hans sällsynta lätthet att fatta och minnas. Böjd för nöjen, fick han lämna dem det må-

sta

b) Desse voro *Elis*, Stats-Sekreterare m. m. *Herman*, Biskop öfver Carlstads Stift; *Jöran*, Lagman och Assessor i Svea Håf Rätt; *Ulrika*, gift med Ordens-Biskopen Doktor *Flodin*.

sta af en ålder, som egentligen synes dem årnad. Men sjelfva hans barndoms-lekar, sjelfva hans ynglinge-års förströelser, voro Snillets. De röjde inbillnings-kraften i all dess liflighet, uppfinnings-gåfvan i all dess rikedom. Qvickheten var alltid deras stämpel.

Efter fullåndade Studier vid Upsala Akademi, och sedan han där med nöjaktiga prof bestyrkt sin kånnedom af Språk och Vetenskaper, inträdde han i Konungens Kansli och antogs till Extraordinår Kanslist vid Kammar-årenden. Hans befordringar till de första graderna voro icke skyndsamma: Nio år förflöto innan han utnämdes Kanslist, (1773). Ehuru han icke brast i de skyldigheter af honom åskades, var det likvål, under dessa år, icke åt arbetet, som hans dagar egentligen voro helgade. De förflöto merändels mellan muntra nöjen. Han fann dem i en vidsträckt samqvåms-lefnad, där hans glåttighet, skiftad i tusende former, gjorde deras vållust som omgåfvo honom, där det lekande skåmtet, det fina saltet gjorde hans våsende behagligt, och redan tilldelade honom ett rum, det ingen annan kunde uppfylla.

Biskopen Doktor *Schröders* uppvaktning vid Håfvet och dess Sons jåmn-årighet med Konunga-Barnen, hade gifvit honom tillfålle, att åfven i barndomen blifva kånnd af Öfverheten. Hans egenskaper ökade desse anledningar. Det finnes en dragkraft imellan själar, icke mindre verksam ån den de Naturkunnige bevisat åga rum imellan kroppar.

Grundad i lynnenas likhet, affkilljer och indelar den månnifkjorne likfom i visfa flockar, efter deras naturs-gåfvor, böjelfer och Seder. GUSTAF III. var uppftigen på Sveriges Thron, och var det Förfta Snillet i fitt Land, åfven fom den Förfte Medborgaren. Han lärde närmare kånna *Schröderheim*: Han fattade Nåd för honom: Han kunde fnart icke vara honom förutan.

Då började *Schröderheims* arbets-tid. Då inträdde han på Minifterns och Håf-mannens hala bana; på den bana, där han fkulle blifva anfedd och fökt, firad och afundad; där han fkulle göra otackfamme och misfnögde, under trågna åmbets-mödor och en ånnu trågnare vakfamhet öfver fig fjelf och fin ftållning. Tvånne år nyttjades han af Konungen blott vid Protokollet i Kammar-årenden (1773, 1774); men innan korrt fick han nåftan hela vården af dem om hånder. Konungens våxande förtroende gjorde fåledes hans ftållning mer och mer både fmickrande och anfvarig. *Schröderheims* lätthet och fkicklighet att föredraga och utarbeta de mångfalldiga, de vigtiga, de laggranna faker, fom tillhörde hans Åmbete, var ovanlig. Han hade endaft dårmedelft förtjånt få mycket ftörre förundran, fom hvarken lång erfarenhet eller trågen handlåggning förvårfvat honom desfa egenfkaper. Men man bör tillågga, att denne fyslofatte Åmbetsman vid Håfvet utgjorde umgångets lif, och att han om aftonen med Snillets lekar muntrade den Konung han om morgonen tröttat med Åmbets-göromål. Han

fann

fann dårigenom en lått och naturlig våg till Defs hjerta, och den fållfynta lycka, att icke allenaft af Honom róna den Nåd, hvarmed Regenter plåga anfe nyttige tjånare, utan ock, man vågar fåga det, den vånfkap, fom månnifkjor imellan vanligen blott år jemlikhetens lott.

Så mycken fkicklighet på *Schröderheims* fida, få mycket vålbehag på Konungens, vifade fin verkan i hans befordringar. Inom 9 år Protokolls (1773) Expeditions- (1775) och Stats-Sekreterare (1782), hedrades han vid det fiftnåmda fteget, med det nådiga yttrande, *att Konungen dårtill fattat anledning, ej mindre af hans beprőfvade trohet och ofőrfallfkade nit főr Hans Majeftåts och Rikets tjånft, ån den af honom till Hans Majeftåts hőga nője och vålbehag vid flera tillfållen och på långre tid berőmligen beftridda, fôrvaltningen af Stats-Sekreterare-Åmbetet, famt ftådfe ådagalagde fkicklighet, drift och årfarenhet vid förekomna årendens vakfamma vård och fkőtfel, hvarmedelft han fåledes fullkomligen uppfyllt det nådiga förtroende, hvarmed Hans Majeftåt honom redan hedrat och omfattat.* Utomdefs ådagalade Konungen tid efter annan Sin főr *Schröderheim* alltid oföråndrade Nåd, då Hans Majeftåt utnåmde honom főrft till Hårold vid Defs Orden, (1774), några år derefter (1780), till Ridd. af Nordft. Ord. och Riks-Hårold, ett i Forntiden ej obekant Åmbete, fom Hans Majeftåt då upplifvade; och åndtligen (1787) till Kommendőr af Nordftjerne-Orden.

Under detta fitt ftigande på årans och lyckans trappa, ingick *Schröderheim* ågtenfkap

 med

med Fröken *Anna Charlotta von Stapelmohr*, en Dotter af Öfver-Direktören vid Stora Sjö-Tullen i Stockholm, *Christopher Lorens von Stapelmohr*, och dess Fru *Maria Lucretia af Dittmer*, (1776). Snillet, som alldrig öfvergaf *Schröderheim*, syntes äfven i samråd med kärleken hafva styrt detta hans val. Hans Fru, täflande med honom sjelf i qvickhet, artighet, samqväms-vett och behagligheter, bidrog att göra hans hus till en Samlings-plats för de nöjen och den munterhet, utom hvilka sjelfva vällefnaden är en trög och ofullkomlig njutning. Denna förbindelse, i flera år egnad åt glädjen, afbröts genom Fru *Schröderheims* frånfälle (den 1 Januarii 1791).

Schröderheim var vid Konungens sida, antingen han vistades i Hufvud-staden eller på Lust-slotten. Han var Hans Majestät följaktig till de fleste Rikets Lands-ändar. Ehvar han visade sig, ådrog han sig allmän uppmärksamhet. Den tillhörde mindre hans Ämbete, ehuru betydande det var, än hans person. Den lyckliga gåfvan att intaga hvem han ville, gjorde hans närvaro allestådes till en högtid. Sjelfva hans ovänner, ty tidens och hans egna omständigheter gåfvo honom många sådana, glömde i hans sällskap allt annat än att han var ällskansvärd.

En Gunstling utan afund, en Stats-Minister utan missnöje, äro sällsynta exempel, om de annars finnas. Anseende och betydlighet ådraga sig uppmärksamhet. Uppmärksamheten fäster sig hällst vid fel; och om agg eller enskilld afsigt förblindar åskådarens ögon,

växa

växa felen till oförlåtliga brott eller lafter. Ofta fordras af en Minifter mer än han förmår åftadkomma. Man fätter på hans räkning allt hvad ej händer efter önfkan, tror honom ofta hafva gifvit råd, når han blott verkftällt befallningar, hafva tillftyrkt hvad han ej förmått afftyra; men alldrahällft uttyder man mifstag fåfom ondt uppfåt. Det är mig icke tillftändigt, att göra tillämpning af desfa allmänna anmärkningar på *Schröderheims* förvaltning och de omdömen därom blifvit fällda; men jag önfkar att de kunde leda till mera faktmod och billighet i tänkefätten mot dem, fom nyttjas vid Styrelfen i brydfamma och grannlaga tider. Måtte åtminftone hatet icke föreviga fel, när goda gärningar utan erkänsla öfverlämnas åt glömfkan! Måtte männifkjor alldrig hos andra männifkjor, i hvad Stånd de äro, äfka fullkomligheter! Den ftrångafte grannfkare är ofta den, fom i den grannfkades ftälle fkulle förtjäna hårdare förebråelfer.

Konungens förtroende uppdrog *Schröderheim* efterhand många förrättningar, fom icke egentligen tillhörde hans Ämbete. Den fäkrafte urfkillning, den finafte männifkjo-kännedom, den rikafte fyndighet på utvägar, ledde honom merändels till målet, icke allenaft med framgång, utan ock med lätthet. En del af desfa egenfkaper hade han tillfälle att ådagalägga i utöfningen af Sekreterarefyslan i Bonde-ftåndet vid 1778 års Riksdag. Icke van at umgås med den Klafs af Medborgare, hvilka han i deras öfverläggningar borde

borde upplyſa och biträda, förvärfvade han ſig dock ifrån förſta Sammankomſten deras utmärkta tillgifvenhet och förtroende, och hade derigenom den tillfredsſtällelſe, att hufvudſakligen bidraga till den lyckliga ſamdrägt både mellan Konung och Stånder, och mellan Ständerne inbördes, ſom gjorde denna Riksdag minnes-värd. Framdeles; ſå vid Riksdagar ſom vid flera tillfällen, företrädde *Schröderheim* på Konungens befallning Håf-Kanslers Åmbetet. De rum han tid efter annan intog ſåſom Ledamot af Spanmåls-Kommitén och af General Tull-Direktionen, ſåſom Ordförande i Nummer - Lotteri Direktionen och ſåſom Vice-Landshöfding i Upſala Lån, ſatte honom i tillſtånd att flitigt ådagalägga ſitt nit i Fäderneslandets tjenſt.

Till hans öfverlägsna ſkicklighet hörde en vältalighet, ſom lika lyckligen yttrade ſig från hans läppar och från hans penna. Denna gåfva ſpridde under hans hand tillförne okända behag till ſjelfva Kansli-ſtylen, och hölgde ofta de torraſte ämnen med blomſter. Men den lyſte ock på ſällt, ſom henne egentligare tillhörde. Med förbigående af andra vedermålen däraf, kan man ſå mycket ſäkrare till bevis anföra *Schröderheims* Tal, då han i egenſkap af Riks-Härold krosſade framledne Hans Excellences Herr Riks-Rådets och Riks-Marſkalkens m. m. Grefve *Lievens* Vapen, vid deſs högtidliga Serafimer-begrafning i Riddarholms Kyrkan (1780), ſom Konungen Sjelf, vid Svenſka Akademins Inſtiftelſe, med Nädigt välbehag åberopade det, ſåſom anledning

att

att gifva *Schröderheim* ett rum bland dess Aderton Ledamöter. Dess Handlingar förvara ock prof af hans penna, som rättvisa detta val.

Flera lärda Samfund kallade *Schröderheim* till biträde. Vetenskaps-Akademin valde honom till Ledamot och tvånne gånger till Ordförande. Hans Tal, då han afträdde från detta heders-rum (1787 och 1792 *c)*, vittnade om hans insigter, och de, hvarmed han i denna Akademi uppreste Åre-minnen åt tvånne Rikets högste Åmbetsmän, deras Fäderneslands och tidehvarfs ljus och prydnader *d)*, ådagalade ett Snille, värdigt dess ämnen. En så lycklig tolk af sin erkänsla behöfde äfven Akademin, då en ung Konung, en vis Regent, likasom till bekräftelse af förnyadt beskydd ifrån Svea Thron, hedrade henne med Sin närvaro (1792). *Schröderheims* Tal vid detta dyrbara tillfälle uppfyllte Akademins önskan på ett sätt, som svårligen kunde öfverträffas.

Kongl. Vitterhets, Historie- och Antiqvitets-Akademin var väl det sista Samfund, som tillegnade sig *Schröderheims* sällsynta gåfvor; men hann likväl att af dem skörda de frukter hon önskat. Inom årets förlopp, då han blef intagen till dess Heders-Ledamot (1791), tillföll honom den lott att vara dess Ordförande; och vi påminne oss med erkänsla, det han nog hushållade med sin tid, för att utan

c) Om den upplysning Sveriges gamla lagar lämna om våre Förfäders seder och lefnadssätt; och om Sveriges fordna uppodling och folkmängd.

d) Deras Excellenser Herrar R. R. m. m. Grefve Creutz och Grefve Höpken.

utan förfummelse af vigtigare göromål, fkänka ofs många ftunder, dem hvilan tyckes haft mera rätt att af honom kräfva. Det Tal, hvarmed han firade vår vanliga årsfeft och åminnelfen af vår förfta höga Befkyddarinna *e*), innebar dels nya dels med mycket urval famlade hiftorifka Upplysningar, där Författaren, efter fin vana, vetat fkyla fitt arbete under behagens lätta och okonftlade drägt.

För en männifkja af mindre liflig verkfamhet än *Schröderheim*, är det en gåta, huru hans Snille kunnat böja fig, hans tid vara tillräcklig för få många och fkillda Värf. Hans morgon-ftunder voro merändels upptagna af fkaror Sökande, fom uppfyllde hans förmak, och af hvilka få fkilldes mifsnögde ifrån honom. Utom uppvaktningar och arbete hos Konungen och på Åmbets-rummet, fammanträden och rådplägningar med andra Åmbets-män, var han den öfriga delen af dagen delad imellan Håfvet och Staden, höga och låga, folk af alla Klasfer, (ty han hade näftan i alla bekantfkaper), Akademier och Ordens-gillen, Picknicker och Skåde-fpel, arbete och nöjen, de alfvarfammafte allmänna göromål, de glättigafte luftbarheter, och det fom ännu mer är, därunder drygafte enfkillda bekymmer. I denna fållfynta och fig imellan ftridiga blandning af förehafvanden, var han alltid denfamma och alltid ny, likfom fkapad för det ftälle, där han var, talandes hvars och ens Språk, tagandes hvars och ens

e) Om nöjen vid Svenfka Konungars Håf i äldre och nyare tider.

ens ton, med hvilken han umgicks, ômfom klyftig och fkarpfinnig i rådflag, lekande och munter i infall och återfvar, hvilka framtrångde i hans umgånge, fnabba och träffande fåfom blixten. I Kabinettet fkulle man fagt, att han alldrig förftått fkämta, i Samqvåmskretfen, att han alldrig haft annat att tänka uppå, än löjets lekande åmnen. Mången gång, då han var öfverhopad af mödor, härmade hans Snille glåttigheten få fullkomligen, att ingen mifstänkte defs verklighet. Sållan trött, alldrig förflöad, tillbragte han fåledes fina flefta dagar, och når natten åndtligen kallade andra till hvila, använde han oftaft flere timar dåraf till nytt arbete.

Så våldfamt förd af verldens och fakernas hvirfvel, få föga Måftare af fin tid, få beröfvad allt ande-rum, var dock *Schröderheim* i detta mång-åriga lefnadsfått lycklig, få långe inga allmänna fkakningar förfpordes; ty han ftod få högt, att vådan af fådana nödvändigt fkulle fträcka fig till honom. Lugnet hade omgifvit Gustafs Thron i 14 lyckliga år. Då uppkommo moln, och desfa bådade ftormar. Den Provins emot Rikets öftra Gråns, fom Gustaf tillförne befökt med Fredens Olif i handen, dår *Schröderheim* tecknat hans beflut om nya Domftolar, nya Höfdingdömen, nya Författningar till defs förbåttrade fkick och förkofran; denna Provins återfåg fin Konung våpnad med Svårdet mot en mågtig fiende, och *Schröderheim* var honom å nyo följaktig. Denne trogne tjänare tillhörde fin Konung, om det talefättet tillåtes, i luft och

i nöd.

i nöd. Han blef ett sorgse åsyna vittne till ett misslyckadt Fälttåg och till de bekymmerfulla ögnablick, då Konungen öfverlade med Sig Sjelf, om Han icke borde försaka Thronens åra, och söka sin tillflygt för sina återstående dagar i den enskillda lefnadens och vänskapens sköte. I denna kritiska stund kunde *Schröderheim* ej undgå att känna sin egen våda. Han ägde Inbillnings-kraftens vanliga svaghet, att förskräckas för annallkande faror; men då de voro närvarande, tröt honom hvarken mod eller sinnesstyrka. Det blef nu hans årefulla lott, att vara bland de få, som med trohet och tillgifvenhet tröstade den Konung de närmast omgåfvo, i en stund då deras väl nästan icke mera syntes bero af hans ynnest. Men Gustafs Snille och lycka, och Svenska Folkets urgamla nit för dess Öfverhet, förändra hastigt sakernas utseende. Han skyndar att försvara sitt Rikes andra Gräns mot en ny fiende. Dess anfall hade liksom beredt nya tillgångar till försvar, i Konungens och Nationens samdrågtiga mannamod och Europas uppmärksamhet; faran viker; Gustaf blifver trygg; Kymmenegård och Götheborg förete inom tre månader det märkvärdigaste exempel af ödets omvåxling och Gustafs Seger. På sin Konungs befallning utfärdar *Schröderheim* från sistnämde Stad kallelsen till den märkvärdiga Riksdag (1789), som gjorde Konungen mägtigare öfver Dess Folk och fruktansvärdare för Dess fiender. Han äger den lyckan, att därunder genom en ny möda gagna Konung och Fädernesland. Såsom

Sekre-

Sekreterare i Ståndernas Hemliga Utskott upptecknar och författar han de grannlaga och vigtiga beslut, som vidtagas till krigets kraftigare fortsättande.

Han åtnjöt, genom kallelse till samma beställning, ett lika förtroende, och svarade däremot med en lika fullkomlighet, vid GUSTAF III:s sista Riksdag (1792). Efter dess slut återstod för honom, mot dess Konung och Välgörare, blott en enda plikt att uppfylla: den, att uppvakta vid Hans Döds-fäng. *Schröderheim* var nästan därifrån oskiljaktig; och hade den hugnaden (om annars någon hugnad i en så stor bedröfvelse kan äga rum), att för Konungen förkorrta smärtans stunder, och den tillfrådsställelsen, att få till slut beundra den Själs storhet, som oförändrad, under de yttersta och hårdaste profven, följde GUSTAF till lifvets Gräns. *Schröderheim* emottog Hans sista befallningar: Han hörde honom draga den sista pusten. *Schröderheims* känslor i dessa mörka ögnablick! — Nej! försökom icke deras målning; för den som har ett hjerta, vore den öfverflödig — otillräcklig för den som icke har det.

Med darrande hand måste han ännu teckna de sorgliga Runor, hvilka, då GUSTAFS öfverlefvor med dyster ståt anförtroddes åt jordens förvar, tolllkade för bedröfvade vittnen hvad han varit och hvad han gjort. Och åt, hvem kunde detta förtroende med mera skål uppdragas, än åt *Schröderheim*, som så länge tjenat, så noga kännt, så troget állskat honom; som tillförne med allmänt bifall framburit

burit ett lika offer åt LOVISA ULRICAS Minne? GUSTAFS Perſonalier upphöjde ock vårdigt deſs åra; de upplifvade hos Hans folk kårleken, ſaknaden, ſorgen; De båra till framtida Slågten ſtåmpeln af ſin Förſattares ſkicklighet.

Det förtroendes Åmbete *Schröderheim* ſå långe innehaft och ån långre förråttat, beklådde han, efter GUSTAF III:s död, blott i några månader. Han flyttades då till Landshöfding-Beſtållningen i Upſala Lån. *Schröderheim* hade ſåledes ån en gång det Ödet, att tilltråda ett Åmbete, det han tillſörne förvaltat. Hans ſkicklighet var dårigenom redan bepröfvad; och den ſynnerliga vålvilja han förvårfvade ſig af Lånets Invånare, ſå högre ſom lågre, vittnar åſven ovederſågligen till hans fördel.

Ehuru mödoſamt, ehuru vigtigt en Landshöfdings kall år, kunde det dock för *Schröderheim*, och i jåmförelſe med de vårf han tillförne beſtridt, nåſtan anſes för en hvila. Den pasſade ock för en ålder, ſom vanligen bådar krafternas aftagande. Men denna och hans öfriga omſtåndigheter tvungo honom, att inom tre år ſöka en fullkomlig och oafbruten ledighet. Konungen beviljade honom afſked ur Sin och Rikets tjånſt (April 1794), och *Schröderheim* inträdde i ett lugn, för honom ſå ovant, ſå oförſökt, att det nåſtan ſyntes ſtrida emot hans natur.

Jårfva, en lågenhet på Luſt-ſlottet Ulricsdals ågor, hade af Konung GUSTAF III. blifvit

honom

honom på lifstid ſkänkt. Där hade han tillförne om Somrarne någon gång hämtat förfriſkning. Där blef nu hans beſtändiga hemviſt. Hans villkor och hela ſtällning fordrade där en lika ſå tyſt och inſkränckt lefnad, ſom den tillförne varit vidt utſträckt, ja äfven lyſande. I detta omſkifte, ſom gjorde ſå mycket afbrott, fann ſig *Schröderheim*, vanornas magt oaktadt, utan ſynbar ledsnad och med jemnt ſinne. Grannſkapet med Stockholm gaf honom tillfälle, att ſtundom ſe gamla vänner; och mellan de ſtunder, då han njöt deras ſällſkap, använde han tiden till läsning och andra enslighetens ſtilla, men tillfredsſtällande nöjen. *Schröderheim*, ſom kunde vara hvad han ville, hade äfven i de dagar då han var meſt ſysſelſatt, hunnit vara Författare. Flera mälterliga Tal, af hvilka en del redan är omrörd, hade genom Trycket utgifna, förvärfvat honom Allmänhetens utmärkta bifall. Åtſkilliga otryckta ſynas ännu likſom vänta, att göra honom en lika heder. En Komedi, *Fjäſken*, imiterad efter den Franſyſka Komedin *l'Officieux*, men imiterad ſåſom Snillen göra det, lämpad till våra Seder, riktad med nya komiſka drag, med nya tillfälligheter, ſom måla Karakteren eller väcka löjet, författad i den lätta ſtyl, ſom härmar den goda tonen i omgänget, utan att ſlöta Språkets reglor; denna Komedi, en frukt af hans penna, hade flera år prydt Stockholms Theater; och åſkådarnes oförminſkade talrikhet, ehuru ofta den blifvit uppförd, vittnar ſäkraſt om deſs förtjänſt.

Andra

Andra Skrifter hade i den skåmtsamma vågen upptåckt rikedomen af hans Snille-gåfvor, och ibland dem flera i bunden styl, som intyga hans förmögenhet att åfven vara Skalld. Man kan ock såga, att allt som flutit utur hans penna, utmärkt sig genom en viss lycklig och honom egen tanke-våndning och det låttaste framställnings-sått. Ett arbete af mera vidd blef nu i hvilan hans tidsfördrif. Han företog en Öfversåttning af Carl V:s Historia, författad af Robertson. Valet utmårkte en Kånnare: Uppsåtet nit för Upplysningens spridande i Fåderneslandet; Och om Öfversåttningens godhet ågde så mycket mindre tvifvelsmål rum, som en Öfversåttares kall kunde med skål ansés vara under Schröderheims Talanger. Men detta Arbete hann ej fullbordas. *Schröderheims* Öde var, att ej långe vistas i verlden, sedan han ej syntes på dess stora Skåde-plats. Hans hållsa, som med en mycket fetlaggd kropps-ställning alldrig varit pålitlig, försvagades mårkligen om vintren 1795. En besvårlig and-tåppa bådade svårare påföljder, som snart visade sig. Gulsot och Vatten-sot angrepo honom mot Sommaren, och *Schröderheim* trodde sig se sin förvandling nalkas. Den störde icke hans sinnes-lugn. Besökt af sina vånner, återtog han, mellan tårande plågor och förgångelsens påminnelser, esomoftast sin munterhet. Naturen syntes åfven ånnu hafva krafter öfriga till motstånd, och Låkarne håmtade något hopp af Sjukdomens utbrott till utvårtes skador; men når Kallbrand i dessa tillstötte,

kunde hans lif icke räddas, och *Schröderheim* slöt (den 30 Aug. 1795) sin 49 åra lefnad, hvars minne går till Efterverlden.

Till den ofullkomliga målning jag redan gifvit af hans sällsynta Själs-förmögenheter, kan jag icke underlåta att ännu tillägga några drag. *Schröderheim* var ömsint och född för vänskapen. I hans mest lysande ställning var det honom en hugnad att återse, omfamna och tjäna gamla vänner, öfver hvilkas Krets lyckan syntes hafva lyftat honom. Fåfänga och högdragenhet voro så skillda från hans väsende, som de voro nedanom hans förstånd. Det var honom ej möjligt att bemöta någon med hårdhet, knappt att framföra obehagligheter. Därigenom ådrog han sig den tillvitelse, att vid flera tillfällen alltför lätt hafva gifvit löften eller smickrat med hopp, då det till äfventyrs varit bättre, att framställa misshagande Sanningar. Om han i Sammanlefnaden understundom med ovarsamhet nyttjade Satirens och Ironins Vapen, var det ej hjertat som ville skada; det var Snillet, som lekte, och glättigheten gjorde alltid såren mindre svidande, än bitterhetens öfverlagda dråphugg. Af Naturen var han välgörande; och tror jag icke, att han någonsin kännt fägnad af någons ofärd; men vet, att han kunnat glömma oförrätter, och förstått den konsten att hämnas med ädelmod. Det är ock säkert, att då fråga yppades om hårda eller lindriga utvägar, han alltid nyttjade de tillfällen han hade, att befrämja de senare. Hans böjelse för välgår-

ningar

ningar gjordė honom frikostig, och ökade de behof, i hvilka en mindre vårdad Hushållning alltför ofta kastadė honom. Dessa behof voro roten till hans flesta både bekymmer och fel: ty få hafva mera haft af nöden och mera föraktat Penningar, än han; dårföre, med ymniga tillgångar under en stor del af sin vandel, lefde och dog han fattig och gäld-bunden. En Förste, som icke förgåtit hans fordna tjånster, kastade på honom i sjelfva döds-stunden ett milldt öga, och skånkte kost-naden till hans begrafning. Den skedde i mycken tysthet. Efter hans eget förordnande omgåfvo blott några vånner hans lik-kista. Han hade sjelf valt dess påskrift: *Då det bäst varit, har det möda och arbete varit f)*. Den vitt-nar, att han med en Verlds-kånnares upp-lysta öga ansåg månniskjo-lifvet, hvars om-skiften han tillfyllest erfarit, och att han lemnade det utan saknad.

f) Ps. 90: v. 10.

Lefver-

Lefvernes Beſkrifning

öfver

Framlidne Lektoren vid Kongl. Gymnaſium i Hernöſand och Sekreteraren i Kongl. Bibel-Kommisſion,

Herr Doktor

JOH. HARTMAN EBERHARDT.

Författad, och Uppläſt

för Kongl. Vitterhets, Hiſtorie och Antiquitets Akademin, den 20 Nov. 1798

Af

ERIC MICH. FANT,
Hiſt. Profeſſor vid Kongl. Akademin i Upſala.

Theologie Doktorn, Lektorn vid Kongl. Gymnaſium i Hernöſand och Sekreteraren i Kongl. Bibel-Kommisſion, Herr Johan Hartman Eberhardt var född i Veſterbotten i Oktober Månad 1727. Fadren, Hartman Elias Eberhardt, bördig ifrån Sachſen, var Regements-Fältſkär vid Kongl. Veſterbottens Regemente, biviſtade med det ſamma Fälttoget i Finland 1741 och dog under Pommerſka kriget 1758. Modren, Anna Chriſtina Phœnix, var Dotter af Lektor Phœnix i Linköping. Fadren bibehåller ännu ſitt minne i

orten, både för insigt i sin Vetenskap och muntert lynne.

Lika obekymrad, som Doktor Eberhardt i lifstiden var om sin lycka, har han äfven varit att lämna Efterverlden någon underrättelse om sitt lefnads-lopp; hvarföre de få omständigheter, man däraf kunnat samla, blifva ofullständige och mindre betydande. Det är genom sina Arbeten och icke sina Öden, som han gjort sig känd; och mera mån om att gagna än lysa, uppletades han af lyckan endast vid de tillfällen, då hans insigter och arbetsamhet icke kunde umbäras.

Hvad man vet, är att Hr Doktorn vid 14 års ålder kom till Upsala Akademi och 1741 den 20 Nov. i Vesterbottens Nation blef intagen. Den rygtbare Doktor Anders Carl Ruthström befinnes honom närmast i denna Nations Matrikel: en man, som i natursgåfvor med denna sin Landsman kan jemföras, fastän han af dem ej gjort ett lika nyttigt bruk. Eberhardts Ungdomsvän, sedermera Theologie Professorn Doktor Olof Domey, gjorde honom ofta sällskap ifrån Norrland på sina Upsala resor, men denna förtjenta Mannens död, som följde korrt efter Doktor Eberhardts, hindrar, att man saknar all upplysning om sättet huru han då tillbragte sin tid.

Då varande Professorn i Österländska Språken i Upsala, Magister Anders Boberg var för dessa bägge Ynglingar ett stöd. Hans ömhet, uppmuntran och råd nyttjade de bägge.

Hans

Hans lårdom, hans Bokförråd och Hus stodo dem alltid öppna med full beredvillighet, och under hans inseende utgaf och förfvarade Doktor Eberhardt bägge de lårdoms-prof, som till Akademiska graden erfordras. De angå orden: *Himmelens Drottning* i Jeremiæ 7 och 44 Kap. det ena utgifvit 1750, det andra 1755, hvarpå Magister-vårdigheten honom det sistnåmde året tilldelades. I Vesterås blef han Pråstvigd 1759 i Sept. och följande året erhöll han Kongl. Fullmagt, att vara Svensk Predikant uti Smirna.

Allt detta medförde likvål icke något underhåll, emedan resan till Smirna icke gick i verkstållighet, icke heller den Beskickning till Spanien, hvilken Doktor Eberhardt sedermera var utsedd, att som Legations-Pråst biträda. Han egde likvål, efter sina tarfliga behof, tillråcklig utkomst genom det förtroende han vunnit uti Grosshandlarens i Stockholm, Herr Isaac Clasons Hus, att handleda dess Son nuvarande Bruks-Patron på Furudal i Dalarne, Herr Isaac Gustaf Clason. Det var endast under denna tiden af sin lefnad, som Doktor Eberhardt utöfvade en del af de sysslor, kvilka tillhöra Embetet. Han predikade i Fransyska Lutherska Kyrkan, på ett Språk, han innehade i all fullkomlighet.

Doktor Eberhardt hade vid Akademin lagt den grund i lårda Språk och Vetenskaper, som gjorde honom till en af sin tids båsta Philologer och Historici, men hans uppmårksamma Snille tillåt honom icke, att

under varelsen i Hufvudstaden, vara en obekymrad åskådare af de twiste-ämnen, som då delade Svenska Medborgares sinnen och genom täta Riks-Möten ofta upplifvades. Det Handelshus, hvari han vistades, gaf, genom sitt deltagande i dåvarande Växel-Operationer, honom anledning att vända sin forskning på ett föremål, som sällan sysselsatt de lärda, nämligen Finans; och kännare intyga, att föga någon med ett mera skarpt öga genomträngt dess hemligheter och med mera redighet utredt dess irrgångar. 1765 års Ständer; sysselsatte med att bota de refvor, som ett kostsamt krig och förra tiders anstallter gifvit Rikets Drätsel-verk, sträckte kan hända rättvisans stränga fordringar längre, än politisk försigtighet bordt tillåta och gåfvo långsträckta efterräkningar anseende af partihämnd. Denna Riksdag, utmärkt i våra tidböcker af många goda Författningar, bland hvilka Tryck-frihets Förordningen bär odödlighetens stämpel, blef inom Clasonska Huset teknad af tårar och dess rörelses undergång. Doktor Eberhardt var då skilld därifrån; men kunde till sin död behålla ett gladt minne af detta hus, ty det var där, han lärde känna den Person, som sedan gjorde hans enskillda lycka, Mademoiselle Magdalena Hedvig Röhl, med hvilken han förenade sig i Januari Månad 1771.

Det var under denne tiden, som Doktor Eberhardt först syntes som Historicus. Han gjorde början med en Öfversättning af Abboten Fleurys Afhandling om Israeliternas seder.

Därpå

Dårpå utkom 1766 Första delen af hans Allmånna Historia, förfedd med Pråste-Ståndets hedrande förord. Den afhandlar Judiska, Gamla Östérlåndska och Grekiska Historien och efterföljgdes af tvånne andra, som innehålla den Romerska, Portugisiska och Spanska till år 1763. I handskrift låra den Engelska och Franska ligga fårdiga, hvilke utgifne skulle till det hufvudsakligaste fullkomna ett Verk, som i alla tider gör sin Författare heder.

Det år för detta Doktor Eberhardts förnåmsta arbete, som någon nårmare redogörelse torde åskas. På vårt Modersmål år det tvifvelsutan det första, som, då frågan år om noggrannhet, ordning och fullståndighet, förtjenar något affeende. De båsta kållor åro nyttjade och tillika granskade, håndelserne vål afdelte och den delen, som innefattar hvarje Stats Politiska, Ecklesiastika, Militariska och Economiska Författning, af en alldeles ny utarbetning. En fårdeles redighet i föreställnings-såttet röjer sig i detta, så vål som alla öfriga Doktor Eberhardts arbeten och till en vidsträcktare mundtlig undervisning åro de båsta anledningar gifne. Hvad kan vara orsaken, att en sådan Bok icke blifvit mera allmånt nyttjad, icke på 30 års tid mer ån en gång upplaggd? Man torde böra söka den i inråttningen, att afhandla hvar och en Stats öden för sig, i vidden, som torde vara för stor för en Handbok och för inskrånkt för enskilld låsning. Men i alla tider behåller hon sitt vårde, såsom en ledgång för

Håfda-

Håfda-teknaren i Kronologin och håndelfernas fammanbindande. Det tillhör honom, kan hånda, att göra henne mera tillåmpande och mera pragmatifk.

Sedan Herr Eberhardt vid ofvannåmnde Riksdag gjordt biträde vid Protokollet i Pråfteflåndet; blef han 1767 antagen till Vice Notarie i Stockholms Stads Konfiftorium. Hår famlade han den kånnedom af fitt Stånds lagar och råttigheter, hvaruti han fåkerligen haft få fina likar. Han fick fnart tillfålle att håraf göra ett för Ståndet nyttigt och för honom hedrande bruk, då fråga yppades om Pråfterfkapets rått till tionde af Såterierna. Saken underkaftades på en gång Domftolars pröfning, och, under Tryck-frihetens dåvarande ypperliga fkydd, Allmånhetens grannfkning uti Strid-fkrifter å ömfe fidor. Den förra utföll i början icke alltid, och på alla ftållen, till Ståndets fördel. I de fenare egde Doktor Eberhardts infigter och penna en få fynbar öfvervigt, att Ståndet fegrade eller råttare behöll fin rått på högfta ort, genom Konungens Utflag. Erkånslan derföre tillhör egentligen råttvifan, men den, fom förftått att fåtta henne i fin fulla dag, bör dårföre icke heller förgåtas.

I vårt Fådernesland har det alltid varit ett medel, att befordra hvålfningar, att uppreta Stånd mot Stånd och på deras oenighet bygga nya Stats-författningar. Pråfte-Ståndet, fom af den ftore Axel Oxenftjerna haft den åran, att hålfas för Tribuni Plebis, blef

förft

förft ett mål för desfa förfök. Pråftmanna-Ödet utgafs, mera uppfylldt med ftickande utlåtelser, än Hiftorifk Sanning. Doktor Eberhardt, alltid nitifk för fitt Stånds heder, tog till pennan och fammanfkref en Pragmatifk Hiftoria om Frålse-Ståndet i Sverge, fom åtminftone tjente att vifa, att detta Stånd i medborgerliga förmåner hos ofs icke varit vanlottadt. Ingen fom låfer denna Bok, lärer därom fakna öfvertygelfe. Hon blef innan korrt ganfka fällfynt; men är nyligen å nyo utgifven på Svenfka i Köpenhamn.

En man af ftora naturs-gåfvor, ännu ovanligare arbetfamhet och oförfkräckt mod framtrådde på parti-banan, jag menar, Kommerfe-Rådet och Riddaren Nordenkrans. I brift af undervisning i ungdomen, fom fätter tanke-gåfvan i ordning, faknade han den redighet i föreftällnings-fättet, fom i fynnerhet fordras i det, han valt till fitt hufvud-yrke, Rikets Finanfer. Nya ämnen föddes beftändigt under hans penna, de återhämtades utan uppehåll; en tröttande vidlöftighet och utfvåfvande tankar gömde för Allmänheten både vigtiga Sanningar och upptäckter. Här fordrades en Dædalus att utreda fig ur Labyrinthen, och Doktor Eberhardt fammandrog i en liten Oktav, kallad Utkaft till en Svenfk Mynt- och Finans-Hiftoria, det hufvudfakligafte af Nordenkrans's många och digra Volymer, uppftälldt i en naturlig ordning.

Jag förbigår åtfkilliga mindre Afhandlingar och Strid-fkrifter, mera ämnade för

dagen

dagen och tillfället än för Efterverlden, men hvilkas salt och skärpa rögde hans penna och göra dem icke ovärdige Efterverldens kunskap. Ibland dem äro de siste, rörande Religions-friheten 1778, icke de minst betydlige, ehuru erfarenheten visat faran däraf mindre, än Författarens nit sig då föreställde.

Herr Doktorn utnämndes 1769 till Historiarum och Moralium Lektor i Hernösand. Hans styrka i Latinska Språket, förenad med så mycken kunskap om Forntiden, blef för därvarande Kongl. Gymnasium af utmärkt nytta den korrta tid, honom tillåts att där tillbringa för vigtigare göromål.

Dåvarande Biskopen i Strengnäs Doktor Jacob Serenius, en af de märkligaste Män, som vår Kyrka kan uppvisa bland sina Styresmän, hade redan vid 1765 års Riksdag yrkat nödvändigheten af en förbättrad Öfversättning af den Heliga Skrift, efter senare tiders framsteg i Språk-kunskap och smak. Att öfvertänka, besluta och finna bästa sättet till verkställandet var för Biskop Serenius ett och samma Verk. Han uppgaf Planen; men förändring af det rådande Partiet förändrade efter vanligheten alla det förras anstallter. Saken skulle företagas; men på ett sätt, som alldrig kunde leda till ändamålet. Ändtligen upplifvades 1771 Biskop Serenii Förslag, och han, som efter Regerings-sättets förändring behöll sin verksamhet och sitt anseende, erhöll Konungens nådiga Stadfästelse på den Instruk-

Instruktion, han låtit uppsätta *a*), de Ledamöter han föreslagit och hvilka Efterverld och erfarenhet vitsordat bägge vara valde af en stor Kännare. Doktor Eberhardt var redan af Herr Biskopen för fördelaktigt kännd, för att icke vid detta tillfälle komma i åtanka. Han förordnades 1773, att såsom Sekreterare föra pennan i Kongl. Bibel-Kommissions sammankomster och besörja om utgifvandet af dess Arbeten. Men ett företagande af sådan betydenhet, som detta Bibel-arbete, fordrade kostnader. Fond att dem bestrida, utan Kronans eller det allmännas betungande, blef ock uppgifven af den driftige Biskopen Serenius, biträdd af dess trogne vän Eberhardt, hvilket allt af Högstsalig Konung Gustaf III. stadfästades och vid Dess Regerings början kom till verkställighet. Det bör icke heller här förtigas, den aktning och erkänsla Lektor Eberhardt beständigt bibehållit, för en bland denna Kongl. Akademins vittre Ledamöter, i anseende till dess verksamma åtgärd till hela detta Ärendets befordran och Expedition hos Konungen: det är Herr Kansli-Rådet och Riddaren Elers, hvars ynnest och vänskap, han i synnerhet härutinnan, under hela sin lefnad, högt skattat och bland sina vänner ofta

a) Det är hos framlidne Herr Doktor Liljeståle och Kongl. Akademins Heders-Ledamot, Herr Justitie-Kansleren och Ridd. Liljeståle, som Allmänheten står i förbindelse för detta mäster-stycke, hvilken sistnämnde Herre är en af de två Kongl. Bibel-Kommissions Förste Ledamöter, som ännu lefva och fått deltaga i det bifall, hvarmed deras Arbete blifvit emottaget.

ofta bepriſat. Detta mödoſamma Verk beſtriddes af honom allt till döds-ſtunden. Hela Öfverſättningen under hans biträde fullbordad, utgifven och färdig öfverlämnad till Konungen och Hertigen - Förmyndaren vid den ſiſt förflutne Jubel-feſt, ſamt till de då närvarande Rikets Herrar och Herrar Biſkopar med flere, och många Volymer Protokoller, ſom innehålla ſkälen till de gjorda ändringar, i Kongl. Kommisſions Arkiv, vittna om hans inſigter, färdighet och otröttliga flit, och göra åt hans minne en odödlig heder.

Denna befattning återkallade honom förſt ifrån Hernöſand till Stockholm och ſedan flera gångor till Upſala, där han i Vetenſkapernas och vänſkapens ſköte kännde ſin tilltagande ålder upplifvas af ungdomens minne. Det anſenliga Bibliotek, ſom pryder detta Läro-ſäte, blef för honom en rik tillgång, ſom i Bok-kunſkapen öfverträffade de fleſta ſina Samtida. Han hade vunnit den genom mång-årig läsning, mång-årigt viſtande i Hufvudſtaden, där de talrikaſte enſkillde Bokſamlingar under hans ögon bortſålldes. Han förſummade alldrig något tillfälle, att däraf rikta ſitt egit förråd, ſom han lämnade ſå valdt af de bäſta Författare i hans yrke: Språk-kunſkapen, Philologin och Hiſtorien, ſå koſtbart i anſeende till de bäſta Upplagor, att det täflar med de ypperſta i Riket, ehuru han vid inköpet måſte hafva affeende på ſina inſkränkta tillgångar.

Detta var ock hans förnemsta och, snart sagdt, hans enda Egendom. Bland Böcker tillbragte han sin mesta lefnad. För dem uppoffrade han de beqvämligheter, på hvilka andre sätta så mycket värde och hos dem saknade han alldrig ersättning, för det nöje, som andre finna i sysfellösa tids-fördrif. Han gick att *roa sig bland sina döda vänner*, var dess vanliga utlåtelse, då han begaf sig till sitt Bibliotek och dess dagliga arbeten. Där-emot medförde han alldrig i sammanlefnaden Bok-kammarens Stämpel. Han var i högsta måttan nogräknad om anständighet i klädnad och seder, alltid lätt, glad och munter både i större och mindre Sällskap, icke utan en fin kritik i omdömet och en vakande uppmärksamhet och nitiskt deltagande på det minsta, som föreföll i det allmänna.

Dertill lemnades honom ett vidsträcktare fällt, då Rikets Penning-verk under ett kostsamt krig, fordrade en särskilld och upplyst Styrelse. Hela den gamla och äfven den nya åsamkade Riks-Gälden, af Ständerna antagen, erkänd och garanterad 1789, uppdrogs af dem till Förvalltning åt vissa Fullmägtiga utaf hvart Stånd, jemte användandet af de tillgångar, som till dess betalning voro beviljade. Präste-Ståndet egde ibland sina Medlemmar näppligen någon kunnigare och erfarnare, till hvilken det kunde lämna ett så ypperligt, men tillika så mödosamt förtroende, än Doktor Eberhardt. Han fortsatte det först i trenne år till 1792 års Riksdag

och då funnos hans rådſlag och anſtallter ſå mogna och nyttiga och hans bibehållande för Verkets fortgång ſå nödvändigt, att han därom på det måſt förbindande ſått anmodades. Adminiſtrationen emottog då en tillökning på Riks-Gålden, den hans kånnedom af Våxel-Operationer och otröttliga uppmårkſamhet på alla tillfållen bidrog till, at icke allenaſt hålla inom ſina grånſor, utan ock till en betydlig del nedſåtta. Hans ånnu qvarlefvande Åmbets-bröder i detta Kontor låra alldrig underlåta att fövara minnet af det nit och den klokhet, hvarmed han deltagit i deras omſorger.

Men hår tårdes ock hans krafter. En 60 åra ſtyrka, ſom förut blifvit använd i beſtåndig arbetſamhet, tålde icke denna tillvåxt af göromål. Han aftog ſynbart det ſiſta året och utſlocknade den 4 Januarii 1796.

Kongl. Vitterhets, Hiſtorie och Antiquitets Akademin kunde icke långe uppſkjuta, at tillegna ſig en ſådan Ledamot och han tog hår ſitt inträde den 20 Mars 1789 med ett Tal om de vackra Vetenſkapernas öde hos de Romare. Sållſkapet pro Fide & Chriſtianismo lemnade honom ett rum bland ſina Medlemmar och då Pråſterſkapet, ſamladt vid Jubel-feſten 1793, i underdånighet anhöll om en Kommitté til granſkning och utarbetning af Kyrko-årendena, kunde Eberhardt icke undfalla Konungens val. Vid ſamma Jubel-feſt blef han åfven utnåmnd till Theologie Doktor och ſaknade ſåledes hvarken heder eller utkomſt.

når han trött af mödor kallades af en högre Hand ifrån åtnjutande af båggedera bland dödliga.

Vi fakne uti honom en lård, lika bevandrad i den gamla verlden, fom den nya; en Medborgare med varmt nit för det allmånna; men utan anfpråk på myndighet och anfeende: ett Snille, grundligt i underfökning och praktifkt i utöfning, lika fårdigt för den lårda Kritiken fom Siffran: en fri fjål, utan band af lycka heller egennytta; men åndå hedrad och med tarflig utkomft; med få ord: en i flera affeenden god, fållfynt och gagnande månnifka.

Förslag
Till
Inskriptioner och *Minnes-Penningar*, hvilka af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademin blifvit uppgifna, Åren 1793—1798.

INSKRIPTIONER.

1793.

N:o 1.

Under Hans Excellenses, Herr Riks-Rådet Grefve CARL FREDRIC SCHEFFERS Porträt i Kongl. Serafimer Ordens-Gillets Sessions-Rum a).

Grefve C. F. SCHEFFER K. och R. Råd, Nitisk för Allmännt väl, Glad att lätta den trycktes börda, Huld emot den värnlösa, Välgörande emot Uslingen, bidrog till Inrättandet af Söder Telge Hospital och Lazarett, som efter hans yttersta villja njutit betydande understöd. Han lefver i sina välgärningar.

N:o 2.

a) Kongl. Serafimer Ordens-Gillets önskan och åstundan var att erhålla en Svensk Inskription, som kunde förvara minnet af denne Herres nit och förtjenster af Fattig- och Sjuk-husen, samt tillika så beskaffad, att den kunde passa under en Byst, som Gillet årnade låta förfärdiga öfver Gr. SCHEFFER.

N:o 2.

På Arkiatern von LINNÉS Minnesvård.

CAROLUS LINNÆUS
Quo Interprete
Natura
Sua Tandem Adyta
Patere Indulsit.

På Piedestalen eller Foten under Monumentet

Amici & Discipuli P.
MDCCXC . . .

1796.

N:o 1.

På Gållaryds Kyrka.

Gållaryds Kyrka
blef byggd
uti
K. GUSTAF III:s
XI Regerings År
1782.

N:o 2.

På Rydaholms Kyrka.

Uti
K. GUSTAF IV ADOLPHS
Andra Regerings År
Under Hertig CARLS
Förmynderskap
byggdes
Rydaholms Kyrka
1793.

1797.

1797.

N:o 1.

På Konung GUSTAF ADOLPHS Årestod till Häst.

Åt

GUSTAF II. ADOLPH

Den Store

Af

GUSTAF III.

Och

Svenska Folket.

1791.

N:o 2.

På Konung GUSTAF III:s Årestod.

Åt

K. GUSTAF III.

Lagstiftare

Segervinnare

Fredens Återställare

Af

Stockholms Borgerskap

MDCCXC.

1798.

N:o 1.

På Obelisken upprest till Minne af Stockholms Borgerskaps Trohet och Nit under Kriget b).

GUSTAVUS III.
Civium Stockholmensium
fidem
flagrante Bello
probatam
Posteris tradi voluit
restituta Pace
MDCCXC
GUSTAVUS IV ADOLPHUS
tradidit
MDCCXCVIII.

GUSTAF III.
beslöt
efter återvunnen Fred
MDCCXC.
GUSTAF IV ADOLPH
uppreste
MDCCXCVIII.
Detta Minne
af
Stockholms Borgerskaps
Trohet och Nit
under Kriget.

b) Kongl. Akademin hade redan år 1790 uppgifvit Förslag till Inskription å samma Obelisk; men som Högstsalig Konung GUSTAF III:s Förordnande om denna Minnesvård icke i Dess lifstid blifvit verkställdt, fanns af nöden att föreslå ett nytt af följande innehåll.

N:o 2.

På Målby Kyrka i Blekingen e).

Detta Herrans Hus
Byggdes under Kriget
1788. 1789. 1790.
Fullbordades efter Freden
1791.
GUSTAF IV ADOLPH
tillåt det uppnämnas
efter Drottning
FREDRICA DOROTHEA VILHELMINA
då Hon
anlände till Orten
1797.

Knut Persson i Hörby
lät rista Stenen
1798.

MINNES-PENNINGAR.

1793.

N:o 1.

Öfver General-Amiralen Grefve EHRENSVÄRD af Arméns Flottas Officerare.

Första sidan: Bröstbilden, med omskrift: *CARL AUGUST EHRENSVÄRD, Grefve.*

Andra

e) Sedan Konungen tillåtit att uppnämna denna Kyrka efter Hennes Maj:t Drottningen, var den Inskription, som Akademin år 1794 föreslagit, nu mera icke lämplig, utan måste på sätt som följer förändras.

Andra sidan: Denna Inskription i råta rader:

Åt
Ett vördadt Namn
Af
Vänner i Striden
1789.

N:o 2.

Öfver Ärke-Biskopen Doktor SPEGEL.

Första sidan: Bröstbild, namn och titel: *HAQU. SPEGEL Archiep. Ups.*

Andra sidan: Davids Harpa med öfverskrift: *Nec cessat sacra sonare.*

Nedanskrift: *Nat. MDCXXXXV Ob. MDCCXIV.*

N:o 3.

Öfver Generalen SIEGEROTH, såsom Chef för Södermanlands Regemente.

Första sidan: Bröstbilden med omskrift: *GUSTAF ADOLPH SIEGEROTH, Friherre, General.*

Andra sidan: Välgöraren och Minnet egnad af Officerarne vid Södermanlands Regemente, 1793.

N:o 4.

Belönings-Penning för Kadetterne vid Kongl. Krigs-Akademin på Carlberg.

Första sidan: En Lagerkrans med Inskrift: *För framsteg i Vetenskaper.*

Andra sidan: Vid utdelningen graveras derpå den Kadettens namn och Klassen, i hvilken han gjort sig af denna Belöning förtjent.

1794.

N:o 1.

Skåde - Penning öfver Förbundet med Ryssland År 1791.

Första sidan: Konungens Bröstbild, Namn och Titel.

Andra sidan: Freden, föreställd såsom en Qvinna, med Mercurii staf och Oljeqvist i ena handen, samt ett Palladium i den andra, hvilar med armen på en fyrkantig Pelare, hvarvid Svenska och Ryska Sköldarne äro fästade. Ofvanföre: *Beandis Imperiis mansura.* Nedanföre: *Fœdere Svecos inter & Russos asserta die XIX Octobr. MDCCXCI.*

N:o 2.

Skåde-Penning öfver Riksdagen i Gefle År 1792.

Första sidan: Konungens Bröstbild, Namn och Titel.

Andra sidan: Konungen på sin Thron sträcker handen åt en Qvinna, som i handen bår ett Svärd, en Bok, Mercurii staf och en Handskåra, de Fyra Ståndens Attributer. Ofvanföre: *Sanandis Reipublicæ vulneribus.* Nedanföre: *Ordd. R. Gevaliam convocati XXIII Jan. MDCCXCII.*

1797.

N:o 1.

Öfver Arkiatern och Riddaren BÄCK.

Första sidan: Bröstbilden med omskrift: *Doctrina clarus & arte.*

Andra sidan: Denna Påskrift:

ABRAH. BÄCK
Pr. R. Coll. Med.
Archiatro R.
Eq. de Stella Pol.

Membro

Membro Suo
desideratissimo
Ac. R. Sc. St.
MDCCXCVII.

N:o 2.

Öfver Deras Majestäters Konungens och Drottningens Bilåger.

Första sidan: Konungens och Drottningens Bröstbilder med omskrift: *GUSTAVUS IV ADOLPHUS FREDERICA DOROTHEA VILHELMINA Rex & Regina Sveciæ.*

Andra sidan: En ung Hjelte och ett ungt Fruntimmer i Grekisk eller Romersk drägt gifva hvarannan handen framför ett Altare, på hvilket Hymen med facklan upptänder eld. Öfverskrift: *Spes jubet esse ratas.* Nedanskrift: *Juncto Augustorum Connubio. D. XXXI Oct: MDCCXCVII.* Eller *Junctos Virtute & Sanguine junxit Hymen D. XXXI Oct. MDCCXCVII.*

Förslag

Till

Inskriptioner och *Minnes-Penningar*, hvilka af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademin blifvit gillade och jemkade, Åren 1793—1798.

INSKRIPTIONER.

1793.

N:o 1.

På en ny Klåcka i Fornåsa Kyrka och Linköpings Stift.

På ena sidan: All verlden med dess ro och smårta
Förglöm! och sök Guds rike först!
Bygg Herrans Tempel i ditt hjerta
Och släck vid Nådens brunn, din törst!
Låt Klåckans ljud till andakt båda!
Af ordet Himlavägen lår!
Kom, att i Helgedomen skåda
Hur god och ljuflig Herran år!

På andra sidan: Då
Friherre FR. G. STRÖMFELT
Kontre Am. och Kom. med St. Korset af K. Sv. O.
var
Landshöfdinge
Doktor JACOB AX. LINDBLOM
Led. af K. Nordst. Orden
Stiftets Biskop

Kyrko-

Kyrkoherden PET. ERICSSON KNOOP
Komm. DAN. P. WALLMAN
Fornåſa Förſamlings Lärare
Nämdem. *Pet. Månſon* i Hycklinge
Ruſth. *Sven Andersſon* i Tornby
Kyrkans Föreſtåndare
Blef denna Klåcka
I Norrköping omguten
af
ANDERS BILLSTEN
Jubel-året 1793.

N:o 2.

Öfver Hölö Kyrka i Strengnes Stift.

Under
GUSTAF IV ADOLPHS
Andra Regerings-År
1793
Blef Hölö Nya Kyrkas Byggnad
Fullbordad.

N:o 3.

Öfver Fru WINTERS Graf.

Under ömaſte ſaknad
af
en älſkad Maka
N. N.
Låt Lands Kamereraren
ARNDT JOHAN WINTER
riſta Stenen
År 1791.

N:o 4.

N:o 4.

Öfver Dädesjö Kyrka i Kronebergs Län och Wexiö Stift.

Gud till Ära
Ombyggdes detta Hus
Under
GUSTAF IV ADOLPHS
Regering
År 1793.

Kommer, låter oss tillbedja!

N:o 5.

Öfver Linderås Kyrka i Linköpings Stift.

Uti
GUSTAF IV ADOLPHS
Andra Regerings-År
och
Svenska Församlingens
Tredje Jubel-År
Byggdes denna Kyrka
MDCCXCIII.

1794.

N:o 1.

Öfver Sunds Kyrka i Linköpings Stift.

I Konung GUSTAF IV ADOLPHS Andra
Regerings-År,

Då Svenska Församlingen andra gången firade
Hundrade Åra Minnet af Upsala Möte,
lades Grund till Sunds Kyrka.

Lånet styrdes af
Friherre FREDRIC G. STRÖMFELT
Stiftet af
Doktor JAC. AX. LINDBLOM.

Byggnaden Fullbordades
Under tillsyn af
V. Past. GUSTAF HAMMARQVIST.
Genom
CASPER SEURLING.
1794.

Ex. XX. v. 24.

N:o 2.

Öfver Stenqvista Kyrka i Strengnes Stift.

Uti
Konung GUSTAF IV ADOLPHS
Tredje Regerings-År
Är denna Kyrka
Å ny grund uppbyggd
År MDCCXCIV.

N:o 3.

N:o 3.

Påskrift å en Ljus-Krona i Målby Kyrka af Lunds Stift.

Till Målby Församlings tjenst, förfärdigad i Stockholm 1792 genom Kyrko-Föreståndaren och Riksdagsmannen, KNUT PERSSONS i Hörby förforg och af Medel, som genom hans driftiga tillsyn, vid Kyrkans ombyggnad 1789, blifvit besparda.

N:o 4.

På Kapiten VENNERSTEDTS Grafvård.

GABRIEL VENNERSTEDT
Kapiten och Riddare af K. Svärds Orden,
Herre till Solberga, Sörby, Stora Lasfåna m. m.
Född den 31 Dec. 1729.
Slöt sin lefnad och Ätt på Svärds sidan d. 14 Jun. 1793.

Hans Hjerta gaf honom Villja
Hans kloka Hushållning Förmåga
till Välgörande.
Välsignelser följde honom i lifvet
Tårar i Döden.

Hans Enka Friherrinnan ULR. HEL. FUNCK
och
Fyra Döttrar
reste Stenen

N:o 5.

Öfver stora Dörren af Målby Kyrka i Blekingen.

Detta Herrans Hus
Byggdes Åren 1788 1789 1790.

Di

Då Norden suckade
Under Krigets Tyngd,
Fullbordades
1791.
Då Sverige gladde Sig
I Fredens Lugn
Öfver GUSTAFS Ära
och Sin Sjelfständighet.

KNUT PERSSON i Hörby låt rista Stenen.

N:o 6.

I Konungens Musæum.

Antiquitatum
Artiumque Cultiorum Cimeliis
Studio & Cura
GUSTAVI III.
Maximam Partem Comparatis
GUSTAVI IV ADOLPHI
Tutelam Gerens
CAROLUS
Dux Sudermanniæ
Hunc Locum concessit
MDCCXCIV.

N:o 7.

På en Grafvård öfver Landshöfdingen och Vice Amiralen Friherre JOH. von RAYALIN.

Friherre JOH. von RAYALIN
V. Am. vid Örlogs-Flottan
Landshöfdinge i Blekingen
Kom. af Svärds-Orden
f. 1715. d. 1786.

Konun-

Konungens Nåd
Ständers Förtroende
Medborgares Högaktning
Vittnade
Att Han Sökte Äran
I Förtjensten
Icke I Lyckan.

I Stormarne Mötte Han Döden
Oförskräckt
I Lugnet
Blef Hvilan Hans Seger.

Minnesvården reste Sonen
Sal. von RAYALIN.

1795.

N:o 1.

På en Grafsten öfver Professorerne LEHNBERG och LINDBLOM.

PET. LEHNBERG
Nat - - -
Denat - - -
NIC. LINDBLOM
Nat - - -
Denat - - -
Math. Prof.
In Vita & Morte Conjunctissimi
Hic Cineres & Ossa Jungunt
Cura
J. A. L.
Ep. Linc.

N:o 2.

N:o 2.

Öfver Bron vid Strömsholm.

MDCCXCV
Under K. GUSTAF IV ADOLPHS Regering
och
Hertig CARLS Förmynderskap
År detta sista af Strömsholms Sluss-Byggnads Arbeten
Genom SAMUEL AF UGGLAS Omsorg
Fulländadt
Af JOHAN ULFSTRÖM.

N:o 3.

På Altar-Silfret som Konungen förärat till Mora Kyrka.

Skänkt
Af
K. GUSTAF IV ADOLPH
till Mora Kyrka
Under Resan i Dalarna
1794.

N:o 4.

På Timrå Kyrka i Hernösands Stift.

Uti
K. GUSTAF IV ADOLPHS
Fjerde Regerings-År
Under
Hertig CARLS Förmynderskap
Blef
Timrå Nya Kyrka
Färdig
1795.

N:o 5.

N:o 5.

Öfver Hof-Stallmåstarens hos Drottningen, Friherre CARL OXENSTIERNAS Grafvård.

CARL OXENSTIERNA
Friherre till Harg
Öfver Hof-Stallmåstare hos Drottningen
Kommend. med St. K. af Vasa-Orden.
Född den 9 Januarii 1737.
Död den 15 Maji 1795.

Tårar och Välsignelser
Vid Hans Grift
Vittna till Hans Ära
Att Den Rikes Minne
Kan vara kårt för den Torstige.

N:o 6.

På en Klåcka vid Gunnarps Kyrka i Hallands Lån.

År 1793
då
Friherre AXEL E. GYLLENSTJERNA
var
Landshöfding öfver Hallands Län
Doktor JOHAN WINGÅRD
Biskop öfver Götheborgs Stift
Magister SEVERIN WALLIN
Kyrkoherde och Prost
Uti
Gällareds och Gunnarps
Församlingar

blef

Blef denna Klåcka Omguten
Af
JONAS MAGNUS FRIES
Klåckgjutare i Jönköping

---

1 Corinth. 13: v. 1.

N:o 7.
På Vesterlösa Kyrka i Linköpings Stift.
MDCCXCV
I K. GUSTAF IV ADOLPHS
Regerings Fjerde År
År Denna Kyrka
Ombyggd.

N:o 8.
Under Hans Excell. Herr Grefve AXEL FERSENS Bröstbild i Stockholms Lazarett.

Grefve AXEL FERSEN
S. R. R. och Kommend. af Kongl. Maj:ts Ord.
styrde med nitfull omsorg
Lazaretts Inrättningen i 20 År
Tacksamheten
Uppsatte Bilden
Att Hans Minne måtte lefva
I Hans Efterdömen.

1796.

N:o 1.

På Falsterbo Fyrbåk.

I Konung GUSTAF IV. ADOLPHS
4:de Regerings-År
Då
CARL
Hertig af Södermanland
Sv. R. Stor-Amiral
Förestod Riks-Styrelsen
Uppfördes denna Byggnad
På Rikets kostnad.

Den finner vägen
och undviker faran
som ledes af Ljuset.

N:o 2.

På Alingsås Kyrka.

Uti
K. GUSTAF IV ADOLPHS
Andra Regerings-År
Då Hertig CARL af Södermanland
Såsom Förmyndare
Förde Riks-Styrelsen
Blef
Alingsås förfallna Kyrka
Åter upprättad
och
Byggnaden fullbordad
1793.

N:o 3.

N:o 3.

På Minnesvården öfver Fabrikören LENDAHL.

Fabrikören SVEN G. LENDAHL
F. 1712. D. 1788.
har genom sin frikostighet
upprättat
Alingsås Stads förfallna Kyrka.
Han anordnade Medel
till Lön åt en ständig Lärare
vid Skolan
till underslöd för 5 behöfvande
Borgare Barns uppfostran
till årliga Allmosor åt Stadens
Fattige.

Välgörandet
beredde Honom Minnesvården
där
Tacksamheten
teknat Hans beröm
i Hans gärningar.

N:o 4.

I ett Grafhus vid Hellefors Kyrka i Vestmanland.

Här nedanföre förvaras
Det dödliga
af
Bergs-Fogden och Bruks-Herren
PEHR CASTORIN
Född den 30 Maji 1727
Död den 10 Aug. 1794.

Han

Han var
Son af Borgmåstaren i Hudiksvall
PEHR CASTORIN och ANNA TOLLSTEN
Förlorade i Barna-åren sina Föräldrar
Och blef
1739 Skrifvare vid Rosenbergs Bruk
1748 Inspektor vid Vedevågs Manufaktur-Verk
1753 Auskultant i Kongl. Bergs-Collegium
1754 Bergs-Fogde i Hellefors-Hjulsjö- och
Grythytte Bergslag
1757 Direktör af Helleforss Silfver-Verk
1772 Egare af Elfstorps Bruk och Boviks Torp
samt
I lyckliga Ektenskap
med SARA CHRISTINA BROGREN ifrån 1757
med BRITA CATHARINA PHRAGMEN ifrån 1760
Fader för Sex Barn.

Han egde
Upplyst Förstånd och ädelt Hjerta
Kände och öfvade sina Pligter
Mot
Gud Konungen och Fäderneslandet
Var
Öm Make Huld Fader god Husbonde redlig Vän
Gästfri Värd Munter Omgångs Man

Flit Redlighet och Noggrannhet
I Ämbets göromål
Omhugsan Klokhet och Drift
I Egna Företag
Förvärfvade Honom
Förmåns Förtroende
Allmän Högaktning
Enskilld Förmögenhet.

Öfver

Öfver
Hans Grift
Uppfördes detta Grafhus
af
Saknande och Sörjande
Maka och Barn
1796.

N:o 5.

På Tjärstads Kyrka i Linköpings Stift.

Tjärstads Kyrka byggdes 1778
Invigdes
På GUSTAF ADOLPHS Födelse-dag
Tornet byggdes 1795
Sten uppsattes
På GUSTAF ADOLPHS Krönings-dag.

N:o 6.

Öfver Stora Dörren inuti Salongen af Kongl. Biblioteket i Stockholm.

Bibliothecam Regiam Publicam
a GUSTAVO I. institutam
ab Aug. Ejus Successoribus ampliatam
GUSTAVUS IV. ADOLPHUS
CAROLO Patruo Tutelam gerente
maxime ditavit & heic disponi jussit
MDCCXCVI.

1797.

N:o 1.

Under Konung GUSTAF III:s Porträt i Tings-Salen vid Svartsjö.

GUSTAVUS III.
Rex Sveciæ
Qui
Paucis Comitatus Amicis
in hoc Prætorio
hac usus Sella Curuli
prandit
XV Cal. Nov. MDCCLXXXI.

Facti Memoriam
extare voluit
JOHANNES BODIN CARLSSON
Territ. t. t. Judex.

N:o 2.

Öfver Vassenda och Naglems Socknars sammanbyggda Kyrka.

Vassenda och Naglems Församlingar
byggde gemensamt i stället för två förfallna
Kyrkor
Detta Herrans Hus
Med Konungens Tillåtelse
. . . . kalladt.

Bygg-

Byggnaden företogs MD . . .
Fullbordades MD
i K. GUSTAF IV ADOLPHS
. . Regerings År
MD. . . . .

N:o 3.

På Storklåckan vid Strengnås Domkyrka.

På ena sidan:

I
GUSTAF IV ADOLPHS
Sjette Regerings-År
blef denna Klåcka
tredje gången omguten
MDCCXCVII.

Svea Rike egde då
hvad flera Lånder
saknade
Allmån Fred
ett sållt Lugn innom sig.

På andra sidan:

Hör mitt ljud förſamlens alla!
Templets Portar öpna ſtå,
Låt ock hjertats röſt Er kalla
Och Guds kårlek Er befalla,
Att på Liffens vågar gå
Ljuſet tåndes, att Er leda;
Att ett ſaligt hopp bereda:
Hör Guds ord, och tro derpå!

Nedantill omkring Klåckan:

Kring all jordens krets, lofve allt hvad Lif och Anda hafver, Herran! Herran!

N:o 4.

N:o 4.

På en Pyramid, upprest till Minne af Hjelmare Sluss-Verks byggnad.

På ena sidan:

GUSTAF III. Sv. Konung
Understödde
Med Allmänna Medel
Detta Slussverk
Börjadt 1770
Fullbordadt 1776.

På andra sidan:

Arboga Graf är 22,500 alnar lång
Hjelmarens höjd öfver Mälaren 41 alnar.

N:o 5.

På Linneryds Kyrka i Kronobergs Län.

Under
K. GUSTAF IV ADOLPHS
Regering
Åren 1796 och 1797
Byggdes denna Kyrka
af Linneryds Församling
Ps. 132: 7.

N:o 6.

På Vestrums Kyrka i Linköpings Stift.

Uti
K. GUSTAF IV ADOLPHS
Femte Regerings-År
byggdes Vestrums Kyrka
MDCCXCVII.

1798.

N:o 1.

På Bo Församlings Fattighus och två dervid varande Fattig-Bössor.

På Fattighuset:

Församlingens Fattighus
Uppbyggdt
Af Rikfens Ständers Bank
MDCCXCVIII.

De Fattige Sjukes vård
beförjes
Af en okänd Gifvares
fällfynta Frikoftighet.
För Gud är han
icke okänd.

På ena Fattigbössan;

Hör den fattiges rop,
Tag råd af ditt hjerta!

På andra Fattigbössan:

Den som förbarmar sig öfver den Fattige
han lånar Herran.

N:o 2.

På en Grafvård öfver Lagmännen SEDERHOLMS Fru.

Här hvilar
Imellan Anförvanter
ANNA BEATA MARGARETA KRABBE.

Förtjent

Förtjent att älskas
Vård att begråtas,

Den efterlefvande Maken
Lagmannen GUSTAF ADOLPH SEDERHOLM
reste Minnes-vården.
1798.

N:o 5.

På en Grafvård öfver Ärke-Biskopen von TROILS Fru.

På ena sidan:

Här hvilar
MAGDALENA TERSMEDEN
född 1753
Gift med Ärke-Biskopen
UNO VON TROIL
1776
Moder till Tio Barn
Död 1794.

En efterlefvande
Make
reste Stenen.

På andra sidan:

Åt
Dygden
Ömheten
och
Behagen
af
Saknaden

Erkänsla

Erkänslan
och
Sorgen.

N:o 4.

Öfver Rådmannen ODHELII och dess Hustrus Graf i Strengnäs Domkyrka.

Här hvilar
f. d. Rådm. och Handelsm. i Strengnäs
SAMUEL ODHELIUS
F. 1707. G. 1733. D. 1748.
och hans Hustru
MARIA ELISABETH HELIN
F. 1713. D. 1747.

Sonen
JOHAN L. ODHELIUS
lät resa Stenen
17 . .

MINNES-PENNINGAR.

1793.

N:o 1.

Öfver Ärke-Biskopen Doktor SAMUEL TROILIUS af dess älsta Son Revisions-Sekreteraren von TROIL.

Första sidan: Ärke-Biskopens Bröstbild med omskrift: *SAM. TROILIUS A. Episc. Ups. Nat.* 1706. *ob.* 1764.

Andra sidan: öfver en Grafsten, prydd med tvänne i kors laggda omvända Facklor, denna Inskription i räta rader: *Qvicquid ex illo amavimus manet*, och nederst: *Pietas filii Fr. de Tröil.*

N:o 2.

N:o 2.

Öfver Högstsalig Konung GUSTAF III af Fehrman.

Första sidan: Konungens Bröstbild och Titel.

Andra sidan: *Statutis*
Imp. Legibus
Tutatis Civium Juribus
Promotis Litt. Artt. Libb. Commercc. Industria
Regni Majest. Gentis gloriam
Pace bello vindicavit
Nat. MDCCXLVI.
Ob. MDCCXCII.

1794.

N:o 1.

Öfver Högstsalig Hans Maj:t Konung GUSTAF III:s död, slagen af Frimurare-Orden d).

Första sidan: Tidens Genius med Lian och Timglaset vid fötterna, sträcker handen uppemot Konungens Byst, ställd på en kubisk sten, hvarpå synes en glindrande stjerna med *G* midt uti. Nedanföre synes på ett rutigt golf flera Frimureriets Sinnebilder, och nederst är teknadt årtalet *MDCCXCII.*

Andra sidan: I sju rader denna Inskription: *Upproriska Vapen omringade Mästaren vid midnatt: Illdöfde GUSTAF lefde sårad XIII dygn: Dog begråten vid full middag XXIX Martii.*

N:o 2.

d) Akademin fann väl denna Minnes-Penning, såsom i Ordens-stil författad, afvikande från antagna reglor; men då i annat affeende intet dervid var att erinra, kunde Hon ej vägra dess prägling.

N:o 2.

Öfver Stats-Sekreteraren KLINGENSTIERNA.

Första sidan: Bröstbilden med omskrifven Titel: *SAM. KLINGENSTIERNA Secret. Stat. Equ. Aur.*

Andra sidan: Ett högvuxet och fruktbärande träd, hvaröfver stjernor lysa: Sinnebilder, lånade ur Klingenstjernska Vapnet. Ofvanföre: *Sublimis & felix.* Nedanföre: *Gustavo Pr. Hær. a Studiis Ingenio Sapientia præcellens ob.* 1765.

N:o 3.

Öfver Assessor STRANDBERG.

Första sidan: Bröstbilden med omskrifven Titel: *ZACH. STRANDBERG M. D. Assessor Coll. Medici.*

Andra sidan: I räta rader:

Socio

Optime Merito

In Litteras

Munifico

Lugens

Ac. R. Sc. H.

1794.

N:o 4.

Minnes-Penning, slagen af ett okändt Sällskap.

Första sidan: Sanningens Bild föreställd såsom en stående qvinna, med en strålande Sol om hufvudet, läggande vänstra handen på bröstet och hållande i den högra en Palmqvist. Omskriften: *Virtutis veræ custos rigidusque Satelles.*

Andra sidan: Uti en krans af Eklöf följande Inskription:

Societas

Sapientiæ Civicæ

Dicata

Anno 179 . .

1795.

N:o 1.

Öfver Riks-Rådet och Öfverste Marskalken Grefve
NICODEMUS TESSIN.

Första sidan: Bröstbilden med omskrift: *NICODEMUS TESSIN Comes Regni Sueciæ Senator & Supremus Mareschallus.*

Andra sidan. Apollo med sina Attributer. Öfverskrift: *Pieridum Lumen Præsidiumque* (Ovid. Epist. ex Ponto Lib. IV.) Nedanskrift: *Art. Liber. in Patria Parens & Promotor Ob. MDCCXXVIII.*

N:o 2.

Öfver Grosshandlaren i Stockholm
C. M. NYSTRÖM.

Första sidan: Fœcunditas eller fruktsamheten, föreställd såsom på Antika Penningar i skapnad af en Qvinna, som bär ett Barn i famnen och har ett annat brede-vid sig stående. Öfverskrift synes onödig.

Andra sidan: Minne af framlidne Grosshandlaren C. M. NYSTRÖMS frikostighet emot allmänna Barnbörds-huset i Stockholm 1795.

N:o 3.

Öfver Konungens Hand-Sekreterare
J. H. KELLGREN.

Första sidan: Herr KELLGRENS Bröstbild och Namn.

Andra sidan:

Poëtæ
Philosopho
Civi
Amico Optimo
Lugentes Amici.
MDCCXCV.

N:o 4

N:o 2.

[illegible]

Första sidan: [illegible]

N:o 3.

[illegible]

N:o 4.

Minnes-Penning, slagen af ett okändt Sällskap.

Första sidan: Sanningens Bild föreställd såsom [illegible] ende qvinna, med en strålande Sol [illegible] läggande vänstra handen på bröst[illegible] den högra en Palmqvist. [illegible] *custos rigidusque Satell*[illegible]

Andra sidan: Uti [illegible]

[illegible] 22.

N

16.

US

N:

N:o 2.

Skåde-Penning, som Kongl. Kammar-Collegium låtit slå i anledning af Konungens besök på Myntet.

Åtsidan: En Myntpress och deröfver Konungens Chiffre under den Kongl. Kronan och imellan Rikets Tre Kronor; *I Exergen: MDCCXCVI.*

Frånsidan:

Primum
Augusti Contuitum
Sibi gratulatur
Officina Monet.
MDCCXCVI.

N:o 3.

Skåde-Penning öfver Konungens Antråde till Regeringen.

Första sidan: Konungens Bröstbild med Omskrift: *GUSTAVUS IV. ADOLPHUS D. G. Rex Sueciæ.*

Andra sidan: En Järngrufva med sina Uppfordrings-verk samt en Hammar-Smedja, med dess tillhörigheter. Öfverskrift: *Nec jam Labor iste gravabit.*

Nedanskrift:

Principi Scept. capess.
Officin. ferr. Possess.
d. 1 Novembr. MDCCXCVI.

1797.

1797.

N:o 1.

Öfver Konung GUSTAF III:s död, egnad åt Högstsalig Hans Maj:ts Minne af Medaljören Grandel.

Åtsidan: Konungens Bröstbild, med Omskrift: *Divo GUSTAVO Regi Sveciæ.*

Frånsidan: En Stjerna, hvarunder läses, *J. Cæsari virtutibus & fato Similis.*

N:o 2.

Öfver Kongl. Vetenskaps Akademins Sekreterare och Ledamot WILCKE.

Första sidan: Bröstbilden med Omskrift: *A nullo tenebris damnabitur ævo.*

Andra sidan: Denna Påskrift;

J. C. WILCKE
Eq. Aur.
Secretario Suo
Lugens
Ac. R. Sc. St.
MDCCXCVII.

N:o 3.

Öfver Konungen i anledning af Dess åt Målare-och Bildhuggare-Akademin beviljade Beskydd.

Första sidan: Konungens Bröstbild, Namn och Titel.

Andra sidan: De Tre Fria Konsterna, som hylla Konungen; föreställd i Romersk Drägt, med vänstra armen hvilande på en half Kolonn, med Minervas hufvud, eller ock utan det samma; och den högra utsträckt mot Konsterna.

fterna. Öfverſkrift: *Præſenti Tutelæ.* Nedanſkrift: *Ac. R. Pict. & Sculpt. XXVI Jan. MDCCXCVII.*

N:o 4.

Öfver Hans Kongl. Höghet Hertigen af Öſtergöthland, hvars hägn Akademin i flera år åtnjutit.

Förſta ſidan: Hertigens Bröſtbild, Namn och Titel.

Andra ſidan: Målare Akademin, ſåſom en ſittande Qvinna, ſysſelſatt med en tafla och omgifven med ſina Attributer. Prinſen i Romerſk Drägt lägger handen på hennes axel och beſer hennes arbete. Öfverſkrift: *Tanto Auſpice.* Nedanſkrift: *Dulces Labores. R. Acad. Pict. & Sculpt. ab Anno MDCCLXXVIII.*

N:o 5.

Belönings-Penning för Elever i Muſikaliſka Akademin.

Förſta ſidan: En Lyra. Omſkrift: *Till Uppmuntran.*

Andra ſidan: Denna Påſkrift:

För Kongl. Muſikaliſka Akademins Elev N. N.

N:o 6.

Öfver Borgmäſtaren i Stockholm SAM. CONR. FLODIN.

Förſta ſidan: Bröſtbilden med Omſkrift: *SAM. CONR. FLODIN, Borgmäſtare i Stockholm.*

Andra ſidan: Denna Påſkrift:

Af faderlig omſorg
inſtiftade han 6 Stipendier
till Studerandes hjelp
Hans Minne ſkall lefva
i deras Uppfoſtran.

N:o 7.

N:o 7.

Belönings-Penning i Fackel-Gillet.

Första sidan: En upprättstående, brinnande och med Lager omlindad Fackla. Omskrift: *Musarum Cultoribus.* Nedanskrift: *MDCCXCVII.*

Andra sidan: Apollos Lyra, upprest på ett Volumen inom en Lagerkrans med Hyacinther. Öfverskrift: *Certantibus.*

N:o 8.

Öfver Hennes Kongl. Höghet Kron-Prinsessan i Danmark, MARIA SOPHIA FREDERICA e).

Ena sidan: Hennes Kongl. Höghets Bröstbild.

Andra sidan: Denna Påskrift:

MARIA
en hæder
for Sit kjön
Hustrue
Moder.

N:o 9.

Öfver Konungens Bilåger af Fehrman.

Första sidan: Konungens Bröstbild, namn och Titel.

Andra sidan: En Myrtenkrans, inom hvilken läses: *Erat in votis.* Deromkring: *Die XXXI Octobris MDCCXCVII.*

e) Uppgifvaren, Danska Gravören Jacobson, begärde blott och erhöll Akademins tillstånd att låta afprägla den på Myntet.

1798.

N:o 1.

Öfver Landshöfdingen Friherre af UGGLAS.

Första sidan: Bröstbilden med Omskrift: *SAM. af UGGLAS Friherre Tillförordnad. Öfver-Ståthållare.*

Andra sidan: Inom en Eklöfs-krans

För
Nitfull Vård
om Stockholm
1797
af Stadens
Borgerskap.

N:o 2.

Belönings-Penning i Fribyggare Samfundet.

Första sidan: Ett Tempel.

Andra sidan: Denna Påskrift:

Af
F. B. Lyceum
För Framsteg
I Kunskaper.

N:o 3.

Öfver Hof-Kansleren OLOF von DALIN.

Första sidan: Bröstbilden med Lagerkrans om hufvudet och Omskrift: *OLAUS a DALIN GUSTAVI Pr. Hær. Præceptor.*

Andra sidan: Apollos Tempel, igenkännligt af Trefoten, som visar sig imellan dess Pelare och af Lyran, som pryder dess fronton. Öfverskrift: *Faciemque novavit.* Nedanskrift: *Poëtar. Historicor. Patriæ ante se Princeps ob.* 1763.

N:o 4

N:o 4.

Öfver Konungen, såsom Upsala Akademis Kansler.

Första sidan: Hans Maj:ts Bröstbild, namn och Titel.

Andra sidan. Gustavianska Akademin, med Öfverskrift: *Tuus jam regnat Apollo.*

Nedanskrift: *Cura Acad. suscepta* 1796.

Rättelser:

Sid. 12 rad. 23 står, fåga: — läs: fåger
— 28 — 6 — 216146½ — 219146
— 39 — 27 — refractimen — refractionen
— 41 — 26 — puncten — puncterne
— 63 — 20 Tillägges som Not näst efter ordet *Ryssland:*

Att Jaroslav i Krig mot en sin Broder Burislaf njutit bistånd af Emund, en bekant Svensk Höfding, Son af Åke och en Kon. Erik Segersälls dotter, och att Emund skall med Burislaf hållit fem Slagtningar, samt i den sista tagit honom till fånga och låtit utstinga hans ögon, kan läsas i Inguar Vidförles Saga, Kap. 3. Der står ock att samma Emund vidare qvarblef i Holmgård, höll många Slagtningar, segrade alltid och återvann mycket Skattland åt Konungen (Jaroslav).

— 64 — 26 — Listoina — Listvina
— 86 — 17 — sefe — sese
— 98 — 33 — Specimien — Specimen
— 113 — 31 — Shelov — Strelov
— 143 — 31 — Anæid, &c. — Æneid. Lib. VIII. v. 725
— 145 — 1 — Diadumeriani — Diodumeniani
— 196 — 26 — crebitabant — crepitabant
— 330 — 9 — Tanaqvist — Tanaquisl
— 378 — 22 — promiere — premiere

